VOJVODA
HRVOJE VUKČIĆ
HRVATINIĆ.

13

FERDO ŠIŠIĆ.
c Ferdinand

VOJVODA
HRVOJE VUKČIĆ HRVATINIĆ
I NJEGOVO DOBA.

(1350.—1416.)

„Koliko mi nahodimo u knjigah, jer od potopa svijeta nije se toliko svijet smel i vrtjel, koliko sade".

Dubrovčani vojvodi Sandalju Hraniću
8. augusta 1405.

S jednim tlorisom i zemljovidom te s četiri rodoslovne table.

ZAGREB 1902.
IZDANJE „MATICE HRVATSKE".
TISAK K. ALBRECHTA (JOS. WITTASEK).

Predgovor.

Općenito je poznato, da je osobito zanimljivo i poučno ono doba u našoj prošlosti, koje ide od smrti kralja Ljudevita I. Anžuvinca (1382) do dospjetka vojvode Hrvoja Vukčića (1416). Sva sila upravo dramatskih prizora, kao što je pogibija Karla II. Dračkoga, uapšenje obiju kraljica Jelisavete i Marije, veličina Stjepana I. Tvrtka, kralja bosanskoga, kosovska i nikopoljska katastrofa, pojava Ladislava Napuljskoga, uloga vojvode Hrvoja Vukčića, diplomatska prepredenost mletačka i dubrovačka, čini, da je to doba i danas još od posebnoga interesa po Hrvate, jer se moderne političke prilike daju u neku ruku usporediti s tadašnjim. Kao onda što je bilo, tako se i danas opažaju jasno tri političke struje, koje se ukrštavaju na zemljištu izmedju Drave i Šare planine, Jadranskoga mora i Timoka: ona, koja teži za jedinstvom naroda hrvatskoga i srpskoga; druga, koja želi, da na našu štetu na Primorju šićari, naime talijanska (nekoć mletačka i napuljska), te napokon ona, koja je rad da premoć svoju preko hrvatskih zemalja prenese daleko na Balkanski poluotok, to jest ugarska.

Prvi je historijski obradio ovaj period do godine

1408. naš učeni Franjo Rački u svojoj raspravi »Pokret na slavenskom jugu krajem XIV. i početkom XV. vijeka«, u Radu jugoslavenske akademije, knjiga 2, 3, 4. Od onda do danas prošlo je dakako već preko trideset i pet godina, a to znači, da je za to vrijeme na svjetlost izišlo mnoštvo novih vrela iz raznih arkiva, kojima se taj rad ne samo znatno popunja, nego i ispravlja. Uza sve to onaj duh, kojim je prožeta Račkijeva rasprava, ostaje i danas u cijeni svojoj, dapače, oni novo otkriveni spomenici samo ga podupiru i potvrdjuju. Iza Račkoga radio je oko toga doba duhoviti Vjekoslav Klaić u svojoj drugoj knjizi »Povjesti Hrvata«; on se dašto poslužio brojnim novim izvorima, no kako piše cjelokupnu historiju naroda hrvatskoga, to mu nije nužno bilo zalaziti u veće detalje, pa tako on i nije došao u priliku, da upotrebi ukupni izvorni materijal. Ja sam u ovoj radnji, u kojoj se prikazuje pomenuto doba, upotrebio upravo sve, što ima, a mislim, da se ne ću prevariti, ako reknem, da mi je od tiskanih izvora malo koji umakao; to vrijedi ne samo za one, što su kod nas izišli, nego i za one, što ugledaše svjetlost s one strane Drave. Stoga će u mnogome naći ne samo diletanta, nego i stručnjak nove gradje.

Radnju svoju gledao sam da što lakšim, ugodnijim i jasnijim slogom i jezikom napišem, tako, da čitatelja zanima, a ne umara. E da li sam u tom uspio, ne znam, pa prepuštam sud o tome mojim kritičarima.

Konačno zahvaljujem svome drugu i prijatelju dru. Milanu Šenoi, što mi je tako lijepo izradio priloženu kartu Donjih Kraja.

U Zagrebu u januaru 1903.

Dr. F. pl. Š.

GLAVA PRVA.

Donji Kraji i Hrvatinići.

Važnost ličnosti Hrvojeve. — Donji Kraji; granice im početkom XV. vijeka. — Neki istorijsko-geografski podaci o Donjim Krajima u srednjem vijeku. — Porodica knezova Stjepanića, kasnije prozvanih Hrvatinića: knez Hrvatin (1299. -- 1304.), rodjak i saveznik hrvatskih velikaša Šubića, knezova Bribirskih. — Sinovi kneza Hrvatina, protivnici Mladena Šubića (1316. — 1322.). — Pavao Hrvatinić, knez Donjih Kraja (1323. — 1332.). — Hrvatinići i kralj Ljudevit I. Anžuvinac (1357.). — Rat kralja Ljudevita I. s banom Tvrtkom od god. 1363. i vojvoda Vukac Hrvatinić, otac vojvode Hrvoja (1366.). — Hrvoje Vukčić Hrvatinić, vojvoda bosanski (1380.). — Članovi porodice Hrvatinića osim Hrvoja.

Četrnaesti i petnaesti vijek stoljeća su velike feudalne gospode.

Neprekidni spoljašnji ratovi i vječne unutrašnje smutnje vazda slabe moć vladaočevu, a jače moć silenih velikaša, ali zato redovito upropašćuju gradjanina i seljaka. To i jest poglavito obilježje pomenutoga vremena, tako da se na nj veoma zgodno mogu primijeniti riječi sv. Pavla: «Izvana borbe, iznutra strah». Kad vladalac nema pri ruci stalne vojske, već je treba da svaki puta izbije prošnjom od svoje samovoljne gospode, onda je posve prirodno, što možni feudalci osjećajući premoć svoju i predobro znadu, da je kralj njihov samo po njima kralj. Stoga i jest dogovor izmedju nekolikih takih silnika prikladan, da vrhovnu državnu glavu bez

muke prisili na koncesije svake ruke, našto se najjači medju njima (dakako, ako je i umno dorastao), lako prometne u onaj stožer, oko kojega se svi državni poslovi okreću; vladalac pak mora da se zadovolji kićenim naslovom.

Burgundskome vojvodi Ivanu «Bez Straha», Bernardu knezu d' Armagnac i Henriku grofu of Hereforde ne ustupa nimalo naš Hrvoje Vukčić Hrvatinić, koji ide u red onih rijetkih oligarha, što su moć svoju održali do podkraj svoga života. Miješa se u dinastička pitanja izvan domovine svoje, rješava ih i kod kuće, a konačno zavlada sam, dakako bez kraljevskoga naslova. U njegovoj su se ruci za punih dvadesetak godina sastajale sve niti bosanske spoljašnje i unutarnje politike, dok mu je ličnost bila u isto doba po kralja Žigmunda jedna od onih kopča, za koju se dulje vremena hvatao veći dio njegove državne radnje. Možni bosanski oligarha pored toga još kuje i svoje novce, najprije sa svojim porodičnim, a kasnije herceškim grbom, redovito prima strana poslanstva, dajuć im mjerodavna uputstva i odgovore u diplomatskim poslovima, odlikuje vjerne podanike svoje plemićkim rangom, šta više, još i onda, kad ga veće nije bilo na životu, postade mu herceški grb znakom kraljevstva bosanskoga: u bijelom polju crveno odjevena ruka, sa željeznim pregibom i željeznim rukavicama, koja drži mač, mašući njime poprijeko na lijevo.

Zavičaj spljetskoga hercega bili su Donji Kraji, to jest onaj prijedjel, što se širi u porječju gornjega i srednjega Vrbasa i Sane. Sva ona okolina, koja se pruža u podobi trokuta, kojemu je vrh na gornjem Vrbasu kod sredovječnoga Skoplja, a današnjega Donjega Vakufa, izmedju planine Dekale (1535 m), Vitoroga (1907 m), Čardaka (1647 m), Crne Gore (1630 m), Srnetice (1390 m) i Grmeča (1480 m) sa sjeverozapadne, a Majdanske (650 m) na lijevoj obali, te Beharemaginice (590 m) na desnoj obali Sane, pak Uzlomca (942 m) na desnoj obali Vrbasa, a Borje planine (1077 m) sa sjeverne, te konačno Očauša (1283 m), Zastjena (1208 m), Vlašića (1919 m) i Plane (1510 m) sa jugo-istočne strane, sva ta okolina kažemo, sačinjavala je krajem XIV. i početkom XV. stoljeća pomenute Donje Kraje. Ime im je svakako otale, što oni odista na podnožju onih visokih planina, koje ih okružuju, mnogo niže leže, nego li njima susjedni prijedjeli s istoka i

zapada, a zacijelo je novije ime «Krajina», što se još danas tamo čuje, potalo upravo od negdašnjega naziva Donji Kraji.[1]) Tude su proticale osim Vrbasa i Sane još i rječice Pliva i Vrbanja, natapajući onaj goroviti, ali ipak bujnim šumama pokriveni prijedjel. Medjutim Donji Kraji nijesu svagda zapremali toliki prostor, jer su vremenom sastavljeni, i to od politički prvobitno čisto hrvatskih župa, to jest onih s lijeve obale Vrbasa, pak onda bosanskih s desne obale.

Donji se Kraji prvi puta spominju dne 20. jula 1244. uz Usoru i Soli, kao sastavni dio banovine Bosne, koja se tada (za Matije Ninoslava) nalazila pod vrhovnim gospodstvom ugarskim. Kralj Bela IV naime odredi pomenutoga dana, da biskup bosanski (a tada je to bio dominikanac Ponsa) i kaptol njegov imadu pravo pobirati u ime svojih prihoda desetinu u Usori, Solima i Donjim Krajima[2]). Dakako, koje su župe sačinjavale sredinom XIII. vijeka Donje Kraje, toga otale još ne saznasmo, ali prema jednom kasnijem spomeniku mogli bismo to donekle ipak odrediti. Godine 1406. otpremi bosanski kralj Stjepan Tvrtko II. u dogovoru s hercegom Hrvojem, vojvodom Sandaljem Hranićem i ostalim velmožama poslanike svoje na napuljski dvor kralju Ladislavu te ga umoli, da bi potvrdio kraljevstvu bosanskome stare medje, kako su mu bile za bana Kulina (1180.—1204.), a u prvom redu one prema Ugarskoj. Ladislav Napuljski, veoma obradovan s poslanstva svoga «premiloga rodjaka» kralja bosanskoga, rado to učini (dašto, prema bosanskim uputama), dne 26. augusta pomenute godine. Eto, sada treba da nas poglavito zanimaju medje prema Ugarskoj, dakle Hrvatskoj, koje na žalost nijesu izrijekom pomenute, ali se ipak mogu nekako odrediti deduktivnim putem.

Kazali smo, da se u ispravi navodi Hrvoje, koji je onda bio gospodar Donjim Krajima, pa stoga držimo, e se nije mučno domisliti, da im je medja prema Hrvatskoj morala tom potvrdom u glavnom ostati nepromjenita, jer bi u protivnom slučaju herceg Hrvoje zacijelo morao štogod od svoje zemlje izgubiti za uhar Hrvatske, a na takovo što on ne bi nikako pristao; otale dakle izlazi, da su granice Donjih Kraja prema Hrvatskoj za bana Kulina, t. j. početkom XIII. stoljeća, bile iste kao i godine 1406., to jest crta povučena od Grmeč planine

jugo-istočno do Skoplja na Vrbasu, ili drugim riječima, tad je Donje Kraje činio sav prostor Vrbasu na zapad, gdje su se nalazile župe Plivska, Zemljička, Vrbanjska i Mrenska[3]). To je čisto hrvatski prijedjel, koji je pripadao za narodne dinastije kraljevstvu hrvatskome, a po našem je sudu baš uza nj prvobitno i bilo vezano ime Donji Kraji; sva je prilika da se ocijepio od Hrvatske za vizantinskoga vladanja, dakle pripao Bosni za Kulina bana. Kako je rasla i jačala moć porodice Hrvatinića, koja je tude gospodila možda odavna, onako kao Šubići župi Bribirskoj, tako su se vremenom i granice Donjih Kraja sve to većma širile na sjever i na istok, prešavši Vrbas. Za najmoćnijega Hrvatinića, našega vojvode Hrvoja, Donji su Kraji dosegli kroz neko vrijeme i najšire prostranstvo. U to doba sačinjavale su ih slijedeće župe: Pliva, Luka, Zemljik (Zemaljnik), Vrbanja, Glaž, Mren, Vrbas, Sana, a tek privremeno i Dubica. Mi ćemo sada redom nadovezati neke geografijsko-historijske bilješke na svaku od ovih župa.

Plivsku župu prvi spominje kao čest hrvatske države car Konstantin Porfirogenit zovući je ἡ Πλέβα[4]), a kako se iz jednoga poznijega svjedočanstva vidi, prostirala se s obiju obala rječice Plive, koja kod Jajca pada u Vrbas. Na jugo-istoku graničila je sa Skopljanskom župom, na jugo-zapadu sa Glamočkom, na sjevero-istoku sastajala se kod Jajca s Lučkom, na istoku bio joj je Vrbas medjom, a na sjeveru Zemljička župa. Glavno mjesto bješe tvrdi Sokol grad na lijevoj obali Plive, kojemu se i danas još vide ostaci[5]). Ta se župa u izvorima opet pominje drugom polom XIV. vijeka, za navale kralja Ljudevita I. Anžuvinca. Negdje koncem XIV. vijeka podiže u Plivskoj župi, upravo ondje, gdje se Pliva ruši u Vrbas, herceg Hrvoje tvrdi i glasoviti grad Jajce, koji se za turske najezde podiže nada sve ostale bosanske gradove, postavši kraljevskim prijestolnim gradom. Godine 1434. spominje se u jednoj ispravi Tvrtko Milatović kao plivski vlastelin[6]). Prijedio oko Plive zove narod danas «Plivski podovi»[7]).

Lučka župa prostirala se na desnoj obali Vrbasa, Jajcu na istok, te joj se ime sačuvalo u današnjem nazivu onoga kraja *Dno-luka*, kojim protiče *Lučina* potok. Izvori je rijetko spominju; zna se samo, da joj je godine 1412. herceg Hrvoje bio gospodar, a knez da je u njoj bio Milat Čučić[8]),

te da se u njoj godine 1461. dizao grad Komotin, kojemu se još i sada vide tragovi nad vrelom komotinskoga potoka.

Zemljička ili Zemaljnička župa širila se s obiju strana srednjega Vrbasa do na domak današnje Banjaluke, koja medjutim nije toj župi pripadala. Zemljička se župa prvi puta spominje godine 1287., kad ju je dne 8. maja bosanski ban Prijezda poklonio «prvorodjenomu sinu» slavonskoga bana Stjepana III. Babonića, po svoj prilici zetu svome Vladislavu, a mužu kćeri si Katarine. Tom se prilikom navode njezine medje, ali ih zasada još nije možno točno odrediti prema današnjem geografijskom nazivlju. Tek to je jasno, da se prostirala na zapad Glaškoj, na istok Sanskoj, na sjever Plivskoj, i na jug Vrbaškoj župi. Od mjestâ, što se u njoj spominju, razumljiva su i poznata: Bistrica, Kola i Ponikve, dok nam nije uspjelo točnije odrediti položaj. glavnoga mjesta Zemljika.[9]). Medjutim Babonići nijesu bili dugo u posjedu Zemljičke župe, jer je prešla (ne zna se kako) u posjed Hrvojevih predja. Već 1323. spominje se Pavao Hrvatinić kao gospodar «svemu Zemljiku»[10]). Dne 12. augusta 1434. spominje se u jednoj ispravi vojevoda Marko kao svjedok «od Zemalnika»[11]).

Vrbanjska župa sterala se na lijevoj obali rječice Vrbanje, a na desnoj obali Vrbasa. U njoj je bilo glavno mjesto grad Kotor, kojemu se i danas još vide razvaline, a pod njime varoš istoga imena. Kotor je bio najmilije prebivalište hercega Hrvoja. Napose se spominje u jednoj ispravi od 2. aprila 1412., kad ga Hrvoje zapisuje ženi svojoj Jeleni kao jamčevinu za uzajmljene mu novce. Istom se prigodom navodi kao svjedok i vojevoda Pripko «iz Vrbane»[12]).

Glaška župa širila se oko obiju obala rijeke Ukrine, na istok Dubičkoj i Vrbaškoj župi, sve do vrelišta savske pritoke Usore. Ona je još godine 1334. bila u Hrvatskoj, odnosno u ondašnjoj Slavoniji, te potpadala u crkvenom obziru biskupiji zagrebačkoj[13]), a godine 1391. pripade Hrvojevim Donjim Krajima. Glavno mjesto bio je Glaški grad, a pod njime se nalazila varoš Srida; na žalost točniji položaj obaju mjesta zasada nam još nije poznat[14]). Na tom se gradu nalazio ljeti 1244. kralj Bela IV., te je odavle mir sklapao s Venecijom[15]). Godine 1285. bio je glaški župan knez Radoslav iz porodice Babonića[16]).

Mrenska župa nalazila se u porječju gornje Sane oko grada Ključa i Mrena na Sani, pod kojim se nalazila varoš Kljevci, što se još i danas pod tim imenom ondje nalazi[17]. U tu su župu zacijelo još pripadali i Lužci, koji se godine 1392. u jednoj listini naprosto spominju kao mjesto «u Donjeh Krajih»[18]. Grad Ključ navodi se prvi puta godine 1325. kao vlasništvo porodice Hrvatinića, no zacijelo da je to bio već davno prije, a onda opet 1354; tada ga nalazimo kao baštinski posjed najstarijega sina kneza Hrvatina Stjepanića, Vukoslava Hrvatinića i sina mu Vlatka Vukoslavića[19]. Grad Mren dopade od Hrvatske hercegu Hrvoju tek izmedju godine 1385. i 1391.

Vrbaška župa zapremaše obje obale donjega Vrbasa. Sve do pod kraj XIV. vijeka pripadaše tadašnjoj Slavoniji, a tek onda je vojevoda Hrvoje pridruži svojim Donjim Krajima. Središte je u njoj bio Vrbaški grad (danas Banjaluka; još 1299. kaže se za nj, da je bio kraljevski)[20], onda Vojskovo, Turjak, Gradac, Podgradci, Viduši, Ivanjska i Lipovac[21]. Sva se ova mjesta još polovicom XIV. vijeka spominju kao župe biskupije zagrebačke.

Sanska župa obuhvataše obje obale srednje i donje Sane, te je takodjer tek krajem XIV. vijeka pripala Donjim Krajima. Spominje se od godine 1264. počevši veoma često u spisima biskupije zagrebačke, kojoj je pripadala[22], a dugo je njome vladala porodica knezova Babonica Blagajskih, čija je kolijevka tude stajala. Tu su bila ova mjesta: Kozar, Blagaj, Japra, Vodica, Oštra Luka i Hrvaćani[23].

Dubička župa, Uni na jug izmedju ušća Sane te Kozare i Prosare planine, pripadala je Donjim Krajima tek kroz četiri godine (1398.—1402.), kad ju je Hrvoje osvojio na sablji. Tude su bila ova mjesta: Dubički trg, Greda, Slabinja i Strigova[24].

Ogledavši tako one historijsko-geografijske sredovječne podatke, što su nam za sada o Donjim Krajima pri ruci, te koliko smo to smatrali za nužno, predjimo na vijesti, koje imamo o predjima Hrvojevim, tim davnim gospodarima jednoga dijela, naime baš jezgre, ovih strana.

Najstariji član te porodice, koji nam je zasada poznat, jeste knez Stjepan, po kojem su se Hrvatinići i zvali u

starije doba Stjepanići[25]. Kako se godine 1301. spominje kao pokojnik, dok mu je istodobno sin Hrvatin već zreo muž te i sam imade odraslih sinova, to bismo mogli otale izvoditi, da je taj isti knez bio u Donjim Krajima, valjda već godine 1244., kad se oni prvi puta spominju, dakle da je i on tada pripoznavao, pored bana Matije Ninoslava, ugarsko-hrvatskoga kralja Belu IV. kao vrhovnoga gospodara[26]). Prema tome pak, što se godine 1299. u jednoj ispravi kaže, da su Hrvatin, njegova braća i njegovi sinovi rodjaci i srodnici hrvatskoga bana Pavla Šubića Bribirca, te njegove braće Mladena i Gjure, zaključujemo, da je valjda postojala neka ženidbena veza izmedju ovih dviju, možda susjednih velikaških kuća; sada, e da li je Stjepan imao kćer Stjepka Šubića za ženu, ili je bilo obratno, to se dakako ne da konstatovati[27]). Svakako je važno to, da su uslijed ovake veze nastupili tješnji odnosi izmedju obih porodica, a potrajali su kroz puna dva decenija. Kad se kuća knezova Bribirskih stala krajem XIII. stoljeća živo zanimati za napuljske Anžuvince, nastojeći, da im pribavi baštinskim pravom zajamčeni prijestol ugarski i hrvatski, nadju se kod toga i sinovi te unuci kneza Stjepana. Dašto, da su morali poradi toga koješta i pretrpjeti, jer im, nesumnjivo u znak blagodarnosti, napuljski kralj Karlo II., djed našega Karla I., dne 14. jula 1299. izdaje jednu priznanicu; razumije, se s razloga, da se kasnije ne zaborave njihove zaluge. U toj se ispravi kaže ovo: «Obzirom na čistoću vjernosti, pak obzirom na mile, korisne i obavljene službe, što su ih knez Hrvatin, sinovi i braća njegova, rodjaci i znanci plemenitih muževa Pavla bana hrvatskoga, te braće njegove Gjure i Mladena, knezova dalmatinskih gradova, ljubljenih i vjernih naših, nama činili, a čine još i sada u poslu i nastojanju oko kraljevstva ugarskoga, to im potvrdjujemo, ne bi li tako i u buduće činili, Donje Kraje u zemlji bosanskoj, što ih oni drže i posjeduju[28]).»

Ali ta priznanica nije stoga zajamčila i mir potomcima kneza Stjepana. Sva je prilika, da su iz susjedne Slavonije, što se tada nalazila Donjim Krajima na sjever, stale provaljivati pristaše kralja Andrije III. Mlečanina u njih, te tako knezu Hrvatinu i njegovoj svojti ugrožavali miran užitak njihova posjeda; bosanskoga bana Stjepana Kotromanića nijesu se trebali bojati, jer je u Bosni bio pravi gospodar hrvatski ban Pavao i njegov

brat Mladen I.[29]) Kako su knezovi Stjepanići bili slabiji, to su se sasvim prirodno morali ili pokoriti, to jest od Karla I. prijeći Andriji III. Mlečaninu, ili se uteći zaštiti jačega; oni su odabrali ono drugo. U taj je čas ban Pavao u tim stranama sve, pravo reći nekrunjeni kralj[30]), pa stoga i vidimo, gdje ban Pavao zajamčuje u Skradinu dne 2. februara 1301. knezu Hrvatinu svaki mir i sigurnost obećavši mu, da će poradi vjernih i velikih usluga njegovih, vazda štititi njega i posjede mu od ma koga[31]).

Doskora se zgodiše važne političke promjene. Nekako u martu 1301. bude Anžuvinac Karlo I. u Ostrogonu okrunjen za kralja ugarskoga i hrvatskoga[32]), a malo po tom zavlada u Bosni Pavlov brat knez Mladen I. kao ban bosanski. Više je nego vjerojatno, da mu je bila glavna zadaća, da u toj zemlji uništi bogomilstvo, koje se tude veoma brzo proširilo, a kan da su knez Hrvatin i njegov rod takodjer bili pristaše te jereze i stoga naravno morali doći u spor s odličnim katolikom i rodjakom svojim, banom Mladenom I.; ban udari na njih silom, te im stade otimati neke posjede u Donjim Krajima. Stjepanići se onda utekoše vrhovnoj glavi banu Pavlu, pa tako je došlo dne 30. marta 1304. u spljetskom franjevačkom samostanu do izmirenja. U ispravi, koja je tom prilikom izdana, kaže se ovako: «Pavao ban Hrvata i Mladen ban bosanski, te Mladen knez triju polja (comes trium camporum)[33]) i čitave humske zemlje, Gjuro knez spljetski i knezovi Pavao i Grgur, sinovi gospodina bana Pavla, položivši svečanu prisegu, obećaju, da će Hrvatina kneza bosanskih Donjih Kraja i njegove sinove vazda iskrenom ljubavi paziti, te da ne će dirati u njihove posjede niti ih smanjivati. A da ova prisega ostane zauvijek stalna, nalaže ban Pavao, kao starješina i otac pomenutomu bratu Mladenu i svojim sinovima pod prijetnjom prokletstva, da imadu sve ovo, što je obećano knezu Hrvatinu, njegovoj braći i sinovima, točno i držati»[34]). Nije poznato, kako je iza toga vladao ban Mladen I., samo se to zna, a to ne sluti na dobro, da je on još u jesen iste godine 1304. ubijen od Bogomila[35]). Ako uvažimo ono dušmansko raspoloženje knezova Stjepanića prema Bribircima, kako nam se u daljim vijestima javlja, onda smijemo nekom izvjesnošću posumnjati, da su kod toga ubijstva bili upleteni i predji vojvode Hrvoja. Medjutim

prva je posljedica tih bosanskih smutnja bilo to, da je ban Pavao provalio u Bosnu, ondje učinio mir, a po tom postavio za bana prvorodjenca svoga Mladena II.[36]). Od sada nam se «mili rodjaci» knezova Bribirskih kroz dulje vremena ne spominju; tek nakon smrti bana Pavla (u junu 1312.) i neuspjeha bana Mladena II. pod Zadrom čujemo opet nešto o njima. U taj nam se par oni pojavljuju kao odlučni protivnici bana Mladena II.

Knez Hrvatin Stjepanić umr'o je nekako u isto doba, kad i ban Pavao, a svakako prije godine 1315[37]). Knez Hrvatin ostavio je iza sebe tri sina Hrvatinića: Vukoslava, koji je vladao Mrenskom župom iz grada Ključa, Pavla, gospodara Zemljičke župe, i Vukca baštinika Vrbanjske župe s gradom Kotorom. Stričevići njihovi, to jest sinovi braće kneza Hrvatina, nijesu nam poimence poznati, a niti znamo pod izvjesno, gdje im je bilo držanje; možda u jednom dijelu Završja, to jest u krajevima jugo-zapadno Donjim Krajima oko Dumna, Hlijevna i Glamoča, jer nam se početkom druge polovice XIV. vijeka ujedared Hrvatinići ondje pojavljuju. Medjutim rekosmo, da su ona tri nam poznata brata Hrvatinića dušmani bana Mladena II.

Nastojanjem nesavjesne Venecije, kojoj je velika moć kuće knezova Bribirskih bila trn u oku, nastale su u Hrvatskoj smutnje, koje su svršile ne samo ličnom propašću bana Mladena II., već i rasulom čitave njegove porodice na tlu današnje sjeverne i srednje Dalmacije, dakle na tlu interesne sfere republike sv. Marka. Gradovi Šibenik i Trogir stadoše se buniti, onda mnogi velikaši hrvatski, šta više, njima se pridruži i slavonski ban Ivan Babonić, a konačno, kad je kaos već bio općenit, uplete se u čitavu stvar sam kralj Karlo I. i zaglavi je padom Mladenovim. U tom tužnom odsjeku hrvatske historije, uloga sinova kneza Hrvatina, a možda i njihovih stričevića, veoma je žalosna. Godine 1319. pristupili su zavjeri, koja je išla za tim, da se ban Mladen II. izdajnički pogubi, no kako je ona bila još za vremena otkrivena, bude i osujećena. Godine 1322. opet pridružiše se oni sa svojim četama slavonskome banu Ivanu Baboniću, Kurjakovićima i Nelipiću, te su tako u velike pomogli, da je Mladen II. u septembru iste godine bio kod Biskoga, u današnjem donjem Dicmu, Sinju na jug, ametom

potučen, a onda se oni poklone u Kninu kralju Karlu I. Premda nam nijesu sačuvane isprave, ali je više nego vjerojatno, da je tom prilikom Karlo I. i njima, kao što je ostaloj gospodi, potvrdio stara privilegija i povelje. Pad bana Mladena II. bio je i od velikoga zamašaja po politički razvitak banovine Bosne, kojoj su Donji Kraji pripadali. Sada se Stjepan Kotromanić odružio od hrvatskoga bana, te zavladao pod vrhovnim okriljem ugarskim sam u svojoj djedovini[38]).

Kazali smo, da je knez Hrvatin ostavio iza sebe tri sina; napomenut ćemo dakle o svakomu od njih ono malo, što se za danas o njima znade, iz pouzdanih izvora. Prvi se spominje knez Vukoslav. On je godine 1315. došao u Sanicu u Mrenskoj župi, pa se tude izmirio s Vukom Obradićem i njegovim saničkim plemenom, s kojim je bio od nekoga vremena u zavadi[39]). Deset godina poslije toga, naime 25. maja 1325., opet se sastajemo s njime. Toga su dana stupili pred njega u Ključu braća Ceperna, Gjuro i Budec, te su ga zamolili, da bi dobrostivo dao sinu istoga Gjure, što ga je rodio s kneževom kmeticom Maricom Hranićevom, ličnu slobodu. Vukoslav, spominjući se njihovih zasluga i vjernih službi, dragovoljno to učini i to pred svjedocima: magistrom Damjanom, Radoslavom Radićem, Cepernom, Gjurom kneževim kapelanom, Vukoslavom Vukomirovićem, Budanjom Kolunićem, te Budislavom Grdomilićem; pristavi pak bjehu: Dragoš Mirović i knežev župan Radić[40]) Poslije toga nestaje knezu Vukoslavu i traga u spomenicima. Imao je tri sina, Vlatka, Vuka i Pavla[41]), od kojih nam je najbolje poznat Vlatko Vukoslavić, a spominje se osim godine 1325. još i 1354. i 1357. zajedno sa svojim sinom Vukoslavom Vlatkovićem. O njima će biti još nešto niže više govora.

Drugi sin Hrvatinov bio je knez Pavao, a kazivali smo već, da se vladanje njegovo širilo po Zemljičkoj župi. Prvi ga puta bilježe izvori godine 1323., kad je izdana pred njime jedna povelja, i to, kako se čini, na gradu Zemljiku u središtu istoimene župe. U njoj se kaže, da je Berislav Skočić uveo pred brojnim svjedocima u polovinu posjeda polja Gomile kneza Beroja Dobroslavića, a konačno izrično naglasuje, da se sve to zbilo u vrijeme, kad bješe «Stjepana bana sin u svoj Bosni gospodar, a Pavao Hrvatinić «svemu Zemljiku»[42]). Drugi i

posljednji puta se sastajemo s knezom Pavlom dne 23. oktobra 1332., kad se navodi u ugovoru, što ga je sklopio ban Stjepan Kotromanić s Dubrovčanima; knez Pavao se tude javlja kao zastupnik i svjedok «od Završja», a to znači, da je Pavao Hrvatinić pored od oca baštinjene Zemljičke župe posjedovao u to doba još i zemljišta u tom kraju[13]). Dakako, kako je do njega došao, da li silom, založnim, ili baštinskim pravom, toga ne saznasmo. Iz listine kralja Ljudevita I., što je izdana 14. marta 1357. na Višegradu, jasno se razbire, koji je dio Završja bio u vlasti kneza Pavla, ili bar, koji su dio njegovi sinovi Grgur i Vladislav naslijedili: bješe to kraj oko Grebena i Glamoča[44]).

Treći je brat knez Vukac, otac našega Hrvoja. O njem znamo još i najviše. Kako se razmjerno dosta kasno s njime sastajemo, pa kad uzmemo u obzir godinu smrti njegova oca kneza Hrvatina Stjepanića, a i to, što se javlja pravo reći baš kasno poslije braće svoje, to jest izmedju godina 1357. do 1380., ne može biti sumnje, da je bio najmladji. Šta više, sinovi braće mu Vladislava i Pavla ističu se već kao zreli ljudi, dok nam se on prvinom spominje.

Ni u Hrvatskoj ni u Bosni nije se nikad znala jedna ista grana dinastijska održati kroz dulje vremena; a tako je bilo i u Srbiji. Razlozi toj veoma karakterističnoj pojavi imadu se tražiti u jednu ruku u mal' da ne redovitom pomanjkanju direktnih potomaka vladalačkih, to jest u tom, što oca nije redovito naslijedio sin, a u drugu ruku u zatornoj bratskoj svadji, koja bi prečesto po vladaočevoj smrti preotela maha u porodici. Dakako iz toga se zla rodilo, kao prirodna posljedica sredovječnoga feudalizma, drugo: jaka plemenska aristokracija kod takih se prilika svagda znala i umjela uplitati u pitanje nasljedstva, te pokazivala volju svoju u slobodnom izboru; trajno joj oteti to pravo, za čudo, nije nikad uspjelo ni jednom vladaru u našem narodu.

Ban Stjepan Kotromanić umr'o je drugom polom godine 1353. ne ostavivši potomka. Stoga je sada vlast imala prijeći na Tvrtka, najstarijega sina brata mu Vladislava, u taj čas još malodobna mladića od kakih petnaest godina, u čije je ime preuzela vladanje mati mu Jelena, kći Kliškoga kneza Jurja II. Šubića.[45]). Protiv ovake nove vlade podiže se Ključki knez

Vlatko Vukoslavić, a možda i ostali rod[16]). Svakako je pobuna bila ozbiljnijega značaja, dok vidimo knjeginju Jelenu gdje polazi nekako u to kritično doba sa svojim mladjim sinom Vukom u Ugarsku; više je nego vjerojatno, da je ona tom prilikom zatražila pomoći, ili bar zaštite u vrhovnoga gospodara banovine bosanske, kralja Ljudevita I. To slutimo po tome, što je ugarski put Tvrtkove matere bio povoljan po njezin politički položaj: knez Vlatko Vukoslavić zatraži izmirenje, dašto priznavši novoga bana i privremenu žensku regenciju. U pomirbenoj ispravi pak, koja je malo po tom izdana knezu Vlatku Vukoslaviću, odmah se u početku naglasuje, da je to onda bilo «k'da pride gospoja bana mati s Ugr' i svojim sinom s knezom s Vlkom», dakle se polaže važnost na taj povratak njezin. Pomirenje izmedju otpornoga kneza Ključkoga, ter knjeginje Jelene i bana Tvrtka bje zvanično proglašeno godine 1354. na saboru «vse zemle Bosne i Dolnih Kraj i Zagorija i Hlmske zemle» u mjestu zvanom Milje, koje će za cijelo biti identično s današnjim Mileševcem na desnoj obali rijeke Bosne u gradačkom kotaru. Sabor su posjetila mnogobrojna bosanska gospoda, a izrično se u ispravi navode: kaznac Boleslav, tepčija Ivan, knez Vlaj Dobrovojević, vojvoda Purćija, knez Mrkoje, župan Crnug, knez Vladislav Obradović, župan Vučina Tepčić, knez Vlatko Obrenović, i knez Bogdan Bjelanić. U odredjeni čas položiše «na moćeh i na evangelij» knjeginja Jelena, ban Tvrtko i pomenuti bosanski velikaši kano svjedoci i jamci, prisegu, kojom zajamčiše knezu Vlatku Vukoslaviću i njegovoj djeci svaki mir i sigurnost, dok god su živi; knez Ključki ne će u njih nikada biti niti jamac, niti talac, niti uznik, što vrijedi i za djecu njegovu, dakle im se daje potpuna lična sigurnost; onda se kunu, da će mu ostati vladanje netaknuto, naime u onom stanju i opsegu, kako ga je imao u doba smrti bana Stjepana Kotromanića; a u tom se poslu odnosi prisega i na braću i na bratučeda kneza Vlatka, dapače i na njihove podanike, to jest od strane vlasti zajamčuje im se sigurnost imetka; konačno se kaže, u slučaju ako bi knez Vlatko Vukoslavić «u koju nevjeru zašl'», da mu se onda ne učini ništa tako dugo, dok se ne sazove sabor Bosne, Donjih Kraja, Zagorja i Humske zemlje, koji će ga «ogledati», a to znači, da će sabor povesti istragu protiv njega i prosuditi njegovu krivnju; bude li pak

proglašen krivim, ne će mu se pogaziti zadana vjera, «dokole ne bude doma u svoje hiže u Ključi», to jest, knez Vlatko može se na odgovornost pozvati samo na njegovu vladanju[47]).

Izmirivši se ban Tvrtko tako s knezom Vlatkom, udje na proljeće 1355. sa svojom vojskom u Hrvatsku i Dalmaciju, gdje je stao osvajati neke gradove u ime kralja Ljudevita I., dok mu je mati Jelena nastojala, da ma kako izmami udovici svoga brata Mladena III. († 1348.) tvrdi grad Klis, dašto i opet u kraljevsku korist[48]). Medjutim uza sve to, što se ban Tvrtko pokazivao kao odan vazal ugarsko-hrvatskoga kralja, ipak Ljudevit I. nije bio sasvim zadovoljan; ubrzo se jasno pokazalo, da je naumio banovinu bosansku umanjiti, a ostatak većma skučiti pod svoju vlast, ter od bana samoga učiniti u neku ruku svoga namjesnika. Razumije se, da ga je na to ponajviše moralo ponukati srećno ratovanje njegovo s Venecijom, čega je neizbježiva nagrada konačno imala biti tako željno izčekivana i teško stečena dalmatinska obala. Ova opet pod kraljevskom vlasti ipak je u prvom redu bila upućena na zaledje, a to znači na Hrvatsku i Bosnu; stoga i jest Ljudevit I. nakanio, da to zaledje proširi, dakako na štetu Bosne, čije su zapadne oblasti i onako najvećim dijelom vremenom pootete hrvatske župe.

Da lakše postigne, što želi, ugarsko-hrvatski kralj stao je najprije mamiti pod svoju vlast neke bosanske velikaše, tražeći od njih, da se odmetnu od bana Tvrtka, a pokore ravno njemu i njegovoj zaštiti. Sačuvao nam se taki jedan značajan primjer, koji za cijelo nije bio jedini, a inače tijesno ulazi u opseg naše radnje. Poznato nam je, da je još oko 1332. knez Pavao Hrvatinić zavladao u jednom dijelu Završja, i to krajem oko Glamoča i Grebena. Po smrti njegovoj, baštinili su taj prijedio njegovi sinovi Grgur i Ladislav, a pored njih još i Grgur Stjepanić, nesumnjivo član iste porodice, možda potomak kojega od inače poimence nam nepoznate braće kneza Hrvatina. Na ove je knezove kralj Ljudevit obratio pažnju svoju, i to s uspjehom, jer već dne 14. marta 1357. piše im iz Višegrada ovako: «Saznali smo iz pouzdana izvora, da ste se naumili nama pokoriti; stoga vam obećajemo, da ćemo vama, u slučaju ako vaš naum izvedete, te se iskažete vjerni sv. kruni kraljevskoj i kraljici, sve vaše gradove i posjede, baštin-

skim pravom stečene, potvrditi neopozovljivom potvrdom, te zajamčiti vaše uobičajene sloboštine, dapače izuzet ćemo vas za vazda ispod moći i suda bana bosanskoga, te vas uzeti pod osobitu našu kraljevsku milost»[49]). Knez Grgur Pavlović, a s njime zacijelo i drugi mu najbliži srodnici, odista se odazovu kralju Ljudevitu, te se iznevjere svome banu Tvrtku. Posljedica toga čina bila je, da su tada Zapadne Strane ili tako zvano Završje, došle pod vlast ugarsko-hrvatskoga kralja, pod kojim su i ostale do pred kraj XV. vijeka[50]). Dakako, taj je rdjavi primjer Grgura Pavlovića lasno mogao djelovati i na druge bosanske velikaše. Svakako ne ponavlja ban Tvrtko sa svojim bratom Vukom i majkom Jelenom bez razloga još prije jula iste godine 1357. rodjaku Grgurovu, knezu Vlatku Vukoslaviću, i njegovu sinu Vukoslavu Vlatkoviću prisegu od god. 1354. pred mnoštvom najodličnije vlastele, a izrično je dopunjava time, da mu je svaki mir i puna sigurnost zajamčena pored sve nevjere njegova bratučeda Grgura Pavlovića, pa počinio taj, što mu drago. Tom se prilikom uz ostalu banu vjernu vlastelu prvi puta spominje knez Vukac Hrvatinić, stric Grgura Pavlovića i Vlatka Vukoslavića[51]).

Ban Tvrtko time ipak nije osujetio nakana Ljudevitovih. Nesumnjivo je, da je Bosni zaprijetila velika opasnost od Ugarske, dok joj se gospodar morao malo prije jula ili odmah početkom toga mjeseca godine 1357. s kraljem nagoditi i mir sklopiti. Uvjeti toga mira dosta su nam dobro poznati: prvo, kralj Ljudevit I. potvrdjuje Tvrtku i bratu mu Vuku vladanje u banovini Bosni i Usori, ali se za uzdarje ban odriče u korist Ljudevitovu čitave Humske zemlje sa svim gradovima, jer to da po pravu ide u ime miraza kraljicu Jelisavetu, kćerku bana Stjepana Kotromanića; drugo, ban Tvrtko se obvezuje, da će iz svoje banovine tjerati i goniti patarene i nalične heretike; treće, ban će kralju biti iskreno vjeran i odan, ter će mu služiti kod svakoga poduzeća, kad ga kralj pozove; četvrto, ban, ili brat mu, vazda će lično boraviti na kraljevskom dvoru, dašto kao talac[52]). Tako postade ljeti 1357. ban Tvrtko potpun vazal ugarsko-hrvatskoga kralja: odista, ne samo neugodan, već i neprilićan položaj. Zacijelo je u to doba nastao onaj napis kod Zaušja blizu Donje Drežnice u današnjoj Hercegovini, u kojem se kaže: «Se pisa rab božji i svetago Dmitrija

u dni gospodina kralja ugarskoga Loiša i gospodina bana bosanskoga Tvrtka»[53]). Dubrovčani pak smatrali su bana Tvrtka više kao kraljeva službenika, nego li kao samostalna bana, jer ga u svojim spisima zovu: «po nalogu kraljevskomu ban»[54]). Ne može biti sumnje, da je taki položaj morao bana Tvrtka i njegovu vlastela veoma boljeti, i da su stali razmišljati, kako da ga se oproste. U tome treba tražiti poglaviti uzrok krvavome sporu, što je u brzo nastao izmedju kralja i bana, a potvrdjuje ga i tajnik kraljev, Ivan arcidjakon Kiküllöški, jer pričajući u svom životopisu Ljudevita I, kako je on poslao vojsku u Ugarskoj podložnu Bosnu, kaže, da je to učinio stoga, da se ondje «uništi drskost nekih buntovnika»[55]). Te nam riječi opet najkrasnije dopunjuje i rasvijetljuje sam ban Tvrtko, kad u jednoj ispravi svojoj od 11. augusta 1366., obzirom na taj rat kaže: «K'da se podviže na me ugrski kral u ime Ludovik», dakle je kralj rat započeo s političkih razloga[56]). Iz toga se jasno vidi, da ne valja davati osobite važnosti riječima kralja Ljudevita, kad u više svojih onodobnih isprava kaže, da ga je na bosansku vojnu navelo «pustošenje bezbrojne množine heretika i patarena, a na štetu prave vjere kršćanske»[57].) Pošto znamo sigurno, da je ban Tvrtko bio katolik[58]), to se te riječi mogu jedino tako tumačiti, ako uzmemo, da se oko bana svoga skupila sva zemlja i obje njene konfesije. Da je odista tako i bilo, uvjerit ćemo se odmah, čim saznamo, kako je bosanski rat ispao po ugarsko-hrvatskoga kralja. Nema sumnje, radilo se o opstanku Bosne kao autonomne banovine ili kao ugarske provincije.

Kralj se odlučio da će Bosnu napasti u isti čas s dvije strane i s dvije vojske. Jednu je povjerio palatinu Nikoli Konthu i ostrogonskomu nadbiskupu Nikoli, svome kancelaru, u koga se nalazio veliki dupli državni pečat, a imala je, prešavši Savu negdje oko današnjega Šamca, ili Broda, provaliti u Usoru i osvojiti grad Srebrenik. Druga vojska, kojom je zapovijedao on sam glavom, udarit će sa sjevera iz Slavonije te provaliti u župu Plivu i njezino središte, tvrdi Sokol-grad. Prema onome, što je Ljudevit već prije učinio, naime da je oteo Tvrtku Humsku zemlju i Završje, očito je, da je sada smjerao Bosnu ograničiti na prvotnu oblast toga imena: na porječje gornje Bosne negdje do Vranduka na sjever, do Drine na istok, a do Vrbasa na zapad.

Već u februaru 1363. godine proniješe se po Dalmaciji glasovi, da će doskora kralj Ljudevit s kraljicom Jelisavetom doći u Zadar. Sada se užurbaše i drugi gradovi, želeći, da i njih posjeti kraljevski par, dašto s razloga, što su take posjete redovito ostavljale ugodnih uspomena, naročito u pogledu sloboština i posjedovnih prilika gradskih. Tako zaključe Trogirani u svome vijeću dne 14. februara, da se imadu otpremiti poslanici u susret kralju i kraljici, koji će stići u Zadar, da ih zamole, da pohode i Trogir. No malo dana potom saznalo se, da dolazi samo kralj, na što ohladi oduševljenje trogirsko, te vijeće zaključi dne 4. marta, da se kralju u Zadar pošalju lih dva poslanika, koji će ga pozdraviti, ter mu se pokloniti u ime općine. Medjutim kralj Ljudevit uopće nije došao u Dalmaciju[59]), već samo ban hrvatski Nikola Szécsy, koji se nastanio u Kninu[60]). Dakako, radilo se o budućem ratu s banom Tvrtkom, pa stoga i jest razumljivo, zašto nam zapisnici trogirske gradske općine za to vrijeme bilježe tek take glase, što razjašnjuju kraljevo oružanje. Kroz čitav april, maj i juni, jednako čujemo, gdje ban traži čas vojske, čas oružja, a jednom zgodom, dne 13. juna, dapače i galiju! Zanimljivo je, što Trogirani dne 29. juna zaključuju, da će opraviti svoje gradske zidine, kan da žele da budu spremni na svako zlo[61]).

Istodobno uskomešalo se i dubrovačko državno vijeće; dakako, kao trgovačkoj vlasti, republici su bili sasvim drugi interesi na umu, nego li ostaloj Dalmaciji. Kad su drugom polovicom maja stigli u Dubrovnik zli glasovi iz Bosne, koji su javljali, da će brzo doći do smutnja, zabrinu se velje vijeće te u svojoj sjednici od 20. maja zaključi, da se o tom odmah ubavijeste Dubrovčani trgovci po svoj banovini Bosni, te da se podjedno od strane vlasti poduzmu nužne mjere, kako na spas onih trgovaca, tako i na očuvanje blagostanja dubrovačkoga. Taj je predlog onda predložen gradskomu knezu i malomu vijeću. Malo se vijeće zatim sastalo dne 4. juna u sjednicu, te zaključi, da se otpreme poslanici spomenutim trgovcima po Bosni, koji će im dostaviti republičin nalog, da se nipošto nijedan od njih ne bi usudio ostati, ili se nastaniti po bosanskim tvrdjama, dapače niti robe svoje u njima pohraniti, pod prietnjom globe od pet stotina perpera. Sjutradan budu kao poslanici odredjeni: zlatar Sime Sjepanov, Ratko Za-

manja i Mikša Vlahov Saraka, a knez Vlaho Lukarević ih opskrbi posebnim naputkom, šta da rade, te naredbom na one trgovce. No trgovcima kano da se činilo, da baš ne će biti tako strašno, jer se nijesu rado odazvali kneževu nalogu, stoga dne 18. juna knez Vlaho Lukarević ponovno izdade na one trgovce nalog, zahtijevajući od njih, da se povuku sa svojom robom iz Bosne u sigurnije Primorje, a sve to pod prijetnjom gubitka lične slobode i imetka[62]).

U to planu već i rat. Koncem juna ili najkasnije početkom jula 1365. uze se kralj Ljudevit sa svojom vojskom kretati preko Slavonije na Vrbas, te pade u Plivsku župu, kojoj je, kako znamo, središte u tvrdom Sokolu gradu. Podsadom i jurišem na nj počela je vojna kraljeva, ali je i potpunim neuspjehom za nekoliko dana svršila. Znamo pod izvjesno, da se Ljudevit nalazio dne 8., 9. i 10. jula pod Sokolom gradom[63]), a već 19. jula izdaje on jednu povelju u Virovitici nedaleko Drave[64]): najbolji dokaz kratkotrajnosti rata. Kralj ne govori o toj neuspjeloj vojni ni u jednoj listini svojoj, a prešućuje je i njegov tajnik i životopisac Ivan arcidjakon Kikülllöški; ali zato nam o njoj govori ban Tvrtko u povelji od 11. augusta 1366., što ju je izdao u župi Rami pod gradom Prozorom, ovako: «Stvorih milost svoju gospodsku svojemu vjernu sluzi, u ime vojvodi Vlkcu Hrvatiniću, za njegovu vjernu službu u ono vrijeme, kada se podiže na me ugrski kral, u ime Ludovik, i prihodi u Plivu pod Sokol i ondazi mi vojvoda Vlkac vjerno posluži»[65]). Dakle Sokol grad obranio je vojvoda Vukac Hrvatinić, šta više, tom je prilikom kraljeva vojska tako nemilo postradala, da je Ljudevit ne samo naglo napustio podsadu, već se opet vrbaškom dolinom preko Slavonije povratio u Ugarsku. Za nagradu darova ban Tvrtko pomenutomu vojvodi Vukcu Hrvatiniću čitavu župu Plivsku[66]), pa tako je od sada, to jest od augusta 1366., porodica Hrvatinića vladala Vrbanjskom, Mrenskom, Zemljičkom i i Plivskom župom; dašto, na nov je posjed odmah i preneseno staro ime Donji Kraji. Medjutim je provalila i ona druga ugarska vojska u Usoru, te se dala na podsjedanje grada Srebrenika. Tajnik kraljev, jur poznati nam Ivan arcidjakon Kiküllöški, kaže, da je svako podsjedanje bilo uzaludno, tako da su palatin Nikola Konth i ostrogonski nadbiskup morali grad napustiti, izgubivši silu ljudi i stvari. Dapače, neke noći bude iz čadora

nadbiskupova, koji je bio, kako znamo i kraljev kancelar, ukraden (tako priča naš životopisac) veliki dupli državni pečat, koji su po tom tati prodali nekom zlataru u erdeljskoj Bistrici[67]). U brojnim svojim poveljama potvrdjuje to i kralj: svakako je to službena verzija o tome, kako je na neuspjeloj bosanskoj vojni nestalo državnoga pečata, a u istinu možda je izgubljen na divljem bijegu. Prema tome dakle poraz velikoga Ljudevita bio je te godine u Bosni potpun: Bosna je sačuvala oružjem u ruci svoj politički individualitet, a Tvrtko se sada prozove: «Božjom milošću ban čitave Bosne», dok republika mletačka dne 7. septembra 1364. učini njega, brata mu Vuka i mater Jelenu svojim gradjanima[68]).

Medjutim pobjedonosni ban nije se dugo naužívao slave svoje, jer već nakon dvije godine, to jest u februaru 1366., planu buna protiv njega i njegove matere, a kolovodja bio joj je rodjeni mu brat Vuk s knezovima Dabišićima, naime Vladislavom, Purćom i Vukom. Razlozi nijesu izrijekom poznati, ali je ipak vrlo vjerojatno, da se tom prilikom radilo o tom, da Tvrtko ustupi bratu svomu Vuku, možda prigodom njegove punoljetnosti, stanoviti komad banovine i naslov suvladarski, a toga on nije htio da učini. Buntovnici dobro uspješe, jer su, održavši mejdan, protjerali iz Bosne bana Tvrtka i njegovu mater knjeginju Jelenu, ter proglasili Vuka svojim banom. Protjeranomu banu ne preostade sada drugo, nego se uteci zaštiti kralja Ljudevita; taj mu odista i pomogne, pa tako se Tvrtko povrati u Bosnu još polovicom marta iste kritične godine 1366., ali ne u čitavo predjašnje svoje vladanje; čini se, da je kralj sebi pridržao koji dio[69]). Brat mu Vuk i Purća Dabišić srećno umaknu u Dubrovnik, no za to budu uhvaćeni Vladislav i Vuk Dabišić, ter nemilo postradaše: prvi izgubi oči, a drugoga proguta tamnica.[70]) Sada se opet Tvrtko piše: «Milošću božjom i našega gospodara kralja Ljudevita ban Bosne.»[71]) Da je porodica knezova Hrvatinića za vrijeme te bune stajala uz Tvrtka, najbolje dokazuje to, što je još iste godine u augustu ban nagradio vojvodu Vukca Hrvatinića županom Plivskom.

Drugom polom maja slijedeće godine 1367. krene ban Tvrtko u Dubrovnik u potjeru za svojim bratom. Prvoga juna nalazimo ga u Dubrovniku, kad potvrdjuje ona privilegija, što mu ih je dao predšasnik i stric njegov, ban Stjepan Kotromanić,

ali uza sve to Dubrovčani ne htjedoše izručiti političkoga bjegunca.[72]) Prognani banić Vuk stao je sada iz progonstva svoga raditi protiv brata Tvrtka i to preko pape Urbana V. i kralja Ljudevita I.[73]) Ove svadje upotrebi konačno kralj, ne bi li osvetio poraz od godine 1363., te udje s vojskom u Bosnu i pade pod tvrdi Bobovac; grad je branio Stjepan Rajković, ali kao što pod Sokol-gradom, tako prodje Ljudevit i pod Bobovcem. Po odlasku kraljevu izmiri isti Stjepan Rajković oba brata: Vuk postade suvladarom s banskim naslovom, a zacijelo još mu je i stanoviti dio banovine predan u upravu. Za nagradu Tvrtko »satvori milost svoju i moje matere, mnogopoštene gospoje Jelene i mojega brata gospodina bana Vlkića«, obdarivši ga nekim gradovima i imanjima.[74]) Iza toga je Tvrtko imao mirno vladanje, čime mu se pruži prilika, da stane razmišljati oko osiljenja vlasti svoje. Kod toga mu pomože još i to, što je kralj Ljudevit I. sav svoj interes obratio na poslove poljske, radeći, da ga ondje zapane kruna, a tako zanemario jug.

Poznato je, da su nakon smrti cara Stjepana Dušana (20. decembra 1355.) nastali veliki neredi i teške smutnje u njegovoj državi, a take su je prilike u brzo i rasteple na sitnije dijelove. Doskora izumre Nejakim Urošem (2. decembra 1371.) dinastija Nemanjića, a i Turci se gotovo u isti čas nadjoše, da se jave kao politički baštinici još nedavno tako snažnoga carstva. Bistromu i prokušanomu oku Tvrtkovu nije mogla važnost takog novog političkog položaja na jugu njegove države uteći. Djed njegov, ban Stjepan Kotroman, koji je oko godine 1314. umr'o, imao je za ženu Jelisavetu, kćerku srpskoga kralja Stjepana Dragutina, sina Stjepana Uroša I.;[75]) prema tome dakle, bio je u rodu po tankoj krvi s izumrlom dinastijom Nemanjića, a on ne samo da je to stao isticati,[76]) nego se stao i otimati za posjede iste porodice. U slozi s knezom Lazarom Grebljanovićem osvoji godine 1374. svu humsku zemlju i onu oko gornje Drine, a sam oko 1376. protjera iz Travunje Jurja Balšića, tako da mu je vlast tada sezala na jugu preko Humske zemlje i Travunje do Kotora i Onogošta (Nikšića), dok je na istoku držao u svojim rukama jedan dio Raše do Sjenice, gdje se takodjer nalazilo Mileševo s grobom sv. Save.[77]) Osilivši se tako, odluči se, da na osnovu baštinskoga prava obnovi kra-

ljevstvo Nemanjića. Ljeti 1377. dade se na grobu sv. Save okruniti »sugubim vijencem«, kako ga sam zove, to jest dvostrukom krunom u znak srpske i bosanske zemlje, prozvavši se: »Stefan Tvrtko po milosti gospoda Boga kral Srblem, Bosni, Primorju, Hlmsci zemli, Dolnim Krajem, Zapadnim Stranam, Usori, Soli i Podrinju i k tomu.«[78]) Tim su krunisanjem, koje su Dubrovčani i Mlečani odmah priznali, prešla i sva prava Nemanjića na njega i njegove baštinike. Nema sumnje da je kod toga sudjelovala i pomagala Tvrtka porodica knezova Hrvatinića, a izrično su nam navedeni u povelji od 10. aprila 1378., kojom novo-okrunjeni kralj potvrdjuje u Žrnovici Dubrovčanima njihove povlastice, Vlatko Vuković, Vukac Vladislavić i vojvoda Vukac Hrvatinić.[79]) Ali ovo je i posljednji puta, što se vojvoda spominje pored kralja svoga, jer još ove godine, ili slijedeće 1379., umrije ostavivši iza sebe četiri sina: Hrvoja, Vuka, Dragišu i Vojslava. Od ovih svakako je bio najstariji naš Hrvoje, a rodio se valjda oko 1350. godine, možda na Kotor-gradu, gdje mu je otac imao baštinu, a i on sam najradije boravio. Kako je kralj Stjepan Tvrtko visoko cijenio zasluge ove porodice, vidi se po tome, što je po smrti vojvode Vukca Hrvatinića u sporazumu s bosanskom vlastelom na svom kraljevskom dvoru u Moištri dne 12. marta 1380. obdario kneza Hrvoja dostojanstvom velikoga vojvode, koju je čast do onda nosio otac njegov, darovavši mu podjedno tri sela u dolini Lašve, Trbeušu, Lupnicu i Bilu, i to uz naročitu klauzulu, da, ako bi tko od nasljednika Hrvojinih protiv njega ili njegovih potomaka počinio nevjeru, zbog kojih bi valjalo oduzeti ona tri sela od Hrvojeve porodice, onda neka to okaje krivac, ali da se od ostalih suvlasnika ne može uzeti darovina. Toj svečanoj zgodi prisustvovao je od njegova roda vojvoda Vlatko Vuković, dok su starija braća i sinovci vojvode Vukca Hrvatinića zacijelo jur pomrli.[80])

Pošto se vojvodom Hrvojem i onako bavi najveći dio ove naše radnje, to ćemo sada još u kratko napomenuti ostale članove porodice knezova Hrvatinića, da se vidi uloga njena u sredovječnoj historiji bosanskoj.

Sa svojom ženom Jelenom Nelipićevom, kćerkom kneza Ivana Nelipića, koja se poslije smrti njegove preudala za bosanskoga kralja Stjepana Ostoju, rodio je Hrvoje jedinca sina

Balšu Hercegovića, a spominje se izmedju god. 1400. do 1416. Čini se, da nije dugo vremena preživio oca svoga, dok mu obzirom na političku važnost ni sjena nije. Balša je ostavio dvije kćeri, Katarinu i Doroteju; prva se udala za bosanskoga kneza Tvrtka Borovinića, a druga najprije za kneza Ivaniša Blagajskoga, i to nešto prije godine 1423.[81]) Doroteja ostade oko 1446. udovicom sa sinom Nikolom, na što je, možda u znak rodbinstva, bosanski kralj Stjepan Ostojić uzme u svoju zaštitu sa svim, što ima od krune ugarske.[82]) Ali već 1448. preudade se ona za kneza Martina Frankapana, pa mu tom prilikom donese kao miraz grad Kozaru u Bosni, a kasnije još i župu Vrbašku s Vrbaškim Gradom (danas Banjaluka).[83]) Hrvoje je imao, kako znamo, tri brata, s kojima ćemo se mi, kao s pomagačima njegovim, još bolje upoznati. Ovdje budi samo spomenuto, da je Vuk Vukčić rodio sa ženom Ankom kćerku Jelenu Katarinu (1396.—1421.), koja se bila udala za čuvenoga vojvodu bosanskoga Sandalja Hranića,[84]) a Dragiša Vukčić imao sina vojvodu Ivaniša Dragišića (1434.), čiji su sinovi knezovi Pavao, Marko i Juraj (1446.), napokon Vojslav Vukčić sina Jurja Vojsalića (1399.—1434.), oca vojvode Donjih Kraja, Petra Jurjevića (1434.—1452.) i Jurja Jurjevića (1434.).[85]) Od Hrvojevih sestara poznate su nam Vučica i Resa. Vučica se udala za strica braće Vukašina i Vukmira Zlatonosovića, a Resa za tepačiju Batala Santića, gospodara Toričana, Lašve i Sane (1392.—1400.).[86])

RODOSLOVLJE KNEZOVA HRVATINIĆA.

Stjepan
knez Donjih Kraja 1244.(?)
† prije 1299.

Hrvatin
knez Donjih Kraja 1299—1314 (?)

Vukoslav Hrvatinić
knez Ključki 1315, 1325.

Pavao H.
knez Zemljički 1323., 1332.

Vukac H.
veliki vojvoda bosanski 1357—1379.

Vlatko Vukoslavić
1325., 1354., 1357.

Vuk V.
1325.

Pavao V.
1325.

Grgur Pavlović
1357.

Vladislav P.
1357.

Vukoslav Vlatković
1357.

Hrvoje Vukčić
* oko 1350. † 1416.
žena Jelena Nelipić.

Vuk Vukčić
1392, 1394, † 1401.
žena Anka (1412).

Dragiša Vukčić
1392—1401.

Vojslav Vukčić
1399—1401

Vučica
poslije 1400.
muž Zlatonosić.

Resa 1393.
muž
Batalo Santić.

Balša Hercegović
1400.—1416.

Jelena Katarina
(1396—1421).
muž Šandalj Hranić.

Ivaniš Dragišić
vojvoda 1434.

Juraj Vojsalić
1399—1434.

Katarina
(1423) muž
Tvrtko
Borovinić.

Doroteja (1423, 1446,
1448) muž 1) Ivaniš
Blagajski. 2) Martin
Frankapan.

Knez Pavao
1446.

K. Marko
1446.

K. Juraj
1446.

Petar
vojvoda Donjih
Kraja 1434—1452.

Juraj
1434.

GLAVA DRUGA.

Ugarsko-hrvatski prijestolni zapleti i počeci vojvode Hrvoja Vukčića.

(1382.—1391.)

Opća situacija nakon smrti Ljudevita I. (11. sept. 1382). — Politička radnja Stjepana Tvrtka u Hrvatskoj i Dalmaciji; Ivan od Paližne. — Venecija i Budim (1382—1383). — Dolazak kraljice Jelisavete i Marije u Hrvatsku i Dalmaciju; ustanak Ivana od Paližne (1383). — Izmirenja budimskoga dvora sa Stjepanom Tvrtkom (28. marta 1385). — Porodica knezova Gorjanskih. — Pokušaj, da se udade kraljica Marija za francuskoga kraljevića Ljudevita (1384 1385). — Unutarnji neredi za vladanja Marijina. — Porodica Horvata od plemena Banča. — Požeško izmirenje (maj 1385). — Ustaše proglase i okrune Karla Dračkoga svojim kraljem; njegova propast (1385—1386). — Zarobljenje kraljica kod Gorjana (25. jula 1386). — Općenito ratovanje godine 1387. — Stjepan Tvrtko i dalmatinski gradovi (1387—1390). — Smrt Stjepana Tvrtka i sud o njemu.

Ljudevit I. umr'o je u cik zore dne 11. septembra 1382. u Trnavi blizu Požuna u 56. godini života. Historija ga ubraja medju velike vladaoce, a to je on odista i bio, jer za njegova četrdeset-godišnjega vladanja procvale su Ugarska i Hrvatska u svakom obziru. Osobita ga zasluga ide, što je zadarskim mirom od 18. februara 1358. sjedinio s Hrvatskom nakon više vijekova čitavu obalu jadranskoga mora od Rijeke do Kotora i sveukupno otočje. Sudbina mu je uskratila sina

nasljednika, nadarivši ga trim kćerima: Katarinom, Marijom i Hedvigom. E da li je Ljudevit načinio kakih odredaba glede svojih kruna, naime ugarske, hrvatske i poljske[1], o tom nema direktnih i vjerodostojnih podataka, ali unatoč tomu dolazimo do približno pouzdana rezultata, kad dobro uočimo sačuvane nam spomenike. Veliki je kralj doduše jednoć želio, da sa svojom očevinom tješnje sjedini Napulj i Poljsku na osnovu baštinskoga prava, a možda i Veneciju silom oružja, jer bez nje nije se moglo računati na siguran posjed, kako naših obala, tako i napuljskih u južnoj Italiji; no svojom mudrošću i savješću uvidio je konačno, da je upravo nemoguće, da jedan isti kralj, ako hoće da brižljivo vrši svoje vladarske dužnosti, vlada nad tri tako različne države. Stoga stade raditi oko toga, da ih bar sačuva rodu svomu. Ponajprije pregne na to, da zadobije Napulj svojoj prvorodjenoj kćeri Katarini i vjereniku joj francuskom kraljeviću Ljudevitu Orleanskomu. Kad su se u tom pogledu kroz godinu 1374. stali voditi diplomatski pregovori u Avignonu, Parizu, Budimu i Napulju, Ljudevit je već bio kralj poljski. Nikako se opet ne može misliti, da je on htio ostaviti Katarini i budućemu joj mužu pored Napulja još i Ugarsku s Hrvatskom, te Poljsku, a to tim prije, što je onda osim Katarine imao dvije kćeri. Katarina je medjutim početkom 1376 umrla, a kad je po tom papa Urban VI napuljsku Ivanu izopćio i lišio kraljevskoga prijestola (1379), Ljudevit odredi krunu napuljsku svome rodjaku Karlu Dračkome, od 1369. počevši hercegu hrvatskomu. Kako je namjeravao poslije podijeliti svoje krune medju preostale kćeri, o tome nemamo vjerodostojnih izvora, ali se ipak ne može reći, da je Toma Ebendorfer Haselbachski, univerzitetski profesor u Beču i historik, koji se rodio podkraj XIV. vijeka., u svojoj kronici izopačio istinu, kad tvrdi, da je Ljudevit na umoru odredio, da Mariji i budućem joj mužu Žigmundu, sinu češkoga kralja i cara njemačkoga Karla IV., ostane Poljska, a Hedvigi i Vilimu, sinu austrijskoga hercoga Leopolda II. Habsburgovca, Ugarska i Hrvatska[2]. Šta više, mnoge nas prilike baš upućuju, da Ebendorfer ima pravo, a navlaš ta, što su poljski velikaši na želju Ljudevitovu priznali ne samo nasljedno pravo Marijino, nego što su se dragovoljno poklonili 25. jula 1382, nekako mjesec i pô dana prije kraljeve smrti u slovačkom Zvolenu,

kamo ih je Ljudevit poznao, trinaest-godišnjemu Žigmundu kao vjereniku Marijinom[3]).

Ali poslije smrti kraljeve dogadjaji podjoše sasvim drugim putem. Ljudevita sahraniše velikim sjajem uz sveopću tugu dne 16. septembra u Stolnom Biogradu[4]), a već sjutra dan krunisa skup visokoga svećenstva, državnih velikaša i plemića, kćer Mariju za kralja, kao da bi bila sin pokojnikov, uz uobičajene ceremonije[5]). Kako je Marija onda imala tek 12 godina, to je mjesto nje preuzela vladanje njena prirodna regentkinja mati Jelisaveta, kći bosanskoga bana Stjepana Kotromanića, žena ambicijozna i vladohlepna, bez pravoga vladalačkoga talenta, a uz to lakoumna, nepromišljena, a nada sve strastvena. Kraljica Jelisaveta dašto nije propustila, da o tom radosnom dogadjaju odmah ubavijesti prijateljske vlade. Toma od Gorazde odnio je vijest u Napulj, kojoj se kralj Karlo III. Drački tako obradovao, da je odredio poslaniku dvjesta zlatnih forinata kao godišnji dohodak[6]). No u mudroj Veneciji nijesu se tako oduševljavali: u početku (7. oktobra) držali su doduše za probitačno, da poslanstvo od dva člana podje kraljici udovici i njenoj kćeri[7]), ali kako se medjutim nitko ne otimaše za to odlikovanje, smatrahu dovoljnim (12. novembra), da pošalju pismo[8]). Nešto kasnije, kao što ćemo vidjeti, odustaše i od ove namjere svoje. Drugi odlični gradovi pak, kao Nürnberg, Prag, Köln, Hag, što su bili u živoj trgovačkoj vezi s Ugarskom, dodjoše s poklonima i pozdraviše mladu vladaricu, moleći je, da bude milostiva i da im potvrdi povlastice, što su ih dobili od oca njena Ljudevita i djeda Karla I[9]).

U to zauzeše Poljaci odlučno dušmansko stanovište spram kraljice Marije. Kad su se još nedavno njojzi i njenom vjereniku Žigmundu poklonili, učinili su to u tom uvjerenju, da se klanjaju budućim poljskim vladarima. Videći, da je Marija okrunjena u prvom redu za ugarsko-hrvatskoga kralja, stadoše se tudjiti, jer nikako nijesu željeli, da Poljskom opet vladaju iz Ugarske. Žigmund po tom podje medju nje, te stade zahtijevati, da mu se iznova poklone, ali mu Veliko-Poljaci na to odvratiše, da će to učiniti jedino pod uvjetom, ako se obveže, da će sa svojom ženom stalno medju njima boraviti, što je dašto značilo, koliko i odreći se Ugarske i Hrvatske. Pošto je Žigmund taj uslov odbio, izgubi i ono malo popu-

larnosti, što je imao. Sada se Veliko-Poljaci sastanu dne 25. novembra 1382. u Radomskom na sabor, na kojem zaključiše, da će biti vjerni i poslušni onoj od kćeri Ljudevitovih, koja će kao očeva nasljednica medju njih doći i ostati. Tim zaključkom htjedoše Poljaci postići dvoje: odcijepljenje od Ugarske, a jer je Marija, vjerenica Žigmundova, bila kraljica ugarsko-hrvatska, nadahu se, da će se i Žigmunda oprostiti. Sabor radomski poslao je dva poslanstva, jedno kraljici materi Jelisaveti, a drugo visličkom malo-poljskom saboru. U brzo stiže u Vislicu odgovor kraljice Jelisavete, a donijeli su ga biskupi Mirko Cudar jegarski i Ivan čanadski, u kojem ona zahvaljuje narodu poljskomu na vjernosti, ter ga podjedno umoli, da i dalje bude privržen njoj i njenim kćerkam, a osim njih neka se ne poklone nikomu (dakle ni Žigmundu). Ovaj je odgovor sabor primio s veseljem, a Žigmund se vrati tužan kući u Češku. Nakon duljih pregovora bude konačno Hedviga 15. oktobra 1384 okrunjena za kraljicu poljsku, a 18. februara 1386. udade se za litvanskoga kneza Vladislava Jagela[10]).

Dok se kraljica Jelisaveta trudila oko zamršenih poljskih posala, dotle se u Hrvatskoj uzeše spremati vrlo ozbiljne promjene, koje su ugrožavale teritorijalnu cjelokupnost kraljevine Prvi je napadaj došao od strane bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka, rodjaka Jelisavetina, koji je odlučno naumio poslije Ljudevitove smrti proširiti granice svoje na jadransko more i do Drave, tako da bi zajedno s onim, što je već imao, u svoje ruke dobio vlast nad čitavom zemljom, u kojoj stanuje narod hrvatski i srpski. Diljem daljih dogadjaja on je ovu želju svoju većim dijelom i ostvario, a što nije sasvim i trajno, u tom je toga moćnoga muža spriječila prerana smrt. Još za života kralja Ljudevita razmišljavao je o tome, kako bi razgranio vladanje svoje do mora i prije svega zauzeo Kotor i Dubrovnik. Porkulaba je kotorskoga i zadobio za sebe, jer taj se hvali, da je od njega primio vojske i hrane, ter da se njegovom pomoći mogao održati.[11]) Ali s druge strane opet Stjepan Tvrtko već je odavna uvidio, da bez pomorske sile ne može postati gospodar Dubrovniku, pa stoga jednako šalje molbe u Veneciju, da mu se dadu nekolike ladje na raspolaganje. Republika sv. Marka ipak se tomu konzekventno opirala, posljednji puta dne 25. jula 1382.[12]) Sad je dakle stao o tom raditi, kako bi

smetao dubrovačkoj trgovini, pa tako grad osiromašio i učinio voljnim, da mu se predade. U tu svrhu sagradi na ulazu u Boku Kotorsku, na izvanredno zgodnome mjestu tvrd grad, koji prozva Sv. Stjepanom, danas Herceg-Novi, da bude kao pristanište bosanske trgovine, a onda kao središte za trgovinu dalmatinske soli i vina, konkurent Dubrovniku.[13])

Poslije smrti Ljudevitove stade Stjepan Tvrtko još energičnije raditi. Početkom oktobra poslao je u dalmatinske gradove i k pojedinim hrvatskim velikašima svoje političke poslanike, mameći ih, da se odruže od ugarske krune.[14]) Koliko za sada znamo, kralj bosanski postiže cijelj svoju samo kod priora vranskoga Ivana od Paližne,[15]) dok mu se drugi hrvatski velikaši ne odazvaše, sjećajući se očito zasluga Ljudevitovih povratkom Dalmacije materi zemlji. Gradovi takodjer uradiše isto. Zadar je na poruku Stjepana Tvrtka odgovorio time, da se njegovi prvi gradjani, kojim se pridruži još i župan Butko Budislavov Kurjaković, tada starješina knezova Krbavskih, s braćom i unucima, dne 8. oktobra u manjoj kancelariji gradske vijećnice, pod prisegom združili u »savez, bratimstvo i vječno prijateljstvo, ter da će se medjusobno pomagati po svim silama i znanju uz vječnu vjernost i ustrajnu vjeru našim gospodjama kraljicama«.[16]) Zadarsko se vijeće medjutim ne zadovolji time, nego dne 10. oktobra još zaključi, da se otpreme tri poslanika kraljici Mariji u Budim, koji će je prigodom njena krunisanja pozdraviti, moleći je podjedno, da povjeruje poslaničkoj izjavi. Poslanici, i to nadbiskup Petar, onda Andrija Grisogono i Martin Oranić, nadjoše kraljice u Njitri; ove su izjavu njihovu uzele veoma ozbiljno. Važno je i to, što je zadarsko poslanstvo ponijelo sa sobom još i razna preporučna pisma, upravljena na visoke ličnosti u državi, medju ostalima i na zagrebačkoga biskupa Pavla Horvata.[17]) Kraljica Jelisaveta smjesta je poslala povjerenika u Zadar, Šibenik, Trogir, Spljet, Nin i u druge gradove hrvatske i dalmatinske, i to u ličnosti osobito pouzdana čovjeka, župana vesprimskoga Ivana Besenyeya, koji je jednoć spasao život kralju Ljudevitu.[18]) Besenyey je vjerno obavio zadaću svoju: Zadar je koncem novembra u odgovoru svome, što ga je dao kraljevskom povjereniku, obećao, da će kraljicu u njenoj nakani, da obrani dalmatinske krajeve, pomagati svim svojim silama; o tom obavi-

jesti on i kraljicu Jelisavetu posebnim pismom od 2. decembra.[19]) No kano da sve to još nije bilo dosta, jer početkom slijedeće godine 1383. i opet stignu od strane dvora dva opunomoćenika, da utvrde u vjernosti i odanosti dalmatinske gradove, a s njima za cijelo i čitavu Hrvatsku; to su bili požeški prepošt Nikola i Detrik Bubek, zamjenik bana Mirka Bubeka. Dne 2. februara položi na njihove ruke ponovno prisegu vjernosti kraljicama sedamdeset i pet zadarskih gradskih vijećnika, u kojoj obećaše, da će se svakom udruženju, koje smjera protiv kraljica i sv. krune, svakoj zavjeri i izdaji, o kojoj štogod saznadu i otkriju, protiviti, ter je osujetiti.[20]) Ne znamo doduše, ali nema sumnje, da su i ostali dalmatinski gradovi nalično radili. Republika dubrovačka učini to, u nazočnosti istih opunomoćenika, dne 16. februara.[21])

Medjutim je mletačko vijeće nakon duljega krzmanja dne 4. februara 1383. našlo dva poslanika, Pavla Morosinija i Petra Bragadina, koje je moglo poslati u Ugarsku. Snabdjelo ih je preporukama na kraljice, pojedine članove visokoga klera i plemstva. U instrukcijama svojim vijeće je bilo veoma oprezno; poslanici su naime imali samo izraziti tugu republike »s nenadoknadiva gubitka, što je zadesio čitavo kršćanstvo« smrću Ljudevita I. i radost radi krunisanja kraljice Marije, kojoj Venecija tek onako u glavnom nudja usluge svoje, ne ističući nikakih pojedinosti.[22]) Kad je mletačko poslanstvo obavilo svoju zadaću, ter se povratilo kući s ugarskoga puta, izjavilo je, da bi, kao što je razumjelo iz riječi palatina Nikole Gorjanskoga, vojvode Ladislava od Lučenca i senjskoga biskupa Tome, kraljica Jelisaveta rada bila sklopiti savez s Venecijom. Vijeću je milo bilo čuti ovu novost; nije doduše znalo, kud smjera, ali ipak je dne 4. maja 1383. ovlastilo bivše svoje poslanike u Ugarskoj, da uspišu u svoje ime pomenutoj gospodi, kako su svome vijeću izjavili misao o savezu, a ovo da ju je rado prihvatilo, te nije protivno ostvarenju njenom.[23])

Dok se na tom radilo, kraljica Jelisaveta nije napustila jednom započete akcije protiv bratića svoga kralja Stjepana Tvrtka, od koga je u taj mah više zazirala, nego li od republike sv. Marka.[24]) Iza što je 17. aprila potvrdila stare povlastice dubrovačke, da bi grad održala u vjernosti,[25]) te podjedno izdala 11. aprila proglas na sve žitelje kraljevine Dalma-

cije i Hrvatske, zabranivši im dovažati sol i vino u Novi, jer da se to protivi sloboštinama i običajima grada Dubrovnika,[26]) poslala je bosanskoga biskupa Gjuru u Veneciju, tobože da primi zakletvu duždevu na turinski mir (25. aprila 1383.), a u stvari zato, da razbistri ono pitanje o savezu.[27]) Ali bosanski je biskup jur zakasnio. Tvrtkova spretnost naime našla je terena u Veneciji; vijeće mu je dne 8. marta dalo tu povlasticu, da je dozvolilo svomu gradjaninu Nikoli Bazeju, da primi kod njega admiralsku čast,[28]) šta više, 27. marta prodalo mu je i jedan dobar brod, tobože kao mletačkomu gradjaninu.[29])

Čini se, da se u Veneciji još uvijek nije dobro razumjela cijelj ugarskoga saveza, a niti tajne namjere Tvrtkove, pa stoga se odluči vijeće, da pošalje u Budim Saracena Dandola,[30]) koji je imao nakon primljene protuprisege kraljice Marije na turinski mir povesti razgovor o sklapanju saveza: cijelj saveza mletačko-ugarskoga bila bi zajednička odbrana njihova posjeda duž jadranskoga mora, idući gore prema Dubrovniku. Mletačka bi se republika obvezala, da će na odbranu dalmatinske obale staviti toliko oružanih brodova, koliko će u istu svrhu opremiti Ugarska; ova pak može u Veneciji naoružati toliko galija, koliko god hoće. Naprotiv, ako bi tkogod napao mletački posjed, onda će Ugarska staviti polovinu brodova, ali ne više od pet, koliko Venecija. Savez bi vrijedio na deset godina. Ova je inštrukcija datirana 6. jula 1383.,[31]) ali već nakon tri nedjelje, to jest dne 26. jula, posla vijeće za Dandolom dva teklića upućujući ga, da ne govori o savezu, dapače, ako bi tkogod s ugarske strane o tome poveo razgovor, neka u tom poslu izbjegne svaki odgovor, pa neka se povrati natrag.[32]) Ovu izvanrednu promjenu nazora tumači ta okolnost, što su četiri dana poslije odaslanja one dvojice teklića, naime 30. jula, Mlečani ponovno uveli u svoju zlatnu knjigu začasnih gradjana Stjepana Tvrtka, djecu mu i nasljednike, jer da se pokazao »vjernim i pravim Mlečanom,« koji revno radi o boljku republike.[33]) S istoga razloga još su mu 5. oktobra i to dozvolili, da može sebi u Veneciji sagraditi dva broda.[34]) Da li je bosanski kralj tom prilikom preuzeo kakih obveza sa svoje strane, što je vrlo vjerojatno, nuzgredna je stvar: Venecija je shvatila, da Stjepan Tvrtko, pošto je u svoj kraljevski naslov uzeo i jadransko primorje, hoće da osvaja dalmatinske gradove, a

taka je težnja išla u prilog republici, jer je iz iskustva znala, da hrvatski banovi nijesu vazda jaki da odbrane iste gradove, kao i to, da je u doba takih smutnja ona uvijek najbolje prolazila. To je eto ona očekivala i od Tvrtkovih napadaja. Medjutim se o stvari mletačko-ugarskoga saveza u Budimu zbilja povela riječ; to je učinio palatin Nikola Gorjanski. Ali konačni odgovor duždev od 30. septembra bio je, da on doduše drži mir s kraljicama, da im želi svaki mogući napredak, no da ne će ništa da zna o kakom zasebnom savezu[35]). Sada uze ugarska vlada spočitavati vijeću, što je dozvolilo Tvrtku da gradi dva broda, s kojima može ofenzivno operirati protiv njezinih podanika, na što republika nekako zlorado odgovori, da u Veneciji doduše grade dva broda za bosanskoga kralja, ali te brodove da ne će ona naoružati, tek će im kapetan biti mletački gradjanin, kojemu će naložiti, da prijateljski postupa s podanicima kraljice Marije (14. juna 1384.)[36])

Dok su se ovaki pregovori vodili, stizahu iz Hrvatske i Dalmacije sve to nemirnije vijesti, na koje je mati kraljica za sada odgovorila time, da je skinula s hrvatsko-dalmatinskoga banskoga dostojanstva Mirka Bubeka, poslavši ga u Galiciju, a na njegovo mjesto imenovala bivšega erdeljskoga vojvodu Stjepana Lackovića od Čakovca (15. juna 1383.)[37]) Novi ban, koji bijaše sin onoga Stjepana Lackovića, što je bio vrhovni vojskovodja u napuljskim ratovima, a i sam se jur odlikovao junačtvom u raznim Ljudevitovim vojnim ekspedicijama, stiže dne 1. augusta u Zadar[38]). Ova je promjena ličnosti svakako bila od zamašnih posljedica Mirko Bubek, sin kraljičinog blagajnika Gjurgja, koji je dugo i vjerno služio, bio je pouzdan čovjek kraljičin, a tako je i ostao, izuzev neko kratko doba; a i obzirom na vršenje službe ne može mu se spočitnuti, da je štogod propustio. Stjepan Lacković pak bio je većma samostalan, a nipošto slijepo odan kraljicama. Da umire Hrvate, riješile su se one napokon, da će poći medju njih. Već dne 2. septembra 1383. obavijesti Jelisaveta grad Trogir, da ga je naumila doskora pohoditi[39]). Put onamo i natrag vodio ju je kroz Zagreb[40]). Dne 24. oktobra stigla je u Zadar, gdje odsjede u ženskom benediktinskom manastiru sv. Marije. S njom su još bile obje kćeri, Marija i Hedviga, kardinal Valentin Alsani, hrvatsko-dalmatinski ban Stjepan Lacković,

slavonski ban Lendvay i drugi.[41]) No na glas o njihovom dolasku prior vranski Ivan od Paližne odmah istaknu zastavu bune na gradskoj kuli, što nam dokazuje, da je moralo već tada biti medju Hrvatima dosta nezadovoljnika i pristaša kralja bosanskoga Stjepana Tvrtka. Jelisaveta medjutim pošalje protiv njega vojsku, na što se Vrana dne 28. oktobra odmah predade; izgleda, kano da je pomoć Tvrtkova izostala, jer inače čitav čin priorov nema nikaka ozbiljna smisla. Dašto, Paližnu skinuše s prioratstva vranskoga, a zamijeni ga Rajmundo Bellmonte[42]). Iza što je podijelila razne milosti svojim vjernim privrženicima, vrati se kraljica kući (početkom novembra); u februaru 1384., nalazimo je u Budimu[43]).

Ali u Dalmaciji nijesu nipošto bile duga vijeka posljedice Jelisavetina pohoda; opet se pokazala potreba, da se mijenja bansko dostojanstvo. Stjepana Lackovića zamijeni Toma od sv. Gjurgja, koji je 15. maja 1384. stigao u Zadar.[44]) Pored svega toga ipak je Tvrtkova stranka sve to većma jačala, jer dne 8 jula bude u samom Zadru otkrivena zavjera nekih gradjana; urotnici budu strahovito kažnjeni, očito, da se zaplaše drugi, jer su ih najprije privezali konjma za repove, ter gole i okrvavljene vucarali po gradskim ulicama, a onda im tek budu skinute glave. Sada se i opet morade dne 18. jula skupiti gradsko vijeće i nanovo položiti prisegu vjernosti ugarskoj kruni i kraljicama na ruke novoga bana[45]). No oblaci se ipak uzeše sve to većma nagomilavati. Opasnost je dobro osjetio i upoznao palatin Nikola Gorjanski, pa stoga možemo uzeti, da je baš od njega potekla misao, da treba prvo i prvo pokušati poravnanje sa samim Stjepanom Tvrtkom; misao njegovu prihvatila je kraljica Jelisaveta, pak mu povjeri da je on glavom i izvede; ta i onako mu je bio kum. Još nije ogranulo proljeće 1385., a već nalazimo palatina na putu u Sutjesku, prijestolnicu bosanskoga kralja. Dalekovidni kralj nije u taj mah tek prividno mnogo zahtijevao, da se opet uspostavi sloga: samo grad Kotor, jer da je bio vlastništvo «njegovih roditelja i praroditelja», to jest vladara iz kuće Nemanjića. Nikola Gorjanski obećao mu je, da će mu se želja ispuniti, i tako sklopi 28. marta s «milim kumom» vječni savez protiv svakoga širom svijeta, izuzevši Jelisavetu i Mariju kraljice ugarsko-hrvatske, pak Hedvigu, kraljicu poljsku, «svoje premile sestre», kojima

se zakleo na vjernost i odanost do groba[46]). Jelisaveta je odista i ispunila želju Tvrtkovu; dne 20. jula 1385. već doznajemo preko Venecije, da je Tvrtko vladao Kotorom[47]), a 23 augusta potvrdjuje to bosanski kralj sam, veleći, da je primio «milošću njezina veličanstva, svoje sestre», Kotor na vječna vremena, grad svojih predaka[48]). Jasno je dakle, da je ugarska politika poslije smrti kralja Ljudevita i u Veneciji i u Sutjeski izvukla kraći kraj. Hoće li to biti pravo gordoj i visokoj aristokraciji?

Premda je od septembra 1382. do jula 1386. kao vladar vrijedila u državi u prvom redu kraljica udova Jelisaveta, ipak valja priznati, da je duša čitave unutarnje i spoljašne politike bio palatin Nikola Gorjanski. Kako on i njegovi sinovi u ovoj našoj radnji imadu znatnu ulogu, to nam se čini najzgodnije, da tom prilikom nešto u kratko kažemo o njegovu rodu[49]).

U čongradskoj županiji, što se nalazi Segedinu na sjever s desne obale rijeke Tise, leži varoš Dorožma, poznata u sredovječnim spomenicima pod imenom «Drusma», a bila je sjedište istoimene jedne plemićke generacije[50]). Prije godine 1269., kad je kralj Bela IV. nadario poradi osobitih zasluga kneza Ivana «de genere Drusma» i sina mu Stjepana, mačonošu svoga, posjedom Gorjanom u vukovskoj županiji, ne nalazimo joj nigdje traga. O tom Ivanu, pradjedu knezova Gorjanskih, ne čujemo više ništa, dok se sin njegov Stjepan ipak češće spominje, tako u martu 1296. u krugu plemića županije požeške, 1297. kao susjed nekoga posjeda u vukovskoj županiji, a 1299. i 1300. kao «homo regius» za uredjenje posjedovnih prilika u istoj županiji Kasniji spomenici od 1310. i 1314. navode ga kao bana, po svoj prilici mačvanskoga, kao što su to bili i njegovi potomci. On ostavi tri sina: Pavla, Ivana i Andriju, koji su utemeljitelji triju grana porodice knezova Gorjanskih, Pavlove ili banske, Ivanove i Andrijine ili palatinske. Od ovih su za našu povjest od važnosti samo banska i palatinska. Kneza Pavla upoznajemo prvi puta 10. marta 1310., kao muža već davno zaslužna po Anžuvinca Karla I., kojemu je očuvao županije požešku, vukovsku i srijemsku od Gisingovaca i srpskoga kralja Stjepana Milutina. Od godine 1320. do 1326. nalazimo ga kao bana mačvanskoga, a od 1330. do 1336. kao kraljičina sudca. Sredinom XIV. vijeka nestaje mu traga, jer je valjda

oko 1350. umr'o. On ostavi takodjer tri sina: Stjepana, Ivana i Pavla; Ivan se dade na svećeničko zvanje, pa ga god. 1347. i nalazimo kao vesprimskoga biskupa, dok se Pavao spominje izmedju 1350. i 1377. kao posjednik mnogih imanja, ali i zajedno sa sinom svojim Ladislavom kao siledžija. O Stjepanu znamo samo to, da je 1337. bio župan križevački. Pavao je imao četiri sina: Ivana, Pavla, Ladislava i Andriju, od kojih nam je pobliže poznat Ivan, god. 1379. kastelan ostrovički, a pogibe kod Gorjana 1386. Stjepanovi sinovi bili su klerik Dominik (1358.) i Pavao, god. 1382. župan zaladski; on takodjer pogibe 1386. Njegovi su potomci izumrli u muškom koljenu s Ladislavom (početkom XVI. vijeka), a u ženskom s Ladislavljevom sestrom Barbarom († 1570.), koja se god. 1538. udala za grofa Franju Zaya Csömörskoga. Ivanova je grana cvala kroz vrlo kratko vrijeme, a izumre u pokolju god. 1386. njegovim unukom Grgurom. Najvažnija grana je Andrijina: sin njegov je Nikola, od god. 1354. do 1375. ban mačvanski, a od 1375. do 1386. palatin ugarski, koji je ostavio dva sina: Nikolu, od 1387. bana mačvanskoga, a od 1394. bana hrvatsko-dalmatinskoga, konačno od 1403. do 1433. palatina, ter po drugoj svojoj ženi Ani Celjskoj šurjaka kralja Žigmunda; onda Ivana, od god. 1402. župana temeškoga, a od 1411. do 1417. vojvodu usorskoga. Nikola opet ostavi dva sina: Nikolu i Ladislava, od 1432. bana mačvanskoga, a od 1447. palatina, čijim sinom Jobom izumre god. 1481. palatinska loza knezova Gorjanskih.

Kazivali smo, da je kraljica Jelisaveta bila žena osobito vladohlepna, pa tako nije čudo, što se najedared naumila riješiti kraljevića Žigmunda, jer je željela, da joj budući zet bude poslušan muž, a ne drug u vladanju, koji bi krnjio njezin upliv i ugled; za Žigmunda se opet znalo u Budimu, da je lakomislen rasipnik, ali i to (a to su na ugarskom dvoru smatrali najvećom pogrješkom), da je vanredno pohlepan za vladanjem. Jelisaveta se tako stade raspitkivati na francuskom dvoru, i to s uspjehom. Kralj Karlo VIII. imenova dne 7. marta 1385. palatina Nikolu Gorjanskoga članom kraljevskoga francuskoga velikoga vijeća sa svakim pravom i dohotkom toga dostojanstva[51]), što očito znači, da su u Parizu bili skloni prihvatiti ženidbenu ponudu budimsku. Žigmunda su dakle nerado gledali, ako ga i nijesu otjerali, kao što je to zabilježio

Teodorik Nieheimski[52]). Da su pomenuti pregovori već dobrano napredovali, najbolje se vidi po tome, što mletačko vijeće dne 16. aprila 1385. naredjuje, da se poslanstvo francuskoga kralja, što ima da podje u Ugarsku, preveze do Senja[53]). Ovo je sjajno poslanstvo i odista u Budimu sklopilo ženidbeni ugovor izmedju vojvode Orleanskoga Ljudevita, mladjega brata francuskoga kralja, i Marije ugarsko-hrvatske kraljice, šta više, na nj je pristala i čitava država, kako to javlja dne 27. juna savjetnik kraljičin Juraj knez Krbavski mletačkom duždu, kad je s Ladislavom od Lučenca vojvodom erdeljskim, Ivanom knezom Krčkim i još s nekih sto i petdeset velikaša bio na putu u Padovu, na polasku u Francusku, da «dovede kralja Ljudevita u Ugarsku»[54]). Ali oni ne dovedoše francuskoga kraljevića u Budim. Teodorik Nieheimski kaže, da od čitave stvari zato ne bude ništa, što je francuski dvor već bio sklopio ženidbeni ugovor s kćerkom milanskoga vojvode Viscontija; no on se vara, jer se zna pouzdano, da su pregovori s Viscontijem za kćerku mu Valentinu tek onda započeli, kad je nada na ugarsku ženidbu izčezla. To se pak zgodilo uslijed energičnoga uplitanja Žigmundova, koji se nije dao tako lako izigrati. Lasno je razumjeti, da taki postupak od strane kraljice Jelisavete nije mogao njenom dobrom glasu i popularitetu biti na korist, dapače, on je morao ozlovoljiti i ogorčiti i Karla III. Dračkoga u Napulju, komu su bili Francuzi osobito opasni neprijatelji, i Vaclava kralja češkoga i rimskoga, brata Žigmundova, te rodjake njegove, markgrofove moravske Jodoka i Prokopa, napokon i samoga papu Urbana VI., koga Francuska nije htjela da priznade[55]).

Brojne ove političke nezrelosti prate još i prečesti nutarnji administrativni neredi.

Poslije smrti Ljudevitove činilo se, kano da su u državi dva kralja i da svaki od njih jednakim pravom zapovijeda; dašto, time se samo uvećavalo opće nezadovoljstvo. Doduše i Ljudevit I. započeo je vladanje svoje kao mladoljetnik, pak mu je vladohlepna mati Poljakinja Jelisaveta vodila regenciju, no isprave i naredbe izdane su isključivo u njegovo ime i pod njegovim pečatom. Sada opet nosili su zvanični akti na čelu čas ime Marijino, čas Jelisavetino, a koji puta i oba imena. Kaka je smutnja u brzo nastala uz taki postupak, najbolje se

vidi iz nekih sačuvanih odgovora na kraljevske naredbe; tako primjerice Nikola Toldy, podžupan sabolčki, na pismo kraljice Jelisavete ne odgovara njoj, već kako i jest red, Mariji. Nalično su postupali i drugi, dok opet neki rade obratno, dapače ima slučajeva, kao što kod Pavla Fraknoia, da nije pisma niti primio, niti pogledao, a zgodilo se i to, da dok kraljica Marija izdaje listinu u Seksardu, istoga dana glavni kancelar Jelisavetin u Višegradu takodjer u ime Marijino izdaje jedan spis, a kako nije imao uza se kraljičina pečata, to ga je ovjerovio svojim! Sve to izgleda doduše na prvi mah kao da su sitnice, ali upravo stoga još većma slabi povjerenje naroda spram vlasti.

Uz ovo obje su kraljice neprestano uzele mijenjati privatne posjede, jedne voljom dotadašnjih vlasnika, a druge silom, šta više, neke zaslužne porodice budu sada baš progonjene, naročito Cudari i Lackovići, čiji su članovi bili banovi hrvatski i slavne vojskovodje kralja Ljudevita. Jelisaveta oduzela je 27. jula 1384., «nevjernomu» banu Petru njegove posjede nedaleko poljske granice, a istodobno radila je i oko Urbana VI., da premjesti biskupa Mirka Cudara, kojega je lišila posjeda, s jegarske biskupije nekud u Italiju, što papa i učini dne 27. augusta 1384., imenovavši ga biskupom u Imoli[56]); konačno budu i Gjuro te Stjepan Cudari lišeni posjeda svojih. No treba priznati, da su Cudari dali i povoda takom postupku, jer kad se u Galiciji pročulo, da je kralj Ljudevit umr'o, onda su neki gradski kapetani stali brže bolje prodavati za novac povjerene im gradove litavskom knezu Lubartu. Tada su bili Cudari vojvode u toj zemlji. Tim je postupkom Jelisavetinim bila ta porodica sasvim potisnuta u kraj; za vrijeme buna, što u brzo planuše u Hrvatskoj, mi o njima ne čujemo ništa. Bez sumnje se zato u znak nagrade biskup Mirko opet povratio iz Imole na erdeljsku biskupiju, a Petar na visoko državno dostojanstvo. Ali što su skrivili Lackovići, poimence vojvoda Stjepan od Čakovca, Andrija od Dobrogošća, onda Stjepan od Šimontornje, glavni konjušnik kraljev, i mladji mu brat Dioniz? To se tim manje daje shvatiti, što su vojvodu Stjepana, kao što smo vidjeli, imenovali banom hrvatsko-dalmatinskim, a Stjepan od Šimontornje bio je kroz sve vrijeme kraljevski konjušnik. Ipak ih dvor uza sve to neprestano muči raznim procesima, a ne dodju li na ročišta, onda im daje imena

razglašivati po vašarima. Drugima opet gleda kraljica Jelisaveta kroz prste, tako je primjerice Ladislava Töttöša, za koga se dokazalo, da se u parnici protiv Petra Sekčeja služio krivotvorenim spisima, odsudila mjesto na gubitak glave i imetka, samo na novčanu odštetu, dapače ista Jelisaveta pisala je dne 14. augusta 1384. Ubalu Kallaju, da izbjegava buntovno društvo Stjepana Lackovića, ne pozvavši ga nikako na odgovornost[57]).

Lako je razumjeti, da ovakav postupak mora da ogorči, ojadi i razdraži duhove. Ovim nezadovoljnicima stavila se na čelo porodica Horvata.[58]) Ona polazi iz plemena Banča, koje je u predjašnje doba glavni posjed svoj imalo u baćkoj županiji u istoimenom mjestu, što se nalazilo nedaleko grada Bača, ali je držalo još neka imanja u županijama ostrogonskoj, barškoj, požeškoj i vukovskoj. Članovi njezini pojavljuju se već prvom polovicom XIII. stoljeća, a poznati su nam poimence Orbacije i Benedikt. Potomci njihovi ističu se kao visoki crkveni dostojanstvenici; tako bješe Orbacijev sin Stjepan († 1266.) nadbiskup ostrogonski i prvi kardinal ugarski, pa sinovac njegov takodjer Stjepan († 1278.) nadbiskup kaločki, napokon još jedan Orbacije, unuk prvoga, prepošt požeški (1280. do 1286.) i Ivan, takodjer unuk njegov, arcidjakon gjurski i zaladski (1264.). Brat ovoga prepošta požeškoga bio je Toma, koji nosi u listinama pridjev »Aranyas de Horvati«, što znači, da je jur on bio gospodar mjesta Horvati, što se nalazilo u vukovskoj županiji, negdje oko današnjih Starih Mikanovaca, Djakovu na jugo-istok, i po kojem su njegovi potomci dobili ime Horvat.[59]) Sin i unuk ovoga Tome, naime Pavao (1297., 1317.) i Petar (1348., 1351., 1355.), ističu se kao odlični posjednici, dapače, kad se dne 24. septembra 1351. sastala skupština županije bačke blizu grada Bača, zastupao je Petar ondje i plemstvo županije vukovske, dakle i knezove Gorjanske, s kojima je graničio sa svojim posjedom s juga i istoka. Taj je Petar otac Pavla, Ivaniša i Ladislava Horvata, od kojih je prvi bio od god. 1379. biskup zagrebački, a drugi od 1376. do 1381. ban mačvanski.

Ne može biti sumnje, da je biskup Pavao bio osobit pouzdanik i miljenik kralja Ljudevita; on i pečujski biskup Valentin Alsani bili su njegovi zastupnici i povjerenici, kad se u Turinu god. 1381. s republikom mletačkom sklapao mir.[60]) Tek

onako iz daleka možemo slutiti, da je Pavla Horvata ojadila surevnjivost prema Alsaniju. Obzirom na duševne sposobnosti biskup je zagrebački daleko natkriljivao svoga druga, a i inače je bio stariji; uza sve to nova ga je vlada svagdje zapostavljala. Izgleda, kano da ga nije osobito volio palatin Nikola Gorjanski, s kojim je još kao susjed njegov lako mogao biti od mladosti poznat, ali i zavadjen, a možda se uopće nijesu njihove porodice ma bud s kojega razloga pazile. Trag nezadovoljstvu njegovome mogli bismo možda i u tome naći, što je naumio poći u sv. zemlju, jer znamo pouzdano, da je u tu svrhu molio od mletačkoga vijeća jedan brod; u aprilu 1384. već se vraćao natrag u Hrvatsku,[61]) a medjutim je njegov drug postao kraljičin glavni kancelar,[62]) a naskoro i kardinal.[63]) Kraljica Jelisaveta morala je Pavla još i time osobito ogorčiti, što je dne 29. septembra 1384. iz Kašove naložila gradjanima zagrebačkim, da provale na kaptol, te ondje sve njegove nepokretnine i stvari poharaju, tobože pod tom izlikom, što su biskup Pavao i njegov namjesnik (dakle po svoj prilici ovaj potonji) oštetili skupljača papinske desetine, nekoga Ivana de Pensauro.[64])

Osim braće njegove pridružiše se biskupu Pavlu još i dva odlična ugarska dostojanstvenika: dvorski sudac Nikola Szécsi, nekoć ban hrvatski, i dvorski blagajnik Nikola Zámbó. Nezadovoljnici isprva su samo zazorom, no kasnije bolju gledali nespretnost i nesposobnost, kojom je ženska ćud slabom rukom ravnala državnim poslovima. Ugled države, kaki joj je pribavio veliki Ljudevit, a komu su baš oni bili glavni pomagači, stao se gubiti, dapače i isti teritorij na jugu i sjeveru krnjiti. »Šta mislimo, dokle ćemo trpjeti vladavinu žensku, povodljivu i sklonu na srdžbu?« kazivali su nezadovoljnici; »naše joj usluge ne prijaju, mrkim nas okom gleda dvor, zaboraviše na našu krv, što smo je nekoć prolili u službi pokojnoga kralja. Kolike li pogibli i muke ne pretrpjesmo, kad je kralj Ljudevit mačem našim pokoravao razne narode! A sada nas nastoji kraljica da makne s časti, na koje bjesmo nekoć podignuti; pred nosom nam se zatvaraju vrata, nekoć nam širom otvorena. Nitko joj osim palatina Gorjanskoga nije po volji. Tome valja naći lijeka, da nam luda žena ne prolije krvi, da nam ne ispije duše i da nam ne otme blaga našega, što smo ga krvlju stekli.«[65]) Kako je u

taj čas Karlo III. Drački, kralj napuljski, bio jedini punoljetni član Anžuvinske kuće, koji je poznavao zakone i uredbe Ugarske i Hrvatske, to se nezadovoljnici odluče za njega. Dapače, kod toga mogla ih je voditi i ta misao, da će sjedinjene obale, napuljska i hrvatska, zavladati na jadranskome moru i tako Venecija ostati trajno bar u podredjenom stanju. Ta misao nezadovoljnika nadje mnogo odziva, a širili su je po posebnim glasnicima i pismima.[66]) Jelisaveta je znala za sve to, pa stoga i opominje svoje pristaše na vjernost. Ali doskora se uvidjelo na dvoru, da se time, a i silom, ne će učiniti ništa. Palatin najprije predloži, neka se sazove sabor, na kojem će se uznastojati, da se uzrujani dusi primire; i doista on se sasta dne 22. juna 1384., a kraljica Marija tom prilikom položi prisegu na temeljni akt državnoga ustava, naime zlatnu bulu kralja Andrije II. od god. 1222.[67]) Nikola Gorjanski pošao je na putu izmirenja još i dalje, a da mu je namjera i uspjela, ima se svakako pripisati zarukama kraljice Marije s francuskim kraljevićem Ljudevitom, jer Žigmund kao Nijemac nije bio samo Poljacima mrzak, nego i Ugrima i Hrvatima. Oko Spasova 1385. sastali su se u gradu Požegi nezadovoljnici, koji su se jur organizovali i složili, kako sami kažu, u »ligu«, s obim kraljicama i palatinom Nikolom Gorjanskim. Nakon duljega raspravljanja dodje do izmirenja izmedju obiju stranaka: Pavao Horvat, biskup zagrebački, Stjepan Lacković od Čakovca, *nekoć* vojvoda erdeljski, Nikola Szécsi, *nekoć* državni sudac, Ivaniš Horvat, *nekoć* ban mačvanski, Nikola Zámbó, *nekoć* blagajnik kraljevski i Stjepan Lacković od Šimontornje pozvaše dne 13. maja u ime svoje kao i u ime ostalih velikaša, braće rodjaka, prijatelja, drugova i privrženika svoje lige neke gradove njima odane, a medju njima poznat nam je Požun poimence, da, pošto su kraljice Jelisaveta i Marija zajedno s barunima i prelatima izravnale razmirice, što su do sada opstojale izmedju njih i članova lige, neka odsele vazda budu na pomoć pomenutim kraljicama u svim poslovima, a u prvom redu kod odbrane državnih granica. Taj je poziv ovjerovljen trim pečatima, i to dvoglavim orlom Szécsijevim, zmajem Lackovićevim i uskrsnim jagnjetom Zámba;[68]) začudo grba porodice Horvata, to jest u štitu s lijeva pet liljana, a s desna tri poprječna snopa,[69] nema na toj važnoj ispravi. Svakako je veoma zna-

čajno još i to, da se ubrzo po tom izmirenju sastajemo s Nikolom Szécsijem kao palatinom mjesto Nikole Gorjanskoga, sa Zámbóm kao blagajnikom kraljevskim, a sa Stjepanom od Šimontornje kao konjušnikom;[70]) no to nijesu sve promjene, jer hrvatsko-dalmatinskoga bana Tomu od sv. Gjurgja nalazimo kao državnoga sudca, ali ga u brzo zamijeni župan Ivan Kaplay.[71] Pomirenje s Horvatima svakako ne potraja dugo. Razlog bismo i opet tražili u tom, što ih je dvor zapostavljao, jer niti je biskup Pavao, niti bivši ban Ivaniš (koliko za sada znamo) čime odlikovan. Pa tako se konačno odluči negdje krajem jula biskup Pavao, da podje s Nikolom od Kaniže u Napulj po kralja Karla III. Dračkoga, dok se u Hrvatskoj i Ugarskoj proširio glas, da je otišao u Rim, da se pokloni papi.[72])

Karlo Drački imao je prijestol svoj zahvaliti, kako nam je poznato, kralju Ljudevitu I., koji ga je s vojskom svojom pomagao, šta više, još godine 1383. podupirale su ga Jelisaveta i Marija, poslavši u Napulj s vojskom Ivaniša Horvata protiv opasnoga mu suparnika, francuskoga kraljevića Ljudevita Anžuvinca; srećom po Karla, već 24. septembra 1384. oslobodi ga neka zarazna bolest pogibeljna protivnika. Medjutim se Karlo zavadio i s papom Urbanom VI., koji ga je u svoje doba krunisao, tako da se taj našao prinudjenim, da ga dne 15. januara 1385. prokune, na što kralj s vojskom udari na Noceru, te stade u njoj podsjedati papu. Nekako početkom augusta oslobodi se Urban VI. iz zatvorene Nocere, a baš u taj par eto poslanika nezadovoljne gospode hrvatske i ugarske u Napulj.

Poslanike ugarskih i hrvatskih velikaša nije stajalo mnogo truda, da predobe Karla Dračkoga za svoju osnovu. Biskup Pavao mu je dotle govorio o zapuštenom stanju državnome, čemu da samo on može pomoći, dok nije zaboravio na svoje obećanje, koje je dao Ljudevitu I., naime, da ne će nikad smetati njegovim kćerima u njihovu nasljedstvu.[73]) Zalud se trudila žena mu Margarita, da ga odvrati od toga, govoreći mu, da još nije svršio ni s pokorenjem sicilsko-napuljskoga kraljevstva; Karlo je samo toliko popustio, da joj je ostavio sina Ladislava, koga takodjer namjeravaše sa sobom povesti, po svoj prilici zato, da ga vjeri s Marijom. U veče dne 14. septembra 1385. ukrca se Karlo Drački u maloj luci napulj-

RODOSLOVLJE KN

Comes Ivan I. d

Stj
1269. mačonoša kralje

Pavao I.
1310—1352. kastelan požeški, 1320—1326. ban mačvanski, 1330.—1336. dvorski sudac kraljičin, 1334—1352. tavernik kraljičin. Žena Kós, kći Dimitrije od Našica i Lipovca de gen. Aba 1336.

Ivan II.
1314—1338.

Stjepan II.
1337—1343.
1337. župan križevački.

Ivan III. 1343—1357.
prepošt veprimski, kancelar kraljičin, biskup vesprimski.

Pavao III.
1350—1377.

Andrija II.
1354—1356.

Grgur I.
† 1386.

Dominik 1358.
svećenik.

Pavao IV.
1356—1386. (†)
1382 župan zaladski.

Pavao V.
1380.

Ladislav I.
1374—1413.

Andrija III.
1396.

Iva
1380—1
1379 k
ostrc

Grgur II.
† 25. sept. 1396. (Nikopolje).

Deziderij
1419—1438.
ban mačvanski.

Ivan VII.

Ladislav II.

Ivan VIII.
1421—1455.

Lovro 1491—1507.
Žene: 1) Sofija Ostfi.
2) Lucija Paksy de Pákos.

Ana.

Doroteja.

Klara
udata za Ivana Kishorváta de Hlapsyty 1474—1507.

Nik
1401—1435
reta, kći P
Lév

Kat

Ladislav IV.
† mlad početkom XVI. vijeka.

Jelisaveta 1534
udata za Pavla Istvanfija de Kisaszonyfalva † 1553.

Katarina
muž Petar Marko (Očarević).

Ana
muž: Ladislav Görög de Macedonia.

Barl
udata oc
grota Z
(† 1

OVA GORJANSKIH.

n. Drusma 1269.

I.

snije ban (mačvanski).

Andrija I. 1317—1330.
žena: kći Ladislava od Nevne de gen. Pécz 1340.

Katarina 1328.
druga žena Dimitrije od Našica i Lipovca 1282—1338.

itrija.

ı IV.
–1356.

Nikola I.
1340 † 1386; 1354—1375 ban mačvanski, a 1375. do 1386. palatin ugarski.

Pavao II.
1340—1356.

Stjepan III.
1402.

(†)
an
.

Nikola II.
1386. † 1433; 1387. ban mačvanski, 1394. hrv.-dalm. 1403—1433. palatin. Žene: 1) Prije 1389. kći srp. kneza Lazara. 2) Ana Celjska od 1408 † 1438.

Ivan VI.
1386—1428; 1402. župan temeški, 1411—1417. vojvoda usorski. Žena: Hedviga, kći mazovskoga kneza Ziemovita od 1410. do 1435.

Katarina
1430—1431.

Doroteja
udata za kneza Nikolu Frankapana 1416.

Jelena
udata za Nikolu Szécsa de gen. Balogh, 1398.

II.
ıa Marga-
Cseha od
35.

ı.

Ivan IX.
1424.

Ladislav III.
1424 † 1459; 1432. ban mačvanski 1447. Palatin. Žena: Aleksandra Tješinska 1459—1463.

Katarina
1454—1460. Udata za Henrika Goričkoga † 1454.

† 1569.
8 za Franju
de Csömör
.. 1570).

Job
1457 † 1481
žena Eufrozina 1489—99.

Ana
1458—1460.

skoj, te krene sjutradan s tri ladje put Castellamara, Sorrenta i Manfredonije. Tude je primio neke napuljske plemiće, koji su ga kopnom slijedili, a medju kojima su najvažniji bili Alberico da Barbiano, vrhovni zapovjednik sicilske vojske, i Franjo Naccarella Dentice, dvorski veliki meštar. Uračunavši i ugarsko-hrvatsko poslanstvo, nije ih sviju skupa mnogo bilo, jer su stali na četiri manje ladje; potom krenuše dne 23. oktobra iz Manfredonije put Hrvatske. Kroničari kažu, da kralj nije htio da sa sobom povede mnogo ljudi, jer se pouzdano nadao u pomoć svojih pristaša, ali po svoj prilici još i zato, što mu je trebalo ostaviti vojske na odbranu Napulja, čiju je vladu povjerio svojoj ženi; podjedno još je uzeo pod najam padovanskoga plemića Jakova Scrovegna s njegovom četom kopljonoša i strijelaca. Brodovi pristaše u Senju, gdje bude Karlo dočekan velikim veseljem: oduševljenje pak samo je još poraslo, kad je stigao na zagrebački Kaptol, gdje je do decembra bio gost biskupa Pavla.[74])

Na budimskom dvoru već su doduše davno znali za namjere nezadovoljnih velikaša, ali kraljice kan da nijesu umjele dovoljno ocijeniti opasnosti, što im prijete s te strane. One su baš u onaj par, kad se biskup Pavao odlučio da ide u Napulj, u velike bile zabavljene kraljevićem Žigmundom, jer taj nije nikako bio voljan, da se tako lako odreče svoje vjerenice, a s njome i Ugarske i Hrvatske. Šta više, kako se nije mogao pouzdavati u svečane ugovore, riješio se, da će oružjem iznuditi svoje pravo. Stoga je prvo i prvo predao bratu Vaclavu Brandenburg, a rodjacima svojim Jodoku i Prokopu, moravskim markgrofovima, prodade za dvjesta hiljada for. nekadašnje Matijino polje, što se steralo uz Vagu od moravske granice do Dunava. Skupivši na taj način nešto vojske, provali početkom augusta u Ugarsku, osvoji Njitru, te odavle krene na Požun, gdje mu se rado pokloniše 16. augusta Nijemci gradjani. Potankih podataka doduše nemamo, ali o tom nema sumnje, da su se kraljice izmirile (ako i ne iskreno) sa Žigmundom, pak da se on brže bolje vjenčao s Marijom (u septembru), ter zadovoljan povratio u Češku, da kupi vojske protiv Karla Dračkoga.[75]) Medjutim stiže ono sjajno poslanstvo početkom septembra u Francusku, odkale je imalo da povede kraljevića Ljudevita; vojvoda Orléanski se odista dade

RODOSLOVLJE PORODICE HORVATA.

N. de genere **Banča.**

Orbacije I. 1213 † prije 1252. — **Benedikt I.**

Djeca Orbacija I.:

- **Stjepan I.** † 1266. kardinal, nadbiskup ostrogonski.
- **Vincencije** 1244. ostrogonski župan, žena iz porodice Kórogya.
- **Petar I.** 1253.
- N. (sin).

Djeca Benedikta I.:

- **Dioniz** 1256—1269.
- **Lambert** 1255.

Sin Dioniza: **Benedikt II.** 1283.

Sin N. (sina): **Ivan** 1264. arcidjakon gjurski i zaladski.

Djeca Vincencija:

- **Stjepan II.** † 1278; kaločki nadbiskup.
- Kći 1279.

Djeca Petra I.:

- **Orbacije II.** 1280—1286. prepošt požeški.
- **Toma** 1283—1297.

Pavao I. 1297—1317.

Petar II. 1348—1355.

Djeca Petra II.:

- **Pavao II.** biskup zagreb. 1379—1394.
- **Ivaniš** ban mačvanski 1376—1381, † 1394.
- **Ladislav** 1385 † 1387.
- **Stjepan** † prije 1387.

Sin Ivaniša: **Nikola** 1394—1403.

na put, no u to ga 16. oktobra stiže vijest, da se Marija jur udala.[76])

Dokrajčivši tako sa Žigmundom, uze se sada dvor budimski baviti mišlju, kako da se poravna s nezadovoljnim plemstvom, koje se tužilo, da su mu u mnogom pogledu povrijedjene stare povlastice. U tu svrhu bude sazvan za 8. novembra opći državni sabor u Budim, na koji je svaka županija poslala po četiri poslanika; kraljica Marija dne 15. novembra odista zadovolji javnoj želji, potvrdivši posebnom poveljom sva prava i sve povlastice stališa i redova, obećavajući, da će ih tvrdo i neoskvrnjeno obdržavati. Za uzdarje opet obreku plemići svaku pomoć u čuvanju i odbrani državnih granica, te priznadu Žigmunda za skrbnika i upravitelja kraljevstva.[77])

Medjutim je Karlo Drački, koji kano da je u taj čas glumio ulogu posrednika, a vidjevši, da mu je stranka dovoljno ojačala, krenuo iz Zagreba u Budim. Kraljice su mu na savjet svojih prijatelja pošle na kočijama u susret, a kad ih je Karlo opazio, sjaši s konja s još nekoliko svojih pratilaca, ter im se uze pješice približavati. Sada učine isto i kraljice. Poklonivši se duboko, pozdravi ih Karlo, na što se izmjenice poljubiše u čelo; gotovo je čitav sat potrajalo uzajamno pozdravljanje, a onda sjedne Karlo u kočiju s kraljicama, te veselo i razdragano udje u Budim, gdje je odsio kod nekoga pristaše svoga.[78]) Karlo Drački odmah je po tom preuzeo vladu u svoje ruke, jer ga je sabor, što se sastao, izabrao državnim regentom, dapače on uze zahtijevati i to, da se Budim snabdjene vojskom ugarskom, hrvatskom i talijanskom, a sam Karlo da se preseli u kraljevski dvor, tobože na zaštitu kraljica. Tako bude doskora u državi opet uspostavljen mir, što je tobože toliko obradovalo sve velikaše, da su ga, kako kronici kažu, općom voljom konačno izabrali za kralja.[79]) Dašto, Karlo je rado svojim privrženicima dijelio velika državna dostojanstva, a čini se, da je pridržao i neke od predjašnjih. Palatinat ostavi Nikoli Szécsiju, Stjepana od Šimontornje opet povrati u čin konjušara, mjesto Ivana Kaplava namjesti državnim sudcem Mirka Bubeka, Blaža Forgača učini kraljevskim podrumarom, a Ivaniša Horvata banom slavonskim.[80]) Dalje dogadjaje pripovijeda padovanski kronista Gataro ovako: Kad je kralj Karlo saznao, da ga hoće da izaberu kraljem, odbi on u prvi mah to dostojanstvo, jer nije htio

da uvrijedi Marije, te reče, da mu je dosta napuljsko kraljevstvo, pošto i onako ni to još nije sasvim pokorio. No sada mu uzeše državni velikaši dokazivati, da ugarsko-hrvatski prijestol baš njemu po pravu pripada, a da mu ove države ne treba pokoriti oružjem kao Napulj, osvojivši je već ljubavlju; još mu medju inim važnim razlozima pobijahu njegovu odluku, da ne odbije krune, time, da samo tako može doći do trajna mira i reda, a to da je želja svih. Karlo napokon pristade.

Ali kako ga je sreća brzo podigla, tako ga je isto i brzo strovalila. Još mu je samo trebalo, da se u tom pitanju glatko i mirno sporazumi i složi s kraljicama. Ponajprije pošalje one plemiće, što su ga nagovarali, da primi krunu, kraljici Mariji, da je nagovore, neka se sama od svoje volje odreče prijestola. Ovi izjave kraljici, da je javno mnijenje protiv nje, pa stoga neka se pomiri sa svojom sudbinom; narod nikako ne će da bude pokoran ženi, dapače ona da i nema prava na krunu, jer nema primjera, da je ikad žena vladala u Ugarskoj. A konačno ona da i nema sposobnosti, da vlada tako velikom državom; to je stvar muža. Ta i sama lako može prosuditi, koliko vrijedi slaba žena u nemirnim državnim prilikama. To da je volja naroda, kojoj se mora pokoriti, a to tim prije, što se i onako na stvari više ne da ništa mijenjati. — Na ovu odlučnu izjavu obje kraljice gotovo izgubiše svijest. Prva je k sebi došla Marija. »Ja se ne mogu odreći krune oca moga«, reče u suzama, »jer ona po pravu pripada meni. Radite, što znate. Kao žena ne mogu se takoj sili protiviti, samo vas molim, da nam, uzevši u obzir zasluge oca moga (ako ih još što cijenite), poštedite život, pak da mi dozvolite, da mogu otići mužu mome, ostavljajući Ugarsku kao zatočnica«. Jelisaveta je kud i kamo mirnije odgovorila, izjavivši, da se želi lično porazgovoriti s Karlom. Kad su ostale same, mati i kći padoše jecajući u naručja, ne bi li tako olakšale tešku bol svoju; ni dvorske gospodje se ne mogoše uzdržati od plača. Svladavši prvo uzbudjenje, Jelisaveta je brzo opet postala ona stara, te stade kćer svoju uvjeravati, da se u taj čas ne da ništa učiniti protiv sile; ne predadu li dragovoljno krune, Karlo bi im lako mogao doći haka glave, a puk nije vrijedno dražiti, jer ako se on zaboravi, ne će im poštediti života. Stoga, odreče li se Marija prijestola, onda lako mogu računati na ob-

zirnost, a dok žive ipak mogu imati nade, da će im se oteto povratiti. Utrvši zatim suze, Jelisaveta pozove Karla, ter mu mirno reče: »Oholi i neukrotivi narod ugarski ne može ruka ženska da vodi; primi državu svojih starih«.

I tako bude stvar po Karla na čistac izvedena. Vijest o izjavi Marijinoj i Jelisavetinoj s mjesta se raširila po gradu i državi. Svak je vjerovao, da kao što su tobože kraljice pozvale Karla u državu, da načini red, tako da se Marija svojevoljno zahvalila na prijestolu. Sabor po tom premjesti sjednice svoje u Stolni Biograd, gdje izabere prema svim formalnostima Karla za kralja; krunisanje bi obavljeno dne 31. decembra 1385. Da vijest o Marijinom odricanju nadje što veću potkrjepu, morala je i ona i mati joj prisustvovati svim svečanostima[81]).

Radosnu novost javili su Zadrani prvi u Napulj kraljici Margariti; vijest je tamo stigla dne 21. januara, na što su gradjani napuljski toga dana u veče sjajno rasvijetlili svoje kuće. Tek 10. februara stigoše od kralja Karla II. pisma kraljici, velikašima i gradjanstvu. Tim povodom i opet budu u Napulju priredjene velike svečanosti i rasvijete. U nedelju dne 18. februara pošli su Napuljci plemići na konjma ili pješke u Castello Nuovo, da pozdrave Margaritu, a tako su radili i cehovi. Sve su nadkrilili kapuanski i nidski plemići; svečanost bijaše baš sjajna, a veselje općenito. Grad Firenze takodjer posla jedno poslanstvo u Budim i Napulj, a ovomu se onda pridruže još i oni Firentinci, što su stanovali u Napulju, i to u svilenom stajaćem odijelu na pokrivenim konjma. Na veče složiše bakljadu. Tako su radili i Genovezi. Da vrati milo za drago, projaši kraljica Margarita s devetero u bijelo obučenih velikaških dama po napuljskim ulicama, noseći na rukama zlatne trake. Još 1. marta priredili su Jakov Standardo, Jakov Caracciolo i Nikola Minutulo po glavnim napuljskim ulicama razne viteške igre i svečano gombanje; tom su prilikom na svojim zastavama nosili kao ures znakove ugarskoga i hrvatskoga kraljevstva[82]). Medjutim tada su već mogli slaviti daću, a na barjacima nositi crnu vrpcu.

Ma da se talijanski kronici, koji se mnogo bave katastrofom Karla II. Dračkoga, u bitnosti podudaraju, ipak se u detaljima razilaze. Padovanski istorik Gataro, čiji je izvor za za ovu vijest svakako bio zemljak mu Jakov Scrovegno[83]),

priča čitav dogadjaj najopširnije, dapače on bilježi i uzroke Karlove propasti. On tvrdi, da je novi kralj bio prisiljen, pošto je htio da podjednako razdijeli svima, okrenuti se protiv onih, koji su poslije smrti Ljudevitove sebi prigrabili na nepravedan način razna državna i druga dobra. Došavši tako u oprijeku s velikašima, zamrziše ga ovi, te počeše rovati protiv njegove vlade, dapače oni se pribiju kraljicama, koje su medjutim, doduše ipak na dvoru, ali u najvećem očajanju provodile dane svoje, jednako u strahu, da će ih Karlo II. dati zatvoriti ili mučke pogubiti. No kad opaziše, da se dogadjaji tako razvijaju, da će novi kralj doskora imati znatan broj dušmana, nijesu zakasnile, da ih upotrebe u svoju korist. One se odlučiše s Nikolom Gorjanskim i još nekolicinom odanih im velikaša na podlo izdajstvo.

Bio je 7. februara, kad su kraljice javile Karlu, da svakako žele s njime govoriti. Kako je i onako običavao češće pohoditi kraljice, odmah im se odazove, te podje k njima oko devet sati u jutro. Pozdravivši se, povukoše se kraljice same s njime onako u razgovoru u neku dvoranu, gdje su bili Nikola Gorjanski, Blaž Forgač, kardinal Valentin Alsani, Gjuro Bubek i sin mu Mirko. Razgovor se najživahnije raspredao, kad pristupi Blaž Forgač, skrivajući pod plaštem kratak mač, ravno kralju; po tom izvuče iznenada oružje svoje, te njime najvećom snagom udari kralja po glavi, tako da mu je presjekao lubanju sve do lijeva uha. Na viku utrčali su i drugi, mahom pristaše jedne i druge stranke, pak sada se razvi žestoka borba, u kojoj bude ranjen kraljev pouzdanik Franjo Dentice, dok je Blaž Forgač izvukao tako teških ozleda, da se još nakon tri nedjelje sumnjalo o njegovu životu. Karlo II. opet dobio je tri udarca, jedan po licu, a dva po glavi, od kojih ga onaj prvi liši lijeva oka. Ranjeni kralj bude nato odnesen u jednu sobu, gdje ostade jadan do sedam sati na veče, a onda su ga na zapovijed kraljice Jelisavete zajedno s onima, koji su s njime ostali, zaključali. Ulicama budimskim prolazile su za to vrijeme razne oružane čete, na čelu im Nikola Gorjanski i drugi kraljičini velikaši, vičući: »Živila Marija!« Karlovi ljudi pod vodstvom Barbiana i Naccarelle držali su tvrdjavu budimsku, no narod, koji se sada tek baci na Marijinu stranu, ugura se silom unutra. Uzalud je bio svaki

otpor; tek glavna gradska kula održala se u vlasti Padovanca Jakova Scrovegna.

Na vijest o pogibiji Karlovoj izidju Stjepan Lacković od Čakovca i Ivaniš Horvat sa svojim oružanim četama u ulice gradske vičući: »Živio kralj Karlo, smrt kraljicama!«, pa doskora opkole cio Budim; oni su kroz svu noć ostali pod oružjem. Ali videći, da je u taj čas svako naprezanje uzaludno, krene Ivaniš Horvat sjutra dan 8. februara na put u Zagreb[84]), te zdvajajući nad svojom sudbinom i nesrećnim udesom svoga kraljevskoga prijatelja, baci se u ruke bosanskoga kralja Stjepana Tvrtka, koji kano da je i do sada pomagao nastojanje Karla Dračkoga, jer sin ovoga, Ladislav Napuljski, u listini izdanoj god. 1391., izrijekom kaže, da je s ocem mu borio se za ugarsko-hrvatski prijestol i vojvoda Hrvoje s bratom Vukom[85]). Od sada dakle, a ne već prije, složiše se stranka Tvrtkova, čiji je glavni zagovornik u Hrvatskoj bio Ivan od Paližne i stranka biskupa Pavla Horvata, kojoj se pridruže i mnogi ugarski velikaši, u jednu.

Nekoliko dana kasnije prisiliše Karla II., koga su liječnici jednako liječili, da napusti svoju sobu, te da podje do pomenute gradske kule i da naloži Jakovu Scrovegni, da je predade Nikoli Gorjanskomu; Karlo II. i to uradi, a onda zatraži dne 14. februara od kraljica, neka mu dozvole, da se preseli u Višegrad, gdje da je bolji zrak za glavobolju, nego li u Budimu. Kraljeva se želja ispunila, no sada mu liječnici dadoše taki lijek, koji ga je za pet dana baš svega srvao, dok ga je rana neizrecivo boljela. Karlo je odmah uvidio e mu se primiče zadnji čas, pa stoga se požuri, da uredi svoje stvari. Nasljednikom na napuljskom prijestolu učini sina Ladislava, koga je povjerio skrbi Naccarellijevoj; isto mu je tako povjerio i kćer Ivanu sa ženom Margaritom. Učinivši oporuku, zatraži ispovijed i pričest; ohrabren tako na put u vječnost, preminu koncem februara. Pošto je bio pod prokletstvom papinim, to ga nijesu sahranili prema crkvenim ceremonijama, nego položili u neku kuću nedaleko benediktinskoga manastira sv. Andrije, koji leži na višegradskom brijegu[86]). Sin njegov Ladislav obrati se stoga na papu Bonifacija IX., moleći ga, da se dozvoli ocu mu pogreb, a to tim više, što se pred smrt svoju pokajao za one uvrijede, što ih je nanio papi. Na to papa naloži ostro-

gonskom nadbiskupu dne 3. februara 1391., da pokojnoga kralja sahrani u crkvi pomenutoga manastira[87]). Karlo II. uza sve svoje kratko vladanje ipak je ličnost simpatična, čemu mnogo pridonosi njegov tragični udes. Lakomislenost i slijepo pouzdanje u ljude bile su one pogrješke njegove, s kojih je postradao.

Opasnosti, što ih je prekužila, i uzbudjenost, koju je pretrpjela, učinile su Jelisavetu nehajnom, ali ne pametnijom. Preko kćeri svoje Marije nagradila je Blaža Forgača, kad se taj jedva nekako iz rana opet pridigao, gradom Gimešom, nekoć vlasništvom Matije Čaka Trenčinskoga, i još nekim prostranim imanjima i posjedima[88]), dok je velikom dijelu Karlovih pristaša oprostila, ili bolje reći dopustila, da pridrže svoja dostojanstva, po svoj prilici čekajući zgodnije vrijeme, da sa svakim pojedinim obračuna. Ali ni pod koju cijenu nije se dala navesti na to, da pusti vladu iz ruku, ter da dade muža Marijina Žigmunda okruniti kraljem. Ovaj opet htio je svakako da postane gospodar u Ugarskoj i Hrvatskoj. S vojskom, koju je skupio protiv Karla II., provali ravno u zemlju te se utabori kod Gjura s nakanom, da silom ostvari svoja prava; s njime su još bili brat mu Vaclav i oba moravska markgrofa Jodok i Prokop, pa tako se činilo, da će Žigmund biti drugi Karlo Drački. Kraljice se uplaše i zamole češkoga kralja za posredovanje. Vaclav se prihvati toga posla, te pošto im je obećao svaku sigurnost i slobodu, dodju i one u Gjur, i to u pratnji ostrogonskoga nadbiskupa Dimitrije, pečujskoga biskupa Valentina, vackoga Petra, čanadskoga Ivana, Stjepana Lackovića od Čakovca, Nikole Zámba blagajnika, Petra Cudara i još nekih drugih velikaša. U Gjuru se zadržavahu kraljice od 1. do 12. maja, kroz koje su se vrijeme vodili pregovori. Kod toga je osobito zanimljiva tajna to, što su Marija i Jelisaveta obećale Vaclavu, da ne će nikad dozvoliti, da se protiv njegove volje Žigmund kruniše za kralja: nema sumnje, da se i Vaclav obvezao, da ne će sa svoje strane protiv volje kraljičine požurivati Žigmundova krunisanja. Do javnoga sporazumka došlo je 12. maja 1386.; ugovor se sastoji od slijedećih točaka:

I. Neka bude mir izmedju stranaka: Marije, Jelisavete, Jodoka, Prokopa i Žigmunda, kao što izmedju svih njihovih pristaša.

II. Darovnice, koje su stranke pojedinim žiteljima dale, imadu se uništiti kao bezvrijedne.

III. Državne slobode ne smije nijedna stranka povrijediti.

IV. Svaka stranka neka nosi mirno štetu, koju je dosada pretrpjela.

V. Izdat će se zasebna diploma o osiguranju jutarnjega dara Jelisavetina, što joj ga je dao kralj Ljudevit I. prigodom njene udaje.

VI. Žigmund će u ime izdržavanja dobiti Željeznu županiju, grad Trenčin i sva ona pogranična austrijska i moravska imanja, što ih je nekoć držao herceg Stjepan, mladji brat kralja Ljudevita I.; ushtije li osim toga još štogod imati, onda će odlučivati kralj Vaclav.

VII. Žigmund može sa svojom ženom Marijom stanovati gdje god hoće, i to kako se doliči mužu i ženi.

VIII. Dugovi Žigmundovi biti će iz državnih prihoda podmireni.

IX. Jodok i Prokop dobit će u ime odštete za zemlju imedju Dunava i Vaga, koju su sebi stekli, do 11. novembra slijedeće godine 200.000 fr., a kad im se ta svota isplati, pripast će taj dio države Žigmundu[89]).

Kad se tako mir sa sinom Karla IV. bar na papiru uspostavio, vratiše se kraljice iz Gjura u Budim, te su se stale domišljavati, kako da umire narod, što se pobunio u Hrvatskoj. Ivaniš Horvat naime i mladji mu brat Ladislav potražili su poslije Karlove pogibije s ostalim pristašama i nezadovoljnicima kod brata Pavla u Zagrebu zaklonište, gdje su se stali spremati na odlučan otpor. Biskup Pavao dapače u tu svrhu založi crkvena imanja, blago i razne stvari, te je dobivenim novcem najmio plaćenika, koji su uzeli harati imanja kraljičinih pristaša. [90]) Kraljice su se zacijelo sjetile, kako su prije dvije godine i pô na lak način stišale bunu oko Vrane, pa su se i sada odlučile, da će pokušati naličnim načinom. Oko polovice jula krenuše iz Budima prema Djakovu, sjedištu biskupa bosanskih. U pratnji su njihovoj bili Nikola Gorjanski sa oba svoja sina, Nikolom i Ivanom, onda rodjaci njegovi Stjepan sin Pavlov, Pavao sin Ivanov, Grgur i Andrija; dalje Blaž Forgač glavni podrumar, Ivan Treutel od Nevne, Ivan Alsani, Ivan od Kaniže sin Stjepanov, Akuš sin Mikčev, Filip Korogj sin Stjepana

bana mačvanskoga i Ivan od Morovića. Odmorivši se dva tri dana u Djakovu, po svoj prilici zato, što su čuli, da ih nezadovoljnici hoće da ovdje napadnu, kraljice i pratnja im krenuše u srijedu dne 25. jula, na dan sv. Jakova apostola, rano u jutro prema Gorjanu, da bi tako bile u većoj sigurnosti u dobro utvrdjenom gradu palatinovu. Ali u to ih nasred puta na javnoj cesti pod vodstvom Ivaniša Horvata, Ivana Paližne i drugih velikaša napadne velik broj oružanih ljudi kopljem, mačem i strijelicama Nikola Gorjanski s čitavim svojim rodom i drugim pristašam, koje smo naveli, junački uzme braniti uplašene kraljice, stavivši se pred njihova kola, oko kojih se i jest vodila glavna borba. Forgač pade medju prvima, a glava mu bude pred očima kraljičinim odsječena; Ivan, sin Pavla Gorjanskoga, takodjer pade, te i njemu bude glava odrubljena; Grgur Gorjanski bude proburažen, a teško ranjeni Pavao, sin Stjepanov, uhvaćen i zarobljen; tako i ranjeni Pavao Alsani s dva sina, Ivan Treutal od Nevne, Stjepan od Kaniže, Akuš sin Mikčev, Stjepan Korogj i Ivan od Morovića. Najdulje se održao sam palatin, dok ga napokon nije netko straga ispod kola povukao za noge i srušio; licem pade na zemlju, a u taj hip mu bude glava odsječena i bačena onesvješćenim kraljicama u kočiju. [91]) Potom budu kraljice proglašene zarobljenima te otpravljene u Gumnik (sada Bosiljevo), grad biskupa zagrebačkoga, a odavle onda preko Krupe u Novigrad na moru blizu Karina. Zarobljeni velikaši opet budu utamničeni po Požegi, Orljavi, Čakovcu i ličkom Počitelju. [92]) Glave triju ubijenih velikaša: Nikole Gorjanskoga, Blaža Forgača i Ivana Gorjanskoga, poslao je biskup Pavao u Napulj, gdje su ih najprije nosali okolo po ulicama gradskim, a onda izvjesili na javni uvid na glavnom trgu (16. septembra 1386). [93]) Medjutim kraljica Jelisaveta nije dugo tamnovala. Dne 16. januara 1387. naime stiže u Zadar glas, da je u Novigradu umrla, što nas navodi na misao, e se to zgodilo još početkom istoga mjeseca. Prema bilješkama savremenoga Zadranina Pavla Pavlovića svakako bi trebalo zaključiti, da je Jelisaveta umrla naravnom smrću, [94]) no to nije tako bilo: ustaše je dadoše na oči kćeri joj kraljice Marije, kako nam to ona sama pripovijeda, na najokrutniji način zadaviti, [95]) a onda je mrtvu tajno prenijeti u Zadar, gdje bude oko 9. februara u crkvi sv. Krševana sahranjena. Tek u

januaru 1389. dade je ugarski dvor prenijeti u stolno-biogradsku grobnicu; ladjom je dovezoše do Obrovca, a odavle onda kopnom preko Like i Zagreba u Ugarsku.[96]) Svršetak Jelisavetin svakako je veoma tragičan, no treba priznati, da su i grijesi njezini bili vrlo teški; glava nesrećnoga kralja Karla II. našla je zamjenu. Razlog, s kojega se odlučiše ustaše na to krvavo djelo, nije nam poznat, a postaje samo još tamnijim, što se iz savremenih spomenika jasno razbire, e je čitava stvar udešena nekako tajno i sa željom, da ne izidje tako skoro na javu.[97]) Poslije toga čina dne 22. februara 1387. zaputi se iz Zadra ladjom biskup Pavao s knezom Tomom, bratom bivšega priora i bana Ivana od Paližne u Napulj, da se ondje u ime svoje stranke pokloni sinu Karla II. Dračkoga, mladomu Ladislavu Napuljskome kao svome kralju. Ladislav primi ponudu, te tu odluku svoju dne 18. aprila iste godine javi svojim napuljskim podanicima iz Castel dell' Ovo, naglasivši izrijekom, da »zločinačka smrt« oca njegova ne će dugo ostati neosvećena i nekažnjena, jer će izdajnike oštri mačevi uništiti, a tamnice progutati.[98])

Političku situaciju u ovaj čas prikazuje Rački ovim umnim riječima: »Katastrofa kod Gorjana čini veoma znamenito razdoblje u tom ustanku. Prije svega njom se potvrdjuje, da su braća Horvati i Ivan od Paližne, u kojima vidimo kolovodje toga pokreta, našli medju svojim zemljacima toliko odziva, da su se mogli s kraljevskom vojskom ogledati na bojnom polju ...... Ako nadalje bacimo pogled, u koje su gradove ustaše zatvorili kraljice i njihove velmože, od kojih jedan leži u sredini donje Slavonije, drugi na Dravi, treći u sredini izmedju gornje Save i Drave, četvrti na podnožju hrvatskoga Velebita, a peti kod zaljeva jadranskoga mora, — ako, velim, na sve točke s kojih su se ustaše opirali pogled bacimo, te ćemo se lasno uvjeriti, da se već prvih mjeseci poslije smrti Karlove, to jest u prvoj polovini godine 1386. buna protiv ugarske vlade bila raširila po cijeloj Slavoniji, Hrvatskoj i Dalmaciji, počevši od Mačve i Biograda, pa sve do jadranskoga mora. A uspjeh ustanka bijaše taj, da je on koncem jula razbio ugarsku vladu, smaknuvši njezinu glavu i prvoga krmilara Nikolu Gorjanskoga i ispraznivši prijestol zarobljenjem kraljica Marije i Jelisavete ... Sada je dakle prijestol, na

kojem je sjedio vladalac ugarski, bivši ujedno kraljem hrvatskim, bio ispražnjen; pače i život je kraljev visio o milosti pobunjenih Hrvata. Sudbina se Ugarske za taj čas imala riješiti na zemljištu hrvatskome.« [99])

Kad su u Budimu saznali za katastrofu gorjansku, sastaše se velikaši u vijeće te preuzeše u svoje ruke provizornu vladu s palatinom Nikolom Széesijem i državnim sudcem Mirkom Bubekom na čelu.[100]) No u brzo sazna i Žigmund za tužne novosti, pak se odmah požuri u Ugarsku; dne 5. septembra 1386. nalazimo ga u Stolnom Biogradu, 15. septembra u Óváru nedaleko austrijske granice, a 27. oktobra opet u Stolnom Biogradu.[101]) U to je vrijeme podijelio nekim pristašama kraljice Marije raznih povlastica, nazivajući se ipak vazda samo markgrofom brandenburškim i naročito ističući, da to čini u ime kraljičino. Ne može biti sumnje, da je pregnuo za vladom u Ugarskoj, te da je u tu svrhu stao oko sebe kupiti sve važnije faktore u zemlji, a ovi opet, uvaživši teške prilike državne, konačno zadovolje njegovoj želji. Dne 22. novembra nazivlje se Žigmund prvi puta »regni Hungariae dominus atque tutor«,[102] kasnije i »capetaneus«; ipak se pored svega toga ne smatraše vladarom, jer pomenutoga dana izrično javlja duždu, da onih 7000 dukata, što ih Venecija ima isplatiti kruni ugarskoj, ne izruči nikomu, dok god ne budu kraljice oslobodjene.[102] Dašto, u tom i jest rečeno, da je prva zadaća novoga kapetana izbaviti ženu i punicu, ugušiti bunu u Hrvatskoj, te opet državi povratiti mir. Za bana slavonskoga stoga imenova Ladislava od Lučenca, koga je pomagao i brat mu Stjepan,[104]) dok u Mačvi učini banom Nikolu Gorjanskoga, sina netom poginula palatina. Rat se razmahao još krajem iste godine 1386, jer su ustaše, pomagane bosanskim kraljem Tvrtkom, u isti čas s raznih strana udarale na sjever protiv nove vlade. Već koncem godine 1386. krene se Žigmund u rat s izričnom namjerom, da oslobodi kraljice. Dne 6. januara 1387. nalazio se u Csurgóu blizu Drave,[105]) 10. u Koprivnici,[106]) a 27. januara i 2. februara u Dubravi.[107]) Je li s ovom vojskom štogod i uradio, ne znamo, ali držimo da nije, dapače on ju je još pod kraj februara predao novom banu Ladislavu od Lučenca, vrativši se po tom u Ugarsku, dašto da požuri svoje krunisanje; dne 26. februara boravio je u

vjernom gradu Kisegu, te mu tom prilikom potvrdi privilegija.[108] U Hrvatskoj stadoše se medjutim spremati ozbiljni dogadjaji. Ladislav od Lučenca stiže koncem februara u Zagreb, gdje nadje grad razdijeljen u dva dušmanska tabora i to tako, da je gornji grad ili Gradec pristajao vjerno uz Mariju i Žigmunda, a Kaptol uz napuljskoga kraljevića Ladislava. U to dodje vijest, da se na osvojenje Gradca, a na odbranu Kaptola, primiče velika vojska, vodjena Ivanišom Horvatom i Ivanom od Paližne, koji se sada pisao banom Slavonije, Dalmacije i Hrvatske, te velikim vojvodom bosanskim Hrvojem Vukčićem. Na taki glas ban izdade brže bolje dne 1. marta na Gradčane zapovijed, da odmah navale na Kaptol te da ondje poruše obrambene zidove i drvene stupove, što da im ne će teško biti, pošto u gradu nema ni straže ni branitelja, jer su ga mnogi »n e v j e r n i« kanonici ostavili. Razlog je jasan: ban nije imao toliko vojske na raspolaganje, da posjedne i Gradec i Kaptol, pa tako mu se činilo, da je mnogo zgodnije, ako Kaptol ne padne utvrdjen u šake ustaške, nego otvoren, »jer«, kaže sam ban, »ako Kaptol utvrdjen dodje u ruke buntovnika, doći će u opasnost čitava kraljevina Slavonija, a Gradec će u prvom redu ljuto postradati«.[109] Glas je odista bio istinit. Ivan od Paližne još je u januaru stajao na čelu svoje vojske, te osvajao neka nepokorna mjesta.[110] Da namakne potrebni trošak, dade on Firentincu Chionu Mariniju za stanovitu svotu novca u zakup sav prihod od soli i carine u Dalmaciji za godinu 1387., a onda ubavijesti o tome dne 28. januara sve dalmatinske gradove, pozvavši ih podjedno na poslušnost prema pomenutom zakupniku i njegovu osoblju.[111] Ivaniš Horvat opet krenuo je dne 23. februara iz Zadra u Hrvatsku k vojsci,[112] dok je u isto doba i vojvoda Hrvoje sa svojim bratom Vukom Vukčićem na čelu bosanske vojske pošao u pomoć toj dvojici vojskovodja. Hrvoje i Vuk prolazili su kroz posjede grofova Zrinjskih, pristaša Žigmundovih, pak ih oplijeniše[113] Pred konac februara sjediniše se sve tri čete, te onda odmah početkom marta udare na Zagreb. Ban Ladislav od Lučenca bio je preslab, a da bi se mogao održati protiv take sile: on bude potučen, te ostavi Zagreb, na što pade i tvrdi Medvedgrad u vlast ustašku[114]

Politička situacija bila je u taj par vrlo nepovoljna po

budimski dvor: nakon ponovnoga poraza kraljevske vojske došla je sva zemlja Dravi na jug, dapače banovine severinska i mačvanska, te dalmatinski gradovi, u vlast ustaša[115]. Kako su težnje njihove išle za tim, da s Hrvatskom i Ugarskom sjedine još i Napulj preko Ladislava, sina Karla II. Dračkoga, sasvim je prirodno, da se u prvom redu morala republika mletačka uplašiti za svoj opstanak. Stoga uze ona sada živo nastojati, da se u Ugarskoj ustale vladalačke prilike napuljskih protivnika. Poslanik njezin, Pantaleone Barbo, koji je još od jula 1386. boravio u Budimu, dobije u tom smislu nalog, pa tako se napokon složiše ugarska gospoda, dakako tek jedan dio njih[116], te izaberu Žigmunda, muža kraljice Marije, svojim kraljem; na Cvijeti 31. marta bude u Stolnom Biogradu po starom običaju i propisu svečano okrunjen[117]. Novi je kralj sam toliko cijenio zasluge Pantaleona Barba, da ga je još isti dan učinio vitezom[118]. Kralju Žigmundu bilo je tada dvadeset godina; on nije bio bez talenta, ali nestašna i nemirna duha, kao i njegov djed Ivan. Mnogo je radio, no rijetko kad u pravo vrijeme, a uz to je bio rasipnik, čovjek strastven, te kadikad krvoločan, tako da pred ovim mnogobrojnim zlim svojstvima, iščezavahu njegova dobra. Žigmund je najbolje sam sebe karakterisao, uporedjujući se s papom Eugenom IV: »U tri si mi stvari nalik«, reče kralj, »a opet u tome nijesi: ti spavaš dugo, ja ustajem rano, ti piješ vodu, ja volim vino, ti bježiš od žena, ja ih ganjam; ti rasiplješ blago crkve, ja ne prištedim ništa; tebe bole noge, mene ruke, ti upropašćuješ crkvu, a ja državu[119]«. Četiri dana poslije krunitbe izdade novi kralj iz Budima na Hrvate slijedeći proglas:

»Žigmund, božjom milosti kralj Ugarske, Dalmacije i Hrvatske itd., markez brandenburški, svim svojim vjernim plemićima i drugoga stališa stanovnicima, koji su u našim kraljevinama Dalmaciji i Hrvatskoj, pozdrav i milost.

Vjerni ljubezni naši!

Pošto su Ivaniš Horvat, nekoć ban, i Ivan od Paližne, koji se smatra za priora vranskoga, izraziti protivnici sv. krune i kraljevine Ugarske i našega veličanstva, već dosada u našim

kraljevinama velikih bezakonja počinili i opet se, kako se opće glasa, čega ipak ne vjerujemo, spremaju, da ih čine: to ćemo, ako Bog da, za kratko vrijeme zajedno sa svojim vjernim biskupima i velikašima kraljevstva odlučiti, da se poprime zgodna sredstva, te da se takovi naši buntovnici dostojno kazne za svoju tvrdokornost. Zato vjernosti vaše molimo i ozbiljno vam nalažemo, da ustrajete u onoj odanosti, u kojoj bijahu dosada vaši prešasnici za prošlih kraljeva, i u kojoj bijaste a i još jeste, kako se nadamo, pa da se pomenutim protivnicima muževno oprijete: to ćemo vam veledušno upamtiti, vama i svakomu od vas.

Dano u Budimu na Veliki Četvrtak godine 1387.«[120])

No taj se proglas veoma slabo dojmio ustaša, šta više, on ih je samo potaknuo na još življu akciju. Neposredno poslije Žigmundova krunisanja provale s vojskom u Baranju Ivaniš Horvat i Ivan od Paližne, dok je s drugoga kraja, iz banovine mačvanske, isto uradio u temeškoj županiji Ladislav Horvat. Gradovi Pečuh i Temešvar padnu u ruke ustaša, te budu nemilice oplijenjeni, naročito Pečuh, sijelo kardinala Valentina Alsanija, možda protivnika biskupa Pavla Horvata: ako smijemo vjerovati Žigmundu i Mariji, ustaše nijesu poštedili ni crkve, ni oltara, ni manastira, dapače iste su arkive potamanili[121]) Na trajni posjed Pečuha nije se moglo misliti, a to tim više, što su Ivanišove i Paližnine čete bile potrebne na drugome mjestu. Ladislav Horvat osvojio je doduše Temešvar, no morao ga je skoro ostaviti, jer je gradu u pomoć došao ban Ladislav od Lučenca s bratom svojim Stjepanom, banom severinskim[122]) Ladislav Horvat povuče se u Srijem: tude mu se onda pridruži brat Ivaniš, dok je Ivan od Paližne pošao u hrvatski Počitelj, gdje su bili zatvoreni neki velikaši. Braća Ladislav i Ivaniš navale po tom na Berkasovo i Ilok, te osvojivši ih, prijeđu Dunav i odu u bačku županiju[123]) U isto vrijeme udari pristaša napuljske stranke Stjepan Konth od Hedervara na Ivanić, tada vlasništvo novoga zagrebačkoga biskupa Žigmundovca Čeha Ivana Smila, a pomogao mu je kod podsade istoga grada Križki knez Stjepan, brat dvoru odanoga Ivana[124]) Ali u to se nakon obavljene krunidbe Žigmundove stade s jakom vojskom pro-micati protiv braće Horvata mačvanski ban Nikola Gorjanski.

Horvati sada prijedju Dunav, te se onda kod Čerevica, na podnožju Fruške gore, upuste u boj. Pobjeda je ostala na Gorjanskovoj strani, na što mu se predade Ilok, a s njime i čitav Srijem, dapače i severinska banovina i Temišvar budu oslobodjeni ustaške vlasti. Ivaniš Horvat uzmakne u dobro utvrdjenu Požegu, a Ladislav se svratio u Mačvu, gdje se spremao na dalji otpor, tražeći podjedno pomoći kod srpskog kneza Lazara Grebljanovića. Ban Nikola Gorjanski medjutim naklopi se za Ivanišom Horvatom, te ga stade podsjedati. Kako Ivaniš Horvat nije bio spreman na dulju obranu, uze doskora ugovarati s banom mačvanskim o predaji: Nikola Gorjanski stavi Ivanišu uvjet, da se obveže poštenom riječi, e će uznastojati, da se kraljice Marija i Jelisaveta puste na slobodu, a dok se to ne zgodi, ostati će on kao talac pod njegovom stražom. Ivaniš Horvat pristade, pa tako predade sebe i grad požeški svome glavnome dušmanu u ruke. U to je Ladislav Horvat dobio pomoći od srpskoga kneza Lazara, te se opet stao iz Mačve spremati na novu navalu. Na taki glas ode Nikola Gorjanski s vojskom svojom u Mačvu, ostavivši Ivana Horvata pod stražom u Požegi[125]). Dok je on srećno ratovao protiv Ladislava Horvata i njegovih pomoćnih srpskih četa, dotle umače ban Ivaniš u Bosnu: stari prijatelj njegov Stjepan Lacković od Šimontornje, nekoć takodjer protivnik kraljice Marije a pristaša Karla II. Dračkoga, nesumnjivo još i sada u duši sklon ustašama, izvede ga »svojom lisičjom lukavštinom« iz požeškoga grada, uzme ga k sebi u tabor, odkuda mu onda nitko nije bijega spriječio[126]). Svi ti dogadjaji odigrali su se kroz mjesec april, maj i početkom juna 1387.

U isto vrijeme zgodiše se mnogo važnije stvari u Hrvatskoj i sjevernoj Dalmaciji.

Spominjasmo, kako je Žigmund još početkom 1387. sebi preduzeo, da što prije oslobodi zarobljene kraljice, no on je brzo od toga nauma morao odustati, uvidjevši da je sam preslab za taki težak posao. Kako su medjutim stale kolati razne glasine o smrti kraljice Jelisavete, a valjda i o Marijinoj, to se on obratio na Krčkoga kneza Ivana s molbom, da se popita, što je za pravo na stvari. Koncem marta, ili svakako početkom aprila, javi pomenuti velikaš u Budim, da je saznao iz pouzdana vrela, e se kraljica Marija nesumnjivo nalazi na životu,

a po svoj prilici i Jelisaveta. Podjedno predloži knez Ivan, da je voljan dati se na vojnu za spas obiju kraljica, ako mu kralj pošalje vojske, a ujedno pribavi pomoći s mora. Dašto, Žigmund bude time upućen na savez s Venecijom. Na sam Uskrs dne 7. aprila obrati se kralj na mletačkoga poslanika Pantaleona Barba u dvorskom perivoju, te mu razjasni, kako su već njegova punica i žena nakanile s republikom sklopiti savez, a to isto je i on sada rad učiniti; stoga neka pošalje vijeću tajnika Laurencija de Monacis, koji bi nagovorio dužda na to, da mu dade pomoći na moru. Dva dana po tom, dne 9. aprila, nakon vijećanja s državnim velikašima, reče Žigmund poslaniku ovo: »Gospodine poslaniče! Imam vam povjeriti jednu tajnu. Ja sam se sa svojim velmožama i biskupima odlučio, da podjem dvije nedjelje nakon duhovskih blagdana na vojnu protiv Ivaniša Horvata i Ivana od Paližne, naših buntovnika, da uništivši ih, doprem do onoga mjesta, gdje se nalaze naša gospodja mati i žena. No budući da se bojimo, da bi ih buntovnici lako mogli morem prebaciti na drugu obalu (na napuljsku), to vas lijepo molimo, da po tajniku vašem zamolite republiku, e bi izvoljela na more postaviti nekoliko galija, koje bi pazile, da se to ne desi. To pak treba odmah učiniti, jer bi inače mnogo vremena prošlo, ako se čeka, da se najprije utanači savez«. Pantaleon Barbo obeća učiniti tako, a republika videći u tom poslu i svoju korist, odmah se odazove kraljevoj želji[127]). Već 15. aprila uspisa dužd raznim dalmatinskim gradovima, nagovarajući ih na vjernost kralju Žigmundu i sv. kruni ugarskoj. Gradovi, a poimence znamo za Spljet, Trogir i Šibenik, stadoše na to uvjeravati u odgovorima svojim dužda Antonija Veniera, da oni to i onako čine, dapače Spljećani dodadu, da će to i od sada činiti, jer se od pomenute vjernosti ne će dati odvratiti ni smrću ni mačem (što Veneciji nije moglo osobito drago biti)[128]). Podjedno opremi republika dvadeset i četiri galije, ukrca u njih dosta vojske i hrane, te ih povjeri zapovjedniku Ivanu Barbadiku s nalogom, da ima ne samo spriječiti eventualni ustaški pokušaj, da se kraljice prevezu krišom preko mora, nego i podjedno pomagati operacije kopnene vojske[129])

Ova se opet uze spremati sredinom maja pod komandom Krčkoga kneza Ivana, a pomagana sinovima Budislava Kurjakovića Butkom, Nikolom i Tomom, da podsjedne tvrdi lički

Počitelj grad,[130]) na kojem se nalazio Ivan od Paližne, vrativši se brže bolje sa slavonskoga bojišta, te pazeći na zarobljene velikaše Stjepana Korogja, bivšega bana mačvanskoga, Stjepana od Kaniže, braću Ladislava i Nikolu Alsanija i na još neke druge. Ivan od Paližne očito je bio iznenadjen, jer inače se ne bi morao uza svu hrabru odbranu, ispadajući i danju i noću iz grada na kraljevsku vojsku, nakon malo dana poradi oskudice na hrani upuštati u pregovore. Knez Ivan tražio je od Paližne tvrdo obećanje, da će pustiti kraljicu Mariju i zarobljene velikaše na slobodu, a za uzdarje daje mu se slobodan izlaz iz grada. Ivan od Paližne ne htjede u prvi mah na taki uvjet pristati, jer je znao, što za njegovu stranku znači tamnovanje kraljičino, no konačno »istrošen gladom i neprekidnim vojevanjem« privoli i izidje iz grada. Čini se, da je Krčki knez mislio, da se možda i Marija nalazi na gradu Počitelju, jer nam inače nikako nije jasno, kako je Ližna sa svojim ljudma mogao odavle umaći u Novigrad, ter se ondje zatvoriti, a da toga nijesu mogle dušmanske vojvode spriječiti. Dašto, sada zače podsada Novigrada: knez Ivan zatvori ga s kopna, a Mlečani s mora. Za cijelo i tude prisili glad Paližnu, da je stao ugovarati, ali kako nije htio priznati Krčkoga kneza kao zastupnika nezakonita kralja Žigmunda, to se obrati na Ivana Barbadika: nakon što mu bješe zajamčena lična sloboda, otvori Mlečanima gradska vrata. Kraljica Marija opet se iza desetmjesečnoga tamnovanja našla na slobodi.[131]) To je bilo dne 4. juna, dva dana pred Brašančevo.[132]) Još isti dan imenova ona krbavskoga kneza Butka Kurjakovića svojim dvorskim županom,[133] dok je nešto kasnije sinovac njegov Karlo imenovan privremenim kapetanom i upraviteljem Dalmacije i Hrvatske.[134]) Iz Novigrada odjedri kraljica najprije u bliski Nin, gdje joj se dne 8. juna pokloni posebno poslanstvo iz Zadra, a na čelu mu ljetopisac Pavao Pavlović.[135]) Dne 15. juna zaplovi ona put Senja, kuda stiže sjutradan u nedjelju dne 16. juna.[136]) Kao gošća kneza Ivana ostade Marija ovdje do pod konac mjeseca, dok je mletačko brodovlje odjedrilo natrag za Skradin, da ondje zaštiti interese kralja Žigmunda.[137]) Dne 19. juna pokloni se kraljici svečano mletačko poslanstvo, čestitajući joj srećno oslobodjenje. Kraljica ga vrlo časno primi, te se dne 30. juna iz Senja zahvali posebnim pismom duždu Antoniju Ve-

nieru i republici za pruženu joj pomoć; tom se prilikom Marija napose sjeti »svoga viteza« kapetana Ivana Barbadika, preporučivši ga duždu.[138]) Medjutim dopre glas o Marijinom oslobodjenju i do pape Urbana VI., toga dušmana kraljevske kuće napuljske; on se odmah iz talijanske Luke obrati pismom na dužda, slaveći njegove zasluge kod toga[139]), i na kralja Žigmunda, čestitajući mu srećan uspjeh [140]) Kraljica Marija ostavi dne 1. jula Senj, te stiže s velikom i sjajnom pratnjom dne 4. jula u Zagreb, gdje se nakon toliko vremena opet sastade s mužem svojim Žigmundom. U Zagrebu bude kraljevskom paru priredjen sjajan doček.[141]) Malo poslije toga opet su Medvedgrad i Čakovac došli u vlast kraljice Marije.[142]) Tako je kralj Žigmund do jula 1387. nekako izvršio dvije od svojih zadaća: oslobodio je ženu i bar prividno pokorio Hrvatsku i Slavoniju.

Da je odista tako, najbolje dokazuje rat, što je ponovno u Mačvi i istočnoj Slavoniji planuo. Ladislav Horvat doskora se oporavi nakon navale bana Nikole Gorjanskoga, dapače i srpski mu je knez Lazar opet dao vojske u pomoć. Tom silom provali on početkom juna u Mačvu, te osvoji tri grada: Bitvu, Kupin i Biograd. Kad je Žigmund saznao za to, pošalje protiv njega tek oslobodjena Stjepana Korogja; taj odista udje u Mačvu, pobijedi Ladislava Horvata i otme mu ona pomenuta tri grada. No u to stiže Ladislavu u pomoć Ivan od Paližne, a malo zatim i Ivaniš Horvat s bosanskom vojskom, pak oni potisnu Stjepana Korogja preko Save, udju u županije vukovsku i požešku, te oplijenivši sve posjede svojih protivnika, dopru do Drave. Već htjedoše ponovno upasti u Baranju, kad u to Stjepanu Korogju stiže od kralja pomoć, kojom sada potisne natrag ustaše, dapače tom prilikom i pogibe junački Ladislav, taj hrabri i neumorni branitelj ovih strana za stvar ustašku. Koncem jula već su Ivaniš Horvat i Ivan od Paližne bili s onu stranu Save, spremajući se bosanskom i srpskom pomoći na novi boj.[143]) Istodobno nije ni Žigmund stajao skrštenih ruku. Grad Gumnik opet dodje u ruke ustaške, stoga se odluči da ga osvoji. Dne 8. augusta nalazimo ga u Križevcu,[144]) a 10. i 12 augusta pod Gumnikom.[145]) Kako kralj izrijekom kaže, da je lično vodio osvojenje Gumnika, a već 10. augusta nagradjuje nekoga Petra de Kiskezö, što se tom

prilikom junački ponio, moramo isto osvojenje staviti izmedju 8. i 10 augusta. Dne 23. potvrdio je u Čazmi mletačkom poslanstvu turinski mir,[146]) a na to krene u Ugarsku; dne 2. septembra već sjedi na Višegradu.[147])

Sabravši novu vojsku prijedje Ivaniš Horvat s nećakom Paližninim Berislavom, sredinom septembra, opet Savu, te upadne u vukovsku i srijemsku županiju. Njima se pridruže još i Ladislav Šuljok[148]) sin Filipov, te Stjepan Konth od Hédervára. Berkasovo i tom prilikom nemilice postrada, a zacijelo i drugi krajevi. Žigmund se s Marijom u taj par nalazio u sjevero-istočnoj Ugarskoj, jer ga nalazimo dne 12. septembra u Velikom Varadinu,[149]) 14. septembra u Debrecinu,[150]) a 22. istoga mjeseca u Diósgyöru.[151]) Ponovna provala ustaška tako razjedi kraljevski par, da je Marija dne 14. septembra lišila biskupa Pavla Horvata, te braću njegovu Ivaniša i pokojnoga Ladislava svih posjeda, naročito u požeškoj, vukovskoj i bačkoj županiji, te ih darovala Nikoli Gorjanskomu.[152]) Šta više, sam se Žigmund uzeo spremati na bojište, jer dne 22. septembra javlja duždu, da je naumio četrnaest dana poslije Miholja, dakle 12. oktobra, sa svojom vojskom ući u Djakovo, da tako ukroti obijest kralja Tvrtka i ostalih buntovnika, kojima se sada još pridruži i bosanski biskup Gjuro.[153]) No Žigmund se brzo predomislio, jer mjesto njega podju u rat mačvanski ban Nikola Gorjanski i Stjepan Korogj. Kraljevske čete bile su i ovaj puta srećne, jer baciše ustaše preko Save u Bosnu i uhvatiše nekoliko odličnijih velikaša, poimence Ladislava Šuljoka, Stjepana Kontha od Hédervára i Berislava od Paližne; oni budu predani kralju, da ih »dostojno kazni«.[154]) Kaka je to kazna bila, imamo jasan primjer na Ivanu od Korpada iz šimegjke županije. Vojujući s Ivanišem Horvatom bude uhvaćen, te onda predan kralju; na Žigmundovu zapovijed dopratiše ga u Budim, te ondje »po običaju kraljevine i na osnovu zakonite odsude velikaške, svezan konjma za repove, koji su ga vucarali po ulicama; napokon mu bude glava odsječena, a tijelo sjekirama raščetvoreno i poput smrdljive lešine bačeno preko gradskih zidina«.[155]) Ovaka je okrutna smrt stigla sada i Berislava od Paližne, Stjepana Konta od Hédervára i Ladislava Šuljoka, a sve to »na umnoženje kraljevske časti i poradi mira njegovih podanika«.[156]) Ima i primjera pomilovanju,

dašto kod neuglednijih urotnika. Tako primjerice oprašta Žigmund dne 25. januara 1388. mitrovačkom sudcu Mačku, što je pristajao i pomagao Ivaniša Horvata.[157])

Žigmundovo oružje bilo je dakle srećno na čitavoj slavonskoj i mačvanskoj liniji. No nije tako bilo u Hrvatskoj i Dalmaciji.

Spominjasmo, kako je kralj Stjepan Tvrtko već odavna želio, da vladanje svoje proširi do dalmatinskoga primorja; ovo pak zapravo i nije drugo nego lice kontinentalne zemlje bosanske, na koju je upućuje slaz planina i tok rijeka njezinih. Za prvih godina smutnja, što su nastale nakon smrti Ljudevita I., Tvrtko se privremeno zadovolji Kotorom (1385.), nadajući se doskora boljemu dobitku. No kad vidje, da se i Venecija stala uplitati u poslove ugarske i hrvatske (što mu je moralo samo vrlo neugodno biti), odluči se na otvorenu akciju. Za izliku diplomatsku moglo mu je osobito zgodno poslužiti, što su k njemu pribjegavale pobjedjene ustaše; on se dakle stavio na njihovo stanovište, ne priznavajući Žigmunda kao zakonita vladara, dok je u Mariji gledao raskraljicu, koja se javno odrekla vladanja. Budimski dvor opet, opazivši, da ustaše nalaze u Bosni glavno uporište svoje, stavi se na stanovište od godine 1366., kad je Stjepan Tvrtko bio vazal kraljevstva ugarskoga, te ga uze titulirati naprosto b a n o m,[158]) a djelovanje mu smatrati felonijom. Radilo se dakle o tome, hoće li se Bosna održati kao samostalna kraljevina, ili ne će. Stjepan Tvrtko bio je sebi svjestan teškoga položaja svoga, pa s toga sebi još za vremena zajamči ličnu slobodu; dne 9. aprila 1387. naime utanači s republikom dubrovačkom savez i prijateljstvo, i to naročito u svrhu: »ako bi se vrijeme slučilo, tere gospodja Marija kraljica ugrska bila u svoju oblast i svobodna, tere bi tirala volja (= ili) iskala gospodina kralja Stefana, što Bog upasi, a u onoj vrijeme gospodin kralj Stefan i njegove vlastele bili (budu) u Dubrovniku, tada se obetuje (obvezuje) općina dubrovačka gospodinu kralju Stefanu, da mu prepove i da mu dà rok prav i podobu, kako do roka može on, gospodin kralj Stefan, poći, izljesti iz grada Dubrovnika, gdje ljubo (drago) njemu gode bude.«[159]) Dašto, taj je savez ostao njihova medjusobna tajna, jer inače ne bi novi kralj Žigmund »svojim milim i vjernim Dubrovčanima« svečano dne 28. okto-

bra 1387. potvrdio privilegija dana im od Ljudevita I. i kraljice Marije.[160])

Mudri Stjepan Tvrtko dobro je znao, da će kod dalmatinskih gradova najlakše svrhu svoju postići na taj način, ako im bude što češće i što veće materijalne štete nanašao, jer ovi će se onda konačno za volju mira i koristi svoje pokoriti njegovoj vrhovnoj vlasti. Još od godine 1386. zalijetavale su se bosanske čete do primorja, a naročito do Klisa i Spljeta.[161]) Plodovi take politike nijesu izostali. U julu 1387., baš onda, kad je Žigmund s Marijom slavio u Zagrebu srećno oslobodjenje, odlučila se napokon općina grada Klisa, da otpremi u Sutjesku tri poslanika, i to: nadpopa Franka, Matiju Rogovića i Ostoju Juradina, koji će se pokloniti Stjepanu Tvrtku, ter ga priznati kraljem i gospodarom. Dne 22. jula izdade na to bosanski kralj općini kliškoj diplomu, kojom joj zajamči sve njezine povlastice, što ih je nekoć dobila »u vrijeme njegovih prešasnika banova Mladena i Pavla, te kneza Gjure« od plemena Šubić.[162]) Očito je, da je Stjepan Tvrtko kao rodjak knezova Bribirskih po svojoj materi Jeleni, kćerki kneza Jurja II. Kliškoga, htio naglasiti u neku ruku baštinsko pravo svoje na posjed Dalmacije, dakle onako, kako je to učinio i sa srpskim zemljama i opet na osnovu svojih rodbinskih veza. Prijelazom Klisa u ruke Tvrtkove, činilo se, da će se riješiti i pitanje spljetsko; još koncem istoga mjeseca jula stao se grad buniti. Pročulo se naime, da se primiče velika vojska bosanska, na što se vijeće dne 1. augusta skupi u sjednicu pod predsjedanjem svoga načelnika Ivana Pizzaccolija, te zaključi, da se ima Miha Madijev, unuk istoimenoga ljetopisca († 1358.), otpremiti kao poslanik u Bosnu. U potankoj instrukciji bude mu naloženo, da ide pred »preblagoga i preslavnoga gospodina Stjepana Tvrtka, kralja Raše, Bosne i Primorja,« i da mu u smjernosti preporuči grad. Neka ga dalje uvjeri, da je on poslije zakonita im vladara glavni gospodar, kojemu se preporučuju. Ako je pak njegovo veličanstvo odredilo i već otpremilo silenu vojsku svoju u spljetski kotar, da ondje čini štete, onda neka Miha Madijev izjavi, da se takova naredba ne slaže sa smjernim poštovanjem grada Spljeta naprama kralju, jer su Splječani vazda spremni da izvrše zapovjedi njegove visosti, jedino ga mole, da od njih ne traži ničega, što bi ih moglo žigosati veleizdajom, da-

kako prema ugarsko-hrvatskomu kralju. Napokon naláže vijeće spljetsko Mihi Madijevu, neka nastoji oko Stjepana Tvrtka, da Spljet ostavi na miru, a grad Omiš poštedi za kraljicu Mariju.[163] Medjutim Miha Madijev taj puta nije trebao da ode pred Tvrtka, jer je bilo prekasno.[164] Već sjutradan dne 2. augusta pritisne bosanska vojska spljetski kotar harajući po njemu. Grada ipak nije podsjela, znajući, da ga tako lako ne bi zauzela, kako nije imala uza se potrebnih sprava za taj posao,[165] a pored toga još se u to pojavila u Dalmaciji i kraljevska vojska, kojom je zapovijedao novo-izabrani prior vranski Albert de Nagy Mihály. Ova je vojska ponajprije ravno krenula na Vranu, koju je branio Ivan od Paližne, te je uze podsjedati, ali kako je još za vremena, oko 8. novembra, stigla jaka bosanska vojska, morade se prior vranski Albert brže bolje povući u sigurni i Žigmundu vjerni grad Nin.[166] Prior se očito uplašio, da tom prilikom ne padne čitava Dalmacija u Tvrtkove ruke, jer je dne 17. novembra javio nekim dalmatinskim gradovima, da je samo pred pretežnom silom morao uzmaći, što medjutim ne znači još ništa, jer da su mu upravo iz Ugarske stigli sigurni glasi, kako se sam kralj Žigmund lično sprema sa čitavom svojom vojskom u Dalmaciju; s toga ih opominje, da ne klonu duhom, nego da mu pošalju jednoga ili dva poslanika, koje će on usmeno još bolje u sve uputiti.[168] Žigmund se odista spremao na rat, te je u tu svrhu stao na raznim stranama uzajmljivati novaca,[169] no konačno ipak nije došao, a za to je vrijeme vojska bosanska podsjela Nin i osvojila važnu tvrdjavu Ostrovicu (17. decembra).[170] Predaja Klisa i pad Ostrovice u velike se dojmiše dalmatinskih gradova, jer baš iz tih dviju tvrdjava oni su od vajkada bili obikli koješta rgjavo trpjeti; tako nije čudo, što se stala radjati oportunistička misao, da je bolje u taj čas priznati bosanskoga kralja Tvrtka svojim vladarom, nego li Žigmunda, koji mirno gledi stradanje njihovo. Ipak se oni odluče, da još zadnje sredstvo pokušaju: dne 26. decembra zaključi Trogir da se pošalju u Budim poslanici, koji će zatražiti pomoći, što prouzroči bunu, u kojoj poginuše pristalice Žigmundove,[171] dok je nalični zaključak u Zadru od 8. januara 1388. i u Šibeniku (pol. januara) i u Spljetu od 19 januara bez zaprijeka prihvaćen.[172] Instrukcija poslanstva

spljetskoga (a take su po smislu bile i one ostalih gradova) jasno označuje desperatno stanje dalmatinskih gradova. »Pripovijedat ćete kralju, kaže se u njoj, koliku su štetu počinili kralj bosanski, prior vranski i Klišani u našem kotaru, kako su toliki gradjani umoreni, toliki zarobljeni i otkupljeni, žene spljetske zlostavljene, dohodci gradski dva puta orobljeni, mlinovi uništeni, vinogradi i voćnjaci sasječeni, a polja pogažena.« A sve to Splječani podnose poradi vjernosti svoje sv. kruni ugarskoj![173]) Ali sav taj jauk ne pomože ništa. Stvar Stjepana Tvrtka dnevno je jačala, osobito otkad bude imenovan Ivan od Paližne namjesnikom i banom hrvatsko-dalmatinskim, sa sjedištem u Klisu. Sada se Trogir dade potpunoma u vlast kralja bosanskoga, ne sklopiv s njime ipak (dašto, za svaki slučaj) nikaka posebna ugovora, dok po Spljet nastaše crni dani; ne samo da ga je Ivan od Paližne pritisnuo s kopna (drugom polom maja 1388.), već kralj Tvrtko otpremi poda nj i nešto brodova. Gradu je dogorjelo do nokata, pa stoga pošalje Žigmundu fra Nikolu s punomoću i adresom datiranom 10. juna, u kojoj mu se predlaže pravi ultimatum. »Više od tri godine, nariču Splječani, bije nas mač kralja bosanskoga, a već osamnaest godina trpimo kojekakih progona od Ivana od Paližne. Ti su nas dušmani prije svaki napose uznemirivali, ali od 18. februara ove godine gnjetu nas složnim silama, progone i uništavaju. Bosna i Klis puni su naših zarobljenika, mrtvaca, plijena i otkupa za zarobljenike. Sve, što imamo, oštećeno je, uništeno, popaljeno do istih zidina gradskih. Šta više, naše zarobljenike ne samo da nemilosrdno muče, već ih trape gladom i žedjom, dapače kidaju im uda, od čega pogibaju. Naša nesahranjena tjelesa bacaju vukovima i psima, sve nam usjeve pooteše i ognjem uništiše, tako da su nam dohodci spali baš ni na što, a troškovi golemo porasli. S morske strane čekamo takodjer svaki dan kaku navalu od brodovlja, što je na zapovijed i trošak kralja Tvrtka sagradjeno u Kotoru. Lani dne 2. augusta provalila je jedna bosanska vojska u naša polja, a sada je ista vojska, sjedinjena s onom priora vranskoga, od 18. maja opet upala u naš kotar, te uništavajući vinograde i sijekući stabla, ostala kroz trinaest dana«. Stoga mole što bržu pomoć i spas, a ako toga kralj Žigmund ne može učiniti, »onda, kaže instrukcija, zamolite od njega slo-

bodan i otvoren list, po kojem nam je dozvoljeno, a da ne počinimo izdaje, da se sami pobrinemo za svoje stanje kako znamo. Ne dobijete li ni toga, onda uložite javni prosvjed pred velikašima, rekavši, neka nam se ne zamjeri, ako počinimo štogod dvoru nepoćudna, jer smo na to prisiljeni poradi spasa našega. Obećaju li vam pomoć, onda kažite, da ćemo je još samo kroz mjesec juli čekati; a nipošto dulje, pošto se take nevolje više ne dadu podnositi«[174]). Žigmund u neprilici obeća pomoći, ali od nje i opet ne bude ništa.

Videći dalmatinski gradovi taki nemar budimskoga dvora, odluče, da će se sami, sklopivši savez na medjusobnu zaštitu, odbraniti, kako znadu. Taku je akciju započeo žilavi Spljet; dne 28. augusta zaključi vijeće, da se pošalje poslanik u Skradin i Šibenik, ter knezu Nelipiću, Bribircu Vidu Ugriniću i Krbavcima s porukom, da zajedničkim silama udare na Klis, pa kad uhvate »prokletoga« Ivana od Paližne, onda im ne će teško biti osvojiti i one gradove, što su do sada već pali u bosanske ruke. Savez bude odista dne 6. oktobra utanačen i zajamčen u Skradinu u crkvi sv. Katarine. U aktu, koji je odmah potpisan od nazočne gospode hrvatske i gradskih poslanika, izrično se naglašuje, da se savez sklapa poradi »nemira i buna«, s kojih stradavaju kraljevine Hrvatska i Dalmacija, a naročito od kralja bosanskoga Stjepana Tvrtka, Ivana od Paližne i ostalih nevjernika, neprijatelja i buntovnika sv. krune ugarske«. Ima pak potrajati, doklegod se to bude potrebnim činilo kralju Žigmundu, a u slučaju, ako bi se kojim mu drago načinom desila promjena na prijestolu, »onda ne može i ne smije nijedan član saveza pristati uz drugoga vladara, gospodara ili ličnost, bez privole ostalih«[175]). Ovako složan korak dalmatinskih gradova pobudio je osobitu pažnju u pronicava kralja Tvrtka; s njime je svakako trebalo računati kao s odlučnim faktorom u opsegu njegove interesne sfere. Stoga se dosjeti, da će postići diplomatskim putem ono, što mu nije oružjem potpuno uspjelo. Za taj posao odabere vojvodu Hrvoja Vukčića, koji je svakako u svim dojakošnjim zapletima igrao važnu ulogu, samo nam nije na žalost izrično navedena u oskudnim izvorima. Vojvoda Hrvoje i brat mu Vojslav stigoše negdje početkom novembra u Knin, koji je tada takodjer bio

u Tvrtkovoj vlasti, te odavle pozovu gradove dalmatinske na predaju. Kako se čini, njima se odozove jedini Trogir, od dulje vremena i onako već sklon Stjepanu Tvrtku; dne 11. novembra dodju pred Hrvoja trogirski poslanici, ali kako im instrukcije ne dozvoljavahu drugo, nego samo doznati, što bosanski vojvoda želi, to je Hrvojeva misija prošla bez osobitih posljedica[176]). Takom ponašanju gradova, dapače i istoga Trogira, nesumnjivo je bilo razlogom, što se dvor budimski napokon ipak odlučio, da nešto učini.

Prvo i prvo bješe opet pokrenuto pitanje o savezu s Venecijom. U prvi mah nakon oslobodjenja Marijina on se nije činio potrebnim, ali kad se u Budimu saznalo za napredovanje Tvrtkovo, onda su na novo stali na nj pomišljati. Odmah početkom 1388. otpremi Žigmund u Veneciju poslanika s jasnim nalogom, da izvede savez s republikom na čistac. Vijeće u principu nije bilo tome protivno, no ipak je stavilo neki osobiti uvjet, na kojem su se dalji pregovori razbili; koji je to uvjet bio i kaki, toga na žalost ne znamo (u aprilu 1388.)[177]). Medjutim i oprezni Stjepan Tvrtko ne propusti, da svoje prijateljske i dragocjene veze s republikom i dalje podržava. Uvjereni smo, da baš nije onako slučajno, što su se njegovi poslanici s ugarskima desili gotovo u isto doba u Veneciji. Što su radili i što su uglavili s vijećem, i opet ne znamo, tek to, da su se dne 3. maja vraćali nakon obavljena posla kući[178]). Ali u to se pronijeşe glasovi, da će Genovezi na svojim ladjama prevesti napuljsku kraljicu udovu Margaretu u Dalmaciju. Taki glas morao je uznemiriti i Budim i dužda, stoga se taj stade i raspitavati po svojim ljudma, što je na stvari[179]). Žigmund opet ponovno otpremi u Veneciju kao poslanika svoga vesprimskoga biskupa Dimitriju, ne bi li sada bolje uspio. Dužd medju tim dne 9. septembra odvrati, da je republika iskreno odana kraljevskom paru i njihovim probitcima, čemu je najrječitiji dokaz oslobodjenje Marijino, ali da ipak želi, e bi Ugarska i Venecija i od sada ostale bez naročitoga saveza u dobrom prijateljstvu; kao razlog navodi vijeće mletačko to, što hrvatska gospoda i gradovi u Dalmaciji upravo zaziru od takova saveza[180]). Po tom ne preostade Žigmundu drugo, nego se pouzdati u sama sebe. Ladislav od Lučenca, ban slavonski, bude imenovan gubernatorom Dalmacije i Hrvatske[181]), te podjedno

vojvodom kraljevske vojske; dne 23. decembra stiže u Zadar, gdje se stade spremati na rat protiv bosanskoga kralja[182]). Već 4. januara 1389. pošalju mu Šibeničani petdeset momaka, a zacijelo su i drugi gradovi tako radili[183]). Početkom februara ostavi ban Zadar, te podje protiv ustaša, ali kako nije imao dovoljno vojske uza se, podlegne brojnim bosanskim četama; u martu se po svoj prilici već povrati u Zadar[184]).

Medjutim učestaše na novo glasovi o dolasku kraljice udove Margarete, ili njena sina Ladislava u Dalmaciju, što više, pogovaralo se dapače i o dvojici kardinala, koji su imali mladoga kraljevića okruniti.[185]) Razumije se, da je Venecija osobito budnim okom pratila sve te stvari, te ih podjedno i dojavljivala u Budim. Tako dne 10. februara 1389. otpremi Žigmundu poznatoga nam Laurencija do Monacis, da mu saopći, kako je Venecija na glas, da su Zadrani opremili jednu galiju, na kojoj će iz Gaete prevesti Margaretu, ili sina joj, u Dalmaciju, odmah zapovjedila onom kapetanu, što je u jadranskom moru čuvao stražu, da sa svojih šest ladja pomno bdije i nastoji, da uhvati onu galiju. Dakako, sve su to bili samo pusti razgovori, tek to je istinito, da se biskup Pavao još od ljeta 1388. nalazio već po treći puta u Napulju, radeći ondje za svoju stranku; no kad se početkom 1389. vraćao kući s Ivanom Grisogonom i njegovim bratom Krešom, uhvati ga kod Tarenta žestoka bura, koja mu razlupa ladju. Kako se u blizini nalazila mletačka galija, bude tom prilikom pomoću nekoga talijanskoga kneza biskupu Pavlu oteto pismo kraljice Margarete na njezine hrvatske pristaše; prijepis toga pisma pošalje dužd u Budim.[186]) Sve te usluge mletačke ipak nijesu bile od veće koristi ugarskoj stvari.

Nakon poraza Ladislava od Lučenca bile su kralju Stjepanu Tvrtku ruke proste. U martu 1389. pozove on ponovno dalmatinske gradove, da mu se pokore, pa da mu u tu svrhu pošalju svoje poslanike. Glede toga upućeni smo u spljetske i trogirske poslove. Spljetsko vijeće skupi se dne 24. marta u sjednicu, te izabere Nikolu Sriću i Ivana Marinova kao svoje punomoćnike. Instrukcija, koju su dobili, vrlo je zanimljiva, jer nam pokazuje onaj neugodni položaj, u kojem se Spljet tada nalazio. »Zatraži li kralj Stjepan Tvrtko, da mu se pokorimo, kaže se u njoj, onda gledajte da saznate, što o tome misle oni

gradovi dalmatinski, koji budu ondje zastupani. Držimo, da će zahtijevati rok, do kojega da im se dozvoli, da pošalju poslanike svoje kralju ugarskomu za pomoć. Taj rok, a treba da bude što duži, zamolit ćete i vi, i to tim riječima: Prejasni vladaoče i gospodaru naš! Mi Spljećani želimo, da budemo sluge vaše prejasnosti, ali tako, da i čast vašega veličanstva i mi sami ostanemo čisti od izdajničkoga žiga. Poradi toga želimo da pošaljemo ugarskomu kralju naše poslanike, koji će mu objasniti naše stanje, ter od njega zatražiti pomoć. Pomogne li nam on do zamoljena roka, ostat ćemo njemu vjerni kao i do sada što smo bili; ne pomogne li, onda želimo da budemo vaši i da predjemo pod jednakim uvjetom u vašu vlast« Stjepan Tvrtko prihvati ovaki uvjet dalmatinskih gradova. Dan 15. juna bude odredjen kao posljednji rok, do kojega se imadu podvrći kruni bosanskoj. Spljećani dapače budu napose odlikovani time, što im bude dopušteno, da budu baš zadnji medju onima, koji će se predati zaštiti Tvrtkovoj. Kad izminu rok, poslanika još nije bilo natrag iz Ugarske; sada uzmu Trogirani i Spljećani zahtijevati, da im se produži.[187]) Stvar je jasna: oni su se nadali, da će medjutim Žigmund s obećanom pomoći odista i doći. To pak u taj čas kralju nije nikako bilo možno. Pored prazne državne blagajne (nešto obično kod njega) još su Žigmunda smetali nastali nemiri na sjeveru i na istoku njegove države; ponajprije odcijepila se još 1387. tako zvana Crvena Rusija (Halič) s gradom Lavovom od Ugarske, za njom se povede Moldavska, a konačno i Vlaška, kojoj je tada bio gospodar vojvoda Mirča. No to nije sve Da rascjepka sile Žigmundove, bosanski je kralj jednako pomagao ustaše u Mačvi, otkuda je naročito Ivaniš Horvat provaljivao u Slavoniju. Ovdje su ustaše dobivale i dalje još pomoći od srpskoga kneza Lazara. Situaciju na ovoj strani bojnoga poprišta najbolje razjašnjuje pismo Žigmundovo od 24. februara 1389. pisano u Lipi nedaleko Temišvara nekom Ivanu, sinu Gjurinu, i Ivanu, sinu Tiboldovu. Tu se kaže: »Saznali smo iz pouzdana izvora, da su nevjernici kraljevskoga nam veličanstva, Ivaniš Horvat i Ivan od Pališne sa svojim drugovima naumili provaliti u kraljevinu Slavoniju i njoj nanijeti štete, što bolje mogu. Pošto smo mi upravo za putom protiv Lazara, da ga spriječimo u napadajima dosada našoj državi nanesenim, te da ga pokorimo našoj

zapovijedi, nalažemo vašim vjernostima, tražeći podjedno, da se, uvaživši odsutnost i blagonaklonost našu, odmah sjedinite s vjernim našim izabranim priorom vranskim Albertomna zgodnome mjestu na odbranu ne samo kraljevine Slavonije, nego i vašu, dotle, dok mi ne uzmognemo onamo stići, da s vama zajedno ono činimo, što se nadamo božjom pomoći u brzo činiti.«[185]) Medjutim do rata s Lazarom u taj čas nije došlo, jer je posredovanjem Grebljanovićeva zeta, bana mačvanskoga Nikole Gorjanskoga, izmedju obiju vladara došlo do mira.[186]) Taj mir posljedica je ozbiljne pogibije, što se primicala s juga i Srbiji i Bosni od snažnih Osmanlija.

Nijedna se vlast u Evropi ne može pohvaliti tako naglim a trajnim napredovanjem i uspjehom, kao što se to može carstvo osmanlijsko. Od zauzeća Bruse (1326.) i Nikomedije (1328.) u Maloj Aziji, to jest od utemeljenja osmanlijske države, nije pravo prošlo ni jedno stoljeće, kad li se već konjanici njezini pojaviše na granicama ugarskim i hrvatskim. Za drugoga sultana Orkana (1326.-1362.) stupiše Osmanlije prvi puta na tlo evropsko kao osvajači, kad je ono mladi i junački Sulejman pod konac godine 1353. sa 80 najboljih momaka zauzeo gradić Zimpi (danas Čini ili Džemenlik), 5 km sjeverno od Galipolja, a na proljeće god. 1354. i Galipolje. Time uhvatiše Turci stalan položaj na sjevernoj strani Dardanela, te se više nijesu dali navesti, da bi pustili zauzeti položaj, unatoč sve vizantijske diplomacije i njena novca, dobro znajući, da ih slabo grčko carstvo već poradi svoje domaće smutnje i svadje nije jako da odavle silom makne. Kršćani opet, ne samo da nijesu bili od volje da pomažu nesrećne Grke, već koristeći se njihovom nevoljom uzeše im otimati poput Osmanlija grad za gradom. Sve se to promijeni, kad je treći sultan Murad I. (1362.-1389.) god. 1369. zauzeo važno Drenopolje na Marici, te u nj premjestio svoj prijestol iz anatolske Bruse; ovim se činom Turci oglasiše kao nova država u Evropi, a podjedno je iznesena na vidik njihova namjera, da žele osvojiti istočno rimsko carstvo i balkansko poluostrvo. Neprekidno napredovanje Muradovo stegne vizantijsko carstvo na malenu oblast oko Carigrada, koja se, opkoljena turskim pozicijama u Čorli i Vizi, pružala dosta uskom brazdom uzduž drenopoljskoga puta do iza Lula-Burgasa. Kako su po osvojenje malaksaloga

carstva u taj čas bili važniji (kao jači) susjedni Srbi i Bugari, to je sasvim prirodno, da je sultan ponajprije morao doći s njima u sukob. Srpski kralj Vukašin (1366.—1371.) i brat mu despot Jovan Uglješa, videći se tako u nevolji, naumiše što prije napasti Osmanlije nadmoćnom silom, te ih satrti u njihovu glavnom položaju u Drenopolju, računajući, da će ih onda lako krenuti iz Evrope, ako im uspije taki udarac. Na to ih je mišljenje nukalo još i to, što je baš u to doba glavna vojena snaga turska s Muradom ratovala po Maloj Aziji. Braća skupiše do 60.000 vojske, koju su dale srpske zemlje oko Šarplanine i sve južne srpske zemlje oko Vardara i Strume, zajedno s grčkim krajevima južne Maćedonije, Drame, Mosinopolja i Volera, te krenuše u septembru godine 1371. u dolinu gornje Marice. Medjutim sabra osmanlijski vojskovodja u Evropi, Lala Šahin, nekako oko desetak tisuća ljudi, te poslužívši se ratnom lukavštinom udari na svoga dušmana. Stigavši Srbi do Črnomena na Marici, dva dana hoda od Drenopolja, iznenadiše ih Osmanlije svojim osobito žestokim napadajem u suton dne 26. septembra 1371., kad se ni živa duša nije tome nadala. Smutnja bijaše tolika, da su se Srbi izmedju sebe dugo vremena borili, a zorom stali bježati a da ih nitko ni gonio nije. U boju poginuše kralj Vukašin i oba mu brata, despot Jovan Uglješa i vojvoda Gojko, te sila druge srpske vlastele. S osmanlijske se strane istaknu rijetkim junaštvom Evrenos beg, dapače jedan mu izvor i pripisuje misao, da se noću udari na Srbe. Odkad Turci stalno prijedjoše u Evropu s namjerom, da se ovdje i nastane, ovo je prvi rat, kojim se pokušalo riješiti načelno pitanje, hoće li, ili ne će li biti osmanlijskoga carstva na balkanskom poluostrvu. Posljedice toga nesrećnoga boja bile su velike. Srbi ostaše bez vladara, te uz to izgubiše sve svoje južne zemlje za uhar Osmanlijama, koji tom pobjedom opet sebi osiguraše opstanak u Evropi, a podjedno otvoriše vrata za prodiranje u zemlje bugarske, srpske, hrvatske i ugarske. U brzo dodje red na nesložne Bugare: godine 1382. osvoji Indže Balaban beg važnu tvrdjavu Sredec (Sofiju), koja je čuvala prijelaze u zapadni dio Balkanskoga poluostrva, a time bješe tako reći, uništena moć slabog bugarskog cara Šišmana. Padom Sredca još se i to zgodi, da su Osmanlije razdvojili Bugarsku od Srbije te došli u priliku, da bez oso-

bite pogibli napadaju sada jednu, sada drugu državu, dapače da provaljuju u isto Podunavlje. Pod vodstvom Lala-Šahin-paše upade godine 1384. prvi puta turska vojska u Bosnu, te je nemilice oplijeni i popali,[190]) a 1386. pade sultan Murad pod Niš i uze ga podsjedati. Nakon dvadeset i pet dnevnoga junačkoga otpora predade se grad, na što se knez Lazar povuče na obranu Topličke linije. Tude ga posluži bolja sreća, jer slijedeće godine 1387. razbi kod Pločnika sultana i to tako odlučno, da je taj jedva spasio glavu na divljem bijegu. Ovo je bila prva pobjeda kršćanskoga oružja na balkanskom poluotoku, no bez osobitih posljedica, tek što je Turcima za kratko vrijeme spriječila dalje prodiranje u Srbiju i Podunavlje, a gnjevnoga sultana Murada pobudila, da navali na Srbiju jakom silom. To je dobro znao knez Lazar, pa se stoga stade spremati na rat, tražeći podjedno saveznika, dok se sultan odluči, da naglim napadajem odstrani pogibiju, što mu je otale prijetila. Već 1388. svane u Bugarskoj; njegov vojskovodja Ali-paša prijedje Balkan s 30.000 momaka, osvoji Šumen i Trnovo, pak podsjedne cara Šišmana, zeta Lazareva, u Nikopolju na Dunavu. Kako Ali-paša ne mogaše rata dokrajčiti, pozove u pomoć samoga sultana; kad Murad stiže pod Nikopolje, car Šišman zamoli mir, a taj mu bude i dozvoljen uz obvezu, da plati danak i da predade tvrdjavu Drstar (Silistriju) kao jamčevinu Za Šišmanom se povede i drugi bugarski car, naime Sracimir u Bdinu (Vidin).

Nakon pada Bugarske došao je red na Srbiju. U cik proljeća godine 1389. povede Murad golemu vojsku iz Plodiva preko Ihtimana, Kjöstendila i Kratova na odlučni mejdan; obje se vojske sastadoše na Kosovu polju dne 15. juna. Kosovo je prostrana ravnica, isprekidana tamo amo oniskim humcima duž rijeke Sitnice, koju okružuju sa strane visoke planine Dragodan, Veternik, Veljetina i Žegovac. U tu visoku ravnicu, dugačku do četrnaest, a široku gdjekad do šest sati hoda, vode klanci probijeni potocima, i to s jugo-istoka kačanički, kojim teče Lepenica, pritok Vardara, a sa sjevero-zapada banjski, kojim teče Banjska; ti su klanci zaslonjeni visokim gorskim kosama, prvi Ljubatinom, drugi Rozgonom. Uzmemo li kartu u ruke, odmah ćemo primijetiti, da je Kosovo polje kao stvoreno od prirode, da bude odlučno bojište. Vojske naime,

koje s jedne strane iz Srbije i Bosne, s druge strane iz Maćedonije i Trakije idu, moraju se baš na tom polju skobiti. A to nam i historija potvrdjuje. Godine 1073. potukli su Srbi tude vizantijsku vojsku nedaleko od Prištine; oko 1170. održao je veliki župan Nemanja pobjedu nad braćom svojom i tako se utvrdio na svom prijestolu; 1448. postrada ovdje Ivan Hunyady u boju s Turcima, a 1689. austrijski general Piccolomini, napokon 1831. vodja bosanskih ustaša Husein kapetan Gradašćević. Dakako najvažniji boj, koji je već često u svim svojim potankostima opisan, a još više opjevan, onaj je, o kojem upravo govorimo. Izvori za nj nijesu malobrojni, ali su od veće česti iz mnogo kasnijega vremena, ter izmedju sebe protuslovni, tako da nauka još i danas nije u potankostima došla do pouzdana rezultata. Kao sigurno se može uzeti, da su Turci zapremili zgodniji južni dio polja, a Srbi nespretniji sjeverni, da se s obiju strana vrlo hrabro borilo, da je iz početka pobjeda naginjala na srpsku stranu, naročito kad se pročulo, da je sam sultan Murad poginuo od noža srpskoga viteza Miloša Kobilića u svom čadoru, ali da su kasnije raspaljeni Turci tolikom silom udarili na Srbe, da su ih potisnuli natrag, uhvativši istoga kneza Lazara, kojemu su onda iz osvete za smrt sultanovu odsjekli glavu. S knezom Lazarom borila se i bosanska vojska, koju je kralj Stjepan Tvrtko poslao pod vodstvom vojvode Vlatka Vukovića u pomoć; vrlo je vjerojatno da je u njoj bio i vojvoda Hrvoje, dok se u jednom izvoru izrično navodi ban Ivaniš Horvat. Sinteza čitavoga boja (da se tako izrazimo), svakako leži u pogibiji sultan-Muradovoj; njome je poraz srpski znatno umanjen, kao što se u drugu ruku ne može tajiti, da i pobjeda turska po njoj u velike gubi. Šta više, u srpskom se i bosanskom taboru u prvi kraj stalo uzimati, da su Turci uopće bili poraženi, jer samo nam t a k o v o hvaćanje može protumačiti ponašanje kralja Stjepana Tvrtka, kad dne 1. augusta iz Sutjeske javlja općini grada Trogira, da je dne 15. juna na Kosovu slavno p o b i j e d i o dušmana naroda kršćanskoga, »nevjernoga« Murada, koji je već sebi pokorio mnoge narode, te upravo sada pokušao da provali u bosanske i dalmatinske strane: to isto poručuje Tvrtko i u Firencu, koja mu na to dne 20. oktobra pošalje čestitku, dapače, tako se isto stvar shvatila i u dalekom Parizu. Iz svega se jasno razbire, da se tada nijesu

ni iz daleka znale prosuditi posljedice kosovskoga boja: ako je bitka na Marici slomila Dušanovu državu, tako da nam se ona odsele pojavljuje tek u ostacima, to je Kosovo na mnoge vijekove uništilo politički individualitet srpstva stegnuvši ga na vjerski pojam, a to je važnije, nego li je ono momentano oslabljenje države, pošto su kneževine Lazareva sina i nasljednika, Stjepana Lazarevića, ter ona potomaka Vuka Brankovića, još i dalje potrajale sve do polovine XV. stoljeća. U historiji zapadnoga dijela balkanskoga poluotoka kosovska je bitka svakako jedan od onih dogadjaja, kojim se svršava jedna stara, a počinje u punom smislu riječi, jedna nova epoha[191]).

Turski rat medjutim nimalo nije priječio kralja bosanskoga, da ne nastavi svoje politike u Hrvatskoj i Dalmaciji, a to tim više, što je za odsutnosti vojske bosanske ban Ladislav od Lučenca opet pokušao ratnu sreću, te zbilja u julu 1389. zauzeo važni Klis, na što su se primorski gradovi ponovno čvrsto naslonili na Žigmunda. No u augustu eto opet bosanske vojske; dne 30. septembra provali ona iz Vrane u kotar zadarski, te ga sasvim popali i uništi. Zadrani sada zamole od Krčkoga kneza Ivana vojne pomoći, naročito konjanika, ali prije, nego li ova stiže, Bošnjaci na novo dne 15. novembra pohode zadarski kotar, te zarobe silu stoke. Sada se trebalo čegagod odlučna latiti protiv akcije Tvrtkove.

Onim konjanicima, a bilo ih je četiri stotine, što ih posla Krčki knez Ivan, pridruži se još hiljadu zadarskih pješaka i dvjesta paških, te oni svi zajedno podju da pomognu kraljevskoj vojsci, koja je u taj mah podsjela Vranu. Dne 24. novembra došlo je do bitke pod gradskim zidinama, u kojoj bje Ivan od Paližne prisiljen, da se povuče natrag u grad; ali kad se boj ponovi oko 10. decembra, okrenu se i sreća: Žigmundovci budu razbijeni do nogu, ter se baš »s r a m o t n o«, kako kaže Zadranin Pavao Pavlović, povratiše u Zadar. Ta je odlučna pobjeda Paližnina učinila još i to, da se grad Klis u srijedu dne 15. decembra opet predao u ruke Tvrtkove, a na to bje vlast bosanskoga kralja na novo utvrdjena u Dalmaciji[192]). Stoga on imenova Ivaniša Horvata svojim namjesnikom u Hrvatskoj, a Pavla Klešića vojvodom svojih četa[193]). Taka promjena stvari nije mogla biti poćudna republici sv. Marka, pa za to je i vidimo, gdje dne. 30. januara 1390. sva zabrinuta šalje jednoga

naročitoga poslanika u Budim, da doglasi neugodne novosti dalmatinske, a već 3. februara dopunjava svoj izvještaj padom Klisa i Vrane, dojavivši podjedno još i to, kako je kralj Stjepan Tvrtko ozbiljno pregnuo, da svojoj kruni pribavi svu Dalmaciju, i kako su poradi toga primorski gradovi u teškoj nevolji[194]). No Žigmund se i ne mače. Dašto, sada uze Venecija brže bolje nastojati, kako bi se dalmatinski gradovi predali njezinoj »zaštiti«, te imenova dne 29. aprila 1390. poslanika, koji će obaći iste gradove, da ih nagovori na to[195]). Medjutim taj je poslanik već zakasnio.

Dok se ovo zbivalo na zapadu, desiše se važni dogadjaji na istoku. Kneza Lazara naslijedi u Srbiji s despotskim naslovom sin mu Stjepan Lazarević, koji preko posebnoga turskoga poslanstva godine 1390. uglavi mir s novim sultanom Bajazidom: Stjepan Lazarević se obvezao, da će odsele biti sultanu u svim ratovima vjeran saveznik, vojujući sa svojim četama pod turskim stijegom, i da će plaćati stanoviti danak, poglavito iz svojih srebrnih rudnika; u znak garancije toga vazalskoga odnošaja uzima sultan, prema običajima onoga doba, najmladju kćer Lazarevu, Oliveru (Milevu) za ženu.[196]) Ali uz Lazarevića vladao je u svojoj zemlji sa središtem u Prištini još i Vuk Branković, ne priznavajući ga kao svoga gospodara, već smatrajući se »gospodarom Srbalja i Podunavlja«. Narod obično smatra Vuka Brankovića izdajicom kosovskom, no u istinu on je to bio tek nakon Vidovdana od god. 1389.; jer kad se Žigmund, opazivši srpsku nevolju, odlučio, da je još i poveća s v o j o m provalom, onda mu je kod toga posla, i ako ne izravno, a ono svakako neizravno pomogao Vuk Branković time, što se nije pridružio Stjepanu Lazareviću na obranu otadžbine.[197]) Početkom oktobra godine 1389 [198]) provali ugarski kralj s velikom vojskom, a u pratnji Stjepana od Kaniže, Stjepana od Korogja, severinskoga bana Stjepana od Lučenca, Ivana od Nagy-Mihálya i još nekih drugih velikaša u Srbiju, te doskora unatoč junačkoga otpora osvoji gradove Borač i Čestin u rudničkom okružju. Grad Borač pao je oko 10. novembra, na što ga kralj povjeri pažnji Petra od Gyulaháze. Koncem novembra već je rat svršio, jer dne 1. decembra nalazimo Žigmunda u Temešvaru.[199]) Svrha toga rata zacijelo je bila, da se Lazarev nasljednik okani pomaganja hrvatskih

ustaša, a potvrdu takom mišljenju nalazimo u tome, što je u isto doba ban mačvanski Nikola Gorjanski vodio rat protiv Ivaniša Horvata u samoj Mačvi, a onda prešavši Drinu i na bosanskom teritoriju oko Bijeljine.[200])

Srećni uspjeh Žigmundov u Srbiji i Mačvi potamni Tvrtkovo napredovanje u Dalmaciji. Spominjasmo, da je predaja dalmatinskih gradova u vlast bosansku nakon pada Klisa i Vrane bilo tek pitanje kratkoga vremena. U aprilu 1390. pošalje Stjepan Tvrtko u Spljet Krbavskoga kneza Jurja Kurjakovića, koji zatraži od grada, da prvo i prvo pusti na slobodu sve zarobljenike iz minulih bojeva, a onda da otpremi u Sutjesku svoje poslanike, koji će ugovoriti s njime predaju grada. Na taj je poziv gradsko vijeće dne 28. aprila izaslalo poslanike svoje do kraljeva namjesnika Ivaniša Horvata u Trogir i k samome Stjepanu Tvrtku u Bosnu. U instrukciji, što ju je dne 8. maja dao Spljet svojim bosanskim opunomoćenicima: Petru Zoriju, Dionizu Iliću, Nikoli Srići i Mihi Madijevu, kaže se, da im je s Tvrtkom ugovoriti mir i slogu na njegovu čast i korist općine spljetske, a predaju da izvedu pod što časnijim i boljim uvjetima. Na naličan poziv Tvrtkov učini taj puta grad Trogir dne 9. maja za čudo nešto drugo: na predlog Luke Mikačića bi zaključeno, da se očuva vjernost sv. kruni ugarskoj, a u Bosnu da se uopće ne šalju nikaki poslanici pa tako grad sam da se ne pokori kralju bosanskomu.[261]) U Šibeniku našao je Tvrtko prijazniji odziv, jer taj pošalje u Bosnu Dujma Juratića i Ivana Naplavića, koji su kralja umolili, da im potvrdi privilegija gradska, dana im od ugarskih kraljeva, naročito Ljudevita I., što Tvrtko učini dne 11. juna, a po tom polože poslanici u ime svoje općine prisegu vjernosti priznavši ga svojim zakonitim gospodarom, pored kojega oni ne će da za drugoga znadu.[202]) Osim Spljeta i Šibenika odazvaše se kralju bosanskomu i otoci Brač, Hvar i Korčula.[203]) Splječani su mu se pokorili još 2. juna u Sutjesci,[204]) na što se onda predomisle Trogirani i učine 8. juna isto. Osobito je važno, što je i glava crkve dalmatinske i hrvatske, spljetski nadbiskup Andrija, pošao u Sutjesku, te se poklonio novom gospodaru svome, preporučujući mu svećenstvo svoje. Tvrtko pak dne 30. augusta potvrdi crkvi spljetskoj i njezinoj glavi sva privilegija i svu imovinu.[205]) I tako je sredinom godine 1390. kralj

Stjepan Tvrtko pridružio svojoj državi svu Dalmaciju s otocima osim jedinoga Zadra, a naravska je stvar da je podjedno imao u svojoj ruci i južnu Hrvatsku; kad uze u svoj naslov još i onaj kralja Dalmacije i Hrvatske, odista je to mogao učiniti većim pravom nego li Žigmund [206]) »On je sada bio, kaže Klaić, vladar velikom dijelu zemalja krune Zvonimirove i Dušanove, te je tako polučio, za čim su hrvatski i srpski vladari zaludo težili, da naime pod svojim žezlom sjedini Hrvate i Srbe u jednu državu. Bosna, koja je nekoć bila prikovana sad uz Srbiju, sad uz Hrvatsku, postala je središtem, oko kojega se skupiše pojedine česti države hrvatske i srpske.« [207])

Uspjeh svoj nije Tvrtko propustio da javi surevnjivoj Veneciji (17. juna), ali podjedno zamoli vijeće, da mu u koji dalmatinski grad pošalje galiju, koja će poslanike njegove sigurno prevesti u Mletke. [208]) Dužd se vrlo uslužno odazove kraljevoj želji, te čestitajući mu »radosnim srcem«, najavi za 8. augusta pomenuti brod u Šibeniku. Stjepan Tvrtko pokušao je preko svoga poslanstva, ne bi li naveo republiku, da mu svojim brodovljem pomogne osvojiti Zadar; u tu joj je svrhu nudio obranbeni savez protiv svih zajedničkih dušmana (čitaj protiv Žigmunda), a i to, da će je izmiriti s napuljskim dvorom. Konačno je umoli, da mu bude posrednica kod austrijskoga vojvode Alberta III. Habsburgovca, čijom se kćerkom naumio oženiti, pošto mu je prva žena Bugarkinja Doroteja umrla. Odista, treba se diviti pronicavom umu Tvrtkovu, gdje on već u to doba jasno upoznaje važnost ženidbene koneksije s porodicom Habsburgovaca, obzirom na zemlje u donjem Podunavlju. Razumije se, Venecija je najljepšim frazama sve ponude Tvrtkove odbila, izvinjavajući se, da kao trgovačka država želi, da sa svima bude u dobrom prijateljstvu. Jedino ženidbeno posredovanje stavi mu u siguran izgled. [209]) No svemu uspjehu kraljevu i svim njegovim osnovama učini iznenada kraj neumitna smrt: oko 15. februara prestavi se, zacijelo u Sutjeski, prvi ponosni kralj bosanski Stjepan Tvrtko, a malo zatim u martu, možda dana 23., rastavi se s ovim svijetom i glavni njegov pomagač u Hrvatskoj, bivši prior vranski Ivan od Paližne. [210])

Pojava Stjepana Tvrtka upravo je zamjerne veličine. Rački ga karakteriše ovim umnim riječima: »Kralj Stjepan Tvrtko

ide svakako u red najodličnijih vladalaca na slavenskom jugu. On je tečajem svoga dugoga vladanja nastojao o tom, kako da sebi i svojoj državi steče neodvisnost, samostalnost i što veću slavu. On je po smrti svoga strica naslijedio banovinu bosansku i primio je iz ruku kralja Ljudevita I. kao vazal ugarske krune, javno priznavajući, da je banom bosanskim po njegovoj »milosti« (1366.). Ali Stjepan Tvrtko umio je oprostiti se ove inostrane vrhovne vlasti, te da stavivši sebi srpsku i bosansku krunu na glavu i podignuvši Bosnu na čast kraljevine, uzveliča svoju kraljevsku vlast i svoju državu unatoč kruni i državi, čije je vrhovno gospodstvo još nedavno priznavao. On je i dalje pošao, kad je stao slabiti pravo i vlast nekadanjega svoga zaštitnika, držeći se načela, da je Bosna tim jača, čim je slabija Ugarska, i obratno. Zato je poslije smrti kralja Ljudevita pristao uz protivnike njegove kćeri i nasljednice, podupirući ustanak hrvatski, a s okrunjenim Žigmundom očito se zaratio (g. 1387.). Tako je Stjepan Tvrtko upr'o ugarskoj svoju vlastitu politiku, koja je smjerala na to, da od krune ugarske ocijepi kraljevinu Dalmaciju, Hrvatsku i Slavoniju. Govorilo se doduše, da Tvrtko ove zemlje osvaja za svoga saveznika i prijatelja Ladislava Napuljskoga. Pod zastavom kralja Ladislava vojevahu takodjer i hrvatske ustaše (osobito u Slavoniji) podupirane bosanskim četama protiv vojske kralja Žigmunda. Ali niti se u Dalmaciji ova vojna inače tumačila, nego da se radi o osvojenju ove zemlje za Bosnu, niti je Stjepan Tvrtko, kuda god je njegovo pobjedonosno oružje dopiralo, širio druge do svoje kraljevske vlasti. Gradovi se dalmatinski podložiše neposredno žezlu bosanskoga kralja i njegovih zakonitih nasljednika; on je potvrdio njihove povlasti; on je postavio svoje namjesnike i vojvode po tim »svojim« kraljevinama, kako ih izrično zove. Kako se Stjepan Tvrtko s druge strane držao za baštinika i nasljednika Nemanjina roda na srpskom prijestolu, to nam biva dosta jasno, da je bila njegova namjera zaokupiti oko Bosne s jedne strane zemlje srpske, a s druge zemlje hrvatske odcijepivši ih od krune ugarske. Politika dakle Stjepana Tvrtka, kako se ona u glavnom nacrtu ukazuje poslije g. 1377. išla je za tim, da na slavenskom jugu podigne samostalnu državu koja dopire na zapadu do jadranskoga mora, a prema sjeveru do

Dunava i Drave. Što je car Stjepan Dušan iz Srbije, to je Stjepan Tvrtko iz Bosne kušao, no ipak medju ostalim s tom razlikom, da je srpski car najprije svoje oružje podigao protiv vizantijskoga carstva i ovomu otimao zemlje, a onda tek stao težiti k Posavlju i Adriji, dok je bosanski kralj svoju vlast samo na ove strane širio, nemajući na istoku pred sobom slabih nasljednika Kostantinovih, već silene Muhamedove halife. Napredak Osmanlija i rastuća moć njihova na Balkanskom poluotoku bude uzrokom i povodom rijetkoga, a u političkom životu južnih Slavena i jedinoga prizora, zajednice naime izmedju bosanskoga kralja i srpskoga kneza protiv zajedničkoga dušmana, sloge izmedju vladalaca dviju južno-slavenskih država, ali zajednice i sloge na — krvavom Kosovu. Kamo sreće, da je ovaj duh mnogo prije vladaoce i narode država bosanske, srpske i bugarske oživio, te da su se oni zajednički oprli azijatskim ordijama kod njihova prijelaza u jugoistočni poluotok evropski! E, kako bi sada sasma drugo bilo lice ovoga prekrasnoga dijela staroga svijeta — sasma drugo stanje, državno i kulturno našega naroda!« [211])

GLAVA TREĆA.

Žigmund, Stjepan Dabiša i vojvoda Hrvoje.

(1391.—1396.)

Nastup Stjepana Dabiše na prijestol bosanski; Venecija, Dubrovnik, Ugarska i Napulj. — Turski rat od godine 1392. — Stjepan Dabiša, Vuk Vukčić i Zadrani. — Sastanak Žigmunda i Stjepana Dabiše u Djakovu (drugom polovicom jula 1393.). — Odziv bosanske gospode na nj: vojvoda Hrvoje Vukčić i braća Semkovići. — Braća Horvati u sporu s bosanskim kraljem; Omiš prelazi u vlast Stjepana Dabiše (u junu 1394.). — Žigmundova bosanska vojska i propast braće Horvata (u julu 1394.). — Hrvatska i Dalmacija opet priznaju Žigmunda svojim kraljem (koncem 1394.). — Smrt kraljice Marije (17. maja 1395.) i Stjepana Dabiše (7. septembra 1395.): prve posljedice.

Smrću Stjepana Tvrtka nastupili su za mlado kraljevstvo bosansko vrlo nemirni dani. U zemlji samoj potisnulo se na prvo mjesto nesrećno pitanje o nasljedstvu, u kojem su, kako već spominjasmo, temeljna ova dva momenta: prvo i prvo seniorat, to jest, da oca ne nasljedjuje najstariji sin, već najstariji brat, ili bratučed, a drugo, izborno pravo čelnih velikaša. Direktna je posljedica toga opet bila, da nijedan kralj bosanski od sada više nema slobodnih ruku u politici, nego je prosto igračka pojedine vlastele, dapače neki od ovih tjeraju politiku na svoju ruku. To su u prvom redu vojvoda Hrvoje Vukčić i brat mu Vuk Vukčić, onda voj-

voda Sandalj Hranić Kosača i knez Pavao Radenović. Porodično imanje Sandalja Hranića još nam nije poznato, tek znamo, da mu se djed zvao Vuk i da je imao dva sina Vukovića, već pomenutoga kosovskoga Vlatka i Hranju; Hranja Vuković rodio je čuvenoga vojvodu Sandalja.[1] Pavao Radenović opet sin je Radina Jablanića, dostojanstvenika Tvrtkova, a otadžbina nalazima mu se izmedju rijeke Bosne i Drine, te se prostirala na Boračku župu (comitatus Berez), koja je obuhvatala grad Borač (kod današnje Vlasenice), olovne rudokope kod Olova i trgovačko mjesto Praču; na sjeveru graničila je ova pokrajina sa Srebrenikom. Osim toga imadjaše knez Pavao još i Ustikolinu (izmedju Foče i Goražda), Dobrun, a po svoj prilici i Vrhbosnu.[2])

»Svetopočivši« kralj Stjepan Tvrtko ostavio je dva sina, zakonitoga Stjepana Tvrtka i nezakonitoga Stjepana Ostoju, no uza sve to naslijedio ga je mladji mu brat Stjepan Dabiša, čovjek povodljiv i neodlučan, pa tako malo spodoban da vlada u ovo nemirno doba, kad je vladaru trebalo najviše samostalnosti. Žena mu je bila Jelena zvana i »Gruba«, inače nepoznata podrijetla, no bez sumnje kći jedne domaće velikaške porodice. Nakon krunisanja svakako je dvor sutješki javio radosnu novost susjednim vladama, naročito Veneciji, Dubrovniku, Ugarskoj i Napulju. U znak, da ga priznaje zakonitim vladarom, republika sv. Marka skoro po tom, dne 1. juna, unese Stjepana Dabišu u zlatnu knjigu svojih gradjana.[3]) No Dubrovčani su se vladali mnogo opreznije: na glas o smrti Stjepana Tvrtka odmah se požure, da se okoriste izmijenjenom političkom situacijom. Još 17. februara 1391. zaključi vijeće umoljenih, da se otpreme dva plemića u Konavle braći Sankovićima, naime županu Bjeljaku i vojvodi Radiču, koji će im »prigodom prispjelih novosti o smrti kralja bosanskoga«, preporučiti republiku; pored toga još zaključi vijeće, da se jedan plemić pošalje u Kotor, a jedan drugi u dalmatinske gradove s naročitim nalogom, da ih uznastoji privesti natrag u vjernost kralju Žigmundu.[4]) Ali pomenuti gradovi nijesu se dali zavesti, očito, jer nijesu imali vjere u ugarsku zaštitu, pa su u svojim javnim spisima i dalje otvoreno isticali Stjepana Dabišu kao svoga kralja.[5]) Kod konavoskoga župana i njegova brata bolje su prošli, jer ovi dne 15. aprila 1391. izdadu po-

velju, kojom poklanjaju na vječna vremena republici sv. Vlaha »župu konavalsku i z Dolnjom Gorom i grad Sokol, koji je u njoj . . . i sve, što pristoji župi konavalskoj i sa svim mejami i granicama, koje su s Trebinjem i Vrsinjem i do meje i granice dračevičke«, a malo zatim, dne 15. maja izdade vojvoda Radič Sanković »u svojih dvorih u Zaborah« Dubrovčanima posebnu povelju, kojom im dozvoli, da slobodno trguju po njegovu »vladanju«.[6]) U ovom činu, gdje vlastela baš na svoju ruku poklanjaju od teritorija, koji ipak na koncu konca pripada kruni bosanskoj, a za koji se baš toliko borio energični Stjepan Tvrtko, prvi nam je znak bosanske velikaške oligarhije. No za taj čas ipak još nije na tom ostalo: kralju Stjepanu Dabiši odani vojvoda Vlatko Vuković i knez Pavao Radenović provale koncem 1391. u zemlju braće Sankovića, uhvate ih, a onda porazdijele posjede njihove izmedju sebe.[7]) Propast njihova dašto morala se u velike dojmiti i susjednoga Dubrovnika: na proljeće 1392. pošalje on u Bosnu kraljevskomu paru kao poslanike svoje Stjepana Lukarevića i Rafu Gučetića »s počtenimi i mnogocinimi dari i častmi«, da mu se poklone i da ga umole za potvrdu općinskih privilegija, naročito onoga, što ga je izdao kralj Stjepan Tvrtko g. 1378. Stjepan Dabiša, žena mu »Kyr« Jelena i vjerna vlastela, odazovu se toj molbi, o čem onda bude dne 17. jula 1392. izdana zvanična isprava; tim činom opet nastupiše prijateljski odnosi izmedju sutješkoga dvora i republike dubrovačke.[8])

Daleko važnije bilo je pitanje, kako će se budimski dvor vladati spram prekosavskih novosti, a kako opet protivnik mu napuljski. Vijest o smrti kralja Stjepana Tvrtka stigla je kralja Žigmunda negdje u Erdelju, kud se krenuo drugom polom februara poradi prijeteće pogibli od Turaka[9]). Ti su ga poslovi u tolikoj mjeri zaokupili, da u taj čas nikako nije mogao da misli na Bosnu; za sada bar nema ni u jednoj ispravi traga o kakoj radnji kraljevoj na jugo-zapadu njegove države. Žigmundovu nemaru stoji nasuprot osobito žilava akcija napuljskoga dvora, koju je poslije Tvrtkove smrti najviše još potaknulo krunisanje mladoga Ladislava za kralja napuljskoga, obavljeno dne 11. maja 1390. po kardinalu Angelu Acciajolu, skrbniku njegovu. No to nije sve, jer je nehaj Žigmundov za državne poslove imao za posljedicu, da je velik broj najuglednijih ugar-

skih i hrvatskih velikaša odlučio, i to posredovanjem biskupa Pavla Horvata, pokloniti se Ladislavu napuljskomu kao svomu kralju. Da što bolje ojača svoju stranku, imenova Ladislav dne 17. jula 1391. privolom i dozvolom svoje matere Margarete i skrbnika kardinala Acciajola, bosanskoga vojvodu Hrvoja i brata mu Vuka banovima hrvatsko-dalmatinskim, dok Ivaniša Horvata učini svojim glavnim namjesnikom u Ugarskoj i saveznim joj kraljevinama. Drugi brat Hrvojin, Dragiša Vukčić, dobije na dar dva sela, Sridu u Sanskoj župi i Zabić, nedaleko Ključa, a braća Pavao i Ivan od Šaroša imanja Žigmundovca Ivana od Neune i grad Neunu (današnja Levanjska varoš) u vukovskoj, te grad Orljavu u požeškoj županiji. Napokon javi Ladislav dne 7. oktobra nadbiskupu ostrogonskomu, biskupima veliko-varadinskom, vackom i još nekim ugarskim prelatima, ter vojvodi Stjepanu, palatinu ugarskomu, banu Ivanišu Horvatu ondješnjemu svomu namjesniku, te Stjepanu sinu bivšega vojvode Dioniza, Ladislavu od Lučenca, banu Mirku Bubeku i bratu mu Detriku, Gjuri sinu bivšega palatina Nikole Szécsija, Nikoli Zambóvu, blagajniku kraljevskomu i drugim velikašima, da ga je poruka njihova, što mu ju je nedavno donio biskup Pavao Horvat, u velike obradovala, pa da im stoga svakomu napose šalje dva svoja poslanika, koji će im usmeno više toga kazati. Ovo je Ladislavljevo pismo tim zanimljivije, što nam jasno pokazuje općenito nezadovoljstvo medju ugarskim velikašima, a da baš nije bilo tek onako prolazno, izlazi otale, što je napuljski kralj dne 8. febr. 1392. zamolio dužda, da mu stavi na raspolaganje nešto oružanih galija, koje će ga prevesti iz Apulije u Senj[10]). Dužd dakako odbije molbu Ladislavljevu, pa tako mu ne preostade drugo, nego dne 5. oktobra 1393. izdati u Gaeti dvije naredbe, kojima opunovlasti vojvodu Hrvoja za Hrvatsku i Dalmaciju, a Ivaniša Horvata i Stjepana Lackovića »palatina ugarskoga« za Ugarsku, da u njegovo ime mogu svima i svakomu Žigmundovcu podijeliti amnestiju, dašto, ako ga pripoznade svojim kraljem. Ali pored ove više ili manje ipak negativne akcije, napuljski se dvor odluči na jedan sasvim nečuven korak, koji nas tim većma iznenadjuje, što znamo, da je mladomu kralju skrbnik bio katolički kardinal, a zaštitnik sam papa Bonifacij IX. Dne 18. oktobra 1392. naime budu otpremljeni k sultanu Bajazidu po-

slanici sa zadaćom, da isprose jednu od njegovih kćeri za ženu mladomu napuljskomu kralju, a sve je to učinjeno u svrhu, da se steče pomoć turska protiv Žigmunda[11]). Taki postupak, dašto, morao je brzo odvratiti simpatije ustaša hrvatskih i ugarskih od sina Karla II. Dračkoga, a to tim radije, što je upravo u taj čas svim zemljama, što su se nalazile oko donjega Dunava, zaprijetila osobita pogibija od Osmanlija.

Spominjasmo, da se kralj Žigmund nalazio od druge polovice februara 1391. u Erdelju; još dne 25. aprila izdao je jednu listinu u Kološevaru, a na to se povratio kući, jer dne 23. maja boravi u Budimu. Ovdje se on od sada nalazi s malom promjenom sve do 20. augusta, kad se preko Duna-Szekcsö-a nedaleko Mohača (23. augusta) zaputi u Požegu.[12]) Taj je put svakako u vezi s naumljenom turskom vojnom, jer od kad se despot Stjepan Lazarević izmirio sa sultanom Muradom, svaki su čas lake turske konjaničke čete sa srpskim pomoćnim odijeljenjima provaljivale kroz Srbiju u Mačvu i Srijem. Takom se jednom prilikom skobi Ivan od Morovića kod Nagy-Olasza (danas Mangjelos u županiji srijemskoj) s njima, te ih unatoč tomu, što mu brat Dionizije dopade sužanjstva, do nogu razbije, otevši im više barjaka.[13]) Ali su Osmanlije napadale istodobno i Bosnu. Imajući u rukama Dušanovo Skoplje, nije im bilo teško još u decembru 1391. provaliti u kraljevstvo Stjepana Dabiše, no i tude budu potučeni. Vladalac bosanski skupi brže bolje »boljare, vojevode, b a n o v e, knezove, tepačije, župane, velmože, vlastelu i vlasteličiće«, te »potegne danju i noću« protiv njih. U boju, na inače nam nepoznatome mjestu, osobito se odlikovao vojvoda Hrvoje Vukčić, pa stoga ga Stjepan Dabiša obdari dne 15. aprila 1392. u Sutjesci s dva sela, Kakanjem u Trstivnici i Hrastom »u Luzijeh«.[14]) Medjutim se u to doba kralj Žigmund već spremio na vojnu. Osim rodjaka njegova Jodoka, markgrofa moravskoga, još su ga pomogli hercog Bolko opelnski i strelički, te grof Vilim Celjski.[15]) Vojna je začela koncem maja.[16]) Još prije toga predao je ban mačvanski Nikola Gorjanski kralju Žigmundu neki posjed svoj na granici srpskoj i mačvanskoj, i to poradi »veće sigurnosti banovine mačvanske te lakšega pokorenja i ukroćenja Srbije i njenih stanovnika«.[17]) No ni Turci nijesu stajali prekrštenih ruku: vojska sultana Bajazida utabori se s desne obale Dunava nedaleko Kubina s očitom

namjerom, da kralju spriječi prijelaz. Žigmund ipak prijedje rijeku, valjda na drugome mjestu, a sada stade turska sila uzmicati, a ugarska je goniti dolinom rijeke Mlave sve do grada Ždrijela. Odavle se po tom uze Žigmund vraćati, opustošivši prije sav kraj, kojim je prolazio.[18]) Dne 16. augusta već ga nalazimo u Temišvaru.[19]) Čitava vojna kano da i nije bila zamišljena, da se odlučno riješe osmanlijsko-ugarski odnosi, već samo u tu svrhu, da se od te strane bar za neko vrijeme uživa mira. Žigmund se napokon namislio većma prihvatiti bosansko-hrvatskih zapleta.

Vidjeli smo, kako Žigmundovi banovi nijesu bili jaki, da uspješno spriječe napredovanje Stjepana Tvrtka u južnoj Hrvatskoj i Dalmaciji; baš u tom neuspjehu njihovu imamo i tražiti razlog, što su se tako često mijenjali, dapače u martu 1390. i nema hrvatsko-dalmatinskoga bana, već je odbrana tih zemalja povjerena jedino slavonskom banu Detriku Bubeku.[20]) U septembru 1390. nalazio se on s nešto vojske pod Kninom, zacijelo s namjerom, da ga osvoji, no ne polučivši ništa, povrati se natrag.[21]) Pa tako Stjepan Dabiša ne samo da je naslijedio potpunu vlast u Dalmaciji, kako ju je sebi pribavio prešasnik njegov, već je stao i pomišljati na dalja osvajanja. Poslije smrti Ivana od Paližne bude izabran priorom vranskim istoimeni stričević njegov Ivan od Paližne, a istodobno nalazimo brata mu Nikolu kao kneza na gradu Ostrovici. Čini se, da se ujedared stalo tumačiti na sutješkom dvoru, da Vrana i Ostrovica pripadaju k r u n i bosanskoj, kao što je ista Ostrovica, nakon što su je predali knezovi Bribirski (1348.) Ljudevitu I., postala vlasništvo kraljevsko; inače je teško razumjeti, s kojega razloga u februaru godine 1392. udara ban Vuk Vukčić s bosanskom vojskom na oba brata, te uhvativši ih, stade od njih zahtijevati, da mu predadu gradove svoje.[22]) Medjutim je skoro došlo do povoljna izmirenja po oba brata, jer dne 26. aprila obnavljaju oni u Vrani s općinom trogirskom ono prijateljstvo, što ga je ona sklopila s pokojnim stricem njihovim »Ivanom priorom vranskim i banom Dalmacije i Hrvatske«. Braća Ivan i Nikola dozvoliše Trogiranima, da mogu po volji dolaziti u Vranu i Ostrovicu i izlaziti iz njih, a izrično budu isključeni od te povlastice oni gradjani, »što se još uvijek bune protiv grada«, to jest svi Žigmundovci.[23]) Svakako je važnije

po politiku bosanskoga dvora bilo to, što mu se u to doba stao približavati grad Zadar, kako znamo, jedini od svih dalmatinskih gradova, što se nalazio u vlasti Žigmundovoj. Ne može biti sumnje, da se motivi te političke promjene imadu tražiti u prvom redu u materijalnom stradanju njegovu, naročito u velikim ratnim troškovima, jer nešto kasnije, dne 20. maja 1393., Zadrani se ne mogu dosta najaukati kralju Žigmundu, što sve trpe i podnose poradi »vjernosti« svoje. Imamo nekoliko pouzdanih vijesti, kojima nam je omogućeno pratiti zadarske prilike. Dne 13. februara 1392. došao je u Zadar knez Dragiša Vukčić, brat bana Vuka i vojvode Hrvoja, sa ženom i pratnjom, tobože da se pokloni moćima sv. Simeuna, no za pravo, da donese poruku brata svoga bana Vuka. To zaključujemo odatle, što vidjamo, gdje dne 6. maja polazi uvaženi Pavao Pavlović kao poslanik gradski u Klis banu Vuku Vukčiću, koji je upravo u tom gradu skupljao vojske.[24]) Ali najočitiji dokaz zbliženja zadarskoga bosanskoj politici jest to, što dne 8. septembra budu za gradjane i vijećnike gradske izabrani ban Vuk Vukčić i podban njegov Ivan Mišljenović; taj posljednji po tom položi prisegu vjernosti u crkvi sv. Stošije u ime banovo i svoje pred knezom Nelipićem, sinom Konstantinovim, i knezom Ivanom Nelipićem, sinom Ivana Cetinskoga.[25]) Dok se to zgadjalo u južnoj Hrvatskoj i Dalmaciji, bile su vojske bosanske zabavljene i u Slavoniji. Još od godine 1390. često su one provaljivale iz Donjih Kraja u Slavoniju pustošeći spahiluke pograničnih grofova Zrinjskih, Blagajskih i opatije sv. Marije Topuske. Ponovne navale od godine 1391. i 1392. prinudiše radi lakše obrane Ivana opata topuskoga, da je dne 27. marta 1392 pred slavonskim banom Detrikom Bubekom u Zagrebu dao za godišnjih 320 zlatnih forinata u zakup dva crkvena imanja Lestovu i Rukovu, na dvadeset i sedam godina.[26]) Čini se, da se u julu iste godine kralj Stjepan Dabiša spremao na kaku navalu u iste strane, jer ga nalazimo, kako sam kaže, »va čestitoj vojsci kraljevstva mi u Donjeh Krajih u Lušcih«, okružena velikim brojem velikaša, medju kojima se na prvome mjestu ističe vojvoda Hrvoje Vukčić.[27])

U to se nakon dovršena rata s Turcima povrati Žigmund u Ugarsku. Ne može biti sumnje, da mu je tada svakako naj-

više briga moralo zadavati hrvatsko-bosansko pitanje, pa stoga i vidimo, gdje negdje u augustu, ili septembru 1393. šalje u Bosnu kralju Stjepanu Dabiši kao svoga poslanika Ivana od Nagy Mihálya, da s njime u njegovo ime uglavi primirje; Ivan od Nagy Mihálya već se početkom decembra nalazio uz kralja svoga u Budimu, obavivši misiju svoju[28]). U isto doba skine Žigmund s banske časti Detrika Bubeka, imenovavši u septembru, ili oktobru junačkoga osloboditelja kraljice Marije, Krčkoga kneza Ivana, jedinim banom hrvatsko-slavonsko-dalmatinskim[29]). Njega je odista čekala i taj puta teška zadaća. Prvo i prvo trebalo mu je spriječiti, da se važni grad Zadar ne predade sasvim u ruke Stjepanu Dabiši, a onda nastojati, da povrati otpale zemlje vlasti kralja Žigmunda. Žilavi ban Ivan nesumnjivo se odmah dao na posao, a da ga obadri, već dne 11. novembra obdari ga kralj osobitom povlasticom, podijelivši naime njemu i njegovim potomcima naročito pravo, da mogu kroz sav svoj posjed tražiti i izkapavati sve vrste ruda, u prvom redu zlato, srebro, bakar, olovo i željezo, pa ih onda preradjivati, a da ipak od toga prihoda nemaju da plaćaju kraljevskoj komori nikake daće ni poreza[30]). Najviše je posla zadavao banu, kako se čini, grad Zadar, šta više, gradjani njegovi, zavedeni obećanjima bosanskih velikaša, stadoše mu uskraćivati njegov odredjeni banski dio od gradske tridesetnice, ter ne dopuštahu, da se besplatno izvaža u banove komore kraljevskom naredbom odredjena množina soli; iz toga dakle vidimo, da Zadrani nijesu htjeli da priznavaju Ivana Krčkoga svojim banom. Dakako, takovo je ponašanje izazvalo samo otpor od strane banove, jer čete njegove, smještene u tvrdjavi Ljubaću nedaleko Nina, svak čas bi upadale u kotar zadarski, te ga nemilice oplijenile. Mora da je ban Ivan Krčki osobito ljut bio na nepokorni grad, jer se odluči, da ga čak podsjedne s kopna i s mora. U tu svrhu obrati se u aprilu 1393. preko svoga poslanika, biskupa senjskoga Leonarda, na Veneciju, da mu uzajmi tri oružane galije; ban naročito naglašuje, da on tu silu potrebuje protiv Zadrana, »da budu pokorni kruni i kralju ugarskome, a i njemu kao banu dalmatinskome«. Lukava republika, voleći vazda isticati odanost svoju kralju Žigmundu, ipak odbije njegova bana. »Uvjereni smo, poruči mu ona 29. aprila, da i gospodin knez dobro znade, kako smo od srca radi,

RODOSLOVLJE BOSANSKE VL

Pr
1232.,
ban

Stjepan „Kotroman"
1272., 1283., 1287., † oko 1314.
ban bosanski
žena: Jelisaveta, kći srpskoga kralja Stjepana Dragutina.

Stjepan Kotromanić
1314.—1353. ban bosanski
žene: 1. Jelisaveta kći Kujavskoga hercega Kazimira (od 1329.)
2. N. (od 1335.).

Vladislav
1338. † prije 1353.
žena: Jelena kći Jurja II. Bribirskoga (od 1338. † poslije 1374).

Inos

N. N. N. N. († 1333.)
1333.
sinovi nepoznata imena † prije 1353.
| ?
Pavao Radišić
1403.

Jelisaveta
muž: Ljudevit I kralj ug.-hrv. od 1353. † 1387.

Katarina
muž: Herman I. grof Celjski od 1361. † 1385

Stjepan Tvrtko I.
1353.—1391.
ban i kralj bosanski
žena: Doroteja Bdinska do 1374. † prije 1390.

Stjepan Tvrko II.
1404.—1408. i 1420.—1443.
kralj bosanski.

(nezakon.) **Stj**
1398.—1404. i
kralj b
žene: 1. Vitač
2. Kujeva 139
3. Jelena, udova
od 1.

Stjepan Ostojić
1409.—1421.
kralj bosanski.

N. (sin)
1401.

(nezakon.) **Radivoj k**
1429.—1.
žena: Katarina (142
Veličko

1.
zena:

LAČKE KUĆE KOTROMANIĆA.

I.
1287.
ski.

la II. | Vuk 1287.
7.

Jelena † 20. III. 1337.
muž: Vuk Hranić
(† prije 1337).

Katarina
muž humski knez Nikola.

uk
, 1360.
e 1377.
ι † 1423.

Stjepan Dabiša
1391.—1395
kralj bosanski
žena: Jelena »Gruba«
1395.—1399.

N.
(sin).

Stana 1395.

? Marija 1352. † 1403.
muž: Ulrich Helfensteinski.

Stanislava
1393.

Ostoja
—1418.
1399.
, 1419.
a Hrvoja

randučki
i Nikole

(nezakon.) Stjepan Toma
1444.—1461. kralj bosanski
žene 1. Vojača (1444, 1445).
2. Katarina (*1424. † 25. okt. 1478),
kći Stjepana Vukčića Kosače.

pan Tomašević
1463. kralj bosanski
a Brankovićka (Marija)
59. † poslije 1446.

N.
(sin).

Žigmund 1463.
prešao na islam.

Katarina 1463.
prešla na islam.

da ugodimo njegovoj velemožnosti u svem štogod se slaže s čašću našom; ali pristati na zahtjev njegov bilo bi skopčano s prevelikim teretom po nas, dapače i protiv naših načela, kojih se vazda, a i sada držimo, naime, da sa svima, naročito sa susjedima živimo na miru; a znamo da bi se Zadrani van svake sumnje potužili na nas, kad bismo mi dali njegovoj velemožnosti zatražene galije. Stoga molimo, da nas izvinite . .«[31]) No uza sve to ban Ivan ipak ne prestade uznemirivati Zadrana po svojim vojnicima. Zato se ovi odluče, da će ga tužiti kralju Žigmundu, poslavši mu u Djakovo, kud se spremao na izmirenje s bosanskim kraljem Stjepanom Dabišom, naročito poslanstvo od dva lica: doktora prava Teobalda de Nassis i Mazolu de Fanfogna. U instrukciji, datovanoj dne 20. maja, navodi se, kako je grad već češće nastojao po raznim poslanicima, da odvrati bana od njegova postupka i da ga navede, da isplati odštetu postradalim Zadranima, ali sve je bilo uzalud, ban je Ivan dapače zatajio, da je primio pismo kraljevo, kojim mu se nalaže, da to učini. Stoga imadu poslanici zadarski zamoliti kralja, da bi blagohotno imenovao drugoga bana za Dalmaciju, »samo da se jednom oproste od jarma toga bana, koji ih nastoji toli nesmiljeno i protiv svake pravice i prava uništiti«. Dalje su imali poslanici zamoliti kralja, da im ostavi čitav prihod od tridesetnice i soli, od čega je do sada dodijeljena polovica banu hrvatskomu; to pak mole radi toga, što im taj prihod u tim ratnim nemirima vrlo nužno treba za uzdržavanje tvrdjave Zemunika. A da kralja lakše na to sklone, razložit će mu važnost grada Zadra po sv. krunu, jer stalna vjernost njegova djelovat će za cijelo na ostale odmetnule gradove, pa će se oni opet povratiti svome zakonitomu vladaocu. Ne uzmogne li kralj ispuniti želju zadarsku, onda treba da poslanici naročito istaknu, da ugarski dvor više ne može potpunom sigurnošću računati na vjernost njihovu, pogotovo onda, ako padne Zemunik. Osobito je zanimljiva posljednja čest instrukcije, koja ovlašćuje poslanike, da ponude dvjesta dukata palatinu, a trista nadbiskupu ostrogonskomu, kraljevu kancelaru, kao redoviti godišnji dar, ako izrade kod kralja, da ukupni dohodak od tridesetnice i soli ostane Zadru[32]). Čini se, da su taki darovi tada bili uobičajeni »privatni« prihodi prvih državnih dostojanstvenika ugarskih. Medjutim zadarske

se prilike u brzo promijeniše nenadanim obrtom u politici bosanskoj.

Žigmund i Stjepan Dabiša odista su se sastali drugom polom jula 1393. u Djakovu.[33]) Uz bosanskoga kralja bilo je pored kraljice Jelene još i mnogo njegove vlastele, a izravno znamo za braću Semkoviće, župana Vukmira, Tvrtka i Stjepana, dok su Žigmunda dopratila čelna gospoda ugarska: Zadrani su se svakako nadali nadbiskupu ostrogonskomu Ivanu od Kaniže, te kardinalu Valentinu Alsaniju, a možda i palatinu Leustahiju od Ilšve. Kako su dogovori izmedju oba zavadjena vladara tekli, nije nam poznato, ali konačni rezultat njihov ipak nam je djelomično jasan. Obje su stranke naime stajale na principu »uti possidetis« (kako tko ima, to neka drži), stoga se dakle o momentanim teritorijalnim promjenama, kako se to obično kod nas uzimlje, taj puta nije radilo: kralj Stjepan Dabiša pridržao je državu svoju u onom opsegu, kako ju je baštinio od brata svoga Tvrtka; što više, Žigmund ga priznade i zakonitim kraljem bosanskim i svojim »milim prijateljem«. Stjepan Dabiša opet od svoje strane preuze obvezu, po kojoj mu prvo i prvo ima država nakon smrti pripasti kralju Žigmundu, i to kao »pravomu i zakonitomu vladaru«, a onda, da više ne će pomagati hrvatskih i ugarskih ustaša, dok će svoje velikaše pozvati na »vjernost i vjernu službu« spram ugarskoga vladara, jer bez njihove privole čitav ugovor i onako ne bi imao vrijednosti. Sklopivši tako mir »na vječna vremena«, Žigmund imenova bosanskoga kralja još i županom šomogjskim.[34])

Spominjasmo, da su se braća Semkovići nalazili u kraljevoj pratnji u Djakovu, pa tako i vidjamo, gdje se oni odmah, nakon što je ugovor bio potpisan, dne 19. jula, Žigmundu obvezuju kao svome budućemu kralju. Ovaj im potom od svoje strane već unaprijed zajamči sva prava, povlasti i imetak, a izrično naglašuje, da im to čini stoga, »što ste nam vi čistom iskrenošću, a privolom i htijenjem slavnoga vladara gospodina Stjepana Dabiše, kralja bosanskoga, predragoga nam prijatelja i gospodje Jelene, žene njegove, vječnu vjernost obećali, ter se pismom svojim obvezali, da ćete naše veličanstvo poslije smrti pomenutoga Stjepana Dabiše, sadanjega kralja Bosne, za svoga pravoga i zakonitoga vladara primiti, imati i držati«.[35]) Pozivu Dabišinu odazove se i vojvoda Hrvoje Vukčić, koga

je baš istodobno zajedno s bratom mu, banom Vukom Vukčićem, Venecija dne 13. jula imenovala svojim začasnim gradjaninom, dašto, što je jasno uvidjala, od kolikoga su dojma oba brata na političku situaciju u Dalmaciji[36]). Vojvodu Hrvoja Vukčića našao je poziv kralja mu Stjepana Dabiše u Lučanima nedaleko Sinja u Dalmaciji; razumjevši, da se za sada ne da ništa učiniti (a ugovor u glavnom i onako samo u budućnosti ima vrijednost), izdade kralju Žigmundu i kraljici Mariji dne 23. augusta slijedeće pismo: »Mi Hrvoje Vukčić, vojvoda bosanskih Donjih Kraja, dajemo na znanje svakomu, komu se pristoji, da ovim listom, imajući pouzdanje iskrene privrženosti spram prejasnih vladara i gospodara, gospodinu Žigmundu milošću božjom kralju i gospodji Mariji, kraljici Ugarske, Dalmacije i Hrvatske, obećajemo po svojoj volji i znanju, da ćemo njima od sada na dalje iskazivati svaku vjernost, dužnu pokornost i poštovanje protiv bud kakih mu drago knezova, velikaša i drugih ljudi koga mu drago stališa, stepena, zvanja, dostojanstva, časti i privilegija Jedino se izuzima slavni vladar gospodin Stjepan Dabiša, kralj bosanski, kojemu želimo vjerno služiti, dok živimo, osim ako bi se isti gospodin kralj bosanski podigao (što Bože sačuvaj!) protiv pomenutoga gospodina kralja i gospodje kraljice ugarske; onda pak dužni smo odustati od službe naše gospodinu kralju bosanskome, ter podnipošto ne predati sila svojih, ma na koji način, protiv istoga kralja i kraljice ugarske. Poslije smrti pomenutoga Stjepana Dabiše, kralja bosanskoga, ne ćemo. dok živimo, nikomu drugomu služiti, osim opetovano pomenutomu kralju i kraljici ugarskoj, čije ćemo zapovijedi, koliko možemo, jednako i neumorno, slobodno i uspješno vršiti, vjerno im vazda služeći, a i od sada unaprijed stavit ćemo se u službu njihovih želja i naloga mi, naši potomci i nasljednici naši«.[37])

Premda ugovor djakovački po kralja Stjepana Dabišu nije tako nečastan, kako se on do sada obično shvaćao, ipak valja priznati, da je u osnovnoj ideji svojoj potpuna negacija težnja Tvrtkovih, te zapravo kompromis izmedju ugarskoga državnoga prava, ili izmedju ugarske državne ideje (kako bismo sada kazali) i faktičnoga stanja ondašnje kraljevine bosanske. »Kralj ugarski, tumači Franjo Rački, priznade Stjepanu Dabiši kraljevsku vlast u Bosni, što se inače nije posvema podudaralo

s načelima ugarskoga državnoga prava, kako ih je zastupao Ljudevit I. Anžuvinac, a izrijekom prihvatio nasljednik njegov, dok je kralj bosanski opet pristao od svoje strane na to, da se poslije njegove smrti ta načela ugarskoga prava glede Bosne oživotvore, te da se ona tako povrati kruni ugarskoj, da ju ona uzmogne predati jednomu vazalu svome, baš onako, kako ju je Karlo I. predao Stjepanu Kotromaniću, a Ljudevit njegovu sinovcu Stjepanu Tvrtku«.[38]) Taki se obrt u politici sutješkoga dvora morao samo veoma neugodno dojmiti dalmatinskih gradova, jer oni, tek nevoljom prisiljeni odreći se pokornosti spram Žigmunda, sada se ujedared nadju medju dvije vatre: izmedju faktičnoga stanja i možda skore budućnosti. Otale i dolazi ono njihovo na oko nerazumljivo ponašanje, kad na čelu svojih isprava ne meću nikakva vladara.[39])

Ali najneugodnije moralo je biti nakon djakovačkoga kraljevskoga sastanka hrvatskim ustašama, osobito banu Ivanišu i biskupu Pavlu Horvatu, jer ne samo da su po njem izgubili od strane Bosne svaku potporu, nego je i ista lična zaštita, kako su je do sada uživali, mogla postati sumnjivom. Punktacije djakovačkoga ugovora svakako nijesu bez predhodnih pregovora onako iznenada utanačene, čemu nalazimo u neku ruku dokaz u tome, što je kralj Stjepan Dabiša sa svojim dvorom lično pošao na teritorij svoga dušmana Žigmunda. Ban Ivaniš Horvat opet mogao je lasno biti ubaviješten o toku takih dogovora, s kojima on nije bio sporazuman; zato i vidimo, gdje se već u junu iste godine 1393. preko nekoga njemu pouzdana franjevca obraća na Veneciju, ne bi li mu ondje uspjelo utanačiti savez protiv Žigmunda izmedju republike sv. Marka i napuljskoga kralja Ladislava, te njegovih pristaša u Hrvatskoj i Ugarskoj (dakle bez Bosne). Naravski, vjerno svojoj dojakošnjoj neutralnosti, vijeće ga odbije dne 27. juna, motivirajući odluku svoju ovim riječima: »Mi smo prijatelji gospodina kralja Žigmunda i gospodina Ladislava, dapače božjom smo milošću sa svima u miru i prijateljstvu. Stoga ne bi bilo ni nama ni državi našoj korisno, kad bi pristali na ono, što ban od nas zahtijeva, jer se iz toga redovito radja rat. Pristali bismo (a to pravo pridržavamo sebi), kad bi nas na to nukao znamenit razlog« (čitaj: sigurna korist). Neki senatori opet, koji su taki odgovor podupirali, predlagahu

još i ovo obrazloženje: »Čusmo potpunoma i sve razumjesmo, što nam reče i što nam htjede kazati onaj franjevac u ime gospodina bana Ivaniša, koga odista držimo našim osobitim prijateljem(!); ali kako i njegova mudrost lako može uvidjeti i osjećati, sav je svijet sada u teškom nemiru i raznim neprilikama, pa radi toga ne možemo obzirom na ove prilike ništa odgovoriti«[40]. No republika mal da nije u brzo došla u oružani sukob s banom Ivanišem. Još od godine 1390. držao je on u vlasti svojoj primorski grad Omiš, na ušću rijeke Cetine, a darova mu ga kralj Stjepan Tvrtko[41]. Omišani su odavna na glasu bili kao smioni gusari, pa tako su negdje u julu 1393. oplijenili neke mletačke trgovačke ladje. Zapovjednik venecijanskoga brodovlja u jadranskome moru, Francesco Bembo, izvijesti o tom iz Trogira i Spljeta dne 19. i 28. augusta svoju vladu, dodavajući, da je naumio udariti silom na Omiš, te ga osvojiti, u koju svrhu podjedno i zatraži bombarde i ostale strojeve, koji su potrebni za podsjedanje.

No vijeće mu odmah dne 7. septembra oštro zabrani taki postupak, »jer bi osvojenje Omiša moglo biti po momčad našu vanredno pogibeljno«, već mu naloži, da podje s brodovljem do Omiša, te ondje od krivaca zatraži odredjenu odštetu, a ne dadu li je, onda neka kaže, da će ih od sada, sastane li ih gdjegod oružane na moru, smatrati prostim gusarima[42]. Ali Omišani nijesu za to marili; početkom 1394. god., kad su se vraćale neke mletačke ladje s francuskim hodočasnicima iz svete zemlje, navale oni na njih, te ih kao zarobljenike dovuku u Omiš. Mletačko vijeće, upravo bijesno poradi toga čina, koji je mogao biti samo na štetu njezinu dobrom glasu kao pomorskoj vlasti, opremi dne 27. februara poslanika svoga banu Ivanišu, a ne bude li njega ondje, njegovim tamošnjim službenicima, te odriješito zatraži, da se zarobljeni Francuzi i Mlečani puste na slobodu, te da im se podjedno dade primjerena odšteta, jer inače da će republika s njegovim podanicima postupati na osnovu svoga zakona (koji mu se u jednoj kopiji i šalje), kao s gusarima. Ne znamo, kako se stvar dalje razvila, no vjerojatno je, da je ban Ivaniš zadovoljio pravednoj želi mletačkoj[43]. Ali su se medjutim već stali kupiti oblaci nad glavom banovom. Značajno je, da kralj Stjepan Dabiša dne 2. februara 1394. šalje u Veneciju dubrovačkoga svećenika Mihajla

Dominikova kao svoga poslanika, po nekom nama nepoznatom poslu, moleći vijeće, da mu vjeruje sve, što bude kazao u njegovo ime[44]). Ako se tom prilikom povela riječ o banu Ivanišu, mislimo, da ta po njega nije mogla biti povoljna. Još dne 29. septembra 1393. Stjepan Dabiša izrično zove bana svojim »vlastelom«[45]), dakle vjernim podanikom, a dne 5. juna 1394. proglašuje ga buntovnikom, nevjernikom i drznikom. Razlog bismo se usudili tražiti u tome, što je ban Ivaniš nastojao Stjepana Dabišu sklonuti, da pogazi djakovački ugovor i što je u tu svrhu gledao, da steče pristalica medju bosanskom vlastelom; za bana Vuka Vukčića držimo, da mu se svakako odazvao, jer to nam pokazuje dalji tok dogadjaja. Uz to kano da je i Venecija radila na sutješkom dvoru na tom, da se ban upropasti poradi grada Omiša, a i Žigmund zacijelo nije mirno gledao, kako se Horvati nalaze i dalje u sigurnosti, što više, lako je mogao i saznati za njihovo djelovanje. Bilo, kako mu drago, istinito je to, da je kralj Stjepan Dabiša dne 5. juna iz Sutjeske dao nalog općinama na Korčuli, Hvaru i Braču, da imadu odmah po primitku njegova pisma skupiti svoje ladje, momčad i strojeve za podsjedanje, poći pod Omiš, ondje se pridružiti četi i komandi njegova stavilca kneza Ivana Radivojevića[46]), te isti grad osvojiti, a kastelane, što se u njem nalaze, iz njega istjerati; dapače, kralj izrično kaže, da je Omiš njegovo vlasništvo, te da ga želi opet natrag osvojiti i u svoje ruke primiti. Pomenute otočne općine poslušale su kraljev nalog, pa tako pade koncem juna 1394. grad Omiš u ruke Stjepana Dabiše, dok su braća Horvati ponovno ostali na hrvatskoj zemlji pravi beskućnici[47]). Njima nije sada drugo preostalo, nego bježati. Na donjem toku Bosne, već bliže ušću njenom u Savu, nalazi se na desnoj obali grad Dobor, koji su oni, valjda godine 1387., sagradili kao utvrdu za napadaje svoje u Slavoniju i Ugarsku[48]). Oni su se sada ovamo sklonuli.

Još u februaru godine 1394. znalo se u Ugarskoj, da će doskora biti rata, a u maju bio je on već zvanično oglašen, jer vidimo, gdje palatin i državni sudac odgadjaju neka ročišta one gospode, što će sudjelovati u vojni, pokrenutoj »u donjim stranama na odbranu granica kraljevine«,[49]) a dne 5. jula Žigmund u pozivu svom na grad Kremnicu, da mu uzajmi 1000 dukata, poslavši mu ih najkasnije do Jakovljeva (dne 25.

julai, izrijekom kaže, da će poslije toga roka povesti vojnu protiv bana bosanskoga (a to je Vuk Vukčić) i nekih neprijatelja i nevjernika svoga kraljevstva.[50]) Ove nas rane priprave najbolje mogu uvjeriti, da su taj puta Žigmund i Stjepan Dabiša sporazumno radili. Ugarsko-hrvatski kralj pošao je lijevom obalom Dunava i Tise, zacijelo, da povuče k sebi vojsku iz Erdelja, što se ondje nalazila poradi Turaka, pa zato ga i nalazimo dne 10. augusta u mjestu Omoru u temišvarskoj županiji.[51]) Koncem istoga mjeseca svakako je već prešao Savu, te provalio u Bosnu. U kraljevoj su pratnji bili netom imenovani ban hrvatsko-dalmatinski Nikola Gorjanski,[52]) brat mu Ivan Gorjanski, kraljevski blagajnik Nikola od Kaniže i dvorski vratar Stjepan od Kaniže. Na glas o Žigmundovu dolasku, braća Horvati ostave Dobor, te se dadoše na bijeg, možda prema Kninu, gdje se tada nalazio drug njihov, ban Vuk Vukčić. Po tom kralj podsjedne grad, osvoji ga, spali, da ne bude više zakloništem hrvatskih ustaša, a podjedno pošalje potjeru za bjeguncima, kojoj braća Horvati izdajom padnu šaka. Padom Dobora i uapšenjem hrvatskih ustaša postade Žigmund gospodar situacije. Njegova politička premoć u taj kobni čas najbolje se vidi po tome, što se u kraljevu taboru brže bolje našao i Stjepan Dabiša. Upirući se na znatnu pobjedu svoju, Žigmund zatraži obnovu djakovačkoga ugovora, ali tim dodatkom, da se Stjepan Dabiša odreče Hrvatske i Dalmacije, dok su one poznate nam dvije točke, naime baštinsko pravo Žigmundovo na bosanski prijestol po Dabišinoj smrti i nepomaganje ustaša od strane Bosne, ostale i na dalje u kriieposti.[53]) Poslije toga kralj pobjednik uze se vraćati u Ugarsku vodeći sa sobom ratne zarobljenike. Oni budu u Pečuhu prema nama već poznatom običaju kažnjeni: bana Ivaniša Horvata svezaše konjma za repove, koji ga ponesoše pečujskim ulicama; poslije ga štipahu usijanim kliještima, te napokon sjekirama raščetvoriše, a pojedine dijelove tijela pribiše na gradska vrata na užas zaplašenom pučanstvu. Biskupu Pavlu bude kao svećeniku život poklonjen, ali kako mu nestaje traga, svakako je gdjegod u kakom zabitnom manastiru dovršio dane svoje.[54]) Iza toga Žigmund se preko Segedina i Čanada zaputi u Erdelj, gdje su mu jednake provale turskih konjanika pravile teških neprilika.[55])

Braću Horvate, biskupa Pavla i bana Ivaniša broji historija naša medju najvažnije političke ličnosti svoje; prvi se ističe kao osobit diplomat, na čije se riječi pazilo u Budimu, Veneciji, Napulju, Sutjesci i Kruševcu, dok se drugi odlikuje kao hrabar i neustrašiv vojskovodja po mnogobrojnim bojištima talijanskim, hrvatskim, ugarskim i srpskim. U novije se doba u magjarskoj historiografiji počelo obojicu smatrati Magjarima, a tome kano da se i srpska približuje;[56]) ali kad uvažimo, da se rad njihov poglavito kretao na prekodravskom teritoriju, dapače da su taj rad još i poslije njih ovdje drugi nastavili, onda ne smijemo toliko važnosti davati njihovu možda i nesumnjivo magjarskom podrijetlu, jer nije se jednom zgodilo, da su pojedine porodice čisto hrvatskoga korijena u kasnijim generacijama sasvim u duhu magjarskom radile, a i obratno. Čisto narodne hrvatske težnje u modernom smislu doduše im se ne mogu pripisati, jer oni su htjeli, da se i Ugarska i Hrvatska pod muškim članovima napuljskih Anžuvinaca skupe, zazirući od vlade jedne žene i došljaka Nijemca Žigmunda. Ali svakako valja priznati, da onaj svestrani odziv, što su ga oni našli baš kod Hrvata i najsrodnije im slavenske braće Srba, nije slučajan, već da se on u glavnom temelji na plemenskom srodnom osjećaju. Kad narod hrvatski danas toplom simpatijom prati njihovu borbu i tužni konac, držimo, da to poglavito čini, što u njima s ponosom, a i s pravom, gleda krv od svoje krvi.

Nakon pečujske katastrofe trebalo je provesti okupaciju Hrvatske i Dalmacije, jer u tim je stranama taj čas ipak bio pravi gospodar ban Vuk Vukčić. Tu je zadaću kralj povjerio banu Nikoli Gorjanskomu.

Znamo, da je ban hrvatski, Ivan knez Krčki, bio u zavadi sa Zadranima. Na njihovu tužbu bude otpremljena onamo komisija, sastavljena od krbavskoga biskupa Nikole i ninskoga Ivana, koji su u brzo i uspostavili mir i slogu medju obim strankama. Izmirenje sa Zadrom posljednje je djelo bana Ivana, jer još istoga mjeseca, naime 29. novembra 1393. umrije on u Senju, gdje bude dne 1. decembra svečano sahranjen u crkvi franjevačkoj. Iza njegove smrti postade banom Krbavski knez Butko Kurjaković, koji se takodjer odmah nastojao sprijateljiti s nemirnim Zadranima, a to mu je i uspjelo. Pavao Pavlović

javlja, da je dne 27. januara god. 1394. hrvatsko-dalmatinski ban Butko zajedno sa svojim sinovcem knezom Karlom utanačio savez sa Zadranima. Tri rektora i šest za to odredjenih plemića (a medju njima i naš svjedok), prisegoše tom prigodom na svete moći, da će s banom podržavati vječito prijateljstvo i savez protiv svih dušmana kralja Žigmunda.[57]) Ali oko sredine 1394. nije Butko više ban, jer ga zamijeni Nikola Gorjanski do sada ban mačvanski. On se poslije pečujske katastrofe odmah krenuo na Hrvatsku s kraljevskom vojskom; ispod važnoga Knina došlo je do odsudnoga boja, u kojem bude ban Vuk potučen.[58]) Ovom pobjedom kraljevskoga oružja došle su Hrvatska i Dalmacija u faktičnu vlast Žigmundovu. Već 30. oktobra tuže mu se Mlečani poradi gusarenja nekih Vranjana i Šibenčana,[59]) a kad je Vuk Vukčić dne 11. januara 1395. sa svojom ženom Ankom ušao u Zadar, ne nosi više naslova banskoga, već vojvode, dašto bosanskoga.[60]) Žigmund je sada odista mogao punim pravom kazati, da je opet zadobio kraljevinu Dalmaciju i Hrvatsku, te ih pridružio svomu gospodstvu i svojoj vlasti, dapače da je umirio kralja i pučanstvo u kraljevini Bosni, te tako sve pomenute kraljevine povratio u predjašnje stanje.[61]) Za veću sigurnost kraljevine Slavonije ispred eventualnih napadaja od strane Bošnjaka preuze Žigmund od knezova Blagajskih, Nikole i Stjepana, njihove gradove Krupu i Ostrožac na Uni, davši im u zamjenu dva sela: Omersel i Brezovicu, što su pripadala kraljevskom gradu Sokolu nedaleko Bišća. U oba grada bude smještena stalna kraljevska vojska.[62])

Ne može biti sumnje, — ustanak je hrvatski nakon doborskoga i kninskoga poraza bar prividno za taj čas bio ugušen; nakon mnogo godina dakle opet zavlada po čitavoj državi toliko žudjeni mir, dašto obzirom na nutarnje prilike. Tek omanje, ali nesnosne najezde osmanlijske s erdeljske strane, prekidahu općenitu tišinu. Dok je Žigmund dangubio na toj beskorisnoj vojni, umrije kraljica Marija dne 17 maja 1395. u Budimu, u dvadeset i petoj godini svoga doba; sahranili su je uobičajenim kraljevskim sjajem pred nogama sv. Ladislava kralja u Velikom Varadinu. Vijest o njenom upokojenju stigla je u Dubrovnik već 22. maja, na što vijeće umoljenih zaključi, da se imadu odslužiti za pokoj vječni njene duše svečane zadušnice,

kod kojih će gorjeti pored običnih kandila još i šezdeset golemih duplira. Taj zaključak prihvati dne 7. juna malo vijeće, izabravši Matiju Gjorgjića, Marina Gundulića i Mihajla Lukarevića u odbor, da se spremi za iste zadušnice[63]) »Kraljica Marija sjedjela je na prijestolu, kao nasljednica kralja Ljudevita I. gotovo trinaest godina,« dobro kaže Rački; »ali nikada i ni u čem ne bješe svoje volje, nego lutka u ruku onih, što su se otimali za vlast; jedina joj je možebiti krjepost, što je bila mukotrpna preko ženskih sila. Pristaše njezine trpili su je na prijestolu ponajviše stoga, što je na nj imala pravo nasljedstva, dakle pravni naslov za prijatelje zakonitosti, ali i stoga. što nijesu htjeli krune ugarske izvrći burnomu takmenju njezinih pretendenata. Uza sve to, ipak sve ono, što je bilo za čvrstu i odlučnu vladavinu, bješe protiv Marije«.[64]) Ona je za pravo bila nekaki obrambeni štit za privrženike zakonitosti i vlade Žigmundove; stoga i jesu mnoge velmože nakon njezine smrti držale, »da im sada pripada pravo izabrati sebi drugoga kralja, jer da je Žigmund smrću svoje žene prestao biti kralj njihov«. Šta više, političku je situaciju u taj čas tako stao shvatati i poljski kralj Vladislav Jagielo, muž Marijine sestre Hedvige, te se već spremaše, da oružjem u ruci svoje pravo izvojšti; no u tom ga spriječi Žigmundu odani velikaš Ivan od Kaniže, utvrdivši brže bolje sve karpatske klance i smjestivši vojske u Košicama.[65]) Treba uopće priznati, da se Žigmund u taj kritički čas ponajviše zato održao, što je imao jaku vojsku na okupu, a i neke osobito odlične državne velikaše. No ipak se pokazala potreba, da se nanovo položi prisega vjernosti, samo da ne bude nikake sumnje o njegovoj vladalačkoj zakonitosti; grad Dubrovnik učini to dne 22. februara 1396.[66]) Ove državne prilike u Ugarskoj navedu republikansko vijeće grada Firenze u Italiji na osobitu misao, koja je odista bila jaka, da povrati opći mir. Poznato nam je, da je nesrećni Karlo II. Drački ostavio pored sina Ladislava još i kćer Ivanu. Kako je Žigmund nakon smrti Marijine ostao udovac, to zamisli općina firentinska, da se ponudi za posrednicu, koja će ostvariti ženidbu izmedju obiju dušmanskih kuća, te ih tako izmiriti. Dne 25. aprila g. 1396. bude stoga izdana firentinskim poslanicima Graziju dei Castellani i Lorenzu Buondelmonti instrukcija, u kojoj se kaže ovo: Poslanstvo će potražiti kralja Žigmunda

u Budimu ili gdje već bude, te će ga najprije podsjetiti na dobre odnose, što su vazda bili izmedju obiju država, a pogotovo za kralja Ljudevita I. Stoga mu ona predlaže, da uzme kćer Karla II. Dračkoga Ivanu, »ženu prekrasnu i umiljatu, a s očeve i materine strane od kraljevske krvi«. Poslanici pozdravit će još i onu gospodu ugarsku, što će biti na dvoru, kao što su: nadbiskup ostrogonski, kardinal pečujski, biskup zagrebački, palatin, vojvoda erdeljski i tavernik, te će im saopćiti svrhu njihova poslanstva, moleći ih podjedno za zagovor. Ako kralj prihvati ponudu, onda treba da to odmah jave u Firenzu po posebnom glasniku. Dapače kad prodju Venecijom, neka se ondje svrate poslaniku napuljskoga kralja Ladislava, Franji dei Riccardi d' Ortone, te neka mu takodjer saopće misao o pomenutoj ženidbi. U ostalom Firenza se već bila obratila posebnim pismom na kralja Ladislava i kraljicu udovu Margaretu, a ovi kano da su takodjer upoznali probit take ženidbe. Dne 4. juna opet pošalje općina novo poslanstvo u Napulj, koje je istaknulo, kako će tom ženidbom kraljevna Ivana baštiniti po Žigmundovoj smrti Ugarsku i Dalmaciju. No misao firentinska, kako je god lijepo bila primljena i u Budimu i u Napulju, osim učtive hvale ne postiže ništa važnije: opreke izmedju oba vladalačka dvora bile su ipak prejake, a da bi se mogle na lak način odstraniti.[67])

Malo vremena poslije kraljice Marije umrije u Sutjesci dne 7. septembra g. 1395. kralj Stjepan Dabiša, doduše nasljednik Tvrtkova žezla i krune, ali ne duha njegova, niti odlučne mu volje.[68]) Pa tako ne samo da on nije znao sačuvati cjelokupnosti državne, već je i istu nasljednu svoju bosansku krunu doveo u nekadašnji vazalski snošaj spram krune sv. Stjepana. Slaba mu vladavina mogla je biti i poćudna gordoj gospodi bosanskoj, no ona je stoga i posijala ono sjeme, iz kojega će niknuti plod skore i nagle propasti. Znamo, da ga je po djakovačkom i doborskom ugovoru imao naslijediti lakoumni Žigmund. Vijest o Dabišinoj smrti zateče ga u Erdelju,[69]) na što odmah na naročiti zahtjev ugarske gospode podje na granicu bosansku ili čak u samu kraljevinu, da oživotvori pravo svoje; pouzdano znamo, da se nalazio u Srijemu. Bosanska gospoda, od kojih je u taj čas zavisjela čitava stvar, razdijeliše se na dva tabora: jedni su bili za njega, a drugi, njih svakako više,

protiv njega[70]. Za Vuka Vukčića znamo nesumnjivo, da se angažovao za Žigmunda, pa stoga mu i jest dao grad Ostrožac, još nedavno vlasništvo knezova Blagajskih[71]. Ali Žigmund ipak nije uspio: većina izabere (možda njegovom privolom) za vladaoca svoga kraljicu udovu Jelenu Grubu, čega on nikako nije mogao spriječiti, dašto, poradi svojih teških neprilika s Turcima. Već 22. decembra 1395. budu dubrovačkom vijeću umoljenih stavljena dva prijedloga; jedan traži, da se kraljici bosanskoj obećaju i priznadu oni dohotci, što ih je republika sv. Vlaha plaćala bosanskim kraljevima, a drugi, da joj se najprije pošalju poslanici, kojima će ona potvrditi ugovore svojih prešasnika, a onda tek da se obećaju oni dohodci[72]. Dubrovnik je dakle priznao zakonitost nove vlade u Bosni. U taj čas nije ni Žigmundu preostalo drugo; u novembru on se vraća u Budim[73]. Riješen tako bosanske nasljedne brige, on se odista svom snagom mogao baciti na osmanlijsko carstvo.

GLAVA ČETVRTA.

Od nikopoljske katastrofe do krunisanja Ladislava Napuljskoga.

(1396. 1403.)

Priprave Žigmundove za odlučan rat s Turcima. — Krstaška vojna i bitka kod Nikopolja (25. sept. 1396.). — Prve posljedice toga boja. — Žigmundov povratak. — Hrvatska i sabor u Križevcima (feb. 1397.). — Sabor temišvarski (u sept. i okt. 1397.). — Bosna za Jelene Grube i nastup Stjepana Ostoje (1396.—1398.) — Ugarsko-bosanski rat od god. 1398. — Odnošaji s Dubrovnikom do god. 1400. — Zatvor Žigmundov (28. apr. 1401.) i dalji ugarski dogadjaji. — Ojačanje stranke Ladislava Napuljskoga u Hrvatskoj i Dalmaciji. — Ladislav Napuljski dolazi u Zadar; njegovo krunisanje (5. aug. 1403.)

Padom srpske samostalnosti na Kosovu i pokorenjem Vlaške Turci su postali susjedi države ugarske duž velikoga dijela njene južne granice. Rat bijaše upravo neizbježiv, a to tim više, što su ugarsko-hrvatski kraljevi držali, da imadu neku vrhovnu vlast nad Vlaškom i Srbijom. Kako vidjesmo, već godine 1392. zače kralj Žigmund ratovanjem, no bez većega i trajnijega uspjeha. To je vojevanje ipak ohrabrilo Bugare, koji su doduše imali priznavati vrhovnu vlast osmanlijsku, ali im zemlja još nije bila sastavni dio turskoga carstva. Bugari stadoše ugovarati s budimskim dvorom, koji po tom pošalje poslanike svoje u Aziju sultanu Bajazidu, ne bi li ga na miran

način odvratio od te zemlje; ali sultan nije za to mario, nego kad je već siguran bio, da će mu vojna, u kojoj naumi Bugarsku sasvim pokoriti, dobro uspjeti, pozove ugarske poslanike u svoj, raznim oružjem nakićeni bojni čador, te pokazavši na nj, reče im: »Povratite se svomu gospodaru, pa mu kažite, da moje pravo na Bugarsku temeljim na ovom oružju, što ste ga ovdje vidjeli«. Na proljeće godine 1393. otpremi Bajazid u Evropu sina svoga Čelebiju s velikom vojskom, koja dne 17. jula na juriš osvoji bugarsku prijestolnicu Trnovo, te tako učini kraj negda toli moćnomu jugo-slavenskomu carstvu; mnogi Bugari budu raseljeni, najviše po Maloj Aziji, a mnoštvo ih primi islam, medju njima i Aleksandar, sin cara Šišmana, dok je mladji Frudžin prešao u službu kralju Žigmundu. Sada se Bajazidu učini, da je došao čas, da osvoji ono, za čim su njegovi prešasnici, a i on sam, toliko težili, naime Carigrad, »mjesto čudesa i ljepote,« kako kaže turski ljetopisac Sead-Eddin, »koje je još za vremena prorokovih bilo predmet zavisti sultana i težnja šahova, ali nevjesta (t. j. Carigrad) ne htjede ni pred jednim da otkrije veo stidljivosti, pa tako pobjeda nad djevicom nije uspjela nijednom šahu«. Baš se spremio na dulje podsjedanje, kad li mu glasnik javi, da je Žigmund provalio u Bugarsku i da podsjeda Nikopolje.

Ugarsko-hrvatski kralj jasno je uvidio nakon pada Bugarske, kako treba da što prije učini odlučan korak protiv sve to većma napredujuće sile osmanlijske. Ali osjećajući i nalazeći u sebi premalo snage za taki posao, zamisli da podigne opću evropsku krstašku vojnu. Grčki je car Manuel II. Palaiologos (1391.—1425.) već dulje vremena moljakao Žigmunda za pomoć, a osobito odkad mu je pod Carigrad pao sam sultan s ogromnom vojskom; jedan je od glasnika, što ih je slao u Budim, pao u turske ruke, te odao sve. Jadni car mogao je u ratne svrhe obećati tek novčanu pomoć. Venecija opet od svoje strane obećala je Žigmundu i Mariji još 6. sept. 1394. potpore, a podjedno se kralj obratio i na papu, da bi propovjedima obadrio kršćanstvo na vojnu; ali na žalost raskol je rascijepio katolički svijet na dva dušmanska tabora. Bonifacije IX., kojega je priznavala Ugarska, Njemačka. Poljska, Italija i Engleska, naloži nadbiskupu Ivanu neopatraskome, da pod običajnim indulgencijama propovijeda krst po Bosni, Hr-

vatskoj, Dalmaciji i Slavoniji (3. juna 1394.) No ti krajevi baš su se nalazili u taj čas u oči doborske katastrofe, pa stoga se i nijesu mogli u većoj mjeri da odazovu papinskom pozivu. Nekoliko mjeseci iza toga (15. oktobra) podje rimski legat Ivan de Gubbio u istoj stvari u nadbiskupiju salcburšku i njoj podložne biskupije po Austriji i mletačkom zemljištu. Ali najvažniji dio Evrope, naime Francuska, Španjolska, Škotska i Savojska nije slušala riječi Bonifacija IX., jer se pokoravala riječi njegova protivnika Klementa VII. u Avignonu. Žigmund je znao, da će mu njihova pomoć najveću korist donijeti, a baš ga sada u tom poslu posluži dobra prilika. Plemstvo se francusko u to doba tako dalo na ratovanje, da je gotovo sva evropska bojišta obigralo, a to tim radije, što je sklopilo primirje s kraljevinom Engleskom: francuskih je junaka bilo u Pruskoj s Teutoncima, pa i u Ugarskoj kod Žigmunda, dapače čak u službi sultanovoj i Tamerlanovoj. Po tome je sasvim jasno, da je Francuska bila upućena u vojevanje kršćana protiv Turaka, dapače, možemo kazati, da se i zanimala za nj. Burgundski vojvoda Filip Smjeli, tumač francuskoga javnoga mnijenja, prvi odasla kralju Žigmundu svoga maršala Vilima de la Trémoille; on je imao da kaže, da se Žigmund može pouzdati u pomoć burgundsku. Vilim de la Trémoille prodje Venecijom (u januaru 1395.), jer se nadao, da će se ondje namjeriti na ugarske poslanike, te da oni tako zajednički pred senatom oduševe i Mletke za krstaški boj. U to je doba republika sv. Marka bila središte svih poduzeća protiv Istoka, pa stoga se i jesu u njoj sastajali i ročili poslanici raznih država: tu je Manuel II. Palaiologos imao svojih zastupnika, a isto tako i Francuska, Burgundija, Engleska i Ugarska. No de la Trémoille nije imao kad, da dočeka ugarsko poslanstvo, pa tako nastavi put svoj (4. februara 1395.).

Medjutim posla kralj Žigmund poslanstvo u Francusku kralju Karlu VI., a sastojalo se od trojice velikaša, na čelu im nadbiskup ostrogonski Ivan od Kaniže. Najprije se ono svrati u Veneciju, ne bi li tu pomorsku vlast predobilo za buduću veliku vojnu. Senat se upusti taj puta u pregovore; Ugri su stali tumačiti, kako će u ratu trebati kakih dvadeset i pet galija, da spriječi prijelaz Osmanlijama iz Azije u Evropu; dakako, ovo je brodovlje stajalo mjesečno do 40.000 dukata. Republika odgovori ovako: ako bude kralj Žigmund u društvu s voj-

vodom burgundskim, orléanskim i lancasterskim na kopnu ratovao, onda će ona popuprijeti čitavu akciju željenim brojem ladja; no odmah lukavo dodade (pouzdavajući se samo u ogromnu silu), u slučaju, ako bi Žigmund ostao sam, onda toga učiniti ne može, jer se boji, da bi mogli stradati njezini trgovački interesi u Levantu (5.–12. marta 1395.). Na to krene poslanstvo dalje put Burgundije, a nalazimo ga dne 8. maja u Lyonu; vojvoda burgundski dočeka ga najljepše i ponovi mu svoje obećanje. Nadarivši poslanike osobito bogato, podade im za pratnju po Francuskoj viteza Renier de Pota. No kako baš u to doba ne bijahu u Parizu kraljevi ujaci, boraveći u Avignonu kod pape, to se poslanstvo nije ni obratilo taj čas na Karla VI. Stoga podjoše ugarska gospoda do vojvotkinje burgundske u Dijon (17.–19. maja), a onda čak u Bordeaux, gdje je stolovao vojvoda lancasterski, koji je sve i sva obećao poslanstvu. Tek dne 6. augusta g. 1395. stigoše u Pariz, baš u čas, kad se povratiše vojvoda burgundski i oni princevi, što su sačinjavali kraljevsko vijeće. Nadbiskup ostrogonski i njegovi drugovi bjehu najsrdačnije dočekani i primljeni. Kad se Ivan od Kaniže sastao s kraljem Karlom VI., predao mu je pisma svoga gospodara Žigmunda, a onda ocrta u kićenom govoru silu Bajazidovu, žalosnu sudbinu Srbije, Vlaške i Bugarske, te svrši molbom, neka ne pusti Žigmunda. Tomu se pozivu odmah odazva connétable de France comte d' Eu, koji je već bio, valjda god. 1392, sa Žigmundom u njegovoj prvoj turskoj vojni, te je umio da o njemu i njegovom kavalirstvu (t. j. rasipnosti i raskalašenosti) mnogo lijepa priča u Francuskoj. Pored njega poželi se s Turcima ogledati i maršal de Boucicaut. Za ovom gospodom povede se i kralj Karlo VI. Devet dana po tom povrati se ugarsko poslanstvo kući, prenatrpano darovima i tvrdom oduševljenom riječi, da će Francuska dati obilne pomoći kralju Žigmundu.

Odziv se francuski u brzo pokazao kao iskren. Pored toga, što je neki osobiti ratoborni duh zaokupio francusko plemstvo, još je, kako već kazasmo, zemlja bila primirena, te se nije trebala bojati izvanjskoga rata s engleske strane, a to tim pouzdanije, što su se netom obavili svatovi Izabele, kćerke Karla VI., s kraljem engleskim. Francuski kralj, obećavši ugarskomu pomoć, mogao je to dakle bez zaprijeka učiniti, te je,

da se korektno izrazimo, upravo slijedio javno mnijenje svojih podanika, pa tako mu je odluka odjeknula po čitavoj zemlji velikim veseljem. Kako ona ipak nije mogla da ostane bez braniča, trebalo je stoga odabrati one, koji će poći na vojnu protiv Osmanlija. Vodstvo toga pokreta preuze vojvoda burgundski, a taj je i onako već dokazao svoj živi interes za stvar, poglavito radi toga, što je naumio staviti francuskim krstašima na čelo sina svoga. Ivan comte de Nevers bijaše mladić od kakih dvadeset i četiri godine, učtiv, vrlo fin, te opće ljubljen od svega burgundskoga plemstva; on je do sada već bio u boju, ali nije bio vojskovodja, a postati vitezom na čelu francuskoga plemstva, još tome u boju protiv »nevjernih« Turaka, bila je za princa njegove krvi vrlo srećna i časna prilika. Kralj francuski potvrdi doskora izbor njegov, dodijelivši mu podjedno kao savjetnike connétable d' Eu-a i maršala de Boucicauta, a ovi odaberu u pratnju svoju do hiljadu najbiranijih plemića francuskih, medju kojima se osobito ističu: Henri i Philippe de Bar, kuzeni kraljevi, Enguerrand de Coucy, admiral Ivan de Vienne, Guy i Vilim de la Trémoille, comte de la Marche, Renaud de Roye pratilac maršala de Boucicaut po njegovim vojnama na Istoku, te sire de Sempy. Uz ovo plemstvo i njihove sluge te ine oružane pratioce još je u boj opremljena i jedna četa plaćenika, tako da ukupnu francusko-burgundsku silu možemo računati na 10.000 momaka. Dašto, ta se vojska, oskrbljena svime i svačime, još istaknu svojim sjajem i elegancijom, za koju je čitava zemlja dala znatne novčane potpore.

Ali ne samo Francuska, već gotovo i sva ostala katolička Evropa odazva se pozivu Žigmundovu. Najviše se uz nju napregla Njemačka, što i jest razumljivo poradi njezinih tijesnih veza s kućom Luksenburškom. Nijemci se podigoše od Poljske do Alzacije i od Luksenburga do Štajerske; pored njemačkoga reda spomenut ćemo grofa Hermana Celjskoga i Ivana burggrafa nürenberškoga. Ni Engleska se nije oglušila, jer je poslala do hiljadu vitezova pod vodstvom Johna de Beaufort; no ovu je pomoć više dalo oduševljeno englesko plemstvo, nego li dvor. Žalosne unutarnje prilike talijanskih državica vrlo su im smetale, da bi i one pomogle Žigmundu, te se pridružile općem pokretu. Jedina je Venecija bila u boljim i sreć-

nijim odnošajima, pa se stoga i moglo na nju računati; ali cincarska republika nije na sebe računala. Za sve to vrijeme vodili su se pregovori i s vizantijskim dvorom. Dne 1. marta 1396. znalo se u Veneciji, pod kojim se uvjetima oba vladara sporazumješe: Žigmund je obećao, da će do maja skupiti svu vojsku na Dunavu, te da će već 16. juna stići pod Carigrad i osloboditi ga od osmanlijske sile; car grčki opet naoružat će deset galija, za koje će kroz prvi mjesec sam preuzeti sav trošak, dok će za tri ostala to učiniti ugarsko-hrvatski vladalac. Ova je novost stigla u Veneciju baš onda, kad je republika htjela da otpravi jedno poslanstvo na sultana Bajazida, ne bi li ga izmirila s carem Manuelom; dakako, sada je vijeće odustalo od toga nauma. No malo po tom zatraže ugarski poslanici stalan i jasan odgovor od signorije, na što ova, saznavši za francuska spremanja, obeća, da će u egejske i crnomorske vode poslati četiri galije, i to izmedju polovice jula i polovice augusta. Spomenemo li još neke Poljake, pa vitezove s otoka Roda, nabrojili smo svu pomoćnu vojsku. Žigmund sam skupio je oko 30.000 banderijalaca, 20.000 plaćenika, 16.000 erdeljskih pješaka, kojima se kasnije još pridruži oko 10.000 Vlaha pod Mirčom, tako da je ukupna vojska brojila kakih 100.000 momaka; odista, punim pravom možemo kazati, da tako birane vojske ne vidje Evropa već trista godina, naime od vremena prvoga krstaškoga rata (1096.).

Kad se sva vojska skupila u Budimu i okolici, stalo se vijećati o osnovi budućega rata. Sultan Bajazid navijestio ga je Žigmundu još u februaru 1396., poručivši, da će u maju provaliti u Ugarsku, pa zato i predloži ugarsko-hrvatski kralj, da se dušmanin dočeka na granici, dakle da se krstaška vojska drži sasvim defenzivno. Ali to je mišljenje, što i jest sasvim prirodno, naišlo na žestok otpor kod svih vitezova, jer oni su se upravo radovali boju i svojoj budućoj slavi. U njihovo dakle ime uzme riječ de Coucy zagovarajući živo, da se podje ravno u dušmansku zemlju i ondje potraži Turčin; dašto, taj bi predlog velikim oduševljenjem i prihvaćen. Svrha dakle vojne bila je prema tome, da se Turci istjeraju iz Evrope. To se vitezovima činio lak posao, šta više, bilo ih je, koji su se podavali ludoj nadi, e će Bajazid ispred njih i bez boja — pobjeći, a tada pak ne će biti teško, da se osvoji Jerusalim. Za

ishodište ratnim operacijama bude uzeto Nikopolje na Dunavu; čim padne taj grad, a to treba da se zgodi svakako još prije sultanova dolaska, otvoren je put na Drenopolje i Carigrad. Smislivši se tako, krstaši podju 20. i 24. jula na put, i to niz lijevu obalu Dunava do Oršave. Tude kod Željeznih Vrata prijedju 18. augusta rijeku u najvećem neredu, padnu 28. augusta pod Vidin, koji im se predade bez boja, a onda 2. septembra pod Rahovu. Ovdje se krstaši namjere prvi put na ozbiljniji otpor; grad je bio zaštićen dvostrukim redom zidina i tornjeva, a u njem hrabra posada, nakana braniti se, dok može. Poslije junačkoga juriša, u kojem se osobito istaknu maršal de Boucicaut, bude Rahova peti dan zauzeta. Dne 12. septembra ugleda krstaška vojska Nikopolje, mjesto čvrsto na desnoj obali Dunava, a od velike strategičke važnosti, jer je dominiralo nad dolinom Alute, pa tako bilo ključ turskom gospodstvu u Vlaškoj; stoga ga i jest sultan oskrbio hrabrom vojskom pod komandom junačine Togan-bega. Kako je u gradu bilo sila hrane i oružja, to se i zapovjednik njegov odlučio braniti ga do posljednjega daha. Krstašima opet manjkala su sva sredstva za redovito podsjedanje gradova, no Francuzi, željni vazda da budu u boju prvi, ipak stoga ne klonuše duhom. »Ljestve su skoro gotove, reče maršal, a u rukama hrabrih ljudi one zamjenjuju najvaljanije ratne sprave!« Ali to su bile samo riječi; uzaludni juriši u brzo pokazaše, da im ne preostaje drugo, nego pokušati, da gladom prisile grad na predaju Vojska opkoli Nikopolje sa svih strana, a brodovlje, što je krstarilo po Dunavu, spriječavalo mu je svaku vezu s Vlaškom. Ugri, Nijemci i ostali nefrancuski saveznici smjestiše se u posebnom taboru na obali dunavskoj naprotiv grada, dok su se Francuzi kao bojne kolovodje bliže primakli gradu, jedva čekajući, da im se otvore vrata, da uzmognu prvi u nj ući. Već punih petnaest dana podsjedahu križari grad; vitezovi ne imajući ratnoga posla, stadoše živjeti kao kod kuće: zabave, igre, kockanje i nalično zaokupi Francuze tako živo, da o kakvoj disciplini nije više bilo ni govora. Ni stražâ nije bilo, da čuvaju tabor, a uhode mjesto da vrše službu svoju, plandovahu, dapače, općenito se mislilo, da se sultan nalazi ćak daleko u Aziji. No to je mišljenje bilo krivo. Znamo, da je Bajazid smjerao podsjesti Carigrad, kad li mu dodje vijest, da je pod Nikopolje pala velika

kršćanska vojska. Sada se uze i on spremati; u Plovdivu imala se skupiti ukupna vojska turska, i to oko 150.000 dobro disciplinovanih momaka, kojim se imao još na naročiti nalog sultanov pridružiti despot srpski Stjepan Lazarević s 5000 vojnika. Kao munja, a Turci su ga i zvali »Jildirim«, doleti preko balkanskih prolaza u dolinu Osme, te se iznenada stvori pred bezbrižnom kršćanskom silom. Glas je o njegovu dolasku prvi donio u tabor krstaški mačvanski ban Ivan od Morovića, na što se sve vojvode sastanu u vijeće. Novost o blizini Osmanlija urodi neredom, kaki se samo može zamisliti: francuski vitezovi »vinom u glavi«, kako kažu njihovi savremeni dobro upućeni ljetopisci, brže bolje pograbe oružje i poklope svoje konje u želji, da odmah polete u boj. Glavne pak vojvode jedva ih nekako zaustave, a ovi, baš bijesni, iskale po tom srce svoje na onim Turcima, koje su zarobili kod Rahove: jadnici budu do posljednjeg momka sasječeni. U vijeću predloži Žigmund, ističući ponovno iskustvo svoje u boju s Turcima, neka Vlasi pod zapovjedništvom svoga vojvode Mirče prvi udare, »jer, reče kralj, to su lako oružane čete, što dobro poznadu i zemljište i dušmana«; drugi bojni red imali su složiti Ugri i svi ostali saveznici njihovi osim Francuza, kojima bude prepuštena ta slava, da samostalno navale kao treći bojni red na elitu turske vojske, to jest na janjičare. Ali take osnove francuski vitezovi ne htjedoše prihvatiti; njihova gordost i taština postiže u taj kritični čas vrhunac svoj. Jednoga connétablea de France, rekoše, treba da ide vazda prvo mjesto u boju, a doznačiti mu drugo, znači nanijeti mu smrtnu uvredu; francusko plemstvo može samo prvo biti, a kralj ugarski, kad hoće da ih stavi u treći red, smišlja time, kako da sam »ubere lovorike i slavu dana«, što više, Guy de la Trémoille dovikne u razdraženosti svojoj: »Ja ću pokazati, da ne znam, što je strah, pa ću doći repom svoga konja onamo, kuda se svi ne usudjujete ni gubicom vašega!« Iza poduljega prepiranja kralj Žigmund konačno popusti: Francuzi će udariti prvi na Turke. i to odmah sjutra dan.

U cik zore u ponedeljak dne 25. septembra 1396. spremiše se Francuzi, da prvi udare na dušmana, sasvim obuzeti pustom željom za bojem. Connétable de France, ne mareći za ostalu vojsku, niti ne čekajući, da se valjano u red postavi, izidje

prvi iz tabora te se smjesti na zgodnome mjestu. Zaludu je Žigmund još i sada po zadnji puta pokušao, ne bi li ga nagovorio, da prihvati njegovu bojnu osnovu. Ali ponosni Francuz ni da čuje o tom, već tek što je uznemireni i zabrinuti kralj ostavio tabor, dade teško isčekivani znak, da se udari. Connétable zapovijedao je oko sedam stotina vitezova, a porazdijelio ih je u dvije grupe: prvom je upravljao sam glavom, dok su drugoj stajali na čelu comte de Nevers i de Coucy, gdje Ivan de Vienne razvije barjak blažene Gospe. Medju Francuzima se nalazio još veliki meštar viteškoga reda s otoka Roda, praćen najbiranijim i najotmjenijim vitezovima. Svi se kao bujica, koja pred sobom sve ruši, bace na neprijatelja, puni oduševljenja i neiskazane srčanosti, uz glasno klicanje: »Živio sveti Dioniz, živio sveti Gjuragj!«

Bojno pozorište stere se Nikopolju na jugo-istok. To je ravnica, koja se na zapadu polako diže u balkansko sjeverno prigorje, dok joj je na istoku medjom rječica Osma; baš posred nje diže se humak, što dijeli vode dunavske od onih Osminih. Izmedju grada Nikopolja i toga humka razvilo se prvo kreševo.

Dok su se Francuzi hvatali u koštac s Turcima, dotle se ostala krstaška vojska razredila, kako je znala na brzu ruku. Desnim krilom zapovijedao je erdeljski vojvoda Stjepan Lacković, inače u duši velik protivnik kralja Žigmunda; središtem idući s desna na lijevo, a sastavljenim većinom od konjanika, upravljao je ban hrvatski Nikola Gorjanski, dok su ostalim četama prednjačili Herman grof Celjski, burggraf nürnberški i vojvoda Mirča. I turska se vojska podijelila na troje; prvi bojni red brojio je osim neredovnoga avantgardskoga konjaništva do 20.000 pješačtva, iza njega stajao je drugi red spahija s azijskom infanterijom po srijedi. S one pak strane već pomenutoga humka bijaše smješten treći bojni red sa sultanovim čadorom; tude je bila jezgra vojske: janjičari i spahije, a nešto dalje uz Osmu srpski despot Stjepan Lazarević s 5.000 Srbalja.

Prvo kreševo nasta izmedju oba dušmanska prva reda, iza kojega Turci sakriše očima krstaša svojim konjaništvom čitav niz zaoštrenih kolaca, što su ih učvrstili, ne bi li time osujetili juriš francuske kavalerije. Ova pak prodiraše naprijed

u dosta lijepom redu, tjerajući ispred sebe laku tursku konjicu, koja, jednako poigravajući, izbjegavaše pravi boj, ali uza sve to bockaše čas s boka čas s straga, dok ujedared ne isčeznu iza onoga naoštrena kolja, te ostavi Francuze, da se biju s drugim bojnim redom, azijskom pješadijom. Ti su kôci, visoki konju do pojasa, bili smješteni uzduž čitavoga bojnog reda, a kako se u prvi mah dojmiše Francuza, najbolje nam kažu maršalove riječi, što ih je izrekao opazivši tu zapreku: »Čudnog mi junaštva, a mnogo i ne vrijedi, jer ima dosta hrabre čeljadi, koja će znati, da ga se riješi!« No bilo kako mu drago, ti su kôci svoju zadaću ispunili, jer su bili na najveću nepriliku francuskom konjaništvu, a dobra zaštita turskoj infanteriji. Ona je stala sipati svoje strjelice, a lako da bi krstaši već sada uzmakli, da opet nije junačina Boucicaut poviknuo: »Što, mi da se damo ovdje mirno ubijati? Zaletimo se na dušmana, da izbjegnemo njegovim strjelicama«. Na to navale krstaši s maršalom i s comte de Neversom na čelu, kao bijesni; uz silno krvoproliće i gubitak mnogih junaka Francuzi srećno odstraniše kolje. Medjutim se hrabre Osmanlije nijesu dugo dale maknuti s mjesta, dok ih ipak, nakon što su izgubili 12.000 ljudi, kršćani ne potisnuše. Time se Francuzi primaknuše pravom boju: ujedared se nadjoše opkoljeni sa svih strana od neprijatelja, tako da se činilo, da će ih nestati medju njima. U taj čas poteče im u pomoć ban Nikola Gorjanski, te kršćani upevši sve sile, kako se vidješe u groznoj pogibli, složno udare kao očajni; to junaštvo bude sjajno nagradjeno: drugi osmanlijski bojni red, izgubivši do 5.000 ljudi, bi uništen.

Svladavši tako upravo nadčovječnim držanjem goleme ove prve zapreke trebalo je sada, da Francuzi dodju u red, te da pričekaju ostalu vojsku Žigmundovu, koja im je već dolazila u pomoć. Da se kojom srećom to zgodilo, sjedinjena bi kršćanska vojska stalno pobijedila. Medjutim se sultan Bajazid veoma jedio, što su ona prva dva bojna reda tako lošo prošla; njegove su vojske bile rastjerane na sve strane, tako da su Francuzi i ostali krstaši imali kad, da se lijepo opet urede, a da ih pri tom nitko ne bi smetao. No čini se, kano da toga krvavoga dana nije bilo mjesta mirnom i trijeznom razmišljanju, te da je mah obuzela bezrazložna uzrujanost i luda ne-

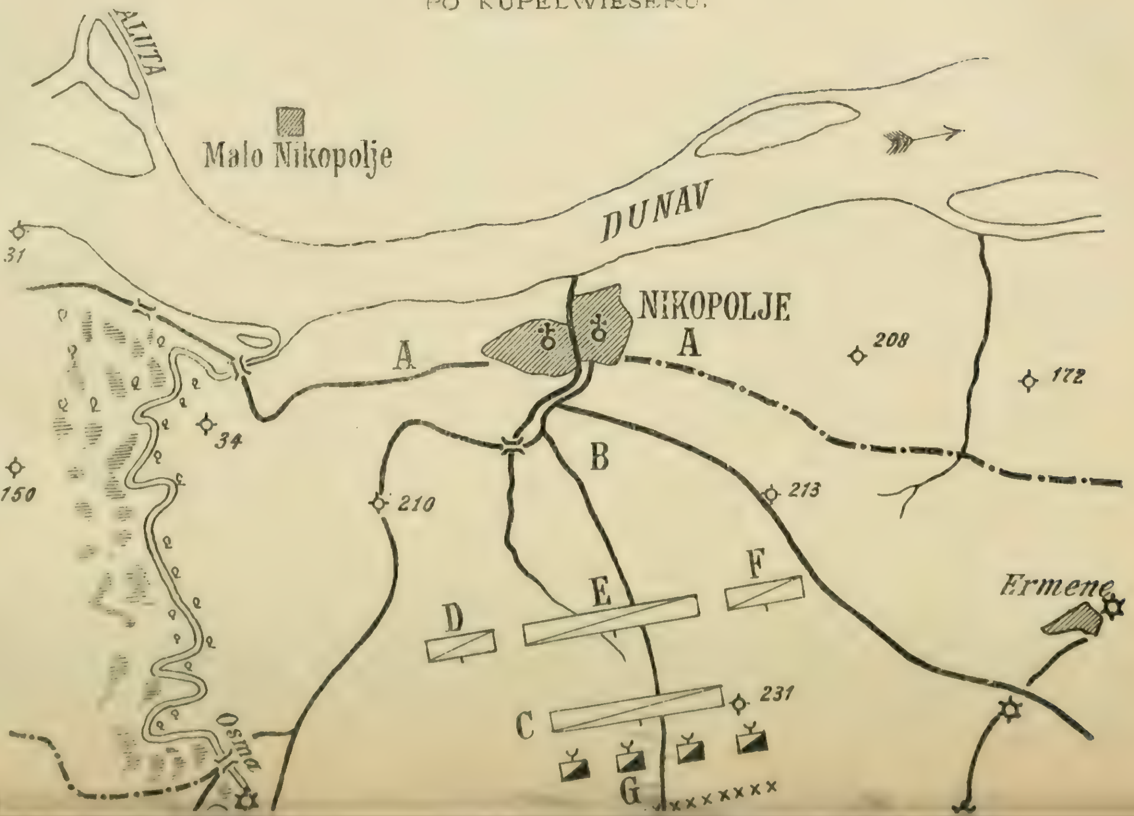
smotrenost. Konji se pod teškim oružjem dobrano usopiše, a silna je žega mučila vitezove; zato je mnogo njih predložilo, da se odustane od daljega boja i tako do sada toliko slavni dan kakom nesrećom ne kompromitiše. Connétable opet ni da čuje o tom; on htjede svakako da mak na konac istjera, ne bi li svu slavu ugrabio za sebe: bjegajući dušmanin ima da se progoni! Uspaljeni vitezovi opet se bace na umorne konje, te jašući dalje dospješe na vrh nama poznatoga humka. Ali sada se ujedared izmijeni situacija: ispod humka stajao je spreman za boj sultan Bajazid sa 40.000 momaka svoje najbiranije vojske. On je tu četu dosada čuvao u rezervi, da s njome, koja je već toliko pobjeda izvojštila, konačno odluči bitku. Preko glasnika je saznao, kolika je vojska francuska, pa se tako Osmanlije dadoše tim većim veseljem u boj. Kad su krstaši ugledali tu vojsku, obuze ih više strava, nego li čudjenje. No u taj čas udari iznenada na njih i s desne strane jedna četa osmanlijska, što još većma zbuni jadne vitezove. Unatoč svoj vici, badrenju i moljakanju vojskovodja u brzo nastade toliki metež i nered, da junaci nijesu umjeli dosta brzo ni svojih mačeva iz korica povući; za tren oka, kao nagla oluja, nered i smutnja uhvati i ostalu kraljevu vojsku, koja je Francuzima stajala odmah iza ledja. U toj općoj zabuni prvi okrenu ledja na lijevom krilu vlaški vojvoda Mirča, a na desnom erdeljski vojvoda Stjepan Lacković. Kad to primijete u središtu postavljene čete, dadoše i one pleći. Jedino oni momci, kojima su zapovijedali hrvatski ban Nikola Gorjanski, te Herman grof Celjski, ostadoše nepomično na svome mjestu, bijući se junački s dušmaninom. Ove je vojske bilo tek 12.000 momaka, a gotovo da je spasla kršćanskom oružju slavu toga dana; dugo se vremena nije bitka odlučila. Francuzi, vidjevši to junaštvo, opet se okuraže, te uzeše na novo sjeći Osmanlije, kad li se podigoše Srbi sa svojim despotom Stjepanom Lazarevićem, njih 5.000 ljudi, što ih je sultan za krajnju nuždu sačuvao. Njihova nenadana i svježa navala zaglavi poraz krstaške vojske, koja se dade u divlji bijeg prema Dunavu.

Francuski savremeni kroničari od reda traže poglaviti razlog propasti krstaškoj u tome, što je najveći dio ugarske vojske pobjegao, a da se i nije upustio u boj. No tome nije tako; dašto, onaj sramotni bijeg Lackovićev i Mirčin mnogo

PLAN BITKE KOD NIKOPOLJA.

(25. sept. 1396).

PO KUPELWIESERU.

Vubla

J 252

228

Mušilunkiöj 35

208

K

160

240

J6

230

226

u Trnavu

Mörševica

M

37

KRŠĆANSKA VOJSKA.

A Tabor Žigmundov
B Tabor Francuza
C Navala Francuza

Bojni red Žigmundov za bijega
francuske vojske:

D Desno krilo pod Lackovićem
E Središte pod Žigmundom
F Lijevo krilo: Mirea s Vlasima.

Mjera: 1 : 75.000.

TURSKA VOJSKA.

G Laka kavalerija
H Prvi } bojni red { strijelci
J Drugi } bojni red { konjanici
K Treći } bojni red { konjanici pod sultanom
L Srblji; M Tabor Turaka.

je naškodio, ali junaštvo preostale ugarske i hrvatske gospode: kralja, Nikole Gorjanskoga, nadbiskupa ostrogonskoga Ivana od Kaniže, Rozgonya, Forgača, bana Ivana od Morovića, grofa Hermana Celjskoga, moglo je lasno sve popraviti, da ne bude Srbalja pod svojim despotom. Više su skrivili Francuzi svojim neumjesnim junaštvom i nesmotrenom smjelošću. Dok je Žigmund uzmicao, nadajući se ipak, da će još jednom sastaviti vojsku svoju, te opet udariti na Turke, dotle su Francuzi izvršili slavno svoju misiju: vidjevši, da nema više nade da će pobijediti, odluče junački poginuti, prodavši skupo život svoj. Comte de Nevers, unatoč svojoj mladosti, dade najbolji primjer svojima, a za njime plemenita braća de Bar, comte de la Marche »najmladji od svih, koji nije još imao ni brade ni brkova«. »Taj cvijet mladeži plemićke, kažu ljetopisci, nije se borio kao djeca što se bore, nego kao matore junačine«. Connétable, koji je svojom nepromišljenom odvažnošću pripravio propast vojske, mahao je mačem oko sebe kao lud, htijući junaštvom još sve popraviti. U toj neizrecivoj sječi osobito se još istaće maršal de Boucicaut; hvale ga, da toliko odvažnosti, kao on što je pokazao, nije nitko drugi. Uz ove lavove još ćemo spomenuti Ivana de Vienne, admirala i barjaktara, kako visoko diže zastavu blažene Gospe, ali konačno pada, držeći čvrsto amanet svoj. S njime pogibe sva sila francuskih vitezova, premda glavnih junaka ipak nije smrt pokosila: maršal de Boucicaut i comte de Nevers živi dopadoše turskih šaka. Medjutim se spasoše na Dunav kralj Žigmund i grof Celjski, gdje ih primi jedna ladja rodskih vitezova. Teško je reći, tko se sve spasao toga krvavoga dana; pored kralja i Hermana grofa Celjskoga zna se još pouzdano za burggrafa Nürnberškoga, velikoga meštra Filipa de Naillac, oba brata od Kaniže, Ivana i Stjepana, Nikolu i Ivana Gorjanskoga, Dmitra Bubeka i Ivana Pastohskoga. To su jedina imena, što nam se sačuvaše, a držimo, da ih i nije baš mnogo bilo, jer i neke od onih, što su još prije boja pobjegli, stranom stigoše Turci, a stranom poubijaše Srbi. Nesreća i propast bila je potpuna. Što se još bijegom spaslo do rijeke, te izbježe maču bijesnih Osmanlija, ono potopiše vali dunavski; mnogi prenapunjeni čamci, preslabi da toliki teret nose, potonuše. To je bila vrlo žalosna slika; sin gospodara de Montcavrela utopi se izmedju dva čamca, ali

zato se neki poljački plemić, ne našavši ladjice, baci oboružan u vodu, te je srećno prepliva. Takih je srećnika bilo malo, a što ne pogibe od mača ili u Dunavu, ono dopade turskoga ropstva.

Ako i jest bila krstaška vojska upravo uništena, a ono je i sultan Bajazid skupo platio pobjedu svoju; momčad mu je bila veoma oslabila, ta izgubio je 30.000 do 40.000 ljudi. Što više, sultan je lično u boju sudjelovao, te bude lako ranjen; kasnije se dašto bez ikakva osnova pričalo, da ga je ranio glavom kralj Žigmund. Krstaški gubitak bio je upravo ogroman, jer u boju samom pade do 20.000 ljudi, onda ih sva sila postrada na bijegu ne samo s ove strane Dunava, nego i s one u vlaškoj zemlji, a konačno bude i veliko mnoštvo momaka zarobljeno. Krstaši ostaviše na svom bijegu sve, štogod su imali: bojne sprave, prtljag, čadore, barjake, sve to pade u turske šake. Sultan je mogao poslije boja, kad je obilazio po bojištu, prosuditi, kakvu li je pobjedu izvojštio, ali podjedno i vidjeti svoj veliki gubitak. To ga je vanredno razljutilo, pa stoga se odluči, da će dati sasjeći sveukupno roblje, i to na svoje oči. Klanje potrajalo je dva dana, a poštedjena budu samo glavna gospoda, jer se od njih nadao velikoj otkupnini, kako je i bilo. Bitka nikopoljska ide u red najkrvavijih, što ih ima u historiji čovječanstva uopće, a njome bude za mnogo vijekova riješeno pitanje tursko u Evropi: Osmanlijsko se carstvo njome ne samo na tom kontinentu utvrdilo, nego je postalo i velevlast prvoga reda. Glas o njoj napuni svu Evropu pravim užasom, naročito Francusku, gdje se izčekivahu najpovoljniji glasi. Ali ta je zemlja ipak u brzo prekužila sve zle posljedice njene, jer je daleko bila od granica sultanovih. Sasvim drugčije se dojmi dan 25. septembra 1396. Ugarske i Hrvatske[1]).

Ona barka, na kojoj se spasao kralj Žigmund, zaplovi niz Dunav u Crno more, gdje je na ušću rijeke krstarilo saveznička brodovlje, čekajući dobre glase. Ovo pak poveze žurno nesrećnoga kralja put Carigrada, gdje se pozdravi s carem Manuelom, te onda za Rod. Pred Galipoljem Turci, ubaviješteni o kraljevu dolasku, postaviše na obali sužnje svoje, te porugljivo dovikivahu kralju, neka se iskrca i oslobodi svoje drugove. Turci nijesu imali baš nikakoga sredstva, da spriječe kraljevo pomorsko putovanje, pa tako je Žigmund mirno

dopr'o do Roda. Ovdje se ukrca u neku zadarsku ladju pod zaštitom triju mletačkih, te stiže u Modon dne 6. decembra[2]). Venecija je saznala, da se kralj nalazi na povratku, još 16. istoga mjeseca i odmah javi tu vijest u Budim kraljevu bratu Vaclavu i vojvodama austrijskim[3]). Podjedno posla u Dubrovnik izvanrednoga poslanika, da pozdravi Žigmunda, te da se upita za potankosti o nesrećnom boju[4]) Dubrovčani sjajno prime kralja; smjestili su ga u kneževoj palači i poklonili mu 2.000 dukata i još su mu isplatili redoviti danak za dvije godine unaprijed. Kad je dne 29. decembra pošao na mletačkim galijama na put, otpratiše ga plemići Dobre Kalić, Markul Crijević, Rafo Gučetić i Gjone Bunić[5]). Odmah prvih dana nove godine 1397. stiže kralj u Spljet, gdje je dne 4. januara sa 1.000 dukata nagradio mletačkoga kapetana Tomu Moceniga, koji ga je za sve to vrijeme vozio[6]). Oprostivši se s mletačkim galijama i dubrovačkim poslanstvom, podje s Nikolom Gorjanskim u Knin, te se ovdje zadrža kroz više dana. Dne 12. januara stigoše po Žigmundovu nalogu u Zadar podban Pavao Mihajlović i Krbavski knezovi Pavao, sin Karlov, pa bratučed mu Karlo sin Grgurov, koji za sjutra dan sazove gradsko vijeće, te uzeše od njega u kraljevo ime oštro zahtijevati, da im ono tobože izruči sve krivce i učesnike kod smrti kraljice Jelisavete i sve one, koji su kušali da uvedu drugu vladu u Dalmaciju, učestvujući u buni Ivana od Paližne, negda priora vranskoga, i bana Ivaniša Horvata. Istraga u tom poslu bude povjerena senjskom biskupu Leonardu. Pored toga još su kraljevi opunomoćenici zatražili od Zadrana, da svakako pošalju u Knin deset odličnih plemića, a medju njima i Pavla Pavlovića, u neku ruku kao taoce, pa konačno, da na svaki način najdulje do 21. januara otprave pred kralja tri člana iz plemićke porodice Grisogona, jer se o njima sumnjalo, da su se gore navedenim krivnjama ogriješili. Vijeće zadarsko po tom dne 14. januara odista odabere poslanstvo od jedanaest članova, od kojih njih trojica, medju njima i Pavao Pavlović, odmah 16. januara podju u Knin, kuda stigoše dne 18. istoga mjeseca, dašto, da kralja upute u sve; ostali poslanici dodjoše 19., a Grisogoni 21. januara. Kako vidimo gdje se ukupno poslanstvo zadarsko već 2. i 3. februara vraća kući, moramo zaključiti, da im se nije mogla dokazati nikakva krivnja. Ali

u to bude kralj od neke druge strane upućen, da u Zadru ipak ima ustaša, a medju njima dapače sam nadbiskup Vid. Stoga izdade još 3. februara iz Knina dva pisma, jedno na bana, a drugo na rektora gradske općine, zapovjedivši im, da zaplijene sva imanja nadbiskupa Vida, plemića Jakova od Raduča i Ljudevita de Matafaris. Oba pisma za čudo donijeśe u Zadar kninski kastelan Adam i banov dvorjanik Petrić tek 22. februara, a povjerena im bi ta misija izričnim kraljevskim pismom izdanim u Topuskom dne 13. februara. Zadarski se rektori na to bezodvlačno pokore kraljevu nalogu. Žigmund opet ostavi Knin, te se zaputi preko ličkoga Komića i Topuskoga u Križevce, kuda je sazvao sabor slavonskoga plemstva[7]. Netom navedene vijesti jasno nam svjedoče, *da je u Hrvatskoj opet planula buna*, a protegla se taj puta ćak i do Zadra, gdje su uz nju pristajale prve ličnosti. Ta je buna očito posljedica nikopoljske katastrofe.

Znamo, u kakim su prilikama bile Ugarska i Hrvatska, kad je Žigmund pošao u veliki rat turski. Ono primirenje uzrujane Hrvatske po smrti bana Ivaniša Horvata bilo je tek prividno, a ni Ugarska nije bila zadovoljna svojim kraljem. Imamo izrično svjedočanstvo Talijana *Pavla de Armaninis* od 27. novembra 1395., koji se tada nalazio kao poslanik mantovanski u Budimu, kako je tada najveći dio državnih velikaša volio Ladislavu Napuljskomu, nego li Žigmundu, ma da im je ovaj popuštao baš u svemu, tako da se za nj moglo reci, da i nije pravi vladar.[8]) *Thuróczy* opet tumači ovu nesklonost velikaša njegovim okrutnim postupkom nad uhvaćenim ustašama, kojim su se samo, kako kaže, njetile one iskre do sada pod pepelom, što su kasnije buknule u plamen, koji nije više do konca dao Žigmundu da mirno vlada.[9]) Kad se u Ugarskoj saznalo za poraz nikopoljski, svi su bez sumnje, prekuživši žalost za poginulim rodjacima, morali graknuti na kralja, a to samo tim većma, što se gotovo tri mjeseca nije znalo, gdje je i što je s njime. U prvi se mah držalo, e je i on poginuo u boju, ili bar postradao na Dunavu, jer kad bi se bio spasao (tako se općenito mislilo), već bi se bio povratio preko Vlaške i Erdelja u Budim, kako su to učinili neki ugarski velikaši. Da je kralj odabrao onaj dugački put preko Carigrada, tome se nitko nije dosjetio, dašto, jer se i onako znalo, da od

jadnoga vizantijskoga cara nema pomoći. Opće nezadovoljstvo još se povećalo, kad je sultan odmah treći dan poslije boja poslao svoje lako konjaništvo, da provali kroz Srbiju preko Save, gdje je ono oplijenilo Zemun i Mitrovicu, a onda uz Dravu pošlo sve do štajerskoga Optuja [10]) U tim opasnostima samo je prirodno, da se stalo govoriti: ako je kralj poginuo, onda je red drugoga izabrati; ako li je živ, a državu prepustio samoj sebi, i to baš u čas, kad ga najviše treba, onda ga valja skinuti, jer nije dostojan, da dalje vlada; svakako zlo po Žigmunda. Središte nove bune bila je i opet Hrvatska, a ustašama stavi se taj puta na čelo Stjepan Lacković od Čakovca i rodjak mu Stjepan od Šimontornje. Oni su već od prvoga početka pristajali uz njihove ideje, samo nestalnost značaja nije im dala, da konsekventno ostanu u istom taboru; kako znamo, najprije su bili za Mariju, a onda za Karla II. Dračkoga, po propasti njegovoj opet ih nalazimo uz Mariju i Žigmunda, a sada eto nakon Nikopolja, u kojem je Stjepan Lacković od Čakovca lično sudjelovao, ali i medju prvima odmah u početku odlučnoga boja pobjegao (možda naumice), kao otvorene dušmane Žigmundove. U Hrvatskoj samoj, napose u Slavoniji, bilo je protiv ugarske vlade veliko nezadovoljstvo, jer ta je od neko doba stala gaziti jedno od najbitnijih prava narodnih. Od uvijek, još tamo od Kolomana, nije se u prekodravskim stranama nitko mogao miješati u sudbenost, osim jedino ban ili herceg hrvatski; zlatna bula Andrije II. od godine 1222. izrijekom naredjuje, da od pravorijeka hercega Bele nema apelata na kralja, to jest, oba su najviša sudišta sasvim jednakopravna.[11]) Ali sada, kako rekosmo, zgadjalo se, da su ugarski dostojanstvenici pozivali preda se hrvatsku gospodu na sud.[12]) Stoga i nije čudo, da se u takim prilikama, kad se mislilo, da je kralj Žigmund umr'o, sve odazvalo ne samo u Hrvatskoj, već i u Ugarskoj, buntovnom pozivu Stjepana Lackovića, koji proglasi Ladislava Napuljskoga ugarsko-hrvatskim kraljem, pozvavši ga u zemlju. Taj opet, teško zabavljen odbranom svoje očevine protiv francuskoga kraljevića Ljudevita Anžuvinca, pa tako spriječen doći u zemlju, imenova za glavne namjesnike (vicarii generales) u Ugarskoj i Hrvatskoj Stjepana Lackovića i Stjepana od Šimontornje, podijelivši im punomoć, »da u onim kraljevinama vladaju imenom i vlašću

samoga kralja, i što bi oni tim načinom ustanovili, odredili ili prikazali, da će kralj sve to primiti, odobriti i konačno za uvijek utvrditi«.[13])

Ne može biti o tom sumnje, da su Lackovići u taj čas i faktički preuzeli vladanje u svoje ruke u ime odsutnoga kralja, što više, oni su stali voditi i spoljašnje državne poslove. U taj je par najvažnije pitanje bilo, da se s Turcima učini mir. Poznato nam je, kako su još godine 1392. u Napulju smišljavali o ženidbenoj vezi izmedju Ladislava i jedne od Bajazidovih kćeri, ali ta je osnova od onda puštena; poslije Nikopolja bude ta misao na novo uskrišena, a to tim lakše, što se Ladislav nedavno razvjenčao sa svojom ženom Konstancom de Chiaramonte. Kralj Žigmund u zvaničnim listinama svojim kaže, da su Lackovići poslali k sultanu poslanike s nalogom, da od Bajazida zatraže za Ladislava oružane pomoći i kćer njegovu za ženu, a to sve u svrhu, da se tobože lakše pokore i odazovu žitelji Hrvatske i Ugarske vladanju Napuljčevu Odmah poslije vjenčanja bit će kraljevski par okrunjen krunom sv. Stjepana, pa tako da bi ove države došle u neki vazalski odnošaj prema osmanlijskom carstvu.[14]) Ovakovo je prikazivanje Lackovićeve politike skroz tendenciozno izvrnuto, kako to pokazuju dalji dogadjaji. Na stvari pak bilo je tek to, da je Stjepan Lacković u Ladislavljevo ime poslao poslanike k sultanu, koji su imali s njime prvo i prvo uglaviti mir, a kao dokaz, da se Ladislav želi prijateljski vladati spram sultana i da je voljan odreći se svake veze s katoličkim zapadom, uzima kćer Bajazidovu za ženu. O oružanoj intervenciji i pomoći turskoj ne može biti govora, a Žigmund onim riječima hoće samo da turski napadaj neposredno poslije Nikopolja (dakle još prije Lackovićeva poslanstva) protumači »izdajničkom akcijom« svojih političkih protivnika, a ne kao posljedicu svoga poraza.

Pored ovih eminentno-državnih zapleta još je od osobitoga interesa zagrebačka buna, što je planula pod kraj godine 1396. Mržnja i spor medju gradskom općinom i Kaptolom bili su tako reći tradicionalni; no osim domaćih nepodopština ipak su tomu mnogo pridonijele političke prilike; od 17. do 31. decembra 1396. nasta medju ovim dijelovima grada Zagreba pravi gradjanski rat, koji se velikim krvološtvom i neprirodjenom nečovječnošću vodio bez obzira i na iste velike božićne praz-

nike. Političko trvenje svakako bješe uzrokom tomu pokolju, ali se ipak točno ne zna, koja ga je stranka izazvala; još je najvjerojatnije, da je svemu kriv Kaptol, naročito neki kanonici, koji pomenutoga dana na znak zvona provale s oružanom četom na gradsko područje, zvano »Njemačka« ili »Šoštarska ves«, te ovdje mnoge gradjane zarobe, izrane i strjelicama postrijeljaju. Dakako, sada poletješe na znak zvona sv. Marka i Gradčani na Kaptol, udare na kanoničke i prebendarske kuće, oplijene ih, a onda upale, tako da su najvećim dijelom izgorjele do temelja. Poslije toga navale na biskupski dvor, gdje je stolovao škrtac Čeh Ivan Smile, stari njihov dušmanin, koji ih je često ispijao raznim izmišljenim daćama, ali tude budu odbijeni od jake čete biskupskih vojnika. Ljutiti poradi toga okrenu na istu stolnu crkvu, ali je čvrsta crkvena vrata obrane, tako da se bundžije moradoše zadovoljiti, što su na nju izbacili mnoštvo strjelica. Dakako, nijesu poštedili onih protivnika svojih, koji im padoše u šake; dva kanonika i istoga kaptolskoga sudca isprebijaše na mrtvo ime, da ne spomenemo svu silu običnih gradjana. Konačno izbace »kano pogani i Turci« na Kaptol i stolnu crkvu mnoštvo vatrenih lumbarda, pa se povrate, okaljavši ipak u prvom redu svoju rodjenu kuću, natrag na Gradec. Po tom dodje red na Kaptolce, da se osvete, što oni odista već sjutradan pokušaju, ali ne odmah na gradu, već u njegovim naokolnim posjedima, naime Gračanima, Dedićima i Črnomercu; tek pod veče izbaciše na sam grad mnoge goruće strjelice, kojima izraniše mnogo gradjana. Kaptol i njegov biskup posluži se sada drugim sredstvom. Napadaj gradjana zagrebačkih na svećenstvo, a osobito na stolnu crkvu, bio je prema crkvenim zakonima svetogrdan čin, a kaznio se redovito kletvom ili izopćenjem. Stoga pozove ponajprije biskup Ivan posebnim pismom glavne krivce u svoj dvor do jednoga jedinoga točno odredjena roka s tim izričnim dodatkom, ne dodju li, neka znadu, da će cijelu gradsku općinu izopćiti iz crkve Hristove; taj rok bude ustanovljen nešto pred sam Božić. Gradčani nijesu došli, pa su zato imali pasti pod crkvenu kletvu Gradjani kaptolski opet nijesu se time zadovoljili, jer dapače na sam Božić, pod vodstvom nekih k a n o n i k a, provale na gradsko zemljište do vrela Manduševca, gdje oplijene i obeščaste neke gradske služavke, što su amo

došle po vodu; tako nastave oni proslavom božjega rodjenja još i slijedeća dva dana, a konačno zaključiše godinu 1396. upravo bestijalno; oni naime provališe na gradsko groblje kod crkve sv. Margarete i tude iskopaše neke pokojne gradjane, pa onda te mrtvace porazbacuju po polju i u potok »za hranu pticama i zvjeradi«. Dakako, obje stranke, spočitavajući jedna drugoj krivnju, potraže po tom pomoći kod sudova. Ban slavonski Detrik Bubek propusti istragu šimegjkom manastiru, a taj onda ustanovi krivce i štetu, no na molbu, što ju je gradska općina upravila na kralja Žigmunda, budu joj na 21. marta g. 1397. oproštena sva nasilja, ubojstva, krvoprolića, palež kuća, i ini zločini, dapače kralj još izrično zapovjedi svim svjetskim i crkvenim oblastima u kraljevini Slavoniji, da Gradčana pred svoj sud pozivati ne smiju. To bješe nagrada za njihovu »vjernost sv. kruni i njegovu veličanstvu«. Kaptolu i biskupu Ivanu naloži Žigmund dne 25. marta, da imadu odmah »oteto povratiti, a svaku štetu nadoknaditi«. I tako se moradoše nakon »pravedne osude« oba zavadjena dijela gradska izmiriti: dne 12. aprila 1397. dodju dva kanonika u crkvu sv. Marka, te u nazočnosti brojnih zvaničnih svjedoka skinuše s gradske općine crkveno izopćenje, povrativ je »u krilo sv. matere crkve i u zadrugu vjernika Hristovih«.[15])

Taka je eto bila politička situacija u Hrvatskoj, kad se Žigmund nakon duljega izbivanja opet povratio u svoju državu. Kazivali smo, da je u Križevce sazvao sabor, nesumnjivo zato, da se lukavac, tobože na miran način, pogodi sa svojim protivnicima; tä njemu nije bila nepoznata politička nestalnost Lackovića, pa se tako i mogao nadati, da će mu se i opet pokloniti. Lackovići, poznavajući Žigmunda kao okrutna i nestalna čovjeka, zatraže garanciju od njega, e im se na saboru ne će ništa zla dogoditi, znajući dobro, da je kralj na nj u prvom redu pozvao što veći broj svojih privrženika. Lackovići odista dobiše »salvum conductum« i dodju u Križevce, gdje se dne 27. februara sastao sabor. Tude nasta u brzo živo prepiranje i svadjanje; Stjepan Lacković zacijelo je razlagao, zašto se buni, a mogao je istaknuti, kako se gazi zakon i ustav, pogotovo autonomna hrvatska sudbenost. Po svoj prilici po dogovoru, no svakako poradi vanredno uzbudjenih strasti, pretvori se sabor u bojište: Žigmundovci, u ogromnoj većini, pograbiše

oružje, te sasjekoše unatoč onoga »salva conducta« Stjepana Lackovića i nešto njegovih drugova, pa ih onda mrtve pobacaše kroz prozor na ulicu, valjda za znak, da im je prosto izdajstvo uspjelo. Sada ostave preostali privrženici Lackovićevi grad, razglasivši svagdje nemilu smrt svoga vodje i bijedeći Žigmunda s pogažene riječi Čete ustaške, što su bile utaborene pred gradom, na glas o smrti svoga vodje odlučiše jurišati Križevce, te u njem kralja Žigmunda i sve njegove pristaše uništiti. Ali kad su Žigmundovci, bacivši trupla Lackovića i njegovih drugova s visoke kule u gradske opkope, doviknuli toj četi: »Okanite se, jadnici, toga posla; čemu da u ludo ginete? Zar ne vidite gdje pogibe onaj, za koga biste imali oružje pograbiti?«, ona se rasprši na sve strane, ni ne sanjajući više o uzaludnom jurišu.[16]) Sabor se medjutim nastavi, pa je (ako smijemo vjerovati Krčeliću, koji kaže, da je imao zaključak njegov u ruci) zatražio od kralja, da potvrdi neka državna prava, i to za Hrvatsku, Slavoniju i Dalmaciju napose, a obaška opet za Ugarsku, ter odredio, da se opet uspostave zanemareni sudovi. Konačno budu i odredjeni kraljevski povjerenici, i to zagrebački biskup Ivan i Krbavski knez Butko za Hrvatsku i Dalmaciju sa sjedištem u Kninu, a ban slavonski Detrik Bubek za Slavoniju.[17]) Ti zaključci, kojima se nesumnjivo imalo na umu umiriti razdražene duhove, ipak ne postigoše svrhe svoje, jer kad se Žigmund uzeo vraćati u Ugarsku, zaustavi ga na Dravi Lackovićev drug Stjepan od Prodavića iz plemena Akoš, naumivši s njime učiniti ono, što su Ivaniš Horvat i Ivan od In Paližne nazad deset godina učinili s Marijom i Jelisavetom kod Gorjana. U boju, što je nastao izmedju obiju četa, bude Stjepan od Prodavića potučen, te prisiljen, da se zatvori u svoj tvrdi grad Sušicu ili Sv. Gjuragj (danas Gjurgjevac), koji onda kraljevske čete opkole. Uza svu junačku obranu Stjepan u brzo uvidje da mu ne će uspjeti da se s uspjehom održi, pa stoga tajno a srećno umakne »preko državnih granica«,[18]) dakle u susjednu Bosnu. Medjutin prijedje Žigmund kod Žakanja dne 2. marta Dravu,[19]) odkuda skrene na Pečuh, gdje je boravio od 21. do 25. marta,[20]) a onda se povrati nakon duljega izbivanja opet u Budim. Već 1. aprila izdade tude jednu povelju Petru Forgaču, sinu nekoga Andrije.[21])

Pogibija osmanlijska, ponovna buna, mnoštvo javnih i tajnih nezadovoljnika, brojni neredi i protuzakonitosti svake ruke lako su mogle kralja prisiliti, te je stao razmišljati, kako da opet pridigne državu svoju, a sebi pribavi ugled dostojan vladaoca. U tu je svrhu najprije proveo znatne promjene kod prvih dostojanstvenika. Leustahij od Ilšve bude skinut, a Detrik Bubek, dosada ban slavonski, imenovan palatinom ugarskim; bansku vlast po čitavoj hrvatskoj zemlji od Drave do mora, povjeri odanomu Nikoli Gorjanskomu, dapače učini ga obzirom na nemirna vremena svojim zamjenikom u tim stranama. Uz Ivana od Morovića postade još i Petar Perényi banom mačvanskim, a Poljak Šćibor Šćiborić vojvodom erdeljskim.[22]) Po tom zaredaše konfiskacije ustaških dobara, a zapanu kraljeve privrženike. Tako budu imanja Stjepana Lackovića dne 4. marta 1397. podijeljena braći Ivanu i Stjepanu od Kaniže,[23] a imanja Stjepana od Prodavića dne 1. decembra Ladislavu od Čorne.[24]) Dne 6. juna opet darova Žigmund braći Nikoli i Ivanu Gorjanskomu otoke Cres i Osor, dosada vlasništvo nekoga magistra Ivana Saracena, kojemu budu u zamjenu podijeljeni neki spahiluci u tolnanskoj županiji.[25]) Time postadoše knezovi Gorjanski najbliži susjedi uglednoga i bogatoga krčkoga i modruškoga kneza Nikole, muža njihove sestre Doroteje. No pored darovnica domaćemu plemstvu upravo su čudne one, što ih dobiše inostranci, a u prvom redu grofovi Celjski. Ta porodica, koja je doskora stala baš odlučno utjecati na političke prilike u Hrvatskoj i Ugarskoj, podrijetlom je iz južne Štajerske, gdje je još u IX. vijeku imala prostrana imanja naokolo rijeke Savine (Sane) i na optujskom polju, a zvala se tada »od Sanecka«. U XIII. vijeku baštini grad Celje, a 16. aprila 1341. proglasi car Ljudevit IV. u Münchenu Fridrika I. od Sanecka »grofom Celjskim« Sin mu bješe Herman I. († 1385.), koji se oženio bosanskom banovnom Katarinom, kćerkom bana Stjepana Kotromanića, a sestrom Jelisavete, žene Ljudevita I. Anžuvinca. Tim se srodstvom grofovima Celjskim otvoriše vrata u Ugarsku i Hrvatsku, pa tako vidimo, gdje Herman II., čiji se sin Fridrik II. oženio Jelisavetom kćerkom Krčkoga kneza bana Ivana, stalno boravi na budimskom dvoru, dapače on je i otpratio Žigmunda na nesrećno Nikopolje, od kuda se s njime onda i zajedno preko Carigrada i Dubrovnika povratio.[26]) Taj

dakle Herman II. poveća sada imetak svoj u Hrvatskoj. Dne 14. augusta 1397. naime pokloni mu Žigmund grad Varaždin »sa svime, što njemu pripada, to jest pravima i prihodima, pogotovo onima od gradskih daća i od brodarine (prevoznine) na Dravi«, a tri dana za tim dne 17. augusta gradove Vinicu i Vrhovec (danas Veliki Tabor) u Zagorju.[27]) Tom darovnicom bjehu spojena štajerska i hrvatska dobra, a Herman sam postade hrvatskim i ugarskim velikašem, kako to kralj izrijekom ističe, ali čime i teško uvrijedi domaće plemstvo.

Konačno se Žigmund lati i najsigurnijega sredstva za umirenje svoje države, pozvavši za 29. septembra 1397. veliki i opći državni sabor u Temešvar, gdje su se imale saslušati tegobe plemstva i svećenstva, a podjedno poprimiti nužne mjere za obranu od Turaka. Na sabor budu pozvani ne samo prelati i velikaši, nego i gradovi i niže plemstvo, jer je svaka županija poslala po četiri poslanika. Poznata nam je pozivnica na grad Trogir, na koju je vijeće dne 22. septembra izabralo petoricu zastupnika, podavši im već po običaju shodnu instrukciju. Najprije treba da se poklone kralju, kaže se u njoj, preporučivši mu svoj rodni grad, a onda neka se izvine, što su zadocnili, jer da im je prekasno stiglo kraljevo pismo. Za zasijedanja saborskoga imadu osobito budno paziti, da ne prihvate, što se ili ne bi dalo ispuniti, ili što bi bilo protiv trogirskih privilegija. U pitanju odbrane Ugarske neka se povedu za nazorom ostalih Dalmatinaca, a koji se od zastupnika ne bi toga naputka držao, biti će oglobljen s pet stotina dukata. Konačno neka razlože kralju neke tegobe čitave općine kao i pojedinih gradjana, a naročito neka zamole kralja, da otvorenim pismom na bana, podbana ili kastelana grada Klisa ukine daću ili trgovinu, koju je dosada isti kastelan pobirao pred trogirskim gradskim vratima.[28])

Sabor temišvarski stvorio je čitav niz vrlo zamašnih zaključaka, naročito glede državne obrane. Tako bude zaključeno ovo: Ako bi Turci, ili koji drugi narod, udarili na državnu granicu, a upravitelj dotične oblasti (ban, vojvoda, župan) ne bi bio toliko jak, da se obrani, moraju svi plemićki posjednici poći u rat pod vodstvom kraljevim ili palatinovim. Ako su bolesni, imadu poslati podanike svoje, ili za svakoga od seljaka svojih platiti po zlatnu forintu. Dok još potraje sadanji rat s Turcima

(jer Žigmund nije mira sklopio), ima svaki velikaš ili plemić od dvadesetorice podanika svojih opremiti jednoga vojnika, a duhovni dostojanstvenici i vlasnici crkvenih prebenda imaju polovicu prihoda svojih davati za odbranu granica. Poslije toga potvrdi kralj sve stare državne pravice, naročito zlatnu bulu Andrije II. i potvrdu njenu od Ljudevita I. Izrijekom bude i opet istaknuto, da je kralj ili palatin kao njegov zamjenik dužan na blagdan sv. Stjepana kralja obdržavati sabor, na koji može svaki plemić doći. Iza toga dodje na red pitanje o strancima, na koje se skupljeno plemstvo ljuto obori. Žigmund bude prisiljen obećati, da će sve strance iz države odstraniti, osim Šćibora Šćiborića, vojvode erdeljskoga, Eberharda de Alben, biskupa zagrebačkoga i Makarija, biskupa erdeljskoga. Ali će ipak i ovi kao i kralj sam do nove godine 1398. ukloniti sve strane službenike sa svojih gradova i posjeda. Ipak kano da sve to nije bilo dosta, jer je Žigmund napose prisegu položio, da više nikad ne će tudjincima dijeliti duhovnih ili svjetovnih časti, a na kraljevskim imanjima da će naseljavati mahom Ugre. Konačno još zaključi sabor, da se imadu kraljevskoj blagajni povratiti gradovi, varoši i imanja, što ih je kralj kroz prošle godine budi založio, budi razdavao.[29])

Premda su Trogirani dne 22. septembra izabrali petoricu svojih poslanika za taj sabor, oni ipak nijesu onamo pošli, što više, nema traga, da bi se kraljevu pozivu odazvao ikoji grad dalmatinski, a to se može kazati i za hrvatsko plemstvo. Oni su to učinili svakako stoga, što im nije bila dužnost polaziti na »zajedničke« sabore, jer su se njihovi poslovi imali riješiti na posebnom hrvatskom. Tu je pogrješku svoju uvidio i Žigmund, pa stoga im dne 26. oktobra 1397. uspisa iz Temišvara slijedeće: »Našemu bi Veličanstvu bilo veoma milo, da su i vaši poslanici došli na ovaj sabor u Temešvar, a odista nijesmo ih pozvali bez razloga. Ali što je propušteno, daje se još popraviti. Mi smo se naime odlučili, ako Bog dade, da dodjemo u Senj do blagdana sv. Katarine (t. j. do 25. novembra), pa zato ponovno pozivljemo onamo poslanike svih dalmatinskih gradova. Vi ćete ih stoga zacijelo onamo poslati, oskrbivši ih punom, obsežnom i dovoljnom punomoći, da utanače s nama ono, što će onda općinu vašu vezati. Tako hoćemo i zapovijedamo iz punoga zakonitoga uzroka.[30]) Nije na

žalost još poznato, e da li je bilo sabora senjskoga, ili nije: samo znamo, da je veliko vijeće grada Dubrovnika dne 20. novembra zaključilo, da će poslati tri poslanika svoja »pred gospodina kralja u Dalmaciju i sve do Senja, ili pred one, koje bi mjesto gospodina kralja zapalo doći u one strane«[31])

Dok su se u Ugarskoj i Hrvatskoj odigravali ovi dogadjaji, nastupiše i u Bosni važne promjene, koje ponovno raspiriše tobože ugušeni plamen bune.

Kazivali smo, kako je Stjepana Dabišu naslijedila na prijestolu žena mu Jelena Gruba; no taj inače neprirodni izbor kano da je bio tek za nevolju, ili bar neka »zlatna sredina« izmedju dviju opriječnih stranaka, jer se pozicija kraljičina skoro pokazala nesigurnom. Na taki nas zaključak dovodi vladanje republike dubrovačke u pitanju isplate bosanskih kraljevskih dohodaka. Ti dohodci bili su trovrsni: mogoriš, stonski i srpski ili svetodimitrijski. Dubrovčani naime imadjahu u početku posjede svoje van gradskih medja, na teritoriju humskih i trebinjskih knezova, te su im stoga još od X. vijeka plaćali godišnji danak zvan magarisium, hrvatski mogoriš, koji je kasnije, kad su bosanski vladari obladali onim oblastima, prešao i na njih; isplaćivao se »o Miholju dnevi«, to jest 29. septembra, a iznašao je u XIV. vijeku 60 perpera. Godine 1333. darovao je bosanski ban Stjepan Kotromanić Dubrovčanima Rat, Ston i Prevalu, dakle poluotok Pelješac. Za uzdarje obvezali su se oni isplaćivati njemu i »njegovem sinovom i simenu njegovu do vijeka od muške glave« na godinu pet stotina perpera na dan sv. Vlaha, t. j. 3. februara. A kad se ban Tvrtko okrunio srpskim kraljem, uze zahtijevati »srpski dohodak«, što su Dubrovčani prije plaćali Nemanjićima. On je iznosio 2.000 perpera, a plaćali su ga radi trgovačkih privilegija, na dan sv. Dimitrije, t. j. 26. oktobra.

Još dne 13. januara 1396. zaključilo je malo vijeće, da se isplati kraljičinom poslaniku Grguru Nikoliću zaostali mogoriš za godinu 1395.[32]), ali sada se pojagmi vojvoda Sandalj Hranić, očito ne obazirajući se mnogo na kraljicu, za srpskim dohotkom, tražeći od vijeća, da ga imade njemu isplatiti. Dne 6. aprila medjutim vijeće odbije vojvodu Sandalja, izrično naglasivši, da to ide kraljicu, dapače ono i zaključi, da se imade Jeleni Grubi poslati Nikola Gučetić s darovima. No već sjutradan dne 7.

aprila preinači vijeće svoj raniji zaključak, odlučivši mu poslati Marina Gundulića, da ga ubavijesti o poslanstvu na kraljicu; čini se, da je vijeće htjelo udobrovoljiti obje strane: ako kraljica dozvoli, Dubrovnik je spreman vojvodi Sandalju Hraniću isplatiti onaj dohodak[33]). Pitanje o dohotcima time ipak nije bilo izvedeno na čistac. U augustu naime još iste godine 1396. posla Jelena u Dubrovnik svoga rodjaka Jurja Radivojevića radi zaostala dohotka; vijeće pak dne 18. istoga mjeseca zaključi, da će ono dohotke uopće brisati, ako ona ne dokine razne nove velikaške carine u svojoj državi, što su dakako teško smetali slobodnomu razvoju dubrovačke trgovine, a suviše još, da ima potvrditi općinska privilegija[34]). Po tom posla u decembru kraljica Jelena kao poslanika svoga Tomaša Stanojevića s pismom u Dubrovnik, dašto, da umiri vijeće. U odgovoru svom od 27. decembra 1396. kaže ono ovako: »A sada, gospoje, Bog da nam je svjeditel (svjedok), jer v skrješeniju kraljevstva ti i vsemu, što je veće i pošteno kraljevstvu ti, mi jesmo mnogo veseli i v'zda nepristano molimo gospoda Boga, svemu tvoritelja, da vam ukrjepi i umnoži kraljevstvo«. A što se dohodaka tiče, poslat će k njoj poslanike svoje, kojima će ona potvrditi privilegija dana od Stjepana Tvrtka i Stjepana Dabiše, pa time će opet sve u redu biti[35]). I odista poslanici dubrovački dodjoše u maju 1397. u Sutjesku, gdje im onda kraljica privolom vojvode Hrvoja Vukčića, vojvode Sandalja Hranića i kneza Pavla Radenovića ispuni molbu: dne 13. maja budu one sporne carine pred Stonom na Maslini i na Slanom kao nezakonite dokinute[36]), a na to isplali republika dne 14. juna dohodak svetodmitarski i stonski za godinu 1396. na ruke njegova poslanika Grgura Milatovića[37]). Akcija Sandalja Hranića, nezakonite velikaške carine i privola onih velikaša jasno dokazuju, da su moć u državi u taj čas imali oni u ruci, a Jelena da je tek po imenu vladalac. Slabost i sporednost njena razabire se još i po drugim znacima. Dne 10. maja 1396. zaključi vijeće umoljenih, da se pošalje u Bosnu Kliment Gučetić poradi oslobodjenja dubrovačkoga prijatelja Radića Sankovića, a 12. maja još izrično dodade, da pomenuti poslanik treba da se na bosanskom dvoru pokloni vojvodi Hrvoju Vukčiću s darovima[38]). Dne 16. juna 1396. opet bude zaključeno, da se umoli kralj Žigmund radi posredovanja kod vojvode Hrvoja Vukčića,

kako bi ovaj utjecao na kraljicu Jelenu i velikaše bosanske, da republici ustupe takozvane »Nove Zemlje« izmedju gradskoga zemljišta i Stona, što se medjutim zgodi tek god. 1399.[39]). A 10. oktobra 1396. vidimo, gdje se šalju u Bosnu poslanici s bogatim darovima vrijednim hiljadu perpera, da obadju velikaše, dašto, u prvom redu Hrvoja[40]). Pored takih prilika nije dakle nikako čudo, da se već u prvoj polovici 1397. godine u Bosni pojavljuju prijestolonasljedne smutnje, a očituju nam se i taj put u pobiranju pomenutih krunskih dohodaka. Dne 12. juna naime pomišljao je dubrovački senat, da pošlje posebno poslanstvo bosanskomu kralju, inače neimenovanu, a istom bi prilikom još zaključeno, da poslanik, koji bude pošao knezu Grguru Nikoliću, ovomu ništa ne spominje o takovoj dubrovačkoj namjeri[41]). Iz zaključaka dubrovačkoga senata pak od 23. novembra vidi se, da je Sandalj Hranić protestovao, što su Dubrovčani namjerni bili poslati kraljici dohotke svetodmitarski i stonski za god. 1397.; ali vijeće se na to nije obazrelo[42]), i ako ono dne 21. marta 1398. izrično u jednom zaključku svojem naglašuje, da je u Bosni planuo razdor[43]). Prema svemu tomu treba reći, da je još od sredine 1397. Bosna bila razdijeljena na dvije stranke, na stranku kraljice Jelene i stranku Stjepana Ostoje; uz prvu su pristajali Nikolići i Radivojevići, rodjaci kraljičini, a uz drugu Sandalj Hranić, Pavao Radenović i Hrvoje Vukčić[44]). Taj čas domaćih smutnja upotrebi turski vojvoda Pašait, koji je zapovijedao u prijedjelima oko Zete, Morače i Lima, imajući tako putove izmedju Srbije i Dubrovnika u svojim rukama. Odmah početkom januara 1398., za užasne zime, otpremi sina svoga Mahmut-pašu s turskom i srpskom vojskom u Bosnu, da je oplijeni i orobi; ne svjetlo oružje, već ljuta ciča prisili ga u februaru na povratak[45]). Ta invazija još je većma morala oslabiti položaj kraljice Jelene. U aprilu doduše ona još prima zaostali stonski dohodak[46]), ali u maju već zaključuje dubrovački senat, da se rektor i malo vijeće smiju sa poslanicima Stjepana Ostoje upustiti u pregovore[47]), dapače dne 10. juna odlikova »novo-izabrana kralja bosanskoga« posebnim poslanstvom, koje mu uruči kao dar pet stotina dukata[48]).

S ovim promjenama, što iznesoše na prijestol Stjepana Ostoju, nezakonita sina Stjepana Tvrtka,[49]) svakako je trebalo

računati budimskomu dvoru, a to tim prije, što mu novi kralj nikako nije mogao biti poćudan, jer on bi u protivnom slučaju već od godine 1395., to jest odmah poslije Dabišine smrti, sjedio na prijestolu »svojih praroditelja i vjenčan bio blagodarovnim vjencem na kraljevstvo«. No još je jedno važno; novi je kralj imao krunu svoju da zahvali u prvom redu nekoj bosanskoj gospodi, a to znači, da je bio potpuno u njihovoj vlasti i od njihove volje ovisan. Ta gospoda, na čelu im vojvoda Hrvoje Vukčić, zazirali su od budimskoga dvora, a prislanjali se na napuljski, dapače kralj Ladislav, čije se prilike medjutim u Italiji znatno poboljšaše, imenova malo za tim, vojvodu Hrvoja Vukčića svojim glavnim namjesnikom u Hrvatskoj, na što je pristao i Stjepan Ostoja.[50]) Stoga i vidimo, gdje se kralj Žigmund odmah početkom 1398. stao spremati na rat. Pošto su mu blagajne bile prazne, to ih odluči napuniti, bilo i nedozvoljenim sredstvima, a sve pod izlikom, da se radi o odbrani državnih granica od Turaka; tako zatraži u tu svrhu u februaru 1398. od dubrovačke republike, da mu ustupi polovicu svih crkvenih prihoda,[51]) a Krčkom knezu Nikoli založi (taj puta za uvijek) grad Ozalj s čitavim kotarom za 17.000 dukata.[52]) Već koncem februara ili marta ostavi Žigmund Budim, te preko Zonda krene u Slavoniju; dne 16. marta nalazio se u Djakovu, od 9. aprila do 16. maja u Iloku, 29. maja u Gorjanu, a od 2. do 9. juna u Požegi.[53]) Iz ovoga posljednjega mjesta razasla na razne gradove poziv, da mu pošalju vojske; onaj na Trogir od 2. juna sačuvao nam se, te glasi: »Znajte, da smo dočuli iz vjerodostojna izvora, da se vojvoda Hrvoje, kao nevjernik vodjen zloćom izdajstva i smetnuv s uma nebrojena naša kraljevska dobročinstva, pridružio društvu dušmana krsta Hristova, naime Turcima, te da je naumio svom snagom udariti i ratovati na vjerne nama i našoj svetoj kruni, što borave u kraljevini Bosni. Ta je njegova nakana veoma pogibeljna ne samo nama i našim vjernim u Bosni, kao i našim kraljevinama Dalmaciji i Hrvatskoj, nego i samoj kraljevini Bosni, koja je inače štit i obrana rečenih naših kraljevina Dalmacije i Hrvatske protiv onih dušmana Hristovih. Stoga smo mi pomoću božje desnice sabrali u našoj državi silenu vojsku, te odlučili s velikom silom za kratko vrijeme ući u kraljevinu Bosnu, da vojvodu Hrvoja oružanom

rukom odvratimo od drzovita izvedenja opake mu namjere, te da njegovu oholost kosom strogosti posiječemo. No kako za ostvaranje ove naše spasonosne nakane poradi neprohodnih klanaca i utvrda u pomenutoj kraljevini Bosni treba našoj visosti mnogo strijelaca, a naša ih visost dovoljno nema, pozivamo vašu vjernost i stalnim joj nalogom ovim zapovijedamo, da odmah po primitku ovoga pisma otpremite svoje strijelce, što više njih i što boljih imadete, našoj visosti prema Dubici. Zapovjedili smo još u drugom našem pismu odličnomu mužu Ivanu Gorjanskomu, sinu pokojnoga palatina Nikole, da te strijelce zajedno s oružjem njihovim pošalje na vlaškim konjima našem veličanstvu«.[54]) Trogirani se odista odazovu kraljevu pozivu, jer dne 15. juna zaključe, da će otpremiti na mjesec dana dvadeset strijelaca uz plaću od četiri dukata po momku.[55])

Kako se vidi, kralj Žigmund spremio se poglavito na vojvodu Hrvoja, i to u njegove pradjedovske Donje Kraje. U julu provali sa svojom vojskom porječjem Vrbasa do Vrbaškoga grada, kušajući da ga osvoji, što mu ipak nije uspjelo, jer se stao brzo vraćati;[56]) dne 17. augusta nalazio se u Gredi, mjestu dubičke župe,[57]) 24. u Moslavini,[58]) 28. i 30. u Čazmi,[59]) a 2. septembra u Višegradu.[60]) Po odlasku kraljevu, provali vojvoda Hrvoje u dubičku župu, ter je osvoji i pridruži svojim Donjim Krajima, uz koje je ostala sve do godine 1402.[61]) Tako eto »kosa strogosti« nije posjekla tobožnjega prijatelja Turaka, nego nepozvana »zaštitnika« Bosne i Hrvatske. Dakako, Žigmunda je morao taj poraz veoma ozlovoljiti, pa stoga se odluči jeseni još iste godine 1398. na nov rat, ali ne na Donje Kraje, već na Usoru.[62]) Dok se kralj drugom polovicom oktobra nalazio u Iloku,[63]) čini se, da je vojska njegova bezuspješno vojevala s one strane Save, gdje se na odbranu domovine možda našao sam kralj Stjepan Ostoja sa brojnim državnim velikašima.[64]) Rat kao da nije dugo potrajao, jer već od 11. novembra unaprijed nalazimo Žigmunda neprekidno u Višegradu, ili Budimu.[65])

Pored svih ovih zapleta s Ugarskom novi kralj Stjepan Ostoja i njegovi čelni velikaši nijesu zanemarili ni svoje odnose s Dubrovnikom. To je bilo tim nužnije, što je odanle mogla da zaprijeti Bosni ozbiljna financijalna šteta. Poslije Nikopolja naime otpremi Bajazid u Dubrovnik jednoga poslanika, koji ponudi vijeću »vječni mir« i slobodu trgovanja po cijelom osman-

lijskom carstvu uz uvjet da republika ima plaćati »srpski dohodak« sultanu, a ne bosanskom kralju; no vijeće odbije tu ponudu, naglasivši, da mu nije možno pogaziti sigurnih svojih ugovora s bosanskim vladarima, a Turci da i onako još nemaju u svojoj vlasti svih onih zemalja, poradi kojih ono i plaća srpski dohodak. Ali godine 1399. eto opet u Dubrovnik istoga poslanika s istom ponudom; vijeće nekom zebnjom u srcu ipak i taj put odbije nikopoljskoga pobjednika.[66]) Na ovakovo držanje Dubrovnik je najviše navodila želja, da proširi u neposrednoj blizini grada svoj teritorij, a to se moglo zgoditi samo uz privolu bosanskoga dvora.

Znamo, da su još 1391. Sankovići darovali republici cijele Konavle s Donjom Gorom i gradom Sokolom, ali su to spriječili Pavao Radenović i Vlatko Vuković. Tek početkom 1395. činilo se republici zgodno, da se onaj dar Sankovića ostvari; to je bilo nakon doborske katastrofe, kad je snaga bosanskoga kraljevstva bila slomljena. U februara pomenute godine otpremi vijeće dva poslanstva, jedno u Bosnu, a drugo u Ugarsku. Ugarskim poslanicima bude naročito naloženo, neka uznastoje kod kralja Žigmunda, da im dade pismo na Stjepana Dabišu, u kojem će mu preporučiti molbu dubrovačke općine, da joj dragovoljno odstupi već poklonjene Konavle[67]). No od toga i opet ne bude ništa; Stjepan Dabiša nije bio voljan da krnji i onako već spalu baštinu Stjepana Tvrtka, dapače ni udovica njegova, kraljica Jelena, nije se htjela u junu 1396 upustiti u taki posao glede takozvanih »Novih Zemalja[68])«. Sretnije je ruke bila republika sv. Vlaha s kraljem Stjepanom Ostojom. Još 4. oktobra 1398. konačno su složene instrukcije dubrovačkih poslanika, što će poći na bosanski dvor, a 7. oktobra bude opunomoćen Nikola Gučetić, da raspravlja s poslanicima Hrvojevim o odstupu Konavala i »Novih Zemalja«, ili bar o jednom od ovih prijedjela. Vijeće je bilo spremno, da se obveže za zemljište od Kurila[69]) do Stona na danak i na običajne darove, a naročito naglasi svojemu poslaniku, da je voljno kralja Stjepana Ostoju i vojvodu Hrvoja Vukčića obdariti krasnom kućom u Dubrovniku, vrijednom 1500 dukata, te ih podjedno imenovati svojim gradjanima i plemićima[70]). Nakon što se bosanski dvor dne 20. novembra 1397. obvezao dubrovačkim poslanicima Žunu Žurkoviću i Mihoču Rastiću, da će isplatiti stari dug u

iznosu od 2.550. dukata, »što im osta dužan bivši slavnoga spomenuća kralj Tvrtko[71])«, došlo je već početkom decembra do sporazumka, jer vidimo, gdje vijeće umoljenih dne 10 decembra izabire odbor, koji će izabrati obećane kuće za bosanskoga kralja i njegova vojvodu[72]). Konačno predade u Usori »va slavnoj vojsci na Lišnici«, dne 15 januara 1399. kralj bosanski zvanično dubrovačkim poslanicima Žuni Žurkoviću, Mihoču Rastiću i Nikoli Gučetiću »voljom pače i hotinjem vlastel i velemož kraljevstva... u baštinu i u plemenito vlastelem i svoj občini grada Dubrovnika s milostiju i sa utvrždenjem, zemlje od Kurila deri do Stona sa svimi seli i zaseoci i s ljudmi i s svimi mejami i pravinami i s vodami i s pašami i z drvmi i z grmljem i sa svakim inim dostojanjem i sa svimi pravimi kotari tih zemalj' i sel' rečenih[37])«. Kao svjedok na kraljevoj darovnici nalazi se na prvome mjestu vojvoda Hrvoje Vukčić, a još isti dan, 15. januara, podje iz Lišnice odaslanik njegov knez Raup Dragović zajedno sa »slugom« Stjepana Ostoje »meštrom« Stjepanom u Dubrovnik, da zatraže 2.000 perpera »srpskoga dohotka«, ter da prime prisegu od kneza i vijeća na pomenutu darovnicu[74]). Ne prodje ni mjesec dana nakon toga kraljevskoga dara, naime dne 5. februara, a Stjepan Ostoja potvrdi u nazočnosti one iste dvojice poslanika Žuna Žurkovića i Mihoča Rastića »imavše svjet i zgovor s previsokom gospojom Bogom darovanom Kir Kujavom[75]) i s vlasteli i velmožami kraljevstva, sve i svake povelje i zapisanije i povelju gospodina kralja Tvrtka«. Taj puta nadje se na kraljevu dvoru u Sutjesci uz vojvodu Hrvoja još i brat mu Vojslav kao kraljev svjedok[76]). Iza toga nije ništa više smetalo, da se ispune i ostali uvjeti od strane Dubrovčana. Dne 25. februara imenova vijeće kralja Stjepana Ostoju svojim gradjanom i plemićem, davši mu podjedno u gradu bivšu palaču vlastelina Marina Bunića[77]), a tako i vojvodu Hrvoja Vukčića, poklonivši mu »za veliku njegovu čast i uzvišenje polaču u plemenito i u baštinu u vijeke vikoma, kako je polača prvo bila gospodje Filipe naše vladike, i da je voljan gospodin vojevoda Hrvoja rečenu polaču darovati, prodati, ostaviti za dušu, učiniti, što im bude na volju i kako im bude drago, kako sve od svojeh stvari[78])«. Dubrovčani još su se i kasnije sjećali zasluga Hrvojevih kod nabave »Novi Zemalja«, pa mu 8. aprila

1400. pišu: »Tvojoj milosti mnogo zahvaljujemo, jer Bog zna, mi tebe imamo u svem, koliko dušu našu«[79]).

Uredivši tako ove poslove s Dubrovnikom, Stjepan Ostoja mogao se sada dati na druge. Početkom aprila sadje u Humsku zemlju u mjesto Bišće pod Blagajgradom, kud mu se dodjoše pokloniti dva dubrovačka poslanika, pozvavši ga naročito, da svojim posjetom počasti Dubrovnik[80]). Ali kralj toga ne učini, jer je imao važnijega posla; dne 26. aprila naime stiže u Dubrovnik posebni poslanik, koji javi, da se Stjepan Ostoja okrunio za kralja[81]). Malo poslije, u julu, čujemo već, gdje su u Bosni planuli razdori i svadje, pa stoga se odluči dne 26. jula senat dubrovački, da otpremi onamo jedno svečano poslanstvo, koje će izmiriti gospodu[82]). Mir je bio republici i potreban, jer vojvoda Sandalj Hranić i opet je postavio na Ljutoj u svojoj zemlji jednu protuzakonitu carinu[83]), dok je prijateljski joj nakloni vojvoda Radič Sanković uz stanovitu novčanu odštetu, dne 25. augusta »poklonio«, ali taj put kraljevom dozvolom, zemlje od Kurila preko Imotice do sela Duži[84]). Zaludu su Dubrovčani molili kralja, da bi dokinuo pomenutu carinu, jer on ne samo da toga ne učini, nego zatraži od njih, da seljacima humskim pripuste pašnjake na ovoj zemlji, koju im je nedavno dao, a što su je oni zlo razdijelili, tako da je nastalo nezadovoljstvo medju pučanstvom bosanskim i dubrovačkim. Vijeće na to odgovori, da toga učiniti ne može, jer bi novom diobom samo još gore nesuglasice nastale[85]). Bosansko-dubrovački se odnosi još većma zaoštre kroz god. 1400. Dne 9. oktobra 1399. zatraži vojvoda Hrvoje, da mu se stave na razpolaganje neke ladje, da mu prevezu poslanike u Apuliju kralju Ladislavu, no vijeće ga odbije[86]), što više, kad su početkom 1400. istom svrhom došli u Drijeva (danas Gabela kod Metkovića) turski poslanici, dubrovački ih činovnici zaustave, uskrativši im u prvi mah prijevoz. Očito je, da su izmedju Ladislava i sultana opet bili u toku nekaki inače nam izbliže nepoznati pregovori, a za koje se znalo u Sutjesci. Stoga se i Hrvoje i Ostoja potuže vijeću na taki neprijateljski postupak, a ovo im dne 8. aprila 1400. odgovori, ispričavajući se, da o svemu nije ništa znalo, već da se ondje desio kraljević Dmitar, sin kralja Vukašina, koji ga je upozorio na Turke te mu svjetovao, da ih ne pusti preko mora, ali ono da ga ipak,

nije poslušalo, nego Turke pustilo. Stoga moli vijeće vojvodu Hrvoja, neka bi ublažio kralja, jer da se ono nikako nije voljno miješati u poslove, što ih imadu Ugarska i Bosna[illegible]). Ali ljutiti Stjepan Ostoja nije se dao tako lako umiriti, nego otpremi u Drijeva dva svoja čovjeka pod zapovijedju kneza Gjurgja i nametnu tamošnjim dubrovačkim trgovcima težak porez, sve dukat po kuću, poslavši podjedno poslanike svoje u Dubrovnik, da istu stvar saopće vijeću. Republika se sv. Vlaha sada teško uplaši. Još po istim poslanicima umoli kralja, da bi dokinuo onaj porez, za kaki se još nikad ni čulo nije, a onda zatraži od kneza Gjure, da i on prekine svoj posao, bar dok ne stigne kraljev odgovor. No knez Gjurgje ne samo da ne uvaži molbe dubrovačke, već je stao otimati trgovcima i gotovinu. Sada zamoli vijeće kneza, da se toga okani, jer ne vjeruje, da se to zgadja kraljevom voljom, na koga se u ostalom obratilo. Stjepan Ostoja ni sada ne popusti; požalivši najprije Dubrovnik, što ga je kroz neko vrijeme kuga morila, zatraži otvoreno od njega da se krivci kazne, a onda mu uze spočitavati, kako se na njegovu trgu čini bogumrski posao prodavanjem ljudi i kako njegovi gradjani kriomčare, samo da izbjegnu carinama; sve te griješke treba popraviti. I vojvoda Hrvoje Vukčić otpremi u Dubrovnik svoga vlastelina Ratka, da upozori općinu, u koliku se pogibao baca, ako ne posluša kralja. Vijeće po tom dne 2. septembra zahvali kralju za saućešće prigodom kuge, a onda ga upozori, da je ono jur zatvorilo Radišu Dobrinovića i Borića Sladjanovića, a strogo će ih pored toga još i kazniti, da budu drugima za primjer; dalje, da je ono odmah na trgu oglasilo strogu zapovijed, da nitko ne smije kupovati ni prodavati čeljadi, jer Dubrovčani ne će, da itko trguje ljudskim mesom, a oni, koji bi tu zapovijed kršili, da će biti strogo kažnjeni; isto je tako izdalo strogu naredbu, da se sad više ne kriomčari, budući da je to bogumrsko i protiv kraljeve milosti i koristi istoga Dubrovnika. Da se stvar sigurnije provede, zamoli vijeće kralja, da pošalje na krajinu svoga čovjeka, da na to pripazi, jer da će i ono to učiniti. Isto javi vijeće i vojvodi Hrvoju, moleći ga, da se za nj zauzme. Ali tek što se ovo smirilo, navali na vijeće knez Pavao Radenović s tužbom, što ono prima njegove bjegunce u Popovo i u Dubrovnik. Dne 30. novembra senat mu na to odgovori, da je odmah odredio, neka se ondje

njegovi ljudi pohvataju i njemu predadu, a takovi, koji bi ih skrivali, strogo kazne: što se pak Dubrovnika tiče, odgovara mu, da bar on, odgojen još od djetinstva na dvoru kralja Stjepana Tvrtka, dobro zna, kako je po njihovu zakonu svakomu slobodno uteći se u Dubrovnik, a taj da se zakon ne može gaziti[88]).

Jasno je, da su za Stjepana Ostoje nastupili nekaki napeti odnošaji s republikom, a kaki će im još kraj biti, čut ćemo u svoje doba.

Kako vidjesmo, vojvoda Hrvoje zauzima za nove vlade vanredno odličan položaj, jer ravna svim spoljašnjim, a svakako i unutrašnjim političkim poslovima bosanskim. U znak priznanja i sklonosti, Stjepan Ostoja obdari njega i sina mu Baošu u Sutjesci dne 8. decembra 1400 gradom i čitavom župom hlivanjskom.[89]) Time se posjed njegov sasvim priključi srednjoj Dalmaciji, u čije je poslove upravo stao živo ulaziti.

Nasilni postupak Stjepana Ostoje i njegovih velikaša s Dubrovnikom nalazi najbolji tumač u istodobnim zapletenim ugarskim prilikama. Kazivali smo, kako se Žigmund nakon neuspjeha u Bosni vratio u Višegrad i Budim, gdje ga nalazimo sve do druge pole februara 1399. godine.[90]) Dne 24. i 27. februara desio se u Levoči,[91]) to jest na putu u Krakov, gdje je posjetio ondješnji kraljevski par, a tom se prilikom istaknuo osobito rasipnim i kavalirskim životom; dne 23. marta zadržavao se na povratku u Kašovi,[92]) a od početka aprila opet boravi u svojoj prijestolnici.[93]) Lanjski neuspjeli rat stade ga sada opet mučiti, pa stoga dade u maju razglasiti, da se sprema na Turke i još neke svoje »nevjernike«, to jest na Bosnu.[94]) Ali od toga rata nije bilo ništa; ta on ga i nije za drugo oglasio, nego da mu posluži kao izgovor, da može nezakonitim načinom okrpiti svoj žep. U julu i augustu već ga vidimo, gdje preko Njitre i Liptó-Nagyvára kreće u Češku[95]) gdje su vrlo rdjavo stajale stvari po njegova brata Vaclava. U oktobru vraćao se preko Sakolce natrag,[96]) te stiže najkasnije početkom novembra u Višegrad,[97]) spremajući se na nov rat protiv moravskoga markgrofa i rodjaka svoga Prokopa, od kojega dakako i opet ne bude ništa.[98]) Slijedeću godinu 1400. Žigmund je najvećim dijelom protumarao po Češkoj i Moravskoj, kušajući da spase bratu svome vlast, a Luksenburškoj porodici

ugled. No to mu nije uspjelo, jer dok je on gledao, da primiri Češku, podiže se protiv Vaclava njemačko carstvo, pa ga većina knezova izbornika u augustu 1400. skine s prijestola i izabra svojim kraljem Falačkoga grofa Ruprechta. Sada uze Žigmund nastojati, da u svoje ruke dobije ne samo upravu u Češkoj, nego i vladanje u Njemačkoj. Svi su ga ti poslovi toliko zaokupili, da je morao pustiti lično vodstvo u ratu na jugu svoje države. Zato i vidimo, gdje se u februaru 1400. ban Nikola Gorjanski sprema kao glavni zapovjednik u rat protiv Bosne;[99]) dne 1. februara nalazio se u Zdencima u tadašnjoj križevačkoj županiji, a čini se, da je odavle onda krenuo put Knina, na koji je grad nekako u to vrijeme navalio vojvoda Hrvoje Vukčić, ter u njem podsio Erdeljca Antuna Šomkerekija. Erdeljac se srećno održao, a Hrvoje morao pred banskom vojskom uzmaći.[100]) Ljeti iste godine 1400. naumiše udariti sa srijemske strane mačvanski banovi Franjo Bubek i Ivan od Morovića, kako kažu, protiv Turaka, a za pravo valjda u Bosnu, ili u Mačvu, jer ih nalazimo dne 23. septembra utaborene kod Jaruga na Savi.[101]) Potanji tečaj i uspjeh te vojne nijesu nam poznati; svakako nije se ništa znatnije zgodilo.

Već je i suviše jasno postalo, da je Žigmundovo vladanje državi njegovoj samo na štetu; raskalašeni život, nečuvena rasipnost, lakomisleno općenje sa ženjskinjama, potpuni uzmak u Bosni, užasni nikopoljski poraz, izlišno tumaranje po Češkoj, a pogotovo favorizovanje stranaca, u prvom redu Nijemaca, Poljaka i Čeha, tako mrsko Ugrima i Hrvatima, jer se radilo o njihovim dobrima i dostojanstvima, konačno je moralo Žigmundu otudjiti i one, koji su do sada vjerno uz njega stajali. Preokret se zgodio naglo i nenadano, tako da se o kakoj organizovanoj uroti ne može govoriti; najviše o kakom predhodnom dogovoru. Dne 28. aprila stigoše u Budim glavni velikaši s brojnom pratnjom. Nakon što su se sastali, podjoše svi zajedno na kraljevski dvor, gdje oštro zatraže, da Žigmund medju njih dodje. Na čelu čitavomu pokretu bili su palatin Detrik Bubek i Ivan od Kaniže, nadbiskup ostrogonski. Kralj se odista odazove pozivu, te oboružan kratkim bodežom pristupi k njima i zapita ih, zašto li se tako drsko vladaju. Simun Frank, jedan od nazočnih velikaša, a inače neobično jaka ljudeskara, komu je po dogovoru bilo povjereno, da kralja zarobi, stane pred njega

pa mu odgovori, da su oni preda nj došli s ozbiljnim zahtjevom, neka bi se svi stranci, naročito »Pemci i Poljaci«, iz države istjerali. »Ako ih iždeneš iz zemlje, reče mu, onda ćeš i dalje biti naš kralj; ne ćeš li, onda nam više ne možeš biti gospodar. jer ćemo te zarobiti«. Iza tih riječi nazočna gospoda izvuku mačeve, te im uzeše glasno povladjivati. Žigmund se ipak ne uplaši, dapače, izvukavši bodež, povikne: »Prvomu, tko me se takne, probost ću ovim nožem vrat!« Ipak mu junaćenje ne pomože; ne htijući udovoljiti želji uzbudjenih velikaša, bude uhvaćen. Odmah poslije toga dodje red na strance po Ugarskoj, koje orobiše, izagnaše, ili utamničiše, a onda tek pomisliše na pitanje o prijestolu, nakon što je medjutim vladu preuzeo velikaški odbor, na čelu mu palatin Detrik Bubek. Glede Žigmundova nasljednika nije bilo sloge i sporazuma, što najjasnije dokazuje, da je čitava stvar bez dubljega i stvarnijega razmišljanja zasnovana.[162]) Dok je Žigmund tamnovao u Višegradu, kuda ga iz Budima premjestiše, nastale su četiri stranke, izuzevši, dašto, one velikaše, što su mu ipak vjerni ostali. Najveći broj ugarske gospode bio je za Ladislava Napuljskoga, koji je i onako imao vrlo velik broj pristaša u Hrvatskoj i Dalmaciji, a pomagala mu je i Bosna, dapače i sam papa Bonifacije IX.; toj je stranki bio na čelu nadbiskup ostrogonski Ivan od Kaniže.[163]) Druga grupa zauzela se za Žigmundova pašanca, poljskoga kralja Vladislava Jagiela, te ga dne 11. juna 1401. proglasi u Tapolčanu svojim kraljem, poslavši u Poljsku viteza Henrika, da ga o tom ubavijesti i u zemlju pozove. Vladislav se klimao u odluci svojoj, no videći, da su njegovi privrženici zauzeli i utvrdili neke sjevero-ugarske gradove, naročito važnu Njitru, skupi nešto vojske i utabori se na granici kod šepeške županije.[164]) Bilo je i takih, koji su najvolili, da se izabere domaći velikaš, no ta je stranka bila vrlo slaba. Četvrta je skupina napokon poželjela, da se uzme za kralja nesudjeni muž Hedvigin, austrijski hercog Vilim Habsburgovac, koji se baš sada naumio oženiti napuljskom kraljevnom Ivanom, kćerkom Karla II. Dračkoga. Dašto, prva je sada posljedica bila to, da je Ladislav Napuljski odbio prosca svoje sestre, videći u njem opasna takmaca. Vojvoda Vilim kušao je na to preko Venecije, da ipak svoju naumljenu ženidbu izvede, ali bezuspješno. Kad se kod signorije upitao, bi li ga ona po-

magala, ako se čega lati protiv Ugarske, ona ga i opet 27. juna odbije, naglasivši mu izrijekom, da je Žigmund doduše zatvoren, no još na životu, dapače da se dogovara s gospodom o svom oslobodjenju. [05])

Medjutim se podigoše pristaše Žigmundove. Prvi učini to erdeljski vojvoda Ščibor Ščiborić, koga onoga kobnoga dana, 28. aprila, nije bilo u Budimu, jer je u Sleskoj vodio neke pregovore o ženidbi Žigmundovoj s brieškom vojvotkinjom Margaretom, od koje ne bude ništa.[106]) Na povratku sazna za sudbinu kraljevu, pa odmah pozove plemstvo iz Moravske i Češke u pomoć, s kojim začne u sjevero-zapadnoj Ugarskoj gradjanski rat.[107]) Istodobno podiže se na jugu mačvanski ban Ivan od Morovića, a doskora se nadju još i drugi velikaši.[108]) Sada su počeli pregovori o izmirenju; na čelu takoj stranci bio je ban Nikola Gorjanski, u čijem interesu nikako i nije moglo biti zakraljenje Ladislava Napuljskoga, već poradi familijarne tradicije. U brzo uspio je tako daleko, da su velikaši kralja Žigmunda njemu prepustili na čuvanje; predavši im kao taoce sina Nikolu i brata Ivana, smjesti Žigmunda u junu na svojoj kuli u Šiklušu u baranjskoj županiji. Uz Nikolu Gorjanskoga skoro se nadje i grof Herman Celjski, pa tako se počelo raspravljati o kraljevu oslobodjenju, što je tim laglje teklo, čim se većma množila stranka Ladislava Napuljskoga.[109]) Sredinom oktobra bio je Žigmund opet na slobodi, te za 29. istoga mjeseca sazove u Papu nedaleko Stolnoga Biograda opći sabor, na kojem proglasi amnestiju svim dojakošnjim buntovnicima, a naročito onima od posljednjega vremena.[110]) A da se vidi, da se i on odlučio popraviti, zaruči se s kćerkom grofa Hermana Celjskoga, devetgodišnjom(!) Barbarom No sve se to tek na kratko vrijeme dojmilo lakomislenoga kralja, jer već početkom 1402. ostavi Ugarsku, te podje u Češku, gdje no se zadrži kroz više mjeseci. Prvo mu je bilo, da je prema budimskom primjeru zarobio brata Vaclava i bratučeda Prokopa, preuzevši sam vladanje u Češkoj.[111]) Po tom ode u Beč, gdje se izmiri s vojvodama Vilimom, Albrechtom IV. i Ernstom od kuće Habsburške, predade im na čuvanje brata svoga 4. augusta 1402., a onda dne 16. augusta utanači s njima savez i nasljedni ugovor, obećavši, da će u slučaju, ako umre bez muških potomaka, jednoga izmedju njih odrediti svojim nasljed-

nikom u Ugarskoj i Hrvatskoj.[112]) Pošto to nije išlo bez privole stališa i sabora tih zemalja, to ga Žigmund sazove u Požun, kuda podjedno dovede vojvodu Albrechta IV. Dne 14. septembra 1402. izdade kralj o svojoj osnovi povelju, u kojoj se kaže: »Promotrivši iskrenu vjernost i prijateljsku ljubav, koju je svjetli princip, naš premili nećak gospodin Albrecht, vojvoda austrijski, prema nama gojio i goji, kao i krvno srodstvo, kojim smo združeni, predajemo i darivamo istomu gospodinu vojvodi Albrechtu sa znanjem, savjetom i voljom svih prelata, baruna, plemića i žitelja kraljevstva našega ugarskoga, na temelju ovoga (lista) rečeno kraljevstvo ugarsko sa svim knežijama, županijama, gospoštijama, pokrajinama onako, kako mi to kraljevstvo sada držimo i posjedujemo, pod tim načinom, formom i pogodbom, da u slučaju, ako se desi, te bi mi umrli bez zakonitih muških potomaka, rečeno kraljevstvo ugarsko imade pripasti našemu nećaku, vojvodi Albrechtu kao zakonitomu baštiniku i nasljedniku. Na to su se takodjer svi baruni, prelati i gradovi kraljevstva našega posebnim pismom obvezali rečenomu vojvodi Albrechtu, pa će obvezu svoju obdržavati bez ikakve prevare. Ako bi se slučilo, te bi mi imali kćer, ili kćeri, obvezuje se naš nećak, da će ih po našoj smrti poudavati, te svakoj za miraz dati po sto zlatnih ugarskih forinata«.[113]) Tri dana poslije toga, dne 17. septembra, izdade Žigmund vojvodi Albrechtu drugu povelju, kojom ga imenova svojim zamjenikom i gubernatorom u Ugarskoj za sve vrijeme, što će ga proboraviti u tudjini, uredjujući češke prilike i vršeći poslove gubernatora u rimskom carstvu. I za tu povelju kaže kralj, da ju je izdao znanjem, voljom i privolom svih svojih velikaša i prelata. Ako bi Žigmund imao muških potomaka, jednoga, ili više, te bi umro prije svoga nećaka vojvode, onda će Albrecht ostati dotle gubernatorom državnim, dok ne dorastu njegovi sinovi. Konačno nalaže Žigmund svima i svakomu, da se vojvodi Albrechtu pokoravaju kao upravitelju u svim poslovima do njegove smrti.[114]) Medjutim ono »znanje, volja i privola« ugarske i hrvatske gospode nije bilo tako srdačno i oduševljeno, što i jest samo razumljivo. Šta više, gospoda sabrana u Požunu, opirala su se Žigmundovim osnovama; kraljev tajnik i životopisac Eberhard Windecke izrično kazuje, kako je Žigmund stališima koješta obećavao, a onda im se i prijetio, da im istisne potvrdu

svojih riječi.[115]) Zato vidimo, gdje tek 21. septembra izdaju velikaši i ostali dostojanstvenici austrijskomu hercogu Albrechtu ispravu, u kojoj se obvezuju, da će ga uzeti za svoga vladara, za slučaj, ako Žigmund umre bez muških potomaka. Ovu je ispravu potpisalo i svojim pečatom ovjerovilo sto i deset velikaša, prelata i plemića, te zastupnici gradova Požuna i Šoprona. Od prelata prihvati nasljedstvo njih deset, medju njima nadbiskup ostrogonski Ivan od Kaniže, nadbiskup spljetski Andrija i biskup zagrebački Eberhard de Alben; a od velikaša i plemića, medju ostalim palatin Nikola Gorjanski i brat mu Ivan, župan temeški, mačvanski ban Ivan od Morovića, onda Filip od Korogja, Nikola Tot od Susjedgrada, Andrija Hercog od Orahovice, prior vranski Emerik Bubek i Krbavski knezovi Karlo i Ivan.[116]) Žigmund je svakako bio zadovoljan takim razvitkom stvari; dapače još 23. septembra proglasi Albrechta svojim vikarom i gubernatorom u Ugarskoj, te pozove sve plemiće i vitezove na dužnu poslušnost, a onda obeća Habsburgovcu čak i posebnu rezidenciju i godišnji dohodak od 12.000 zlatnih ugarskih forinata.[117])

Je li možno, da je ono isto plemstvo, koje je još lani u aprilu poradi nekoliko doseljenih njemačkih, čeških i poljskih velikaša onako gnjevno navalilo na kralja, sada iskreno pristalo na tako važne promjene? Zar da pored zakonito okrunjena kralja u zemlji vlada mrski Nijemac? Nesumnjivo pod dojmom krvavoga križevačkoga sabora, te susjedne austrijske zemlje, u kojoj je moglo na granici biti vojske, ugarska su i hrvatska gospoda u Požunu pod silom i pod presijom, ma kakvom, izdala one isprave. Kako su mislila, to je pokazala najskorija budućnost.

Još u prvoj polovici godine 1401. bila je u Hrvatskoj i Dalmaciji općenito priznata vlast Žigmundova, kad u to stigoše glasi, da je kralj s prijestola skinut i zasužnjen od ugarskih velikaša, ter da se pita, tko će biti kralj. Dakako, sada se lako bez zaprijeka mogla podići stranka Ladislava Napuljskoga po čitavoj zemlji, a na čelo joj stanu bosanski kralj Stjepan Ostoja i vojvoda Hrvoje Vukčić. Znamo, da su i u Ugarskoj mnogi od velikaša izabrali sina Karla II. Dračkoga svojim kraljem, pa stoga i jest Ladislav dne 27. maja 1401. pored vojvode Hrvoja, možda nepoćudna ugarskoj gospodi, još ime-

novao svojim namjesnikom u Ugarskoj, Hrvatskoj i Dalmaciji »s potpunom vlasti u sudskim i u ratnim poslovima«, Talijanca kneza trojanskoga Petra de Andreis, za koga inače nema nikake potvrde, da bi ikada vlast svoju vršio[118]. Tim je živahnija Hrvojeva akcija, tobože u ime Ladislava Napuljskoga, a za pravo u ime svoje i u ime kralja Stjepana Ostoje, kojom je opet uskrišena ideja Stjepana Tvrtka, da se Dalmacija, Hrvatska, Slavonija, Bosna i Srbija stope u jednu državnu cjelinu, nezavisnu od Ugarske. Dašto, bosanski se dvor stalno nadao, da kralj Ladislav ne će nikad doći u svoju državu, da njome faktički zavlada, pa da će tako i uspjeti u svojim težnjama, koje su se inače ukrštavale s napuljskima. Prilike su u taj čas bile takove, da je vojvoda Hrvoje mogao s nekom sigurnošću početi kod veleважnoga Zadra. Tu je općinu naime Žigmund tek nedavno upravo drzovito prevario; lakomi kralj trebajući novaca pošalje u Zadar kao svoga opunomoćenika Pavla Našića, koji dne 2. juna 1399. ponudi općini za 40.000 dukata otok Pag u podpuno vlasništvo, s kojim je ona vazda imala kojekakih neprilika; Zadar sav radostan primi tu ponudu i skuca novce, ali kad tamo, ni otoka, ni novaca[119]. Ovo raspoloženje bilo je vojvodi Hrvoju dobro poznato, kad je iz svoga tabora, možda nedaleko Knina, u junu 1401. poslao u Zadar slijedeće pismo:

»Mi Hrvoje, veliki vojvoda kraljevstva bosanskoga, ter generalni vikar preblagih vladara, kralja Ladislava i kralja Ostoje, dajemo na znanje svima i svakomu, kojih se tiče, kako smo ne od nužde, prevare ili straha, već po svojoj volji odlične rektore, plemiće, vijeće i općinu grada Zadra primili za našu odabranu braću, te ćemo ih, tako nam naše viteške vjere, braniti i štititi u svako doba i na svakom mjestu protiv svakoga, ne štedeći kod toga ni ličnosti naše ni one naših podanika, ni dobra naša. Ovim pak ćemo ih listom štititi, ako pomenuti rektori i plemići podignu zastavu prejasnoga kralja Ladislava, naročito ako je uzvise s prisegom na sveti krst i na svete moći, obvezavši se, da će biti vjerni kralju Ladislavu, ter da ne će skinuti do smrti pomenute njegove zastave. Obećajemo još našom viteškom vjerom, da je prejasni naš kralj Ostoja spreman da prisegne na sveti krst i na svete moći, kako nikada ne će za života svoga pustiti pomenutih plemića i grada

Zadra. A i ja Hrvoje sa svojom ženom, sa svojim jedincem sinom, braćom i družinom, a to su Dragiša i Vojslav, naša braća, pa Vojko, vojvoda Petar, Tvrtko i brat mu Vojko, svi ćemo se mi zakleti na krst i moći, da ćemo sve plemiće toga grada sve do smrti naše braniti svojim silama i snagom pomenutoga gospodina kralja ugarskoga (t j. Ladislava) protiv njegovih suparnika U potvrdu toga gotovi smo pomenutim plemićima izdati privilegija gospodina kralja našega i naša pod visećim pečatom. Dano u taboru (kod Knina, mjeseca juna?) godine 1401.«[120]).

Na to pismo, kojim se Zadar pozivao na otpad od Žigmunda u korist Ladislava Napuljskoga, vijeće zaključi izbor četvorice poslanika, da ugovaraju s poslanicima kralja bosanskoga i vojvode mu Hrvoja, pa da ga po tom o svem ubavijeste. Poslanicima je bilo još izrično naloženo, da valjano pretresu s Hrvojem paško pitanje i ono o prihodu gradske tridesetnice, koju im je Žigmund oteo. Već dne 22. juna vratiše se zadarski poslanici s pozitivnim odgovorom, a taj zadovolji vijeće, tako te ono ponovno opunomoći iste poslanike, da nastave dogovore »o priznaji kralja Ladislava« i o poslanstvu, koje bi se k njemu u Napulj poslalo s naročitom ponudom za otok Pag i gradsku tridesetnicu u iznosu od jedne hiljade dukata, isplaćene u dvije godine. »Štogod rečeni plemići, naglasuje napokon vijeće zadarsko obzirom na svoje poslanike, s pomenutim Bošnjacima učine i utanače, neka bude tvrdo i neka se izvede«[121]). O tim poslovima, dašto, u brzo sazna susjedni Pag, pa videći, da mu se sprema zlo, jer od zatvorena Žigmunda nije mu moglo biti u taj čas pomoći, obrati se sav zdvojan na Veneciju, moleći je, da ga primi pod svoje okrilje kao svoga podanika. Ali oprezna republika, čuvajući još uvijek svoju strogu neutralnost, odbije Pag najljepšim i najlaskavijim frazama dne 28. juna[122]). Sve, što je uradila, bilo je to, da je dne 4. jula odredila, da se pošalje opunomoćeni poslanik u Zadar s nalogom, da ga uznastoji umiriti s »nesrećnim« Pažanima; dne 6. jula imenova stoga dužd Mihajlo Steno u tu svrhu plemića Franju Foscarija, davši mu potanku instrukciju, kako da se vlada[123]). Dašto, Venecija je zebla u duši pred eventualnim dolaskom Ladislava Napuljskoga u Dalmaciju, a naročito ako mu se predade Zadar, zato i jest bilo u njenom

vitalnom interesu, da ga uzdrži na Žigmundovoj strani. Medjutim kud i kamo slabiji bješe u taj mah odziv na poziv Hrvojev od strane ostalih dalmatinskih gradova, makar da se i sam kralj Stjepan Ostoja utaborio kod Knina s glavnom bosanskom vojskom. Trogir je doduše još 16. juna poslao k bosanskom vojvodi tri svoja poslanika, da se s njime pogode, a 4. jula dapače složio se s mišlju, da pošalje posebno poslanstvo kralju Ladislavu u Napulj; ali na glas o oslobodjenju Žigmundovu otpremi on dne 21. novembra u Knin Ostoji i Hrvoju naročito poslanstvo, koje očitova, da će Trogir poslati svoje poslanstvo Ladislavu u Napulj onda, kad to učine i ostali Dalmatinci[124]). Spljet opet naprosto se oružjem opre vojvodi Hrvoju. Taj je grad još od 1399. s njime bio u nekom neprijateljstvu, kad su u njem nastale dvije dušmanske stranke, a od kojih bude jedna protjerana; u tom je poslu Hrvoje šarao, pomažući čas jedne, čas druge, pa tako mjesto da se njihovom neslogom okoristi, on se izigra kod obiju[125]). Za osvetu navale Spljećani po tom na njegov grad Omiš, te ga osvoje. Znajući, da uvrijedjeni vojvoda ne će mirovati, već da će na njih udariti jakom silom, odluče, kao i Pažani, da se predadu pod zaštitu mletačku, no signorija i njih dne 1. oktobra na prosto odbije[126]). Vojvoda se Hrvoje medjutim odista spremao, da opet osvoji Omiš, pa se u tu svrhu obratio na Dubrovnik i Veneciju, tobože kao gradjanin tih pomorskih vlasti, ne bi li mu one ustupile za neko vrijeme potrebne ladje. Dakako, njega snadje ista sudbina kao i Spljećane Dubrovčani mu dne 18. oktobra 1401. ovako mudro odgovore: »List gospodstva ti primismo i razumismo, a jer što ni piše gospodstvo ti, kako knez Markul preko volje i hotenja gospodstva ti primi (osvoji) Olmiš i uljeze sam svojom glavom u njem, a prose gospodstvo ti od nas i na njega pomoći po moru, za to s svakojim umiljenjem i poštenjem odvještamo gospodstvu ti. Po milosti velikago cara nebesnago i prečiste bogomatere gospodstvo ti jeste jakosne i uzmnožni, morete takovu člověčcu (to jest spljetskomu knezu Markulu) odoljeti osvetiti se i mnogo vecem i većem od njega, a nas mnogosmjereno molimo gospodstvo ti u tom nemojte ukladati i Bog vi uzmnoži gospodstvo[127])«. Venecija takodjer ne izosta sa svojim načinom; dne 28. decembra 1401. javi mu po njegovu poslaniku Ljudevitu de Matafaris

Zadranu, da joj je vrlo žao što mora čuti, da se protiv njezina miloga gradjana i prijatelja dižu dušmani; ali i ako je ona vazda spremna njemu svaku uslugu učiniti, ipak joj se ne čini pošteno, da se miješa u ove njegove stvari[128]). Dok se to zgadjalo s Hrvojom, dopre i u Zadar glas o Žigmundovu oslobodjenju; to bješe povodom, da se u gradu stala stvarati stranka, koja je općinu naumila predati Veneciji. Već 1. decembra vijećalo se u duždovoj palači o toj važnoj ponudi[129]). Taj je puta napokon republika sv. Marka skinula krinku neutralnosti, očito, što je znala, da je Ladislav Napuljski svakako naumio prijeći preko mora i primiti baštinu svoga oca; toga se opet Venecija, kako rekosmo, živo plašila, te je stoga na ponudu zadarsku odmah izabrala posebni odbor, kojemu je predala brigu o pregovaranju.[130]). Već dne 5. decembra odredi taj odbor, da se skupe galije, koje bi mogle eventualno biti od nužde, ako stvar dobro prodje, a sjutradan uze pretresati uvjete. Odbor ponajprije izjavi, da dobro shvaća veliku važnost stvari, iz koje bi se medjutim moglo poroditi veliko množtvo raznih zapleta baš nedoglednih posljedica. Istina je, Venecija uporno teži, da Zadar opet dobije u svoje ruke, jer bez njega joj nije sigurna vlast njena na jadranskome moru; ali ona i to želi, da se to ne zgodi na štetu, nego na probit istoga grada; no u tom je priječe poznate obveze spram krune ugarske. Zato predloži odbor kao najzrelije, neka neki od onih Zadrana p o t a j n o potraže kralja Žigmunda, i to na mletački trošak, pa neka mu onda razlože svoje i čitave Dalmacije bijedno stanje i postave alternativu, da im (ako ne želi, da grad dodje u ruke Ladislava Napuljskoga) ili pomogne, ili dozvoli, da se bar za sada, uz pridržanje svih ugarskih prava, predadu zaštiti mletačkoj (to jest običnim riječima rečeno, republika se nadala, da će Žigmund u toj stisci, a redovitoj novčanoj oskudici, grad naprosto — prodati). U znak zahvalnosti Venecija će onda svim svojim silama nastojati, da svakako spriječi Ladislavu Napuljskomu prijevoz po moru u Dalmaciju. Onim Zadranima, što sada vode kolo u pitanju pridruženja Veneciji, obeća odbor, da će njih i njihove potomke imenovati pravim mletačkim gradjanima sa svim pravima, što ih imadu članovi velikoga vijeća, a suviše još, dok su živi, četiri stotine dukata godišnje provizije; pored toga oni još mogu slobodno trgovati ne samo po Zadru, već

i po čitavoj mletačkoj oblasti, i to s mletačkim brodovima. Za poslanika mletačkoga, koji će s takim odgovorom poći u Zadar na dalje dogovore, izabran bude dne 7. decembra Marin Karavello[131]). Nije nam sačuvano, što je Žigmund odgovorio i kako se u toj stvari vladao; tek jedno je jasno: izdajice zadarske, a tako i Venecija, bili su odbijeni, a to je zacijelo zasluga kraljevskoga vijeća, jer ne vjerujemo, da bi lakomisleni Žigmund samo tako pregorio ponudjene mu dukate. No u taj se čas dogodi važna promjena u Dalmaciji: tvrdi Klis, gospodar Spljeta, Trogira i Omiša pade sredinom decembra u ruke Hrvojevu šurjaku Ivanu knezu Nelipiću, a tim se posjed tih gradova morao u skoroj budućnosti povoljno riješiti po politiku bosanskoga dvora[132]). Već 22. decembra pošalju Trogirani knezu Ivanu u znak prijateljstva i sklonosti dvadeset akova vina, a u maju 1402. odluče se zajedno sa Šibeničanima na predaju. Trogirani pošalju vojvodi Hrvoju svoje sugradjane Blaška Andrijevića Marinova, Andriju Žigu Cegina i Jakova Nikolića Jakovljeva, a Šibeničani Ivana Tavelića, Stjepana Mafeja i Ivana Mišekonjića. Vojvoda Hrvoje Vukčić i šurjak mu knez Ivan Nelipić potvrde im na to dne 13. maja u Sinju sve pravice, što su im ih dali kraljevi Ljudevit I. Anžuvinac i Žigmund, kunući se na raspelo, da će ih vazda lijepo paziti i braniti od svakoga na kopnu i na moru. Poslanici opet izjave, da njihove općine primaju kralja Stjepana Ostoju za svoga vladara, da će razviti njegovu zastavu, položiti zakletvu vjernosti i podanstva. »U slučaju pak, kaže se dalje, ako bi presvijetli kralj Ladislav, došao u ove strane, udesit ćemo, da i on te prisege i povelje sa svim klauzulama i darovanjima potvrdi i odobri«. Iz Sinja podjoše poslanici trogirski i šibenički u Podviseć[133]), na donjoj Cetini, gdje se baš tada nalazio Stjepan Ostoja sa vojvodom Sandaljem Hranićem, knezom Pavlom Radenovićem i Mirkom Radojevićem, te ondje sam kralj bosanski dne 15 juna potvrdi povelje izdane im od vojvode Hrvoja[134]). Ovaj nam primjer najbolje pokazuje, kako je bosanski dvor tobože radio u Hrvatskoj i Dalmaciji za kralja napuljskoga, a za pravo za sebe, nadajući se stalno, da Ladislav nikad ne će doći u položaj, da preuzme baštinu svoju.

Medjutim nije ni budimski dvor sve to promatrao skrštenih ruku. Ponajprije budu provedene neke promjene u naj-

višim redovima državnih dostojanstvenika. Palatinom postane nekako početkom 1402. dosadanji ban Nikola Gorjanski, osobit pouzdanik Žigmundov, dok ga na banskoj stolici zamijene prior vranski Mirko Bubek i zagrebački biskup Eberhard de Alben. Biskup zagrebački stekao je sebi još prošle godine 1401. velikih zasluga, kad je za sužanjstva Žigmundova ušao »s vojskom u kraljevinu Slavoniju i njezine velikaše uzdržao u pokornosti i dužnoj vjernosti spram kralja«, a sada se dvor nadao od njega, da će znati isto učiniti u Hrvatskoj i Dalmaciji.[135]) I odista, na pramaljeće 1402. već vidimo oba bana na putu po Dalmaciji, ne bi li ondašnje gradove odvratili od Ladislava i Ostoje, jer ih nalazimo u aprilu u Dubrovniku, i to ne bez razloga. Vidjeli smo, kako su se kroz godinu 1400. zaoštrili snošaji izmedju republike sv. Vlaha i bosanskoga dvora, a ti su se pogoršali, kad je ujedared god. 1401. Stjepan Ostoja stao jasno zahtijevati od grada, da skine ugarsku zastavu i da razvije bosansku. Vijeće je dubrovačko dakako odbilo zahtjev Ostojin izjavivši, da je Dubrovnik slobodan od Ugarske, kojoj plaća dohodak jedino u ime zaštite, kao što daje Bosni »srpski dohodak« za slobodno trgovanje po bivšim srpskim zemljama. Stoga malo da nije već sada došlo do rata izmedju Bosne i Dubrovnika, a Dubrovčani se i jesu spremali na odbranu poslavši Žuna Tođora Prodančića sa dvije oboružane galije u Ston, da ga zaštiti od kake navale No okršaj se ipak nije zbio, jer je Stjepan Ostoja i odviše bio zabavljen u Hrvatskoj i Dalmaciji.[136]) Uza sve to se oba novoimenovana bana pobojaše, da bi se na posljetku mogao Dubrovnik odmetnuti, pa zato dodju lično u grad, gdje od vijeća i gradjana za svaku sigurnost primiše ponovnu prisegu vjernosti za kralja Žigmunda dne 12. aprila 1402 [137]) Ali time teško povrijediše bosanski dvor i pristalice Ladislava Napuljskoga, pa stoga vojvoda Hrvoje pošalje u Dubrovnik Ratka Mišanovića, koji spočitnu vijeću i gradjanstvu, što su »prisegli prioru i biskupu na protiv kralja (t. j. Stjepana Ostoje)«, te se tako pokazali kao dušmani bosanski. Sada se uze ispričavati vijeće vojvodi Hrvoju, poručujući mu 13. maja 1402. u pismu ovo: »Zna svijet i zemlja vsa i gospodin kralj Ostoja i vaša milost, od postanja naši prvi kako su živjeli s gospodami s vsakom poštenom ljubvom i pravom vjerom, i tože mi mislimo uzdržat do kole Bog do-

pusti. Istinom mi smo prisegli gospodinu kralju ugarskomu, da onoj, što su naši stari objetovali gospodinu ugarskom dohodak davat, da ga dajemo, kako smo ga i davali, a oni nam potvrdili vse zakone i sloboštine, koje smo imali u dni kralja Lauša (Ljudevita I.). A na gospodina kralja Ostoju i na vas gospodu bosansku nijesu nas iskali, ni togaj Bog dopusti, jer i oni znaju, tko je Dubrovnik i koju vjeru ima, i pače znaju, čim je Dubrovnik od postanja objetan gospodinu kralju i gospodi i današni dan vide, kako nas gospodin kralj Ostoja i gospoda bosanska ljube, kako mi služimo i uzdržimo objet i krasno naučenije naših prvijeh i napred Boga moleće mislimo, dori nas jedan teče, što ne primaknemo na slavu i čast kraljevstva bosanskoga ne mislimo umaknuti«.[138]) Premda su Dubrovčani naličnim pismom na kralja Stjepana Ostoju kušali da rasprše svaku sumnju u svoje dušmansko raspoloženje spram Bosne, dapače i svojim oblastima izdali strogu zapovijed, »da niktor nesmjet bude nijednoga primiti«, koji bi bio protivnik kralja bosanskoga, te pobjegao na zemljište republike dubrovačke, da se u njem skloni, ipak se ljutiti kralj nije više dao umiriti;[139]) još samo jedan korak dijeli obje države od krvava rata. Iz Dubrovnika podjoše oba bana u Spljet, gdje su boravili dne 26. aprila 1402. Splječani ih dočekaju velikim slavljem, te pored Ivana Gorjanskoga izaberu još i brata mu palatina svojim gradskim knezom, a onda polože zatraženu prisegu vjernosti na ruke zagrebačkoga kanonika Teodora, zamjenika obiju banova.[140]) Pored Dubrovnika i Spljeta još su se u taj čas održali u vjeri kralju Žigmundu, otoci Brač, Hvar i Korčula,[141]) dapače ban Mirko Bubek okuša se i na bojnom polju, jer mu je za odsutnosti vojvode Hrvoja srećno uspjelo provaliti u dubičku župu, te je negdje u julu 1402. opet natrag pripojiti kraljevini Slavoniji, pa onda popraviti važnu tvrdjavu Gredu na putu iz Dubice u Banjaluku.[142])

Dok su se ti dogadjaji zbivali u Hrvatskoj, pregne napokon Ladislav Napuljski ozbiljno za ostvaranjem svoje davne želje. Potpuna sigurnost u baštinskoj mu kraljevini Siciliji s jedne, a teški neredi u Ugarskoj s druge strane, omoguće mu taki korak, što više, uza nj je stajao i sam papa Bonifacije IX. »Razmišljavajući danju i noću, kako bi zadobio i usrećio kraljevine Ugarsku, Dalmaciju i Hrvatsku, od kojih je najveći dio

na nepravedan način u rukama njegovih takmaca i buntovnika«, izdade Ladislav dne 17. juna 1402. u Napulju svečano pismo, kojim imenova svojim namjesnikom u pomenutim kraljevinama Alojzija Aldemarisca de Maresci, maršala Sicilije i vrhovnoga kapetana napuljske mornarice, podijelivši mu »potpunu vlast čistoga i mješovitoga imperija i mača i potpunu jurisdikciju za pravosudje i za rat«. U pismu mu dalje Ladislav podaje opsežan naputak, što i kako da radi. Nalaže mu, da s mjesta krene u pomenute zemlje i da ih nastoji predobiti, onda ga ovlašćuje, da može u njima namještati zvaničnike, prodavati daće i rude, ili ih u zakup uzimati, a prihodima tako dobivenim podmirivati plaću svoju, činovnika svojih i vojske. Pored toga još mu daje vlast, da može silom natjerati pojedine velikaše na pokornost i vjernost, a praštati onima, koji bi se dragovoljno pokorili. Napose mu se naglašuje, da vršeći službu ima vazda poštovati obrede, ustanove, odredbe i običaje pomenutih kraljevina, a podjedno da i pripazi, e se ni drugi zvaničnici ne bi o njima ogriješili.[143]) Dašto, u prvi je mah od osobite važnosti bilo, kako će se Venecija vladati u tom poslu. Još početkom maja pogovaralo se po Dalmaciji o skorom dolasku napuljskoga brodovlja, pa stoga se dne 17. i 18. maja iz Zadra obrati kapetan onoga mletačkoga brodovlja, što je stražu čuvalo na jadranskome moru, na svoju vladu s upitom, kako bi se vladao, ako sastane galere kralja Ladislava. Vijeće mu odgovori dne 1. juna, da se ima sasvim neutralno držati, te jedino pripaziti, da one ne bi nanijele kake štete mletačkim ladjama.[144]) I odista pod konac jula pokaže se u blizini Zadra pet galera napuljskih, a vijeće i opet izdade dne 30. jula naličan nalog na svoga kapetana.[145]) Medjutim se kralj Ladislav obrati na dužda posebnim poslanstvom, da mu predloži obranbeni savez; signorija opet dne 3. i 8. augusta odbije savez, jer da se drži neutralno u čitavoj stvari, te ponovno zajamči napuljskomu brodovlju i samomu kralju svaku sigurnost od njezine strane.[146]) U to stiže i Alojzije Aldemarisco s pet galera i jednim brigantinom pred Zadar; u taj je čas grad još neodlučan bio, pa zato otpremi dne 24. augusta tri poslanika svoja, naime Vida Matafarija, Pavla sina Franje Jurjeva i Damijana Našića k vojvodi Hrvoju, koji se tada nalazio u Ostrovici, da ga upitaju za savjet; očito su Zadrani htjeli saznati, kako će se bosanska

politika vladati spram napuljske akcije. Ali pod dojmom napuljske oružane sile i ne čekajući odgovora sastane se gradsko vijeće dne 27. augusta, te nakon duljega raspravljanja zaključi slijedeće: »Neka gospodin Alojzije, namjesnik svjetloga vladara gospodina Ladislava i kapetan nad pet galija i jednim brigantinom, što se nalaze pred gradskom lukom, slobodno s nekoliko svojih drugova udje u grad, a onda neka se izvjesi zastava pomenutoga kralja, ali i podjedno zastava kraljevstva ugarskoga«. Po nalogu vijeća uvedoše zatim uz zvonjavu zvona i pucanje lumbarda Aldemarisca u grad Jakov Radunić, Andrija Grisogono, Juraj Cedulinić, Sime Detrik, Toma Petričević i Pavao Pavlović. On udje na vrata sv. Krševana (danas Porta marina), te ponajprije obadje crkvu toga sveca i zaštitnika gradskoga, a onda budu uz opće veselje i radosno klicanje svjetine izvješene pomenute zastave; sjutradan dne 28. augusta udju dozvolom gradskoga vijeća i brodovi napuljski u luku. Dne 3. septembra napokon opet se sastane gradsko vijeće, na koje taj puta pored sedamdesetorice plemića dodjoše još i nadbiskup zadarski, biskup kninski, opati sv. Krševana i Rogova, očit dokaz papinske sklonosti Ladislavu, pa svi ti polože na ruke Alojzija Aldemarisca prisegu vjernosti novomu kralju. Sjutradan bi odredjeno, da se u svim javnim ispravama spominje ime kralja Ladislava, na što je njegov namjesnik odmah stao vršiti svoj čin, imenovavši pored drugih Pavla Pavlovića državnim odvjetnikom i nadzornikom komorskih prihoda u Dalmaciji i Hrvatskoj. Medjutim se i vojvoda Hrvoje primakne Zadru i utabori u Zemuniku. Odavle pošalje dne 28. augusta poslanstvo u Zadar, na čelu mu brata, valjda Vojislava, koji za sjutradan pozove Aldemarisca k Hrvoji na dogovor; po posljedicama vidimo, da se radilo o ratovanju protiv onih mjesta, što su još priznavala Žigmunda svojim kraljem. Dne 6. septembra krene Ladislavov namjesnik s trista Napuljaca, četiri stotine Zadrana i trista ine pomoćne vojske iz zadarske okolice na grad Vranu, gdje mu se još pridruži pet stotina Hrvojevih konjanika. Taj grad baš nije tako lako bilo osvojiti, jer nakon odbijenih juriša odluči se Aldemarisco prisiliti ga podsadom na predaju; ali se u to zgodi nešto osobito važno. U isto doba, kad je napuljski namjesnik udarao na Vranu, sastao se bio u Požunu onaj sabor, na kojem Žigmund prisili ugarsku

i hrvatsku gospodu, da uzmu austrijskoga vojvodu Albrechta IV. za njegova nasljednika (drugom polom septembra 1402). Nema sumnje, da su se velikaši odlučili na drugi način izvući od take nasilne obveze, a medju njima bješe i prior vranski Mirko Bubek. Njega je moralo jediti, što mu je lakoumni kralj skinuo oca Detrika s palatinske časti, dapače malo pred sabor i njega s banske,[147]) a sada mu svakako nije bilo nakon požunskoga sabora druge, nego se odmetnuti od Žigmunda i pribiti Ladislavu. Tek što se vratio u Vranu, predade 12. oktobra grad Aldemariscu.

Padom Vrane započe sveopći pokret protiv Žigmunda tako, da je otpad čitave Dalmacije bio tek pitanje najkraćega vremena. Ostavivši dne 19. oktobra Zadar, u koji se bješe na čas svrnuo, Aldemarisco pade pod tvrdi Ljubać-grad kod Nina, te ga već sjutradan samo s tri galije i pedeset konjanika osvoji. Dne 25. oktobra krene prama Spljetu, najjačemu stupu Žigmundovu. Na glas o njegovu dolasku grad se odluči mirno predati; nadbiskup Andrija Gualdo i drugi privrženici Žigmundovi pobjegnu, dok Ivan i Nikola Gorjanski budu skinuti s kneževske časti. Dne 24. decembra već se u javnim ispravama spljetskim navodi Ladislav kao kralj, a Šibeničanin Ivan Mihajlo Naplović kao potestat.[148]) Dašto, Šibenik (19. novembra) i Trogir (25. novembra) takodjer srdačno dočekaše Aldemarisca, »razvivši stijeg kralja Ladislava velikom svečanošću«. Jedini grad Skradin opre se napuljskomu namjesniku tako, da ga je trebalo podsjedati s kopna i s mora, te za to uzeti u pomoć čete ostalih dalmatinskih gradova.[149]) Razumije se samo po sebi, da je Aldemarisco svagdje potvrdjivao povelje u ime svoga kralja; tako je, zamoljen od poslanika Stjepana Maffea potvrdio gradu Šibeniku dne 20. decembra 1402,[150]) a gradu Spljetu dne 6. januara 1403.[151]) sve njihove stare sloboštine. Ali Aldemarisco nije zaboravio ni Dubrovnika; ipak mu sve poruke bjehu badava, jer je republika sv. Vlaha voljela dalekomu Žigmundu, nego li pomorskom svom napuljskom susjedu. Dne 13. novembra vidimo, gdje piše kralju Žigmundu, palatinu Nikoli Gorjanskomu i banu mačvanskomu Ivanu od Morovića, šaljući tom prigodom kralju po naročitom poslanstvu bogate darove, dašto, samo da od sebe odbije svaku sumnju.[152]) Dubrovnik medjutim nije bio osamljen, jer je pored njega bilo i

po ostalim gradovima sporadičkih dušmana sina Karla II. Dračkoga. Primjerice Zadranin Filip Jurjević nije na poziv gradskih knezova htio poći s vojskom pod Vranu, pa ga stoga dne 10. septembra proglasiše veleizdajicom i lišiše imetka u korist gradske općine. Njegovu je kuću, što je stajala pred crkvom sv. Stošije, Aldemarisco dne 16. oktobra izabrao za svoj stan. Za Filipovim primjerom poveo se dapače i Damjan Našić, kojemu takodjer bjehu imanja zaplijenjena (28. januara 1403.), a ženi i sinu Petru naloženo, da za tri dana ostave grad[153]). I po drugim je gradovima bilo ljudi, koji su ostavili kuću i ognjište, samo da se ne moraju pokloniti Napuljcu, pa zato i dade Aldemarisco dne 1. decembra 1402. javno proglasiti u Zadru, da se svi gradjani, koji su se tada raspršili »po Dalmaciji, Hrvatskoj ili takodjer u Slavoniji«, moraju najkasnije do Božića povratiti svojim kućama, jer da će se inače svaki, koji za četrdeset dana ne dodje, smatrati izdajicom i lišiti imetka; isto će se tako kazniti svak, tko bez njegova znanja ostavi grad, »dok se kraljeva volja ne proglasi«[154]). Ovim proglasima, a i drugim prijetnjama Aldemarisco zastraši javne i potajne dušmane svoga gospodara toliko, da je već 14. decembra mogao prvo poslanstvo otpraviti u Napulj, da se pokloni kralju Ladislavu. Po namjesničkom nalogu podjoše onamo najodličniji gradjani zadarski: opat sv. Kuzme i Damjana, opat sv. Krševana Miroslav, Pavao i Lucijan Jurjević, Damjan Benja, Juraj Cedulinić, Šime Busiolo, Nikola Grgurov, Antun i Rastko Damjanov, Ivan Mihin Našić i Benko Galo. Ti se poslanici dne 27. decembra 1402. ukrcaše u Zadru u brodove, te otploviše u Napulj, da Ladislavu očituju vjernost i odanost svoga grada, a za cijelo da ga i pozovu, neka bi što prije lično došao u Dalmaciju[154]). Eto tako je koncem g 1402. bila sva Dalmacija do Dubrovnika i Hrvatska južno od Velebita u vlasti Ladislava Napuljskoga, čemu je pored vojvode Hrvoja mnogo doprinio i prior vranski Mirko Bubek[156]).

Ali pokret u korist Ladislava Napuljskoga protegao se taj puta i na Ugarsku, kako nikad još do sada Ovdje je čitavom pokretu stajao na čelu ostrogonski nadbiskup Ivan od Kaniže, kojemu se u brzo pridruže i mnogi ostali crkveni dostojanstvenici, dašto, jer se znalo, da papa Bonifacije IX. pomaže i zagovara stvar. Nezadovoljnici sastaše se u januaru 1403. u Velikom

Varadinu, pa polože ondje nad glavom sv. Ladislava kralja zakletvu, da će Žigmunda zbaciti s prijestola, a na nj uzvisiti Napuljca Ladislava[157]); iza toga razviše barjak novoga kralja svoga, koji je po svim mjestima dočekivalo i primalo svećenstvo, noseći preda nj u svečanim litijama svete moći[158]. Medju nezadovoljnicima od hrvatske strane nalazimo taj puta i Krčkoga kneza Nikolu, sina osloboditelja Marijina, bana Ivana; još u augustu 1402. tražio je Krčki knez Nikola pomoći protiv Aldemarisca u Veneciji[159]), a pod konac iste godine već ga nalazimo u taboru kralja Ladislava, koji mu u Napulju dne 26. januara 1403. darova, kao savjetniku i »milom rodjaku« svome, grad Okić u »herceštvu« slavonskom, a podjedno dozvoli, da može svoj grad Ozalj zamijeniti gradom Ostrovicom u Lici, do onda vlasništvom plemića i viteza Petra Novakovića[160]. Osim kneza Nikole još se pridruže napuljskoj stranci i neki dojakošnji dušmani njezini; tako već pomenuti Zadranin Damjan Našić sa svojim sinovima, kojima stoga Ladislav dne 26. januara 1403. oprosti dosadanju nevjeru, a zaplijenjeni imetak povrati[161]. Od plemstva slavonskoga nalazimo medju dušmanima Žigmundovim braću Ivana, Nikolu i Antuna od Brezovice, Dmitra i Jurja od Medjurića, Ladislava i Žigmunda od Opatovca, Stjepana i Nikolu od Orahovice, Stjepana Ivanovića i Jurja Mihaljevića od Završja županije požeške, Žigmunda sina Aleksandrova od Našica i Podgorača, pak napokon Nikolu od Horvata, sina nekadašnjega bana Ivaniša, komu inače od god. 1394. sasvim nestaje traga, zacijelo što je boravio u sigurnosti na napuljskom dvoru[162]. Mnoge od ovih pristalica nagradi kralj za njihovu vjernost raznim dobrima, a tako je uradio i s pojedinim dalmatinskim gradovima, potvrdjujući im sam ona privilegija i sloboštine, kako su ih dobili u njegovo ime od vojvode Hrvoja Vukčića i zamjenika mu Alojzija Aldemarisca[163]); grad Zadar, dašto, kao najvažniji, bude naročito odlikovan, jer mu kralj Ladislav oprosti dne 16 februara 1403. polovicu daća za izvoz soli iz grada[164]), a 26. juna čak mu darova Novigrad, na kojem su čamile nekoć Marija i Jelisaveta, a od god. 1387. vlastništvo knezova Krbavskih Kurjakovića[165]). Žigmundu je ostalo vrlo malo vjernih velikaša; pored palatina Nikole Gorjanskoga znamo još za baš pomenute knezove Kurjakoviće, onda za Zrinjske i Blagajske, pa za zagrebačkoga biskupa Eberharda de Alben,

mačvanskoga bana Ivana od Morovića i požešku vlastelu Berislaviće[166]. Je li čudo dakle, da je republika mletačka, videći taki nepovoljan politički položaj Žigmundov u Ugarskoj i Hrvatskoj, njemu uskratila dne 9. januara 1403. onaj tribut, što mu ga je bila dužna dati na osnovu turinskoga mira? Ona je motivirala ponašanje svoje izrijekom ovako: »Pošto vidjamo već od dulje vremena, gdje se kralj nalazi izvan kraljevine, a i to, da su u kraljevstvu nastale velike i razne promjene, stoga iz ovih i još nekih drugih razumnih razloga ne nalazimo za zgodno isplatiti zasada onaj tribut, što se od nas traži[167])«.

Unatoč svemu tomu Žigmund ipak nije klonuo; prvo i prvo imenova opet dva bana, i to Ladislava od Grdjevca[168]) i Pavla Bessenyőja od Ezdege[169]), dašto sa zadaćom, da umire pobunjene Hrvate. Pavao Bessenyő odista podje odmah početkom 1403. u boj, te se smjesti negdje oko Bihaća, ali ga ondje prior vranski Mirko Bubek razbije i živa zarobi[170]). Vojvoda Hrvoje nalazio se tada u Zadru, gdje je imao kuću, koju mu je darovao Ladislav po namjesniku svom Aldemariscu, no čuvši za banov tabor kod Bihaća, od kuda nije bilo teško provaliti s jedne strane u Donje Kraje, a s druge strane unskom dolinom i zrmanjskim klancem u Dalmaciju, spremi brže bolje što više vojske, da krene protiv njega; Zadrane je vodio tom prilikom Alojzije Matafaris, a Napuljce braća Antun i Franjo de Cathaneis. Baš onaj dan, naime 5. februara, kad je htio da ostavi Zadar, stiže u grad Mirko Bubek, te izruči Hrvoju zarobljena bana, koji ga predade namjesniku Aldemariscu, da ga baci u zatvor[171]). Ovim porazom banovim pade čitava zemlja Hrvatska od Drave do mora u ruke napuljske stranke, ili kako kaže jedan savremenik: »Malo je bilo ljudi, koji su se kralju Ladislavu protivili, a i oni nijesu bili važnije ličnosti; stoga su mu se s ove strane Drave svikolici pokorili[172]).« Ispravnost ovih riječi dokazuje najbolje to, što su se pobunjena gospoda sastala u sabor dne 4. aprila u križevačkoj županiji, a na koji su došli i neki poslanici poljskoga kraljevstva. Tu bude uz ino zaključeno, da će novi kralj, kojega već sabor izabere, vazda držati tvrdi mir s kraljevinom Poljskom, onaki, kaki je je bio za Ljudevita I. i Kazimira Velikoga, dapače ovaj je savez imao još i tu svrhu, da obezbijedi plemstvo jedne i druge

kraljevine protiv eventualnih napadaja njihovih vladara, jer su tom prilikom obje stranke izmjenice dale riječ, da ne će svoga kralja podupirati, u slučaju naime, ako bi poljski udario na Ugarsku, a ugarski opet na Poljsku. Čini se dakle, da je glavna svrha ovoga saveza imala biti, da se poljskom kralju Vladislavu spriječi utjecaj u izbor novoga vladara, koga su sebi sakupljeni stališi u Slatini naumjeli izabrati. O svem tom bude sastavljena isprava, koju su nazočni ugarski i hrvatski velikaši potvrdili s pedeset i jednim pečatom[173]). Medjutim taj sabor nije definitivno riješio kraljevsko pitanje, dapače kao da su iza njega planule ljute borbe[174]). Privrženici Ladislavljevi skupiše svoje čete, pa onako oružani sastanu se po drugi puta polovicom maja na sabor kod Požege, gdje su poveli riječ o skorom krunisanju novoga vladara[175]). Sada bude otpremljeno posebno poslanstvo kralju Ladislavu, koje on primi u Barleti; sinu Karla II. Dračkoga bude javljeno, da je izabran za kralja, te podjedno pozvan, da dodje u zemlju na krunisanje krunom sv. Stjepana[176]).

Po tom se napokon riješio Ladislav, da predje preko mora. No još prije svega nastojaše, da steče sigurnosti od strane austrijske i papinske. Hercog Vilim Habsburgovac već je prije bio zaprosio sestru njegovu Ivanu, ali ženidbeni su se pregovori nekako odugovlačili. U to stignu u Barletu i opet austrijski poslanici, i to s izričnom porukom, neka bi Ladislav poveo na put i sestru svoju, — jer ako toga ne učini, onda će hercog pomagati njegove dušmane u Ugarskoj; Ladislav na to opunomoći jedno svoje poslanstvo za Beč, s nalogom, da dokrajči stvar, što se i dne 23. augusta zgodi, kad bude utanačeno, da će Vilim do 12. oktobra stići u Trst, da se onoga dana obavi vjenčanje[177]). Lakše je bilo s papom Bonifacijem IX., jer je, kako znamo, od uvijek bio sklon Ladislavu; još dne 18. aprila 1403. zbaci on spljetskoga nadbiskupa Andriju Gualda i imenova na njegovo mjesto Pelegrina od Aragonije, pouzdanika svoga, kojemu je naročito naložio, da radi za Napuljca[178]). Nekoliko dana za tim, dne 23. aprila, izdade papa bulu, kojom darova mladomu kralju deseti dio od svih crkvenih dohodaka »za predobljenje njegovih kraljevina«, a onda imenova Firentinca Angela Acciaiola, kardinala od sv. Lovre, za pobočnoga poslanika svoga u Ugarskoj, koji ima kralja Ladi-

slava otpraviti preko mora i pomoću papinskoga ugleda uklanjati sve zapreke, što bi smetalo krunisanju njegovu. Papa mu u to ime dne 1. i 2. juna 1403. izdade čitav niz raznih punomoći i privilegija za Ugarsku, Slavoniju, Dalmaciju, Hrvatsku, Srbiju, Bosnu, Vlašku i Bugarsku«, dašto, sa zadaćom, da pomogne nastojanju svoga štićenika. Tako mu zapovjedi, neka kaločkoga nadbiskupa premjesti na biskupiju zagrebačku (t. j., da odstrani odanle Žigmundovca Eberharda de Alben), a trogirskoga biskupa u Kaloču; zagrebački biskup dobit će opet kaku drugu ispražnjenu stolicu. Šta više, pošto se lako moglo desiti, da se u ugarsko-hrvatske zaplete uplete Poljska i Češka, podade mu papa i nad ovim državama potpunu jurisdikciju[180]). Sada se Ladislav odista mogao osjećati sigurnim, da dodje u svoju državu.

U Dalmaciji su mu se nadali još u januaru 1403. Tako vidimo, gdje Trogirani dne 2. januara u ime dočeka pripraviše osam stotina dukata[181]). Prije dolaska svoga pošalje Ladislav u Dalmaciju neke zvaničnike svoje, kao što je tajnik Firentinac Matija od San Miniata, onda Galeotto i drugi, a napokon se sam s papinskim poslanikom spremi na put. Dne 9. jula 1403. doplovi u zadarsku luku, kao predteča kraljeva dolaska, dvanaest velikih brodova s konjima, vitezovima, plaćenicima, žitom i svim, što treba za vojsku. Sjutradan pak udje u grad vojvoda Hrvoje Vukčić sa sjajnim bosanskim poslanstvom. O svim tim pripravama za kraljev doček sačuvao nam se osobito zanimljiv izvještaj iz Zadra, kraljeva tajnika Matije od San Miniata, na Firentinca Kolucija de Salutatis od 11. jula, u kojem se kaže: »Dne 9. ovoga mjeseca (naime jula) doplovilo je ovamo dvanaest velikih brodova preblagoga vladara gospodina kralja Ladislava s konjima, vitezovima, plaćenicima, žitom i drugim, što treba za taki posao; a baš je bilo vrijedno vidjeti tu opremu. Juče opet stigao je amo vojvoda kraljevstva bosanskoga, imenom Hrvoje, velik knez i najmoćniji u ovom kraljevstvu. Upravo taj Hrvoje poglaviti je bio razlog, da su se kraljevine Dalmacija i sve strane Slavonije priklonile kralju Ladislavu. Hrvoje očekuje kralja s velikom družinom. Taj je čovjek inače pataren, ali se radi, da ga gospodin kardinal (naime papinski poslanik Angelo de Acciaioli) privede k svjetlu pravoga spasa, a čini se, da će i on sam na to pri-

voljeti, jer se nada, da će ga gospodin kralj (Ladislav) namjestiti za upravitelja bosanskim stranama[132], kako mi to tvrdi gospodin nadbiskup spljetski (to jest Pelegrin od Aragonije), njegov prijatelj i susjed, a meni otac i gospodin. Velikaši kraljevstva ugarskoga, koji imadu vrlo veliku pratnju i družinu, poslali su juče ovamo pismo, a blizu su već Zadra, od prilike dan hoda; mislim, da će amo stići prekosutra u petak. Njima je svima na čelu kao vodja nadbiskup ostrogonski, kojega sam i ja nekoć služio; to je muž i velikaš velike mudrosti i upliva. Gospodina kralja zajedno s kardinalom što će doći s petnaest galija, očekujemo dojduće subote, t. j. 14. ovoga mjeseca. Zadržao se naime s razloga, što je austrijski vojvoda k njemu poslao odlično poslanstvo, moleći ga, da bi sa sobom poveo i sestru svoju kraljevnu Ivanu i da mu je dade za ženu; ne učini li toga, onda da će mu biti dušmanin i oprijet će mu se kod zauzeća kraljevstva ugarskoga; dovede li je, bit će mu sklon i prijatelj. Isti taj vojvoda austrijski inače je veoma moćan i jak, a graniči s Češkom, Ugarskom i Slavonijom (Hrvatskom), te je obećao moćnu pripomoć gospodinu kralju; stoga se gospodin kralj mudro odlučio, da povede i sestru sa sobom, poradi čega se i zadocnio. Ja odista veoma cijenim naklonost i prijateljstvo austrijskoga vojvode, a dašto i u protivnom smislu kad uzmem u obzir njegovo susjedstvo i moć«[133]. O dolasku kraljevu imamo srećom dva izvještaja, iz kojih se jasno razabire lijepa slika svega, što se tada u Zadru zgadjalo. Galeotti naime javlja dne 24. jula Firentincu Vivianu ovako: »Gospodin legat (Acciaioli) i gospodin kralj stigoše zajedno sa svojim družinama u Zadar zdravi i čitavi dne 19. ovoga mjeseca sa sedam galija i nešto barki, krcatima plemića i baruna. U jutro udjoše u Zadar uz neizmjerno veselje. Sašav s brodova kralj je odmah dvojicu odlikovao viteštvom, naime brata Gvidona Matafare, koji je za njega mnogo i dugo radio, te još nekoga drugoga. Poslije toga prisustvovaše u stolnoj crkvi službi božjoj, iza koje su svikolici pošli na odredjena mjesta. Onda je još istoga jutra ušla u grad i gospodja vojvotkinja, kraljeva sestra. Toga dana kao i slijedeći još se praznikovalo, pa su se primali i vraćali razni darovi, a tako su radili gradjani i drugi ljudi, koji bjehu došli u pohode. Tu su u Zadru čekali na kralja Hrvoje, velik gos-

podin po svojoj vlasti, a ne manji tijelom, koji je (kako se kaže) poglaviti uzrok da je kralj došao u ove strane, onda njegov šurjak knez Ivaniš, takodjer gospodin velike vlasti, nadalje mnogi plemići, svi iz kraljevstva bosanskoga. Što sam tih ljudi vidio, svi se odlikuju svojim osobitim rastom. Dne 21. dodjoše gospodin nadbiskup ostrogonski, veoma moćan muž, u čijim je rukama gotovo sva briga kraljevstva, zatim veliki župan palatin (sc. Detrik Bubek, a ne Nikola Gorjanski), biskup gjurski i drugi premnogi vitezovi i baruni. Njima su u susret pošli svi kraljevski i legatski plemići i gospoda. Sam kralj opet dojašio je do gradskih vrata da dočeka pomenutu gospodu. Kad su se približili do gradskih vrata na daljinu što se može kamenom dobaciti, sadju s konja, te podju pješice pred kralja, pozdrave ga i iskažu mu dužnu počast, a na to se svi razidju u odredjene im stanove. Sjutradan skupiše se vojvoda od Amalfija, prije knez od Trikarije, o kojemu javno mnijenje zna samo sve lijepo da kaže, gospodar Barlete i sinovac kralja od Cipra, gospodin Benedikt de Acciaioli, koga kralj osobito odlikuje i voli, knez Bigelli, knez od Troje, brat magistra justiciara, gospodin Alojzije Aldemarisco, kapetan galija, dva sina gospodina Tomasina od San Severina, prvorodjenac i mladji, gospodin Robert od San Severina, Franjo Corsini, te mnogi drugi plemići i vitezovi, a bilo bi predugo sve ih redom nabrajati. Poslije ovih dodjoše gospoda iz Ugarske i Bosne: gospodin nadbiskup ostrogonski, gospodin biskup zagrebački (kojega bješe za našega ovdašnjega boravka gospodin legat premjestio s nadbiskupije kaločke na biskupiju zagrebačku), pa gospodin nadbiskup kaločki, biskup gjurski i još jedan drugi biskup, veliki župan palatin, Hrvoje, knez Ivaniš, te još i druga gospoda i plemići, po prilici osam njih ili deset. Kad su svi ti sjedili šuteći, ustade nadbiskup ostrogonski, te u ime sve gospode ugarske, koja su nazočna bila, kao i u ime drugih, kojih nije bilo, razloži kralju svrhu poslanstva; primivši odgovor učiniše sporazum i vratiše se svojim kućama. Poslije toga držahu još pojedinih dana vijećanja, da urede prilike u kraljevstvu i da ustanove krunisanje kraljevo, što će ovdje (u Zadru) u brzo biti obavljeno; dana u ostalom ne znam, jer ga još nijesu odredili. Kao sigurno se tvrdi, da kralj imade malo protivnika, a i ti da ni-

jesu moćniji, jer se svi počevši od rijeke Drave ovamo njemu pokoravaju; još tvrde, da će se kralju i svi ostali pokoriti, čim samo digne svoju vojsku, jer su mnogi, sumnjajući se o njegovu dolasku, ostali neodlučni, ali kad ga budu vidjeli, i oni će se pokloniti. Nadalje tvrde, a o tom pokazuju i dosta vjerojatnih pisama, da će markgrofa Žigmunda Česi zarobiti. Ovamo će stići i bosanski kralj, podanik kralja ugarskoga, i senjski knez. Očekuju se i dva austrijska hercega poradi gospodje vojvodkinje, a i druga mnoga gospoda. Eto, to je sve, što se može povjeriti peru. Još se govori, da će mnoga gospoda doći s družinama i da će poslati svoje poslanike«[184]. Dne 30. jula opet javi jur već pomenuti Matija od San Miniata istomu Vivianu u Firencu ovo: »Dne 19. ovoga mjeseca došao je amo kralj Ladislav i gospodin legat s dvanaest galija i sa svojim velikašima, medju kojima je bio i knez od Trikarije, inače vojvoda od Amalfija i još drugi neki velikaši i vitezovi kraljevstva; odista časna pratnja. U subotu dne 21. dodjoše u Zadar prelati i baruni kraljevstva ugarskoga, naime gospodin nadbiskup ostrogonski, veliki župan (palatin), koji se zove Detrik Bubek, biskup gjurski, biskup njitranski, biskup zagrebački, biskup vesprimski, nadbiskup kaločki, kao i mnogi drugi plemići toga kraljevstva. Izmedju njih i kralja (naime Ladislava) bio je sve do današnjega dana (30. jula) neki nesporazumak. Ugri su tražili od kralja, neka im obeća, da će lično doći u kraljevstvo i neka označi o tom rok. Kralj, kako se čini, nije spreman za sada da dalje podje, nego svakako ovdje traži državnu krunu (to jest krunu sv. Stjepana), koju su mu obećali u Barleti. Gospodin je legat ipak postigao posredovanjem svojim složnu odluku. Bilo je doduše i drugih stvari, što su ih Ugri tražili, ali napokon bi trudom gospodina legata utanačeno, da se krunisanje svakako ovdje obavi. Kod svih tih posala bio sam ja prečesto sada ovdje, sada ondje doglasnikom. Kraljevstvo je za sada riješeno i slobodno od dušmana, pa i od bivšega kralja Žigmunda, koji je ovaj čas u Češkoj, te je u razmirici s bratom i bratučedom. Kralj taj (Ladislav) čini mi se dosta plašljiv, a popušta tvrdoglavcima. (Nije slobodno svega pisati). Hoće da se kruni dojdućih dana, a mislim, da će se čin krunisanja obaviti drugoga dana mjeseca augusta. Stvar kao

da ne će biti polag pravoga reda svoga, jer ovdje krune nema, jer je u Višegradu, dapače tu nema ni uobičajene knjige (za polaganje prisege), ni drugih stvari, jer su i one u Stolnom Biogradu. Ipak će posao kako tako biti obavljen. Daj Bože srećan svršetak!«[185]).

Iz ovoga se dvostrukoga izvještaja jasno vidi, da su gospoda s Ladislavom držala sabor, na kojem se pretresalo pitanje o krunisanju. Ugri su htjeli, da Ladislav podje u Ugarsku, te da se u Stolnom Biogradu okruni, tješeći ga time, da će na njegovu pojavu sva zemlja listom uza nj pristati. Ali bojazljivi sin nesrećnoga Karla II. Dračkoga nije htio da na to privoli, u čem su ga nesumnjivo podupirali Hrvati, već je krunisanje zatražio u Zadru, pa ma kakim insignijama. Valja priznati, da je time počinjena teška pogrješka: prema državopravnom shvaćanju ugarskome krunidba Ladislava Napuljskoga nije imala zakonite vrijednosti, ona je dakle bila za ugarsku gospodu samo parada[176]). Pa tako dan 5. aug., kad je u stolnoj crkvi zadarskoj nadbiskup ostrogonski Ivan od Kaniže pomazao i okrunio Ladislava kraljem ugarskim i hrvatskim, nije bio početak vladanja novoga i opće priznatoga kralja, nego samo početak novih zapleta, s kojih najljuće i opet postrada onaj, što je za taj čin najviše krvi prolio, a to je bio narod hrvatski[187]).

GLAVA PETA.

Hrvoje Vukčić na vrhuncu svoga sjaja i moći.

(1403.—1408.)

Ladislav spram Venecije, Dubrovnika i Dalmacije; Žigmundovi uspjesi u Ugarskoj i povratak Ladislavljev u Napulj (koncem oktobra 1403). — Hrvoje Vukčić postaje herceg spljetski. — Bosansko-dubrovački zapleti i pad Stjepana Ostoje (1402.—1404.) — Politička situacija kralja Žigmunda kroz godinu 1404. i otimanje za Rab s Ladislavom Napuljskim. — Prvi rat Žigmundov u Bosni (1405.) — Provala Pipa od Ozore (1406.) — Drugi rat Žigmundov (1407.) — Odnosi bosanski s Venecijom i Balšom (1404.—1407.) — Treći rat Žigmundov i pokorenje Bosne (1408). — Ladislav Napuljski prodaje mletačkoj republici Dalmaciju (9. jula 1409.)

Prvi je posao novo okrunjena kralja bio, da je svoje svečano krunisanje najavio republici mletačkoj, i to još istoga dana 7. augusta, a svakako istodobno u Firencu i u Napulj[1]). Venecija se kod te prilike uopće našla u neprilici; još 28. jula naime bude u vijeće stavljen predlog, da se u Zadar pošalje svečano poslanstvo od trojice plemića mletačkih, koje će pozdraviti Ladislava i izkazati mu dužne počasti, a to tim većma, što je s njime kao s gospodarom obiju obala jadranskoga mora, valjalo računati. No nakon zrelijega raspravljanja signorija zaključi konačno, da se za sada pričeka, dok se vidi dalji razvoj stvari, a naročito, hoće li se

kralj okruniti u Zadru, ili u Ugarskoj, kako su to vazda činili njegovi prešasnici[2]). Nakon pismene objave kraljeve Veneciji, dašto, nije preostalo drugo, nego da je dne 27. augusta zaključila, da se u Zadar pošalje naročiti glasnik s vjerodajnim pismima, koji će čestitati Ladislavu Napuljskomu, istaknuvši tobože »veliku i iskrenu radost« republike stoga dogadjaja; no ako bi ga kralj ili tkogod iz njegove pratnje htio navesti na razgovor o inim poslovima, onda neka to otkloni s izjavom, da za take pregovore nema punomoći[3]).

Zadarski dogadjaji morali su se naravski i u velike dojmiti republike dubrovačke. Stoga i vidimo, gdje ona još krajem juna 1403. zaključuje, da se tobože umoli vojvoda Hrvoje po posebnom poslaniku, neka bi je izmirio s kraljem Ladislavom, pošto svoj danak plaća onomu, tko je kralj ugarski[4])«. Vojvoda pak odgovori, da Dubrovnik treba Ladislavu, kad stigne u Zadar, poslati svoje poslanstvo, da mu se pokloni[5]). Kad se već sasvim zacijelo znalo, da će Ladislav prebroditi more i primiti državu svoju, onda se naravski nadje Dubrovnik u pravoj neprilici, osjećajući predobro, da mu treba biti marama od dva lica: udobrovoljiti Ladislava, ali i ne izvjeriti se Žigmundu. Iza dugoga raspravljanja napokon zaključi senat, da će p o t a j n o otpremiti u Zadar kao poslanika svoga Iva Marina Budačića. Dne 1. augusta bude mu onda izdana vrlo zanimljiva instrukcija, koja nam najljepše pokazuje raspoloženje republike sv. Vlaha; u njoj se najprije nalaže fra Marinu, da ravno krene put Zadra, čim stigne onamo, da odmah potraži (još prije nego li se ikomu povjeri tko je, i u čije ime dolazi), nadbiskupa ostrogonskoga Ivana od Kaniže, nadbiskupa kaločkoga, Detrika Bubeka palatina ugarskoga i drugu ugarsku gospodu, te pokazivši im svoja vjerodajna pisma, da ih pozdravi od strane općine k a o n j e z i n e g o s p o d a r e. U audijenciji opet imade fra Marin najprije povjeriti velikašima, kako republika iskreno žali sve one smutnje i napore, što ih oni imadu oko kraljevstva, ali da se ona još od vremena utamničenja kraljica Jelisavete i Marije u to ne miješa; uza sve to ipak mnogo trpi, što više, baš nedavno navalio je vojskom svojom na nju bosanski kralj Stjepan Ostoja, no općina se stoga nipošto ne će dati odvratiti od krune ugarske, tek je te nevolje sile, da zamoli pomoći i zaštite kod ugarske gospode. Poslije toga nalaže instrukcija

fra Marinu, da ode pred vojvodu Hrvoja, pa da i njega zamoli, neka bi se zauzeo za Dubrovnik kod kralja Ladislava, naročito u poslovima sa Stjepanom Ostojom, koji da se i onako zgadjaju, »kako čujemo, bez tvoje privole, vojvodo«. Od Hrvoje ima se poslanik dubrovački zaputiti pred kralja Ladislava, te pokazavši mu svoja pisma »kleknuti u znak počasti preda nj i reći ovako: »knez, plemstvo i sav Dubrovnik, vaši služitelji, klanjaju se Vašem Veličanstvu kao svomu milostivom gospodaru, ter se toplo i milostivo preporučuju«. Istaknuvši onda osobitu vjernost republike spram Ljudevita I. i Karla II. Dračkoga, fra Marin imao je izviniti svoju vladu pred kraljem, ako bi ovaj zamjerio, što nije poslala svečanoga poslanstva. Razlog naime da je to, što je tu skoro zapovjednik napuljske flote napao kod Zadra neke dubrovačke ladje, te stoga se nijesu usudili pred njega, jer misle, da ih smatra svojim dušmanima. Još se poslanik dubrovački imao potužiti Ladislavu na Stjepana Ostoju i njegove navale, a napokon mu se izrično dodaje, da bude oprezan, te ako bi od njega potražili kaki detaljniji izvještaj o političkom osjećanju republike, neka izjavi, da za to nema misije, a i Dubrovnik da nije od onih, »što mogu nanamjestiti il skinuti kralja u Ugarskoj, jer to je samo pravo državnih baruna«[6]. Dašto, kralj Ladislav nije mogao biti zadovoljan s ovako dvoličnim držanjem republike, pa je stoga njene podanike i dalje smatrao svojim dušmanima, dok god ga oni javno i jasno ne priznadu svojim pravim gospodarom. Kako je medjutim Žigmund u Ugarskoj opet postigao neke uspjehe, to se Dubrovnik odista teško snalazio medju dvije vatre; u tom je duhu sastavljena ponovna instrukcija fra Marinu Budačiću od 4. septembra 1403., u kojoj se napokon kaže, da republika nije toliko vezana na ličnost, koliko na sv. krunu ugarsku, pa stoga da će ona vazda onoga priznavati svojim vrhovnim gospodarom, u čijoj je vlasti ista kruna; medjutim ipak nudja Ladislavu usluge svoje, ne samo dok bude u Dalmaciji, već na drugom kojem mu drago mjestu[7]. Dašto, senat je time jasno izjavio, da zadarske krunitbe od 5. augusta ne priznaje, a to je i shvatio Ladislav, pa zato i vidimo gdje šalje na Dubrovnik osam galija svojih, koje su oplijenile otoke i primorje dubrovačko, ali na sam grad ipak nijesu udarile, jer su se morale povući ispred dubrovačke flote.

Ipak kralj Ladislav po tom zaustavi Dubrovčanima sa svojim galijama slobodan promet po moru, čime zadade težak udarac njihovoj trgovini[8]).

Dok se to zbivalo s Venecijom i Dubrovnikom, kralj Ladislav ostao je kroz sve vrijeme u Zadru, gdje mu bude predano kraljevstvo Hrvatsko s Dalmacijom kao zakonitomu vladaocu i to »s gradovima, kotarima i medjama«;[9]) on je ovdje odista i preuzeo vladanje. U Ugarsku nije se još uvijek pouzdavao imajući nesumnjivo na umu pogibiju oca svoga pored svega stolno-biogradskoga krunisanja, već imenova za nju kao svoga namjesnika trikalskoga kneza Rogerija s izričnim nalogom, da podje onamo, ter izvidivši položaj u njoj, da ga o njem ubavijesti[10]). Malo po tom otpremi Ladislav nakon povratka napuljskoga poslanstva iz Beča sestru svoju Ivanu u Trst, ali ne u tom gradu, nego u Ljubljani vjenča se ona koncem oktobra, te udje dne 21 novembra s mužem svojim hercogom Vilimom austrijskim svečano u Beč[11]). Za to je doba novi vladar potvrdjivao u Zadru privilegija pojedinih općina, koje su mu izaslale posebna svečana poslanstva; tako gradu Spljetu dne 6., otoku Braču 14., otoku Rabu 17., gradu Kotoru 29. augusta, a Šibeniku 4. septembra[12]). Sve se to medjutim izmijeni, kad stigoše u Zadar nepovoljni glasi iz Ugarske.

Premda je tude velik dio velikaša pristao uz Ladislava Napuljskoga, ipak je Žigmundova stranka, a na čelu joj oba brata Nikola i Ivan Gorjanski. Šćibor Šćiborić. Petar Perényi i Ivan od Morovića, još uvijek dosta jaka bila No kad palatin Nikola opazi, da bi stvari mogle zlo proći, a najviše poradi vječnoga izbivanja kraljeva iz zemlje, poleti on brže bolje k njemu u Češku, ne bi li ga sklonuo na brzi povratak. Lakomisleni ga kralj uza sve to nije poslušao, pouzdavajući se valjda u sreću svoju, tako da se palatin povrati sam u Ugarsku, gdje se medjutim gradjanski rat već u velike razmahao[13]). Šćibor Šćiborić udario je uz pomoć podunavskoga brodovlja na Gjur, čiji biskup i gospodar bješe odlučni protivnik Žigmundov, pa ga nakon krvava boja i osvoji. Čuvši u to, da od prilike dva dana hoda uz Rabu, u Šebešu kod Papoca, planduje oveća četa pristaša kralja Ladislava, navali iznenada na nju, pa pobivši je ametom, otme joj sav prtljag. Po tom krene na Stolni Biograd i Budim, pazeći da ova dva važna grada održi za Žigmunda[14]).

Nekako u isto doba vojevahu i oba brata Nikola i Ivan Gorjanski velikom srećom s Nikolom i Stjepanom od Kaniže, braćom nadbiskupa Ivana, te s još nekim drugovima njihovim, koji su se utaborili na Rabi s očitom namjerom, da spriječe Žigmundu povratak u Ugarsku[15]. Porazom njihovim bješe kralju put otvoren, a on se odista napokon i vrati u državu svoju; dne 24. jula nalazimo ga opet u Požunu[16]. Prvi mu je posao bio, da se obori na ljutoga protivnika svoga, papu Bonifacija IX., kojemu spočitava, da »jednako danju i noću razmišljava, kako bi nas mogao izbaciti iz ovoga kraljevstva«, pa da je kao bajagi stoga upravo on odgovoran za sva zla, što ih nosi sobom gradjanski rat, naime za propast od preko 20.000 ljudi, tolikih crkva, manastira i ubožišta[17]. Poradi toga izdade Žigmund dne 9. augusta iz Požuna više naredaba za Češku i Ugarsku, u kojima do nove odluke najstrože zabrani svima i svakomu plaćati ma kake pristojbe papinskoj komori ili primati i izvršivati bule, pisma i zapovjedi budi papinske, budi njegova dvora ili njegovih poslanika. Naredbu ovu imale su u smislu posebne kraljevske odredbe sve državne i crkvene oblasti razglasiti u narodu[18]. Podjedno se Žigmund obori i na pristaše kralja Ladislava, javivši gradovima i županijama dolazak svoj, te opominjući ih, da se kane »buntovnika«, jer da će inače taki »nevjernici« izgubiti glave i imetak[19]. Iz Požuna zaputi se kralj s vojskom odane mu gospode u Budim, gdje ga nalazimo dne 25. augusta[20]. U to stiže glas, da se Pešti primiče dušmanska vojska pod vodstvom Benedikta od Makre, koji je svojoj četi od osam stotina konjanika pridružio još i neke druge; ali braća Gorjanski ga potuku, dapače i živa uhvate, na što ga Žigmund dade baciti u tamnicu[21]. Iza toga podje kralj u Ostrogon, te dade grad opkoliti sa svih strana, a po tom s odabranim velikašima svrne u Višegrad, gdje se ponajprije uvjeri, da se kruna sv. Stjepana još nalazi u njem, a onda je pokaže i mnogobrojno skupljenom narodu, dašto, da se rasprši svaka sumnja o nezakonitom krunisanju Ladislava Napuljskoga. Povjerivši odbranu Višegrada, a s njime i sv. krune, Krbavskom knezu Karlu Kurjakoviću, Žigmund se opet povrati pod Ostrogon, ter ga uze podsjedati. Odavle ubavijesti onda kralj svoje vjerne Dubrovčane dne 30. septembra o dojakošnjem uspjehu, pa ih opomene, da ustraju i nadalje u vjernosti, poradi čega da ih

čeka zaslužena nagrada, jer »grad vaš odista moramo nazvati punim pravom krunom kraljevine Dalmacije«[22]. Medjutim stade se primicati Pešti početkom oktobra nova ustaška vojska pod vodstvom erdeljskoga vojvode Nikole od Marczala i Nikole od Csáka. Kralj i njegovi velikaši podju joj u susret do Hatvana; svakako je to morala biti jača sila, jer se Žigmundovci nijesu pouzdavali u svoju dojakošnju sreću, već se s njome upustiše u pregovore, koje su od kraljeve strane vodili Nikola i Ivan Gorjanski[23]). Oni su svršili time, da je Žigmund pristao nagovorom svojih velikaša na općenitu amnestiju za sve ustaše, što bi mu se pokorili i priznali ga svojim kraljem. Svečani akt o tom izdade kralj dne 8. oktobra 1403. u Budimu; u njem pozove sve podanike na mir i slogu, i to Ugre za pet dana, Hrvate na jugu od Drave za petnaest, a Erdeljce za dvadeset dana[24]). Umjesnost takoga miroljubiva čina dokazuje odista sjajni uspjeh kod većine ugarskoga plemstva. Medju prvima došao je k Žigmundu sam nadbiskup Ivan od Kaniže, a onda braća mu Nikola i Stjepan, pa Detrik Bubek[25]). Kad se početkom novembra 1403. Žigmund desio u Stolnom Biogradu, već mu se gotovo čitava Ugarska opet poklonila[26]).

Dašto, taki glasi nijesu mogli ostati bez dojma u Hrvatskoj, a naročito u nestalnim primorskim gradovima. Uzbudjenost je njihova doskora izišla na površinu. Kralj Ladislav naime odlučio se, da će po dalmatinskim gradovima sagraditi jake kule u koje će smjestiti vojsku svoju, za cijelo u namjeri, da bar njih zadrži u svojoj vlasti, kako ih je nekoć imala Venecija. To su medjutim znali i gradovi, pa se sada stanu složno opirati kraljevoj nakani. Trogirani već 9. septembra šalju posebno poslanstvo vojvodi Hrvoju, moleći ga, da bi ih zaštitio i zagovarao kod kralja, ali podjedno su oni pomnožali gradsku stražu, naloživši njezinim zapovjednicima, da pomno bdiju i paze na svako kretanje, očito se bojeći kake navale od strane kraljevske vojske[27]). Sve to ipak ne pomože ništa. Za tim sklope dne 8. oktobra Trogir i Šibenik savez na pet godina u obranu pravica svojih: oba će se grada medjusobno pomagati, da tako ni na koji način ne dodje do gradnje pomenutih kula na njihovu posjedu, a uz to još će vazda sporazumno raditi u svem, o čem bi trebalo raspravljati s kraljem Ladislavom, vojvodom Hrvojem i knezom Ivanišem Nelipićem[28]). Taj je od-

lučni čin koristio, jer Ladislav javi dne 19. oktobra iz Zadra obim udruženim gradovima, da onih kula graditi ne će, pošto je tobože »predjašnjih uzroka i razloga nestalo«, a on sam da vazda želi poštovati njihova privilegija, sloboštine i obicaje[29]. Kako se Ladislava neugodno dojmilo opiranje dalmatinskih gradova, i to još u isto doba s napredovanjem Žigmundovim u Ugarskoj, najbolje pokazuje to, što je sebi dao na ruke knezu Petru de Rubreis na novo položiti prisegu vjernosti; Spljet učini to dne 13.[30]), a Trogir dne 23. oktobra[31]). Ali prilike se Ladislavljeve time nijesu poboljšale; proglašenje amnestije od strane Žigmundove i povoljni uspjeh njen u Ugarskoj uvjeri ga, da ne će tako lako i brzo zavladati tom kraljevinom, pa stoga se odluči povratiti kući u Napulj. Dne 31. oktobra vidimo, gdje se spremaju Trogirani da dočekaju kralja; svakako se on tada već vraćao kući sa svojim vitezovima i galijama, jer je početkom novembra stigao u Napulj[32]). »Tako se dovrši ovaj posljednji čin u drami, kaže učeni Rački, u kojoj obzirom na našu domovinu, igra anžuvinsko-napuljski dom glavnu ulogu. Ladislav, uzvišen na prijestol usred pogibli gradjanskoga rata, s godinama porasao je i u smjelosti; zaljubljen u stranačke spletkarije, vjeroloman državnik kao Gian Galeazzo, ali od njega ponosniji, bješe naumio obnoviti u svojoj ličnosti slavu Friderika II. On je rado slijedio glas svojih prijatelja s ove strane Adrije, no imajući pred očima grozan primjer svoga roditelja, nije u sebi osjećao toliko muževne snage, da stupi na bojište protiv takmaca svoga, te da poštenjem odbrani, ostao — propao, onu krunu, koju je sebi kradomice stavio na glavu u Zadru. Učvršćenje prijestola iščekivao je od milosti ili požrtvovnosti svojih privrženika, ili od nepredvidjene i neproračunate nesreće svoga suparnika. Onaj prizor, koji se odigrao mjeseca augusta u glavnom gradu Dalmacije, nalik je u onom razdoblju naše povjesti, na sjajni meteor«[33]).

Prije polaska svoga kralj se ipak pobrinuo za vrsna upravitelja u onim hrvatskim krajevima, što su mu ostali vjerni; to bješe vojvoda Hrvoje Vukčić. Svakako na Ladislavljev poziv krene on polovicom oktobra sa šurjakom svojim knezom Ivanišem Nelipićem i s ostalom velikom pratnjom u Dalmaciju, valjda u Zadar, gdje ga onda kralj oko 19. oktobra imenova svojim »glavnim namjesnikom u Ugarskoj, Hrvatskoj, Dalma-

ciji i Bosni«, a onda ga učini hercegom spljetskim i dade mu uz biser dalmatinskih gradova, naime Spljet, još i sučelne otoke Brač, Hvar i Korčulu u samostalno vladanje. Hrvoju se tako ne samo ispunila davna mu želja, nego ga je zapala i zaslužena nagrada za njegova mnogogodišnja nastojanja oko stvari kralja Ladislava. On se doduše i do sada kitio ponosnim naslovom velikoga vojvode i glavnoga namjesnika kraljeva u Hrvatskoj i Dalmaciji[34]), ali unatoč tim zvučnim i slavnim titulama ipak je bio samo vazal, dostojanstvenik. Herceštvom spljetskim postaje on za pravo samostalan vladalac s odredjenim teritorijem, pa tako mu bude omogućeno, da gotovo čitavih desetak godina riječ njegova odlučuje u sjeverozapadnom dijelu balkanskoga poluotoka, što više, nekoć za kralja Stjepana Tvrtka tako malo poznati vojvoda Donjih Kraja sada je toliko ojačao, da mu ne samo medju bosanskim velikašima ne bješe ravna, nego uopće nije mu bilo premca na čitavom Balkanu, izuzevši osmanlijskoga sultana. Trogiranin Lucius sasvim ispravno kaže, da je herceg Hrvoje Vukčić vladao u Dalmaciji ne kao kraljevski namjesnik, nego kao da je kralj sam. I odista on uredi svoj dvor dijelom u Bosni u Jajcu, dijelom u Spljetu, a dešavali su se na njemu »knezovi« i »vojvode«, koje on u ispravama svojim navodi kao »svjedoke«; on je držao vojsku svoju, šiljao stranim vlastima poslanike svoje, kovao novce svoje, za koje je iscrpavao onda još cvatuće rudnike bosanske; Venecija opet davala mu je raznih luksurioznih predmeta i oružja, a do potrebe i novaca. Dapače isti su mu pisci stali posvećivati djela svoja i to patarenski i katolički. Jedno nam pitanje medjutim još nije možno potpunom sjegurnošću riješiti, a to je vjera njegova nakon herceštva; ipak bismo mogli prema nekim znacima slutiti, da ga prijatelj njegov, nadbiskup spljetski Pelegrin, nije preveo na katolicizam[35]).

Herceg Hrvoje svečano je ustoličen u svoj novi čin i posjed dne 4. novembra 1403., a još isti dan izmiri on na posjedu nadbiskupa spljetskoga u Sućurcu obje gradske stranke[36]). Dva dana kasnije učini plemićima sve one, što su kod toga pomirenja najviše zasluga stekli, a onda imenova gradskim knezom Petrića Jurjevića, kneza vrbaškoga[37]); za uzdarje opet budu hercegu dopitani razni gradski prihodi, kojima je imao

podmirivati potrebne troškove (8 novembra)[38]. Onda izmiri još Spljet sa starim njegovim dušmanom Trogirom, na što ta općina dozvoli Splječanima, da mogu slobodno dolaziti u grad i izlaziti po volji iz njega[39]. Trogirani dapače pokazuju još i veće sklonosti spram hercega, jer su mu davali u pomoć po potrebi svojih već nam poznatih strijelaca; tako vidjamo gdje općina početkom decembra knezu Petriću Jurjeviću šalje dvadeset njih na raspolaganje, dapače desetoricu o svom trošku[40]. U općini spljetskoj provede herceg još i neke reforme, dokinuvši stari običaj, da se skupštinari sazivlju na sjednice zvonom i telalima, jer uvede pismene pozivnice, a i dosadanji običaj kod glasovanja preuredi ustajanjem[41]. On se dapače zanimao za prilike cetinskih Hrvata, ublaživši davno im nanesenu krivicu tako zvanom vraždom[42]. Podjedno imenova herceg i po Braču, Hvaru i Korčuli svoje namjesnike. Dubrovčani slali su doduše na Korčulu vlastelina svoga, da ondje upravlja općinom, ali je taj morao biti od Hrvoje potvrdjen, pa stoga se i zove »knez korčulanski, po nalogu Hrvoja hercega spljetskoga«[43]. Dok je herceg Hrvoja tako uredjivao svoje vladanje, nastupiše u Bosni vrlo zamršeni zapleti, što su interes njegov potpunoma obratile na se.

Spominjasmo, kako su se dubrovačko-bosanski snošaji tamo od god. 1400. sve to više zaoštravali, tako da se sredinom 1402. mogao očekivati pravi rat. Prvi dokazi dušmanskoga raspoloženja polaze od strane velikoga vojvode Sandalja Hranića, jer taj je još u martu ili aprilu 1402. napao pod Kotorom jednu dubrovačku ladju[44], a početkom 1403. opet je stao dodijavati republici sv. Vlaha, podignuvši u Sutorini jednu slanicu, što se dašto protivilo starim ugovorima[45]. Ali ni Stjepan Ostoja nije mirovao, dapače se stao približavati Veneciji, čiji je gradjanin bio još tamo od 10. juna 1399.[46], dobro znajući, da bez brodovlja nikad ne će Dubrovnika pokoriti. Već u aprilu 1402. šalje on duždu neke darove[47], a podjedno ga zamoli, neka mu dozvoli, da smije na obranu svoga primorskoga posjeda podržavati na moru dva oružana broda, što mu Mihajlo Steno iznimice dne 29. aprila i dozvoli[48]. Gotovo istodobno otpremi Stjepan Ostoja u Veneciju još jednoga poslanika, da javi signoriji, kako je naumio uz more sagraditi luku i tvrdjavu za veću sigurnost mletačkih i bosanskih trgovaca, ali jer se tobože

boji, da bi ga tkogod mogao u tom spriječiti, to je moli, da bi mu ona u takom slučaju pomogla; mudra republika, dašto, dosjeti se, što je na stvari, jer zapeti bosansko - dubrovački odnosi nijesu mogli tajna biti na Rialtu, pa mu 23. aprila odgovori, neka slobodno na svom zemljištu gradi, što hoće, ali da mu ona nikake pomoći obećati ne može, jer bi se on znao zaratiti s nekim, s kim je ona inače na miru[49]). Uza sve to bosanski se kralj ne okani svojih namjera, tako da se Dubrovnik, videći jasno, u kakvoj se zapletenoj političkoj situaciji nalazi, trudio svim mogućim sredstvima, samo da izbjegne sukob s Bosnom. Krajem god. 1402. i početkom 1403. nalazili su se na dvoru bosanskomu kao njegovi poslanici Nikola Pucić i Ivan Gundulić; izmedju ostaloga imali su oni nagovoriti kralja i kraljicu, da posjete Dubrovnik, ali kralj Stjepan Ostoja odbije poziv, na što poslanici dne 8. januara 1403. budu pozvani kući, kamo prispješe dne 26. istoga mjeseca[50]). Pored svega toga, senat dubrovački ipak mu dozvoli dne 11. januara neke barke da mu prevezu žito do Omiša[51]), ali s druge strane opet pokuša, da za sebe predobije neke vidjenije velikaše, ne bi li se bar nekako osigurala od kraljevih dušmanskih namjera, a naročito u prvom redu vojvodu Hrvoja, što joj je i uspjelo; jer i ako je Hrvoje za čitavo vrijeme dubrovačko-bosanskih razmirica u godini 1403. zabavljen bio poslovima u Dalmaciji kao glavni namjesnik kralja Ladislava, ipak je kraj svega nepristajanja dubrovačke republike uz Napuljca vazda njoj bio naklonjen[52]). Medjutim napredovanja Ladislava Napuljskoga, a izbivanja Žigmundova po Češkoj učine, da se konačno kralj bosanski odlučio, poimajući značaj Dubrovnika kao posrednika trgovine izmedju zapada i istoka, da ga silom podčini svojoj prevlasti.

Prvi je nekako krajem maja ugroženoj republici javio, što je čeka, vojvoda Hrvoje Vukčić po svom poslaniku Ratku Mišanoviću, poručujući joj, da je Stjepan Ostoja neprijateljski raspoložen stoga, što je ona u svoj grad primila kraljeve odmetnike Pavla Radišića i Pavla Maštrovića, pa da je tobože s njima u sporazumu pokretala neku akciju protiv njega kod kralja Žigmunda[53]). Malo za tim, naime početkom juna, eto i Ostojinih poslanika logofeta Stjepana i Staniše Srdjanovića, koji isporučiše republici poruku kraljevu: prvo i prvo, da ostavi

protektorat kralja Žigmunda i da se njemu podčini; drugo, da mu izdade već pomenutu dvojicu odmetnika; treće, da mu vrati tek 1399. darovano Primorje od Kurila do Stona; napokon četvrto, da više nikad ne smije primati bosanskih bjegunaca na svoje zemljište. Ne pristane li republika na te uvjete, onda imaju dubrovački trgovci za petnaest dana ostaviti svu zemlju njegovu. Kao za porugu dodade konačno Stjepan Ostoja, da dubrovački senat može njegove zahtjeve, ako mu se učine preoštrim, podnijeti na riješenje duždu mletačkomu, čijem će se sudu rado pokoriti[54]). Prihvatiti zahtjeve Ostojine značilo bi, dašto, potpuno se predati na milost i nemilost moćnom susjedu, od koga je opasnost najviše stoga prijetila, što je bio vrlo blizu. Republika je dakle gledala, da kaku provalu dušmansku spriječi ili da je bar za neko vrijeme otkloni ubrzanom diplomatskom radnjom, kojom bi se kralj i njegovi velikaši što bolje uvjerili o neosnovanosti pomenutih zahtjeva. U tu svrhu bude dne 10. juna otpravljen Stjepanu Ostoji kao poslanik Pavao Gundulić, a 13. juna vojvodi Hrvoju Stjepan Lukarević. Pavao Gundulić imao je prije svega otezati diplomatske pregovore, da bi se republika koliko toliko mogla spremiti za obranu, a naročito joj je mnogo bilo stalo do toga, da se onaj rok od petnaest dana produži, jer da se protivi starim ugovorima, po kojima se trgovcima daje otkaz u naprijed za šest mjeseci. Posredovanje mletačko ima odbiti, tobože što je Dubrovniku kralj bosanski »bliži, nego ma koji vladalac ili dinasta na svijetu«, a za pravo stoga, što je dobro znao, da se Venecija u taj čas nije slagala sa Žigmundom; što se napokon tiče kraljevih zahtjeva, da mu se republika podčini, imao je Pavao Gundulić izjaviti, da bi time Dubrovnik sebi stvorio veoma nezgodnu situaciju, jer bi ga prvom prilikom jaka ugarska vojska opet nagnala, da otkaže poslušnost bosanskomu kralju[55]). Pored ove instrukcije još bi Pavlu Gunduliću naloženo, da uz put svrne vojvodi Radiču Sankoviću, te da ga obrati, da ne napadne Primorja bar dotle, dok se ne svrši njegova misija na bosanskom dvoru; vojvoda medjutim uze energično zahtijevati od Dubrovčana, da mu povrate ustupljeno Primorje, a nakon vječnoga izvinjavanja senatskoga provali napokon sredinom juna s vojskom svojom u republičino zemljište, pak opustoši nemilice njezine vinograde i zaplijeni joj stoku. Navala bosanske vojske morala je biti

jaka, jer dubrovački senat dne 20. juna učini sve potrebno za obranu Stona, a u isto doba gleda, da bi kakim mu drago načinom izbjegao sukob s moćnim susjedima svojim, vojvodom Sandaljem i knezom Pavlom Radenovićem[56]. »Uzmemo li na um separatističke težnje tadašnjih bosanskih dinasta, dobro kaže Jovan Radonić, ondan am je sasvim razumljivo, da su pojedina vlastela mogla ostati neutralna prema republici, i ako je vladar u najvećoj mjeri bio zauzet planovima protiv republike. Čitavo ovo ratovanje u god. 1403. sa bosanske strane pokazuje uopće znake neke nesmišljene i razdrobljene akcije, u kojoj pojedini faktori rade svaki na svoju ruku«[37]. Pa tako i vidimo, gdje se u sjednici od 6. juna odista raspravlja u senatu o poslanstvu, koje bi trebalo opremiti Pavlu i Sandalju, jer ti su joj velikaši, i to jedan iz Huma, a drugi iz Konavala, mogli grdne štete nanijeti; ipak se senat za taj mah odluči, da ne će nikoga poslati onoj dvojici, ali kad Radič Sanković provali s vojskom u Primorje, približi se senat brže bolje onoj dvojici[58]. Čini se medjutim, da se oba velikaša, Pavao i Sandalj, koji su se inače negdje blizu dubrovačkih granica nalazili, još nijesu odlučili na otvorenu akciju protiv republike, hoteći možda pregovaranjem dobiti dosta vremena, da se bolje priprave za ratovanje[69].

Dok su s jedne strane dubrovački posjedi izloženi bili vojsci Radiča Sankovića, a s druge je u njih svaki čas mogla provaliti dušmanska četa iz Huma ili Konavala, republika je podjedno pokušala svom energijom preko poslanika svoga Stjepana Lukarevića, da bi vojvoda Hrvoje Vukčić kod kralja Stjepana Ostoje intervenirao za mir. Znajući dobro moć i ugled njegov, jer mu izrijekom kaže: »ono, što Vi hoćete, htjeti će čitava Bosna«, mislila je, da će ga još i time zadobiti, ako mu obeća za slučaj povoljnoga rezultata pet stotina dukata doživotne godišnje penzije[60]. Stjepan Lukarević imao se najprije zahvaliti vojvodi, što je republiku ubavijestio o dušmanskom raspoloženju Ostojinu, a onda kazati, da je sve ono, što im kralj spočitava, laž i kleveta; ona dva odmetnika doduše utekla su se u Dubrovnik, ali Pavao Maštrović već je pošao preko Hrvatske u Vlašku, dok je Pavao Radišić ostao u Dubrovniku, gdje uživa mir i sigurnost, jer »vi znate, vojvodo, da je naša zemlja svakom slobodna, i velikom i malom. I nikoga, koji se

u nju uteče, ne možemo iz nje istjerati i to ni na čiji zahtjev, dapače ni na zahtjev kralja ugarskoga, pa volimo da nam se i zidine poruše, nego li da povrijedimo i pogazimo slobodu, jer pogazivši nju, škodili smo u velike samo sebi, a zidine je lako opet popraviti«[61]. Vojvoda Hrvoje, koga su baš u taj čas najvećma zaokupile priprave za doček kralja Ladislava Napuljskoga, obećao je svoje posredovanje za mir, no bez većega uspjeha, jer su u to začela neprijateljstva i od strane Sandalja Hranića i Pavla Radenovića, koji napadoše sa svojom vojskom, marširajući preko Trebinja, Župu i Šumet[62]. Videći tako, da je napadnuta baš sa svih strana, izabra republika dne 17. jula Nikolu Gundulića, Simeuna Bunića i Marina Kabužića, da radi saveza protiv Bošnjaka pregovaranju s Kotoranima, Turcima i Arbanasima, a malo kašnje, dne 27. juna, dan je posebni naputak Pripku Butkoviću, kako bi izradio kod Mrkše, gospodara arbanaškoga grada Avlone, da skupi protiv Bosne što veći broj Turaka, ne bi li i time odvrnula snagu Ostojinu od njezinih granica[63]. U augustu opet obrati se Dubrovnik na braću Gjurgja i Lješa Gjuraševića po svom poslaniku Nikoli Puciću za pomoć, a ovi je i obećaše, tako da im je senat mogao dne 21. istoga mjeseca javiti: »Hoćemo dati brod ili na Ošljem ili gdje rečete, za koliko vojske potrjebuje, da prebrodi se na Sandaljevu zemlju, ki jest vaš i naš neprijatelj«[64]. Pregovaralo se dalje i sa Topijom, gospodarom Drača, kome senat 15. oktobra 1403. odgovori, da će u slučaju nužde upotrebiti njegovu pomoć[65]. Medjutim se i Žigmundov položaj u Ugarskoj poboljšao kroz august i septembar 1403. toliko, da se kralj Ladislav krajem oktobra našao prinukanim, da ostavi Dalmaciju, a tim je, dašto, s te strane olakšano bilo republici; što više, u to se doba i ratna sreća toliko okrenula na dubrovačku stranu, da je senat dne 9. oktobra mogao u pismu svom na mletačku signoriju, u kojem je inače moli, da ne bi pomagala njegovih dušmana, javiti radosnu vijest, da mu »poslovi dobro uspijevaju protiv Bošnjaka«[66]. Uspjesi dubrovački razbiru se još i iz te činjenice, što su u septembru 1403. vojvoda Sandalj Hranić i knez Pavao Radenović bili voljni, da se upuste s Dubrovnikom u pregovore, u koju svrhu onda senat izabra Pavla Gundulića za svoga poslanika[67]. Ali od svega ne bude taj puta ništa, dapače senat na to 19. septembra pre-

kine sve trgovačke veze s Bosnom, zapovjedivši strogo, da nijedan gradjanin ne smije izvoziti soli ili koje mu drago robe u vladanje Ostojino pod prijetnjom globe od sto dukata za svaki tovar izvezene ili otpremljene trgovine[68]). Dašto, ova je zabrana, kojom se smjeralo na materijalnu štetu Bosne, širom otvorila vrata države Ostojine mletačkim trgovcima. Već koncem septembra ponudi Stjepan Ostoja po svom poslaniku Grguru republici sv. Marka grad Omiš, osim gradske kule, kao središte za njezine trgovce. On javlja duždu, da će strogo naložiti svim podanicima svojim, da jedino kod Mlečana kupuju robe, a ovim zajamčuje svaku sigurnost, dapače potpun oprost od svih daća, poreza i carina. Na taku poruku signorija onda opremi 9. oktobra kao poslanika svoga Marka Dandola s nalogom, da najprije potraži vojvodu Hrvoja i pozdravivši ga, zapita za njegovo mnijenje u toj velevažnoj stvari, a onda da potraži kralja, te uvjerivši se, da su svi oni navodi istiniti i iskreni, obadje i pogleda sam Omiš, e da li je zgodan za pristanište velikih ladja, jesu li putovi, što odavle vode u Bosnu, prikladni, i napokon da točno ispita, što bi se sve iz Bosne moglo izvoziti[69]). Marko Dandolo doskora je svoju misiju izvršio, jer javlja dne 29. decembra iz Spljeta, kako ga je herceg Hrvoje srdačno primio i kako mu je kralj Stjepan Ostoja potvrdio istinitost one poruke, no u to signorija morade prekinuti dalje pregovore, jer se iznenada zgodiše važne promjene u Bosni[70]).

Neočekivani uspjesi Žigmundovi nakon njegova povratka iz Češke morali su se samo veoma neugodno dojmiti Stjepana Ostoje. On je dobro znao, da će srećni kralj u brzo i s njime obračunati, a to tim prije, što se usudio oružanom silom navaliti na vjerni mu Dubrovnik. Ne uzdavajući se u možnu potporu hercega Hrvoja, s kim se i onako nije od nekoga vremena dobro pazio, niti u potporu Pavla Radenovića i Sandalja Hranića, počeo je pomišljati na promjenu političkoga držanja prema Ugarskoj[71]). Posredovanje mačvanskoga bana Ivana od Morovića utvrdilo je Stjepana Ostoju u njegovoj nakani, pa tako je negdje početkom novembra 1403. sklopljen sa Žigmundom mir, dašto, pod uvjetom, da Bosna priznaje u kralju ugarskom svoga vrhovnoga glavara, kako je to i Dabiša učinio god. 1394.[72]). Glasovi, da se radi o miru izmedju Stjepana Ostoje i Žigmunda,

doprli su do Dubrovnika još početkom novembra 1403., a na to se zlorada republika odluči, da ga osujeti, samo da joj mrski kralj bosanski ne uteče potpunoj propasti. U tu je svrhu odaslala 16. novembra kao poslanike svoje Mihajla Rastića i Franka Bavželića najprije hercegu Hrvoju u Spljet, s namjerom, da ga sasvim zavadi s kraljem, a onda Žigmundu u Budim, da ondje udesi raznim klevetama pogibiju svoga protivnika. Instrukcija, koja je u tom poslu dana obim poslanicima, upravo je sjajno svjedočanstvo ondašnje diplomatske vještine dubrovačke, jer nam najjasnije dokazuje, kako je kod starih Dubrovčana vazda i uvijek prevladjivao samo interes na korist njihovu, dok tako zvanim narodnim idealima i čuvstvima nema ni traga. »Najprije ćete, kad ostavite Dubrovnik, poći najsigurnijim putem do hercega Hrvoja onamo, gdje već bude, kaže se u njoj: došavši pred njega, treba da ga pozdravite od strane kneza i vlade dubrovačke, te mu pokažete vjerodajno pismo, što ga sa sobom nosite. Onda treba da se što ljepšim i umiljatijim riječima obradujete njegovoj sreći, a poglavito njegovu unapredjenju. A kad vam dade audijenciju, onda kažite: »Gospodine herceže, istina je, da je vaše gospodstvo poslalo nama jednoga vašega službenika, a našeg gradjanina, Dabišina Latinicu, s nekim poslanstvom, a taj nam poruči od vaše strane, da mi imamo poslati našega poslanika kralju ugarskomu (t. j. Ladislavu), te da treba da što prije dodje, da s vama ugovori na vašu i našu korist. I eto naša je vlada, htijući poslušati vaše riječi, poslala vam dva poslanika, a to smo mi. Vlada i plemići dubrovački, uvijek su vas, od kad imate vlast u tim stranama, cijenili kao prijatelja grada Dubrovnika i njegovih gradjana. Jer prvo i prvo vi ste s gradjanima ovoga grada po čitavom vašem vladanju tako blagohotno postupali, kao da su ljudi iz vaše kuće. Drugo, Dubrovčani vide vašu veliku sklonost i u tom, što ste vi bili razlogom, da su oni počašćeni u onim susjednim nam zemljama, koje bi po Bosnu samu bile od male koristi, a nama su većma na diku, nego li od hasne, te priznajemo, da to imamo po vama. Treće, mi smo upoznali iskrenu vašu ljubav i onda, kad je bio kralj Ostoja zlo ubaviješten, i kako se općenito zna, vi ste se svom silom upeli, da ga od toga odvratite, i tako je sve po nas mirno prošlo. I u svemu drugome vazda se vidjela vaša sklonost našoj općini. A stoga

vas i sada vlada i plemstvo dubrovačko moli kao svoga milog prijatelja, da vam smije sve svoje poslove preporučiti, jer ti isti mogu vama, već prema volji vašoj, biti od koristi. To i jest i razlog, što se sada vladi dubrovačkoj ne čini potrebno, da bi poslala poslanstvo u Ugarsku. (Ovo je rečeno, jer je Hrvoje kao pristaša Ladislava Napuljskoga, bio Žigmundov dušmanin.) A glede diferencija, što su medju Ugrima i medju obojicom vladara (Žigmundom i Ladislavom), sasvim smo raspoloženi slušati vaš savjet i činiti sve ono, što se vama svidja. Ako vam se svidja, da je potrebno da idemo, eto mi smo pripravni poslušati vašu zapovijed i poći s vašim poslanicima zajedno (t. j. Ladislavu). Ako vam se čini, da nije potrebno, spremni smo ostati i činiti onako, kako vi zapovijedate za vaš i naš boljak. A onda treba da kažete: Herceže! Vlada dubrovačka, znajući, da je vaš dužnik, potsjećava vaše gospodstvo na ono, što je na vašu čast i napredak vaših stvari, potsjećava vas, da je svijet vrlo opak i da nema stalne ljubavi osim izmedju oca i sina, a vi imate sina, koga da vam Gospod dugo uzdrži, kako to želi i vaše srce I stoga treba da na nj mislite i da se sjetite, kako je život ljudski labav, i da se ne zna, koliko će trajati; opomenite se nadalje, kako je Stjepan Ostoja od neznatna čovjeka postao kralj i gospodar, kako se pokazao spram vas neblagodaran za ono dobro, na koje ste ga baš vi podigli. Pa ako vam se još i za vašeg života pokazao neblagodarnim, treba da pomislite, što će tek uraditi s vašim sinom nakon smrti vaše! Kako saznasmo, kralj Ostoja nije htio da sluša vaš savjet, što više, on se upeo pred čitavim zborom bosanskim, da ga omrazi svima, a medju mnogim pogrdama rekao je i tu, da ste baš vi razlogom, što nam je navješten rat. Dašto, kad bi on znao, što je istina, onda vam ne bi bio neblagodaran Mi nijesmo nikad prekršili nijedan ugovor, a ni one ljubavi, što je vazda vezala Dubrovnik s Bosnom; to vi sve dobro znate Gospodine herceže! Zna se svagdje za vašu veliku razboritost, kojom ste stekli velik glas i umnožili gospodstvo vaše do velike moći; to zna čitav svijet. A možda vam se ne mili, da morate iza sebe ostaviti sina svoga pod vlašću Ostojinom; tome vam je lako pomoći. A čini nam se, da je došlo vrijeme, kad biste lako mogli predobiti plemstvo bosansko za sebe. Odlučite li se na

to, ili ste se već odlučili, mi vam se nudjamo čitavom svojom moći na raspolaganje, imajući za taj posao na ruci susjedni nam kraj, a Vlasi, željni već mira zbog loše uprave kralja Ostoje, za cijelo će vas u tom pomoći i slijediti, te se vašem gospodstvu podvrći. Ako li vam se ne čini, da je nuždno da predobijete gospodu za sebe, onda vas podsjećamo, da ima od Kotromanića boljih i valjanijih, nego li je Ostoja, a ti će vas većma slušati i bit će u svemu s vama i s vašim sinom na vaš boljak; od onih, što su u Bosni, mi ne možemo tako dobro ubavješteni biti, kao vi što jeste, ali vam svakako preporučujemo onoga, što živi ovdje u Dubrovniku, imenom Pavla Radišića. On je s nama već dvije godine dana, a možemo o njem kazati, da je čeljade dobro i iskreno, te veoma odan vašemu gospodstvu. Nije ni nužno naglasiti vam, da će on rado slušati vas i vašeg sina. Vaše gospodstvo može odabrati koju god stranku hoće, mi ćemo vas rado slijediti i biti s vama. Kažite nam onda, na što ste se odlučili, da možemo javiti našoj vladi u Dubrovnik. I obećavajući vam, da ćete naći našu zemlju pripravnu na sve ono, što je na vašu korist, dajemo vam na znanje, da su Dubrovčani stavili toliku nadu i pouzdanje u vas, da se osim od Gospoda i našega kralja (t. j. Žigmunda) ni od koga drugoga ne nadaju ničemu. Stoga vas molimo, da se nastanite u Dubrovniku u svojoj kući, jer zacijelo u čitavom vladanju vašem vi i vaši potomci ne možete stalniji i sigurniji stan imati. A glede novosti, što ih imamo iz Ugarske o kralju, naša vam vlada daje znati po stalnim pismima, što ih je primila od kralja i od nekih ugarskih velikaša, da je kralj u Ugarskoj i da napreduje u svom vladanju, a znamo, da su i vam te stvari poznate. Još smo kao sigurno čuli i to, da kralj Ostoja traži, da se izmiri s našim kraljem, te da je poslao svoje poslanike k njemu, a čini se, kao da sve to šiba protiv vas. O tom vas ubaviješćujemo, jer nam je žao na svako vaše zlo, a radujemo se vašoj sreći. Napokon treba da kažete: Vi ste nam herceže poslali glasnika svoga Franca, koji nam je izmedju ostaloga rekao, kako se vi tužite na štete, što ih vam je počinio kralj Ostoja. O tom smo uvjereni radi ljubavi vaše prema Dubrovniku, vašoj kući. A onda nam reče, kako ste se vi zauzeli za dobar mir i slogu medju Bosnom i nama, što vam i priznajemo, te odgovaramo, da znate, da mi

nikad nijesmo bili razlog ratu, a svjedoči nam Bog i vi, koliko smo nastojali, da ostanemo u miru sa starom prijateljicom Bosnom i stoga nijesmo mi prekršili mir, jer bi tako zaslužili prikor pred Bogom i pred ljudma. A i vi znate koliku smo štetu pretrpili i krivicu od Bosne bez naše krivnje i razloga. A onda znate još i to, da Ostoja nije stalan i siguran ni u jednom obećanju. Stoga mi vidimo u vama toliko razboritosti i snage i da ste baš vi onaj, koji nam može dati dobar, siguran i pravedan mir. A rekne li vam Hrvoje, da sklopimo mir s knezom Pavlom i Sandaljem, kažite: zato nemamo punomoći. No toliko ipak možemo reći, da smo ubaviješteni, kako su se njih obojica dogovorila na našu štetu. Jednako dolaze na čelu vojske, pa nas haraju, stoga i ne znamo, kako bi s njima napose mir skopili. No ipak ćemo ubavijestiti našu vladu o vašem savjetu u tom poslu. A prigovori li vam štogod glede kralja Ladislava, kažite, da smo mi podložnici krune ugarske uz neki danak, kako znade, a onaj, koji ostane gospodar u Ugarskoj, bit će i naš. U slučaju, ako bi vas Hrvoje svjetovao, da ne podjete u Ugarsku, onda nas obznanite o tom i čekajte kod njega do odgovora našega, pa nastojte, da ispipate iz njega sve njegove nakane, a i druge novosti. Svjetuje li vam, da podjete, a vi otidjite odmah, držeći se naputka našega, kako smo vam ga dali za Ugarsku«.

U Budimu su poslanici dubrovački ponajprije imali pozdraviti kralja i istaknuti radost republike sv. Vlaha nad srećom njegovom nakon »velike žalosti, što ju je srce naše osjetilo poradi nepristojnih progonstva vašega kraljevstva ugarskoga«. A onda ispričavši, kako ih je gonio Ladislav Napuljski, jer se nijesu htjeli pokoriti, ovako nastavite: »Druga progonstva pretrpjesmo od Ostoje, koji se naziva kraljem Bosne, (tobože što ne priznaje Žigmunda svojim vrhovnim gospodarom), jer ne mareći za pravdu božju, zakletve i ugovore starih vladara bosanskih potvrdjenih prisegama i svim potrebitim svečanostima, nego potaknut od vražje oholosti stade od nas zahtijevati, neka bi se njemu podvrgli pod istim onim uvjetima, pod kojim smo podvrgnuti (subditi) Vašem kraljevskom Veličanstvu; inače da će na nas udariti čitavom vojskom svojom. Sam Gospod znade, koliko nas je rastužilo takovo zahtijevanje napereno protiv Vašega Veličanstva. Mi smo, dašto, jednoglasno

odgovorili Ostoji, da ni pod koji uvjet ne možemo odstupiti od dužne vjernosti vašemu veličanstvu, na što on, misleći, da će nas silom svojom primorati na svoju želju, posla na nas vojsku, koja je porušila i sasjekla stabla i vinograde, a popalila kuće i palače po svem okružju našem. Još nam je oteo nekoje zemlje izmedju Dubrovnika i Stona, istjeravši iz njih posjednike na veliku štetu našu, a te nam je on sam nekoć darovao uz privolu velmoža bosanskih, dapače još su nam ih dali u vlast predjašnji vladari srpski i bosanski. Pa tako, prejasni vladaru naš, zemlja je vaša u to doba radi štete, što joj je zadade pomenuti Ostoja, pa poradi troška, što je bio potreban i još potrebuje za plaću najamnicima na njezino čuvanje, više stradala, nego li možete misliti, a da i ne spomenemo prolivene krvi. A sada nam je eto božje milosrdje učinilo neizmjernu milost, jer vidimo svjetlost vašu gdje zdravo i srećno sjedi u svojem kraljevstvu, a tako i lako zaboravljamo sve nevolje, što smo ih od navedenih progonstva pretrpjeli, budući da ste vi naša dika, nada naše osvete i oporavka«. Zatraživši po tom od kralja u ime odštete tri otoka Brač, Hvar i Korčulu, koji su u taj čas bili u vlasti hercega Hrvoja, ili bar jedan od njih, ako već nikako ne bi ostale dobili, a što će tobože biti i kralju od velike koristi, imali su nastaviti ovim značajnim riječima: »Prejasni naš vladaru! Čuli smo, da ste se upustili u pregovore glede mira s kraljem Ostojom. Kao vaši vjerni podložnici kazat ćemo vam nešto, što odista sasvim sigurno znamo. Gospodaru! Sloga i mir, navlaš u današnje doba, odista su svake hvale vrijedni, ali za Ostoju moramo vam reći, da je to čovjek posljednjega stališa, nekako iznenada podignut na toliko dostojanstvo, ne poradi njegova nastojanja ili znanja, već po grijehu na kazan mnogima (misli se na njegovo nezakonito podrijetlo); po samoj ćudi svojoj on je najgore čeljade, nestalno i lakomo, pa tako ni jedan čovjek u kraljevstvu njegovu nije s njime zadovoljan radi njegovih opačina, jer ne zna, što je stalnost, obećanje ili vjera. Kod njega se ne možete pouzdati ni u kaki dogovor niti ugovor«. Ocrnivši baš žestoko bosanskoga kralja imali su nastaviti: »Uza sve to, gospodaru naš, vaše veličanstvo može učiniti, štogod hoće i misli, da je dobro. Samo dopustite, da vas vjerni Vaši podanici umole, za slučaj, ako se izmirite s kraljem Ostojom, jer se nemaju kud

uteći nego vašoj dobroti, da biste imali milosrdja te nas poradi nezasluženo nam nanesenih uvrijeda, prolite krvi i neizmjerne štete, što iznosi preko 200.000 dukata, zapadne dolična odšteta po vašoj volji, jer svako vaše odredjenje bit će nam ugodno i povoljno, kao ono našeg milog gospodara«. Glede hercega Hrvoja opet imali su se ovako izraziti: »Prejasni vladaru naš! Već smo odavna željeli, da stupimo pred vaše veličanstvo, a osobito odkad čusmo, da ste se povratili u kraljevstvo svoje, ali niti smo mogli doći po moru radi galija kralja napuljskoga, niti preko Bosne radi rata, što ga imamo s Ostojom. Čuvši medjutim herceg Hrvoje, da mi želimo otpremiti naše poslanike vašemu veličanstvu, poslao nam je jednoga svoga glasnika govoreći: ja znam, da ste vi nakanili odaslati poklisare vašemu gospodaru; ako je tako, a vi ih pošaljite preko moje zemlje, udesivši, da mi se ne vrate više, pa ću im onda dati slobodan prijelaz, a tako smo eto i došli. Kažite onda, da vam je on, kad ste k njemu došli, povjerio neke stvari za njegovo veličanstvo (a to treba da kažete skrovito i zgodno!), da ste tobože razabrali, e bi on želio, da ga njegovo veličanstvo primi u milost, a po tom recite: »Gospodaru! Vi bolje znate moć i znanje hercega Hrvoja od nas, ali moramo vam kazati, da bi on sada mnogo mogao učiniti, napadnuvši vaše neprijatelje, jer je u svadji s kraljem Ostojom i nedavno, kad je pošao u Zadar kralju Napuljskomu, otišao je odanle zlovoljan. Stoga ako bi njegovo veličanstvo htjelo učiniti kaku nagodbu s hercegom, te zaželjelo, da se vi potrudite oko toga, izjavite se spremni i poslušni. Zapita li vas kralj o prilikama u Bosni, onda kažite: Vi to i onako bolje znate od nas, no reći ćemo vam, koliko mi mališi (picoli homeni) o tom znamo: želite li Bosnu potpuno osvojiti, onda treba da prvo i prvo Hrvoja dobijete na svoju ruku (prima toiando Chervoie dal vostro lato), a onda da zavadite ostale velmože bosanske i tako razdijelite kraljevstvo medju one velikaše, koji se vama dopadaju«. Napokon još su imali poslanici dubrovački preporučiti Žigmundu u njegovu posebnu milost i pasku prognanoga Kotromanića Pavla Radišića, koji da se tobože u toj nadi i spasao u Dubrovnik[23]).

Snabdjeveni ovako potankom instrukcijom Mihajlo Rastić i Franko Bavželić podjoše na put i ne znajući, da se medjutim Žigmund izmirio s Ostojom. Tom se prilikom, dakako, povela riječ i o Dubrovniku, pa je ugarsko-hrvatski kralj pristao na to, da Ostoja ne mora povratiti Primorja, poglavito stoga, što je republika primila njegova odmetnika Pavla Radišića; nepovoljnu ovu novost javi senatu dubrovačkomu prijatelj njegov ban mačvanski Ivan od Morovića, dodavši izrijekom, da brže bolje opremi poslanstvo u Ugarsku, ne bi li se sve još dalo popraviti. Naravski, na ovaki se glas republika silno uzbuni, pa 19. decembra pošalje onim svojim poslanicima posebni naputak, da svakako nastoje, kako bi im se povratilo oteto Primorje i isplatila otšteta u iznosu od 200.000 dukata[74]. U isto doba razviše Dubrovčani živu akciju na otocima Korčuli, Hvaru i Braču, ne bi li ih priveli da opet priznadu Žigmunda za svoga vladara, dapače Korčulanima naročito poručiše, da nipošto ne prodaju Bošnjacima soli, vina ili drugog živeža[75]). Ovako otvoreno neprijateljstvo spram Bosne još se jasnije vidi iz toga, što su po svom poslaniku Paskoju Rastiću poručili Kotoranima, da opet priznadu Žigmunda, zamolivši ih podjedno, da ne smetaju njihovim četama, koje jednako ratuju po onim krajevima i na moru i na kopnu[76]. Za ovo ratovanje u Konavlima i Dračevici, naime s Pavlom Radenovićem i Sandaljem Hranićem, u decembru 1403., od velikoga je interesa instrukcija od 11. decembra Paskoju Rastiću, Natalu Prokulu i Todoru Prodaneliju, kojom bjehu upućeni zapovjednici dubrovačkih ladja i barki, da se krenu putem prema Boci Kotorskoj, ali uz dodatak, da oprezno plove, a od obale toliko udaljeni, kako ih neprijatelji sa suha ne bi mogli vidjeti. Došavši na ulaz Boke neka se zadrže u Ljuštici i neka ondje stvar tako udese, da zorom uzmognu biti pod Sutorinom, a onda neka napadnu Dračevicu i Konavle. Uspije li im da osvoje Kastel (sigurno Sandaljev Novi), onda je to njihova čast i slava. Saveznici dubrovački bili su tada Ljuštičani, a čekala se pomoć od Gjuraševića, kojima je radi boljega žurenja valjalo javiti, da su Bošnjaci u velikoj medjusobnoj kavgi. Osim ovih trebali su zapovjednici predobiti još i ostale četovodje iz tih krajeva i podjedno im poručiti, a isto tako i Ljuštičanima, da nikake robe ne izvoze na dušmansku obalu. Ako bi pak zapovjednici

dubrovačkoga brodovlja vidjeli, da se ne da ništa uraditi protiv Konavala i Dračevice poradi veće vojne snage bosanske, onda neka to odmah jave u Dubrovnik[77]. Dalji detalji i konac ove dubrovačke operacije nijesu nam poznati, no vjerojatno je, da su im poslovi i uspjeli, jer to su im omogućili teški razdori, što su u taj čas prevladali Bosnom.

Ne može biti sumnje, da su vješte intrige dubrovačke u brzo bar djelomično postigle svrhu svoju, jer su na budimskom dvoru, a to je po republiku najvažnije bilo, pustili onu prvu osnovu, na kojoj se imao sklopiti mir izmedju Dubrovnika i Bosne[78], a uz to još je planulo otvoreno neprijateljstvo med Ostojom i Hrvojom, što je doduše prirodna posljedica kraljeva pokorenja Žigmundu, naime vladaru, koga herceg spljetski nije priznavao. Svakako je važnije to, da je njihovo neprijateljstvo prešlo i na čitavu zemlju[79], da je možda većina velikaša pristajala uz Hrvoja, naročito Sandalj Hranić i Pavao Radenović[80]. Kako se medjutim Ostoja u taj par mogao oslanjati na pomoć ugarsku, nije već sada došlo do potpuna preloma, nego su obje stranke pokušale, da nekako dodju do sporazumka. To se jasno razbire iz pisma dubrovačkoga senata hercegu Hrvoju od 27. decembra, u kojem se kaže: »Sve počtene tvoje ljubve list primismo po vašem sluze po Ratku i i po našem poslu po Vlahuši i razumjesmo medju inimi, kako nam pišeš, da s kraljem bosanskim stojite na to, kako bi dobrota mogla biti i počinate medju sobom riječi govoriti«[81]. Ali uza sve to, što je Ostoja još i kušao, da amnestijom namami k sebi neke svoje dušmane, kao primjerice vojvodu Pavla Klešića, povrativši mu dne 8. januara 1404. oteti grad u Glamoču i zemlje na Duvanjskom polju[82], ipak do mira nije došlo. Takovoj zaoštrenoj situaciji svakako je mnogo doprinijelo, što se Žigmund u taj mah i opet stao zanimati zamršenim češkim prilikama, pa tako se kralj bosanski nije mogao oslanjati na njegovu pomoć[83]. Herceg Hrvoje tijesno se združi s Dubrovnikom na propast Ostojinu. Još 9. januara nalazimo ga u Spljetu[84], a već 15. istoga mjeseca sklopi s poslanicima republike na svom gradu Zvečaju na Vrbasu savez »suprotiva kralju Ostoji na njegovu pogibao i rasuće i prognanje van kraljevstva«. Tom se prilikom Hrvoje obveže, da će »dvignuti vojske naše i poslati je priz Neretvu

u Humsku zemlju i tuj va ime Kristovo projaviti i proglasiti Pavla Radišića kralja bosanskoga i našom moćiju u svem uzdržati ga i pomagati ga na svu našu silu«. Dubrovčani se opet obvezuju, da će »zajedno s gospodinom Hrvojem sve učiniti, što moremo suprotiv kralju Ostoji, a u pomoć rečenomu gospodinu Pavlu Radišiću po moru i po suhu, po svih mistih okolo nas s našim ljudmi i s onima, koje budemo moći nagnuti na to«, a napose, da će »našimi posalbinami i na naše tračenje i slati i moliti našega gospodina previsokoga kralja Žigmunda, kako da ga (naime Hrvoja) stavimo na svu moć u milost u rečenoga gospodina kralja, jere veće nere kralj Ostoja moći će biti vridan i koristan rečenomu gospodinu«[85]). Vidi se jasno, da su Dubrovčani nastojali, da vezu svoju s »nevjernim« Hrvojem pred kraljem Žigmundom maskiraju tobožnjim približenjem hercegovim Budimu. Ali taj je savez ipak promašio svrhu svoju, jer već nekako krajem februara, ili početkom marta izmiri se Ostoja s Hrvojem[86]), dapače herceg spljetski napokon uspije i u tom, da je posredovanjem njegovim došlo u martu 1404. i do mira izmedju Sandalja Hranića i Pavla Radenovića, te republike dubrovačke.[87]) Sada je još jedino trebalo da dodje do mira i izmedju Dubrovnika i Ostoje. Herceg Hrvoje i tude ponudi republici svoje posredovanje, i ako je taj posao već preuzeo na molbu Ostojinu sam kralj Žigmund[88]), što je bilo donekle i suvišno, jer je u to sam kralj bosanski redom otpremio u Dubrovnik u tu svrhu kao poslanike svoje nekoga Stanića, pak Ostojića i Vlatka Hristijana, poručujući, neka bi k njemu poslao svoje poslanike, da se sporazume glede uvjeta izmirenja. Republika mu na to dne 14. marta odgovori, da je voljna sklopiti mir, ali u smislu naloga Žigmudova, jer Žigmund odluči i vam po poslu (poslaniku) poruči i upisa: da nam kraljevstvo ti naše zemlje vrati, koje smo prije ovoga rata imali i držali, koje nam je kraljevstvo ti sa svom Bosnom dalo i zapisalo. Vrativ nam kraljevstvo ti zemlje, da imamo s kraljevstvom ti žiti u ljubavi i prijazni«. Na poponovni poziv kraljev Dubrovnik konačno uputi dne 30. marta Marina Kabužića i Nikolu Pucića kralju Ostoji u Bišće, kuda su medjutim već stigla i tri ugarska poslanika po istom poslu. Republika je stavila slijedeće zahtjeve: prvo i prvo ima joj se namaknuti odšteta za uništene vinograde, posječene masline,

popaljene kuće i razvaljene »palače«; Stjepan Ostoja ima javno priznati, da nije krivnja na Dubrovniku, što je došlo do rata. jer da je grad slobodan, koji može po volji primati bjegunce, nego da je on započeo neprijateljstvo; republika obećaje, da će obustaviti dalja neprijateljstva i traži, da joj se izruče svi ratni sužnji, povrate oteta dobra, proglasi općenita amnestija, potvrde stara privilegija, po običaju i to od kralja, kraljice, velikaša i bogomila; onda još zahtijeva ona, da se obnove njenim trgovcima stara uobičajena prava u Podvisokom, Srebrnici i drugdje, a predade i na novo zajamči Primorje od Kurila do Stona; napokon izjavi republika, da je sačuvala kraljev poklad i da će mu i dalje plaćati odredjeni danak[89]).

Pored svega upinjanja od strane ugarskih poslanika, herćega Hrvoja, vojvode Sandalja i kneza Pavla ipak nije došlo do mira, jer kralj nikako nije htio da predade zauzeto dubrovačko zemljište. Ta tvrdokornost stala ga je konačno prijestola, što je od njega samo tim neumjesnije bilo, pošto ga je medjutim Hrvoja i u Napulju kod kralja Ladislava izmirio, tako da mu je taj dne 1. aprila poklonio polovicu od skupnih carinskih dohodaka gradova Šibenika i Trogira, nazivljući ga u pismu kojim mu to javlja »milim rodjakom, kojega je vazda ljubio i ljubi kao brata«; tu je darovnicu Ladislavljevu imao onda herceg spljetski, dašto, kao kraljev namjesnik, izvršiti[90]). Ali Stjepan Ostoja još je jednu pogrješku počinio: nakon neuspjela pregovaranja o miru s republikom sv. Vlaha on opet nastavi prekinuta dogovaranja s Venecijom, koja je na to dne 13. marta od njega zatražila, da joj sva svoja obećanja i pismeno zajamči[91]). Kralj je to odista i učinio dne 22. aprila na Visokom u sporazumku s knezom Pavlom Radenovićem, vojvodom Vukomirom Jurjevićem, vojvodom Pavlom Klešićem, vojvodom Radičem Sankovićem i knezom Radojom Radosalićem. Mletačkim trgovcima i njihovim ljudem bude dozvoljeno i zajamčeno, da mogu slobodno hoditi po cijeloj Bosni bez ikakih daća, da mogu svaku trgovinu iznositi i unositi bez ikake carine, da će kralj izdati naredbu na sve župane, sudce i upravitelje, neka budu Mlečanom u pomoći, da će na njihov trošak u svakom kraju za njih kuće pripraviti, da im je slobodno u vrijeme mira i rata trgovati po Neretvi i po svim slatkim i slanim vodama u Bosni, da će kralj u slučaju, ako bi bio koji Mlečanin orobljen

ili okraden, od svojih novaca nadoknaditi štetu, i konačno da će doskora taki novac kovati, što će vrijediti za cijelu kraljevinu, ili ako toga ne učini, da će dozvoliti, da se po Bosni troši novac mletački, onako kako se sada troši dubrovački[92].

Taj je ugovor očito bio u prvom redu naperen protiv trgovačkih interesa dubrovačkih, pa tako je sasvim razumljivo, da je republika, kojoj se radilo tako reći o blagostanju njenom, pokušala sve i sva, da se osujeti. Još početkom maja nastojala je posljednji puta kod Ostoje, da ga navede na izmirenje[93], dapače je o njegovom tvrdokornom vladanju u toj stvari ubavijestila i kralja Žigmunda[94], koji opet nije nikako s njime mogao biti zadovoljan, ne samo stoga, što se nećkao izvršiti njegov nalog, nego i stoga, što se približio Veneciji, jer je kralj ugarski bio u to doba s njome u nekoj nesuglasici[95]. Konačno ni hercegu Hrvoju nije moglo biti milo, da se mletački upliv širi po Bosni, poglavito zarad njegova primorskoga posjeda u Dalmaciji. Tako se eto zgodi, da su velikaši bosanski, a na čelu im herceg Hrvoje, negdje sredinom maja, zbacili Ostoju s prijestola, te sami privremeno primili upravu zemlje u svoje ruke. Ostoji je ostalo ipak nekoliko velikaša vjerno, medju njima i braća Radivojevići, Gjuro i Vukić, te je baš poglavito njihovom pomoću ostao u njegovoj vlasti i važni grad Bobovac, na kojem se čuvala bosanska kraljevska kruna, a pored toga još su na njem bili kraljica Kujava i djeca joj[96]. Dubrovčani dašto odmah jave bosanske novosti u Budim, pa tom prilikom ponovno ocrne Ostoju, dapače oni pošlju glasnike svoje najprije k hercegu Hrvoju, da ih i on u tom poduči, pišući mu dne 27. maja ovako: »Poslasmo ove listonoše k našim poklisarom na Ugre, da govore gospodinu kralju Žigmundu o svih zlih djelih, što nam je kralj Ostoja učinil i o svem, što će nam (korisno) i njemu suprotiv biti. Zato ako hoće gospodstvo ti štogod pisat našim poslanikom i uvježbati je da govore na suprotiv Ostoji, oni će govoriti«. Na koncu ga ubavieštuju, da će skoro k njemu doći njihovi posebni poslanici[97]. I odista dva dana kasnije, dne 29. maja godine 1404., bude Paskoju Rastiću i Marinu Buniću uručena potrebna instrukcija, u kojoj se kaže, kako imaju najprije poći do hercega Hrvoja, te mu čestitali, što je srećno pobijedio neblagodarnoga Ostoju, a uz to još treba da mu se

usrdno zahvale za sve dobro što je učinio republici; Ostoju da je sam Gospod kaznio, »jer se nije bojao Boga, niti je imao obraza pred svijetom«. Po tom treba da podju knezu Pavlu Radenoviću, Sandalju Hraniću i na zbor velikaša bosanskih. Čim onamo stigne hercegov poslanik Ratko Mišanović, treba da kažu, da je republika pustila sužnje na slobodu, brodovlje svoje povukla ispod Kotora i Neretve, te podjedno opet dozvolila svaki saobraćaj s Bosnom. Odštetu mogu napustiti, govoreći: »Onaj, koji je sve skrivio, kažnjen je od Gospoda«. Republika je pripravna da nadoknadi svaku štetu Sandalju i drugim velikašima, no traži od njih natrag i svoje. Stoga će ispripovijedati, kako su joj za vrijeme rata nemilice popaljena sela i palače, a naročito, ako bi se na svoje štete potužili Pavao i Sandalj. Za slučaj, da su Bošnjaci već izabrali sebi novoga kralja, oni će od njega zatražiti svečanu potvrdu privilegija danih im od Stjepana Tvrtka i Stjepana Ostoje, »bivšega kralja«, onda općenitu amnestiju, te odstranjenje onih »novosti«, to jest carina, što ih je Ostoja postavio u Podvisokom, Deževici, Srebrnici, Neretvi i drugdje, a poradi kojih su dubrovački trgovci prisiljeni, da puste trgovanje po Bosni, ograničivši se samo na Srbiju. Po tom nastojat će, ako još nije kralj izabran, da ispipaju mišljenje hercega Hrvoja, pa mu povjerljivo i tajno reći: »Tko bolji od vas za kralja«. Ako herceg odbije taku ponudu, onda neka kažu, da je najbolje da se izabere koji Kotromanić; oni da kao najdostojnijega poznadu jedinoga Pavla Radišića, koji još uvijek živi u Dubrovniku, »čovjek dobar, veoma uljudan i sasvim pouzdan«; on će svakako biti lojalan i od koristi (naime Dubrovniku i Hrvoju), jer će i održati ono, što obeća. O Žigmundu neka ne govore ništa, već jedino, ako budu izazvani, ali i onda vrlo oprezno. Svaki treći dan imadu otpremiti teklića u Dubrovnik, a povratiti se ne smiju, dok ne budu opozvani[98]). Poslanici ovi ipak ne stigoše na zbor, jer taj se odmah razišao, čim je svršio najvažniji čin: izbor Tvrtka II. Tvrtkovića za bosanskoga kralja[99]).

Medjutim stiže protjerani Stjepan Ostoja u Budim kralju Žigmundu, pa ga uze na koljenima moliti za oproštenje i pomoć. Kralj mu je napokon obeća[100]). Iznajprije htio je sam poći na čelu svoje vojske preko Save, no češki ga poslovi odvrate od

toga, na što on povjeri vojnu mačvanskomu banu Ivanu od Morovića[101]). Ban Ivan provali u junu 1404. »sa šest četa svojih i svojom jakom vojenom silom« u Bosnu, pohara zemlje i kotare Ostojinih protivnika, te prodre do Bobovca. Kao posebno vojno odijeljenje otpremi ban istodobno Nikolu Gorazdu od Keresztura i Ladislava Szilágyija dolinom Spreče na grad Srebrenik, poznat nam još od ratovanja Ljudevita I. godine 1363., jer su Bošnjaci iz njega prečesto provaljivali u Slavoniju, te ondje harali posjede Žigmundovaca. Nikola i Ladislav osvoje grad na juriš, te smjeste u nj ugarsku posadu, koja im bude i stalno povjerena. Srebrenik ostade od sada kroz više godina u vlasti Žigmundovoj, makar da su ga Bošnjaci nekoliko puta kušali osvojiti[102]). Ali protjeranoga kralja ban nije više mogao povratiti na prijestol, očito, što je za taki posao imao premalo vojske, a ni od Žigmunda se nije mogao nadati pomoći, pošto je taj malo po tom provalio u Moravsku i podsio Znojmo[103]). Jedini mu je uspjeh bio to, da je Ostoji zajamčena svaka sigurnost, predan grad Bobovac, a s njime valjda još i susjedni kraj, te i nadalje ostavljen kraljevski naslov[104]); za zaštitu njegovu još su velikaši bosanski dozvolili i to, da je na Bobovcu ostavljena jedna četa ugarskih vojnika[105]). Tako je eto Bosna imala u taj čas u sebi dvije ugarske posade i dva kralja, ali pravi gospodar bio je u njoj herceg spljetski Hrvoje Vukčić.

Čim su se primirile raspirene strasti, herceg Hrvoje javi zvanično promjenu na prijestolu bosanskom u Napulj, Veneciju i Dubrovnik. U taj je čas ponašanje republike mletačke bilo od osobite važnosti, jer se dobro znalo, da će se Žigmund, tek što se oprosti čeških posala, opet naklopiti na Bosnu, da u njoj uskrisi padom Ostojinim istisnuti upliv ugarski; kako je tada Venecija bila u nekoj nesuglasici s ugarskim kraljem, pomisli herceg spljetski, da će joj se moći s boljim uspjehom približiti. Ali on to ne učini izravno, nego se najprije dade preporučiti od kralja Ladislava Napuljskoga duždu Mihajlu Stenu, jer vidimo, gdje taj vladalac dne 16. juna moli signoriju, da bi poslanicima i pismima njegova namjesnika »u kraljevinama Ugarskoj, Dalmaciji, Hrvatskoj i Bosni« vjerovala kao njemu samomu[106]. I zbilja se onda u julu javi herceg Hrvoje u Veneciji, poslavši onamo poslanika svoga, poručujući, kako

je otvorio grad Spljet i sav svoj teritorij mletačkim trgovcima uz svaku sigurnost prolaza i trgovanja, kako su velikaši bosanski »složno« zbacili kralja Ostoju, a podigli na prijestol sina slavnoga Stjepana I. Tvrtka, a napokon tobože zamoli, da mu se dozvoli, da smije podržavati poradi »sigurnosti« u Spljetu i okolici oružanih galija, barki i brigantina. Signorija mu je odgovorila vrlo rezervirano već dne 31. jula; ponajprije izrazi radost svoju, što joj je herceg učinio one trgovačke koncesije, a onda što je izabran novi kralj, »jer se dobro sjećamo, da je pokojni kralj Tvrtko bio naš dobar prijatelj«; ali odmah lukavo dodade, naravski obzirom na nedavne njezine poslove, da i o Ostoji ne može ništa drugo nego samo dobro reći, pa tako »ne znamo o promjenama bosanskim kazati nego to, da želimo svako dobro i mir kraljevstvu bosanskome«. Glede oružanih galija primijeti vijeće, da je davni običaj njegov ne miješati se u tudje ratove, nego jedino paziti, »da u jadranskom moru mogu naši trgovci mirno i sigurno ploviti sa svojim ladjama, ne pretrpivši nikake štete«. Neutralnost svoju još je bolje istaknulo time, što je već 3. augusta imenovalo Tvrtka II. Tvrtkovića »sa sinovima i posljednicima« svojim gradjanima, »kako smo to običavali činiti i kod njegovih prešasnika«; to je imenovanje podjedno bilo znak, da republika sv. Marka priznaje zakonitost nove vlade u Bosni[107]).

S druge je strane opet trebalo da se dodje do potpuna mira s republikom sv. Vlaha, jer imamo jasnih tragova, da su Bošnjaci još u junu 1404 provalivali i pustošili posjed dubrovački[108]), uza sve to, što je vijeće već u velike podržavalo prijateljsku korespondenciju s nekim odličnijim velikašima, kao s knezom Pavlom Radenovićem[109]). Pregovori su počeli nekako početkom juna, kad je vojvoda Sandalj Hranić javio vijeću, da je opet dozvoljeno dubrovačkim trgovcima dolaziti u Primorje po svom poslu; no vijeće shvati tobože ovu dozvolu, kao da su mu te zemlje vraćene, šta više, ono se stade ponašati, kao da je i riješeno pitanje glede vlasništva sela Lisca, pak Trnovice i Imotice, čime samo izazove bijes ondašnjega žiteljstva, koje uze Dubrovčane progoniti, uznemirivati, trgovinu im otimati i svako drugo zlo činiti. Za to se dne 16. juna potuži vijeće Sandalju, moleći ga, da bi taka zla u buduće spriječio, a Dubrovčanima da se oteto povrati[110]).

Sandalj Hranić odgovori, da se sve to zgodilo, što je republika dozvolu njegovu prekoračila, pa stoga je upozorava, da nipošto više ne dolazi u Lisac bez njegove privole. Sada uze dne 4. augusta vijeće dokazivati Sandalju, da je Lisac po pravu dubrovački, jer mu je darovan privolom čitave Bosne i stoga Radiča Sankovića, čiji je nekoć bio; ali vojvoda mu odgovori, neka se za sada zadovolji onom dozvolom, a kad bude velika skupština u Bosni, neka i ono onamo pošalje svoje poslanike, gdje će se sve razmirice riješiti; on sam od svoje će strane nastojati, da poslovi dobro prodju po Dubrovnik, jer da mu je vrlo sklon i u srcu spram njega pravu ljubav goji. Ove Sandaljeve riječi, iz kojih se jasno razabiralo, da se želi približiti republici, obradovaše u velike senat, jer taj mu već 8. aprila vrlo kićeno odgovori, kako je milost božja sama učinila, da može imati tu sreću i s njime živjeti u ljubavi, dapače on mu ponudi, da se nastani u Dubrovniku, gdje da će mnogo zadovoljniji biti, nego u svojoj vlastitoj kući. Prijateljstvo njegovo općina tim većma cijeni, pošto dobro zna, »što vi hoćete, toj će htjet gospodin kral Tvrtko i gospodin herceg i sva Bosna«, a i potrebno je, te ga treba vrlo brižljivo čuvati, »jer od potopa svijeta nije se toliko svijet smel i vrtjel, koliko sade«. Sandalj Hranić, da i činom pokaže ljubav svoju, javi vijeću, da je spreman povratiti sve ono, što su ljudi njegovi oteli ili dužni ostali Dubrovčanima, samo neka pošalje poslanike, koji će tu stvar s njime obaviti, a kad je ove senat odista i poslao, onda ih je vojvoda tako prijazno primio, da mu se vijeće dne 14. augusta pismeno zahvalilo, a jer je po poslanicima svojim čulo, da je vojvoda nakanio za koji dan doći u Primorje, javi mu, da će ga opet počastiti sa svojim poslanicima, a »prijateljstvo ponoviti i ustanoviti i učiniti onakoj počteno po obej strani i dobrje, kako će Bogu na slavu biti, a svijetom pohvaljeno«[111]). Malo potom, početkom septembra, otpremi vijeće vojvodi kao svoga naročitoga poslanika Ivana Menčetića, koji mu je ponajprije imao čestitati na pobjedi njihovih »zajedničkih dušmana«, to jest Ostoja i Radiča Sankovića, a onda ga umoliti, da bi kod kralja i velikaša posredovao mir na osnovu principa »status quo«, jer »Gospod vam je dosudio veliko gospodstvo i sva vam je Bosna sklona, pak će vas poslušati i raditi onako, kako vi hoćete«. Kao nagradu za

posredovanje republika ponudi Sandalju Radičev dio u »Novim Zemljama«, kuću u Dubrovniku, te naslov gradjanina i vijećnika dubrovačkoga. Ali je vojvoda tražio za odstup Primorja hiljadu perpera godišnje penzije, što se vijeću učini premnogo, pa stoga nakon bezuspješna pregovaranja uputi dne 27 septembra svoje bosanske poslanike, da podju k hercegu Hrvoju i da mu se potuže, kako Sandalj traži za nagradu, što se podigao protiv Ostoje. selo Lisac, a ipak da su već prije republici pismeno zajamčili njezin predjašnji teritorij on, pa Sandalj i Juraj Radivojević[112]). Da je tom prilikom bio od nekoga upliva na poslove i snošaj republičin prama Žigmundu, moglo bi se nekom sigurnošću otale izvoditi, što su poslanici naročito imali naglasiti hercegu spljetskomu, da se u obnovljenom ugovoru »nema spominjati ime kralja Ladislava, makar da je prijatelj Bošnjaka«. No to poslanstvo nije bilo od koristi, jer u novembru 1404. vidimo, kako se Dubrovčani upinju, da sklope savez protiv Bosne s Kotoranima i Balšom II. Balšićem, gospodarom Zete; teško da je došlo do ostvarenja toga saveza, jer vidimo, gdje se kralj Tvrtko II. Tvrtković i bosanski velikaši pokazuju početkom decembra popustljivijim, zatraživši od Dubrovčana stara privilegija, na osnovu kojih se onda dalje moglo raditi. Početkom 1405. već je bilo sigurna izgleda, da će u brzo doći do željena mira, i to poglavito nastojanjem hercega Hrvoja[113]) i kneza Pavla Radenovića, kome Dubrovčani javiše dne 23. marta, da su im njihovi poslanici Paskoje Rastić i Maroje Bunić pisali: »jer im si bil dobri pomoćnik pri gospodinu kralju i hercegu i na svaki dobri put nastojal«, a malo po tom odusta i vojvoda Sandalj Hranić od zahtjevane penzije od hiljadu perpera[114]). U junu bjehu diferencije i razmirice toliko uklonjene i poravnane, da je novi kralj bosanski konačno dne 24. istoga mjeseca na Bijelih Selištih u Trstivnici potvrdio Dubrovčanima stara privilegija, a s njima i pravo na posjed Primorja, Lisca, Imotice i Trnovice, što im ga je Ostoja u posljednjem ratu silom oduzeo, a to je »bilo na kupu s gospodinom hercegom Hrvojem splickim i knezom Donjih Kraj i s knezom Pavlom Radinovićem i s vojevodom Sandaljem«[115]). U znak potpunoga izmirenja republika je onda dne 3. jula odlikovala vojvodu Sandalja i brata mu Vukca dubrovačkim gradjanstvom[116]), a za čudo tek 22. septembra i Tvrtka II. Tvrtko-

vića s obećanjem, da će mu davati dohotke, što ga idu, i pokloniti onu kuću u gradu, što je nekoć bila Ostojina.

Odista, bilo je već i krajno vrijeme, da se Bosna jedared smiri, jer joj se od sjevera i opet stalo spremati staro zlo. Kazivali smo, kako se Žigmundu nakon što je proglasio dne 8. oktobra 1403. u Budimu opću amnestiju, opet poklonio velik broj ugarske gospode. Da predobije još i preostalu, izdade u sporazumku s velikašima kraljevstva na saboru u Budimu dne 19. februara 1404. dekret, kojim bude proglašeno, da svi oni, što se ne misle kralju pokoriti, gube sva svoja imanja, a pomilovanim i nedužno stradalim da će se imanja povratiti; pravde, što bi mogle otale nastati, da će riješavati kralj i njegovi velikaši[118]). Nekako u isto doba sastaše se i slavonske pristalice Žigmundove u Križevcima, a na čelu im zagrebački biskup Eberhard de Alben, slavonski banovi Pavao Bessenyö de Ezdege, Ladislav od Grdjevca i mačvanski ban Ivan od Morovića, te tom prilikom utanače s ostalom nazočnom gospodom savez na odbranu prava Žigmundovih protiv Ladislava Napuljskoga i njegove stranke[119]). Konačno izdade još kralj Žigmund dne 6. aprila u Požunu drugi dekret, kojim ponovno zabrani pod prijetnjom gubitka glave i imetka svim svojim podanicima primati ma kakva službena pisma od pape Bonifacija IX., legata, kardinala i drugih sudaca ili zvaničnika rimske stolice; nadalje odredi, da nitko ne smije na osnovu takih pisama, a bez izrične dozvole kraljevske, primiti ili podijeliti duhovnu čast ili službu, jer je to pravo sebi pridržala sama kruna[120]). Time je dakako mislio, da će oslabiti jaku potporu Ladislavljeve stranke naročito u Hrvatskoj; medjutim kod toga opet slijepa sreća pomogne Žigmundu, jer papa Bonifacije IX. skoro umrije dne 1. oktobra 1404. Pored svega toga ipak ostade najveći dio Hrvatske i Dalmacije i nadalje vjeran kralju Ladislavu. Iznimku čine u tom tek knezovi Krbavski, kojima se doskora pridruži i Krčki knez Nikola, jer ovoga se velikaša neočekivani uspjeh Žigmundov toliko dojmio, da je na glas njegov ostavio svoj posjed i otplovio u Veneciju. Ovdje zamoli mudru signoriju, da bi mu svjetovala, kako da se u taj kritički čas vlada prema kralju Žigmundu, dapače, očito u teškoj brizi za svoj posjed, ponudi joj se za vazala, zatraživši u to ime od nje, neka bi mu potvrdila stara privilegija na Senj i Krk i da primi njegova

mjesta na Primorju za svoja, dakako zaštitivši ih podjedno protiv svake navale, što i jest bilo ono glavno. Ali Venecija, dobro znajući, da bi time samo u sukob došla sa Žigmundom, odbije ga 3. novembra, izrekavši nadu, da će knez Nikola kao razborit čovjek i sam znati tako udesiti svoje dalje vladanje, da mu se ne će ništa zla dogoditi[121]). Razumije se, sada ne preostade Krčkomu knezu drugo, nego se izmiriti sa Žigmundom; već na početku god. 1404. opet ga on broji medju svoje »vjerne i ljubljene«. Politički preokret kneza Nikole morao se veoma dojmiti otoka Raba, susjeda njegova, jer se i on malo po tom povrati pod vlast Žigmundovu, što više, on izabere u februaru 1404 susjeda svoga knezom svojim uz godišnju plaću od 1000 livara (srebra), na što dne 26. februara knez Nikola izdade Rabljanima u Senju svečanu povelju, kojom im dozvoli, da sebi mogu svake godine birati podkneza izmedju njegovih zvaničnika; onda im obeća, da će poštivati njihove sloboštine, privilegija, statuta i običaje i da će ih štititi i braniti, čim mu polože prisegu vjernosti[122]). Ovi su dogadjaji od velike važnosti po politički položaj Žigmundov na Adriji, jer stekavši moćna kneza i više otoka, kao što su Krk, Cres, Osor i Rab, dok mu je na jugu i onako bila vjerna republika dubrovačka, mogao je lako napadati ne samo Zadar, nego i ostale dalmatinske gradove.

Taku su izmijenjenu situaciju dobro opazili kralj Ladislav i Venecija: u taj su čas oni imali zajedničkih interesa na jadranskome moru, naime spriječiti, da se tude opet ne osili budimski dvor. Nakon što je kroz godinu 1404 mnogo darovnica podijelio raznim svojim pristašama u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni[123]), kralj Ladislav otpremi u Veneciju početkom nove g. 1405. svečano poslanstvo, da signoriji tek onako u glavnom ponudi savez. Republika na to dne 31. januara zaključi, da se u tu svrhu i s njene strane pošlje Ladislavu poslanstvo uz punomoć, da može u glavnom i u pojedinim točkama raspraviti i zaključiti sve ono, »što je na čast i korist obiju stranaka«. Ali već 4. februara promijeni tu odluku svoju toliko, da se mjesto poslanstva pošalje samo jedan »svečani« poslanik, za koga bude onda izabran Benedikt Capello; dne 14. marta bude mu izdan naputak, koji ga opunomoći, da s napuljskim kraljem sklopi u ime republike obranbeni savez na tri godine, a

po potrebi i na pet, i to protiv svih eventualnih napadaja na njihove posjede[124]). U isto doba pozove herceg Hrvoje općinu trogirsku, da u njegovo ime pošalje poslanike knezu Nikoli u Senj s pozivom, da taj otok odmah povrati kralju Ladislavu, t. j. njemu kao njegovu namjesniku, ali oni ne obaviše ništa, jer knez Nikola poziv Hrvojev na prosto odbije[125]). Dakako, sada je imalo oružje odlučiti o posjedu važnoga otoka Raba. Već 17. marta javljaju Trogirani Ladislavu, da ih je herceg Hrvoje pozvao, da se dignu protiv kraljevih odmetnika, što će oni i rado učiniti, ako im on pošalje galiju[126]), a nekako u isto vrijeme zamoli herceg spljetski Veneciju, da mu prodade dvije oružane galije, na što mu vijeće dne 24. marta odgovori, da žali, što mu ne može pružiti pomoći, jer da republika, zapletena upravo u rat lombardijski, u smislu ustava svoga, ne smije u takoj prilici nikomu davati ni brodova, ni vojnika; ali potajno ipak zaključi, da se Hrvoju dadu dvije galije, ako bi ih ponovno zatražio[127]). Sada je sva pomorska pomoć ostala na kralju Ladislavu; tako se eto opet pojavi na našim obalama napuljska flota pod vodstvom barletskoga kneza Ivana od Lusignana, koja sredinom 1405. osvoji Rab[128]). Pad Raba u velike uzruja kralja Žigmunda, a to samo tim većma, što nije imao pri ruci dovoljno ladja. Stoga se odluči sklopiti savez s Venecijom, nadajući se, da će ga ona pomoći, jer joj nije mogla biti po volji vlast napuljska u onom moru, koje je ona tako rado zvala »svojim«; ali kako znamo, lukava i pronicava republika voljela je birati izmedju dva zla manje. Stoga, kad je stigao negdje u julu Žigmundov poslanik u Veneciju, te ondje pričao, kako je njegov gospodar naumio pokoriti Dalmaciju, ter u tu svrhu već skupio do 50.000 vojske, ali da mu za siguran uspjeh treba još i ladja, signorija ga odbije. Dne 3. augusta ona mu odgovori, da joj ponudjena saveza nikako nije možno prihvatiti radi rata, što ga u taj par vodi s gospodarom padovskim, a kod toga ostade i nakon ponovne ponude kraljeve, dapače, dne 20. oktobra napokon zaključi, da se na Žigmundovu molbu, neka bi mu dala u pomoć nekoliko galija, naprosto ne odgovori ništa[129]). Ugarski kralj kao da je slutio, da će tako proći na Rialtu, jer vidimo gdje odrješito u Dubrovniku traži pomoći po Petru gvardijanu krbavskom, dapače mu stavlja u izgled svoj skori dolazak u Primorje[130]).

Glas o tome u brzo dopre i do hercega Hrvoja, jer vidimo, gdje se on dne 9. oktobra iz Korčule tuži vijeću, kako je čuo, da ono »opravlja svoje galije na Dalmaciju i da primi Rab«. Sada mu Dubrovčani dne 15. istoga mjeseca brže bolje odgovore ovako: »I taj list videv (naime Hrvojev) nam bi mnogo žal i ne drago, jer Bog nam je svjedok, da o tom nijesmo mislili ni radili, jer smo ljudije, koje hoćemo da si s mirom počivamo i da se uzdržimo trgom, kako je svijetu vidomo«[131]. Kako su iskreni bili sa svojim »gradjaninom« i »prijateljem«, pokazuje to, da će mu biti na službu koliko godj mogu, čim mu uspije, da dopre do primorja, a navlastice da će ga na moru pomagati, ne štedeći kod toga ni ličnosti svojih ni imetka svoga[132]). Ali od naumljena pokorenja Dalmacije i kraljeva dolaska u Primorje nije bilo ništa, a sve to zato, jer se Žigmund spremao na — vjenčanje. Znamo, da se lakomisleni kralj još krajem god. 1401. zaručio s Barbarom, kćerkom Hermana grofa Celjskoga, a time se njen rod dašto dovukao do zamjerne moći i upliva u Ugarskoj i Hrvatskoj; dne 3. augusta godine 1405. potvrdi Žigmund nanovo staru donaciju svoju na Varaždin[133]), a još 24. maja založi tobože tastu svomu grad Čakovac s Medjumurjem za uzajmljenu mu svotu od 48.000 dukata[134]). Vjenčanje Žigmundovo s Barbarom obavljeno bude na hrvatskom gradu Krapini, tada vlasništvu grofa Hermana Celjskoga, u nedjelju dne 15. novembra, odkale onda sjutradan presrećni kralj javi svim svojim vjernim i odanim, kako je na sreću i spas države svoje opet stupio u brak, te ih podjedno pozove na krunisanje mlade kraljice, koje će se po starom običaju svečano obaviti u Stolnom Biogradu dne 8. decembra krunom sv. Stjepana[135]). I Dubrovčanima javi Žigmund vjenčanje svoje, ter ih ujedno pozove na krunisanje, ali oni mu se dne 19 maja godine 1406., čestitavši »najiskrenije«, ispričaše velikom daljinom i putnim tegobama, a onda nastaviše ovim riječima: »Vaše Veličanstvo želeći s nama dijeliti svoj napredak i radost svoju, javlja nam nadalje uobičajenom dobrohotnošću, da se po božjoj odredbi, a po savjetu i preporuci prelata, baruna, prvaka i drugih podanika vjenčalo s preblagom knjeginjom gospodjom Barbarom, kćerkom Hermana grofa Celjskoga. Kad smo to čuli, vrlo smo se obradovali, jer smo od onoga dana, kad je Vaše Veličanstvo obudovjelo, vazda

goruće željeli, da bi čuli, kako se Vaše Veličanstvo u povoljan brak udružilo. A radujemo se tim većma, što je Vaše Veličanstvo našlo sebi podjedno takva tasta, koji vama olakšava poslove, a vašim je podanicima i vjernima drag pomoćnik. Svi se molimo svemogućemu, da udijeli vama svojom daljom milosti potomaka za sva vremena i da se tim svojim potomcima Vaše Veličanstvo uzmogne dugo dičiti«[136]. »Kraljica Barbara bila je, piše Vjekoslav Klaić, kako je crta savremenik Aenea Silvije Piccolomini, žena krasnoga rasta, visoka i bjeloputna, te je poslije svojim razvratnim životom i vlastohlepljem zadavala mnogo jada i svojemu mnogo starijemu mužu i njegovim zemljama. U prvi kraj medjutim bila je ženidba kraljeva s Celjskom groficom korisna po njegovo vladanje. Tast kraljev Herman upr'o je sada svu snagu, da pribavi svomu zetu odlučnu pobjedu i premoć ne samo u Ugarskoj i Slavoniji, nego i u Hrvatskoj i Dalmaciji. A to je lako mogao, jer je bio u svojti ne samo s poljskim kraljem, nego i s najmoćnijim velikašima u Hrvatskoj, kao što su bili palatin Nikola Gorjanski, knez Nikola Frankapan i mnogi drugi. Svi ti postadoše sada rodjaci i svojaci kralja Žigmunda, te su mislili, da rade za svoju porodicu, ako pomažu što izdašnije svoga kralja i rodjaka. Palatin Nikola Gorjanski bio je sada kraljev pašanac, pošto se bijaše oženio starijom sestrom (Jelisavetom) kraljice Barbare; knez Nikola Frankapan bio je opet po ženi svojoj šurjak palatinov, a po svojoj sinovici Elizabeti u svojti s Celjskim grofovima. Nikola Gorjanski bio je nadalje u svojti s knezovima Blagajskim, knez Frankapan sa Zrinjskima i Kurjakovićima«[137].

Još prije ženidbe svoje Žigmund se odlučio, da se dade na ozbiljne korake protiv Bosne, htijući time popraviti svoj neuspjeh na moru. Za priprave o tom ratu čujemo češće kroz g. 1405.; tako javlja dne 13. marta dubrovački poslanik Franko Bavželić iz Budima svojoj vladi, da se u najskorije vrijeme sprema vojna na hercega u Bosnu, o čem senat dne 7. aprila ubavijesti svoga bosanskoga poslanika Nikolu Gučetića, javivši mu podjedno još i to, da je svome budimskome poslaniku naložio, neka bi nastojao uvjeriti mjerodavne tamošnje ličnosti, da je s Bosnom probitačniji mir, nego li rat; i odista Franko Bavželić uspio je toliko, te se neki od ugarskih velikaša izjaviše,

da bi dobro bilo, kad bi herceg Hrvoje poslao poslanike svoje kralju Žigmundu. Iz ovoga izvještaja najjasnije vidimo, da se tada smatrao u Budimu herceg spljetski najvažnijim licem u Bosni. Poruku ovu imao je izvršiti Nikola Gučetić, ali tako, da čitava stvar ostane tajnom, pa tom prilikom Hrvoju još i kazati, da su Dubrovčani spremni za slučaj njegove privole otpremiti u toj stvari posebno poslanstvo u Budim, koje će je toplo zagovarati[138]); dakako od toga ne bude ništa, dapače, baš u taj se čas herceg spljetski spremao, da udari na otpali Rab. Glasovi o ugarskom oružanju čuju se i nadalje. Tako javljaju Dubrovčani 2. maja Balši II. Balšiću: »Imamo glasove, jer je po milosti božjoj (Žigmund) zdravo i u većem stanju i boljem ner je bil nigda, i prave, da velike vojske pripravlja«[139]), a s time je nesumnjivo u vezi ono kazivanje ugarskoga poslanika u Veneciji (u julu), da mu je gospodar već skupio 50.000 momaka[140]). Dapače dne 10. juna ubavijesti Žigmund iz Budima sudije i žitelje sjev.-ugar. grada Prešova (Eperjes), da mu je »potrebno s moćnom svojom vojskom poći protiv svoje kraljevine Rame i Bosne, da se isprave i obnove medje njegove države«, pa ih zato pozivlje, da mu za tu vojnu pošlju po Simonu Rozgonu pet stotina for., koje će oni sebi namiriti dohotkom iz kraljevskih solara[141]), a 13. juna javlja banovima Pavlu Bessenyőju de Ezdege i Pavlu od Pečuha, njihovim podbanima i podžupanima zagrebačkom i križevačkom, da ostanu na okupu u Slavoniji, jer da će i on doskora tamo doći[142]). U augustu već su bile ratne priprave toliko dovršene, da je Žigmund mogao iz Višegrada dne 20. istoga mjeseca szent-leleškom manastiru javiti, neka odgodi ročišta neke ugarske gospode, jer će ona s njime upravo sada poći u rat protiv Bosne[143]). I odista vojna započe početkom septembra; u kraljevoj su pratnji osim pomenutih banova još bili Herman grof Celjski, palatin Nikola Gorjanski, vojvoda Šćibor Šćiborić, državni sudac Frank Szécheny, Franjo Bubek, dvorski vratar Simon Konye, Petar Perényi i Simon Rozgon[144]). Vojska ugarska provali unskom dolinom do Bišća, u kojem se gradu nalazila jaka četa kralja Ladislava i hercega Hrvoja, to jest hrvatska i bosanska, a pošto se nije htjela predati, trebalo je Ugrima osvojiti Bišće na juriš; mnogo se krvi prolilo, dok je grad pao, a osobito se istaknuo ban Pavao Bessenyő, na-

valjući na čelu svoje vojske, a dopao je i smrtnih rana, dok je Petar Perényi u isto doba pustošio duboko u Bosnu, da odvrati eventualnu pomoć[145]). Prema navali se vidi, da je ova vojna naperena bila protiv faktičnoga gospodara Bosne, naime hercega Hrvoja, i na njegove Donje Kraje, ali ugarska se vojska taj put ipak zadovolji osvojenjem Bišća; dne 30. septembra i 4. oktobra izdao je Žigmund u njem dvije povelje[146]), a potom se povrati natrag. Iz svega se mora zaključiti, da je Žigmundov uspjeh tek privremen, jer svakako brzo nakon njegova povratka opet dopade Bišće ruku Hrvojevih. No ipak je velik strah zavladao u Bosni, jer vidimo gdje Dubrovčani pišu dne 5. oktobra Toliši županu vojvode Sandalja, da će ga rado u grad primiti, »ako vi bude koja nevolja od ugarske vojske«[147]), a isto tako i knezu Pavlu Radenoviću dne 21. istoga mjeseca[148]), dapače u to doba su i trgovci dubrovački obustavili svako trgovanje po bosanskim teritorijama[149]). U novembru kao da je već svaka pogibao prešla, jer vidimo gdje Sandalj Hranić natrag zove iste trgovce, čemu se vijeće dubrovačko rado odazove čuvši, da »gospodin kral i gospodin herceg i gospodstvo ti i svi Bošnjani, prijatelji naši, božjom milostju jesu u dobru stanju i u dobru ufanju . . . A jer za Ugre što nam piše vaša ljubav, on vje, koji je svemu tvoritelj, jer bismo veseli, da je svaki jezik (narod), koliko ih je, s rusagom bosanscjem u svakoj dobroj ljubve i miru, a navlaštno Ugre«[150]). Skoro poslije rata s kraljem Žigmundom sazove Tvrtko II. Tvrtković veliku skupštinu, kojoj su prisustvovali osim hercega Hrvoja i velikoga vojvode Sandalja i svi ostali velikaši bosanski. Kako znamo, Žigmund je prije rata naročito naglasio, da ga se laća s razloga, što želi »da se isprave i obnove medje njegove države«, pa tako i čujemo, da se na ovoj skupštini gospode bosanske, držane negdje u kasno proljeće, o tom i raspravljalo. Pošto kraljevina Bosna nije priznavala Žigmunda zakonitim vladaocem ugarskim, nego Ladislava Napuljskoga, to budu k njemu u Napulj otpravljeni kao poslanici humski vojvoda Juraj, knez Vuk i Toma, da ondje zatraže od kralja potvrdu starih i pravih medja bosanskih, naročito prama Ugarskoj. I odista, kralj Ladislav izdade dne 26. augusta 1406. svečanu povelju, kojom, uvaživši ponajprije »velike, plodonosne i korisne usluge«, što su mu ih iskazali i još iskazuju Bošnjaci oko

zadobivanja krune ugarske, zajamči i potvrdi kraljevstvu bosanskomu njezine medje u onom opsegu, kake su bile za bana Kulina«[151]). Ovaj akt, koji sam po sebi nije mogao biti realne vrijednosti, jasno dokazuje, da je kralj Ladislav još uvijek imao u hrvatskim stranama mnogo pristaša, te da je Bosna i nakon rata od godine 1405. ostala u opoziciji protiv budimskoga dvora, ili drugim riječima, da je Žigmundov uspjeh bio tek privremen. Stoga je jasno, da je u brzo moralo doći do novih bojeva.

Prvo je bilo, da je kralj ugarski učinio važnu promjenu u hrvatskoj banskoj časti, jer je negdje u martu 1406. skinuo oba Pavla, a imenovao hrvatsko-dalmatinsko-slavonskim banom tasta svoga Hermana grofa Celjskoga, koga od sada u listinama, dašto, jer mu je bio rodjak, vazda spominje na prvom mjestu medju svjetskim velikašima[152]). Malo po tom u aprilu pokuša i opet posredovanjem Krčkoga kneza Nikole, da Veneciju nagovori na savez protiv napuljskoga Ladislava, čije su galije harale Nikoline posjede, a u prvom redu, da mu se otme Dalmacija; no mudra signorija i taj put dne 26. aprila najodrešitije odbije svaku vezu[153]). Žigmund podjedno nagradi i neke svoje vjerne velikaše za stečene zasluge u neprekidnim ratovima. Tako potvrdi 21. aprila knezu Nikoli darovnicu na grad Cetin i Klokoč, izdanu još njegovu ocu banu Ivanu[154]), a sjutradan 22. aprila knezu Ladislavu Blagajskomu i njegovoj braći Antunu i Ivanu više starijih privilegija i darovnica svojih prešasnika. U toj se povelji kazuje, kako su knezovi Blagajski mnogo toga pretrpjeli poradi »vjernosti svoje«, a navlaš od susjeda njihova hercega Hrvoja i njegovih Bošnjaka, dapače, Ivan je Blagajski takom jednom prilikom, možda u februaru 1403.[155]), dopanuo i sužanjstva, pa se jedino velikom ucjenom, koju je morao platiti hercegu Hrvoju, oslobodio tamnice i okova[156]). U to se kralj spremi za boj; kako se u isti mah zapleo i s Austrijom u rat, povjeri ljeti 1406. vojnu protiv Bosne temešvarskomu knezu Pipu od Ozore[157]).

Taj je vojskovodja bio rodom Firentinac (* 1369.), te se za pravo zvao Filip de Scolaris, a tek docnije bude prozvan po ženinom imanju Pipo de Ozora ili obično Pipo Spano, bez sumnje Filip Madžarin naših narodnih pjesama. Kad mu je bilo trinaest godina, dade ga uboga mati nekim trgovcima, koji su pošli s njime u Njemačku. Odavle ga neki poslanici Žigmundovi

dovedu u Češku, pa u Budim, gdje se najprije zbrinuo u jednoj trgovačkoj radnji. Sa svoga umještva dopade se Žigmundovu blagajniku, koji ga uze k sebi godine 1380. Po njegovu nalogu putovao je Pipo, po svoj prilici godine 1389., u Ostrogon nadbiskupu Ivanu od Kaniže, gdje se onda desio i Žigmund; dogovarajući se s velikašima, »kako bi digao vojsku od 12.000 hiljada konjanika, koji će čuvati stražu na Dunavu i braniti onamošnje krajeve od napadaja Turaka, jer su oni osvojili Srbiju«. Kad nitko nije znao da izračuna, što bi ta vojska stala, pozovu Pipa i on brzo svrši račun. I Žigmundu se njegovo umještvo i okretnost dopadne, pa ga tako uzme k sebi. Da li je i koliko je Pipo imao učešća u Žigmundovim ratovima u Bosni, Srbiji i Bugarskoj krajem XIV. vijeka, nije poznato, no svakako se morao već do onda ma čime odlikovati, jer se iz povelje Žigmundove prigodom njegove ženidbe godine 1398. jasno razabire velika naklonost kraljeva. Pipo je uzeo Barbaru, jedinicu Andrije od Ozore, i dobio je s njome cijelo njezino imanje zvano Ozora nedaleko Temešvara. Srećni je Firentinac i nadalje ostao vjeran Žigmundu, dapače, prigodom kraljeva uzapćenja bude i on bačen u tamnicu, dašto, kao mrski stranac, a time je samo »još u većoj mjeri zadobio naklonost i povjerenje Žigmundovo,« kaže Stanojević, dapače intrigue njegovih neprijatelja i protivnika, o kojima toliko pričaju njegovi biografi, nijesu mu mogle nauditi: Žigmund je imao neograničeno povjerenje u nj i on je neprestano napredovao u znanju, počastima i imanju«[158]).

Ovomu dakle Pipu od Ozore povjeri kralj vodstvo u bosanskom ratu; on prodre na čelu još nekolicine pograničnih velikaša ugarskih, a s priličnim odijeljenjem konjanika i pješaka duboko u Bosnu, jer ga kralj hvali, da je tom prilikom opljačkao gotovo pola zemlje, dapače i spalio dvije kuće bosanskoga kralja, što ih je tek nedavno podigao za svoje posebno prebivalište, a onda ušao u grad Bobovac, sjedište kralja Stjepana Ostoje, te se smjestio sa svojom vojskom, ispadajući često iz grada u okolinu, da je opljačka[159]) Ne može biti sumnje, da je ovo nenadano društvo bilo razlog, koji ponuka Ostoju, da se preseli u Dubrovnik, jer vidimo gdje mu senat dubrovački dne 13. septembra piše: »Po vašem sluzi po Vuku Uzinovicu list vaš primismo i riječi, koje nam od vas govori, razumjesmo i

na prvo, što od nas po rečenom prosiste, eto vi mi za toj primismo, ostaviv svaki zli uzrok neprijateljstva, koji je medju nami bil za onu rat, koju nam pravim (nedužnim) zadaste. Primismo i vam učinismo i zapisasmo, da morete dojti s glavom i s vašimi i s imanjem u vaše mjesto u Dubrovnik i onej sloboštine, na koje su vazda gospoda i vlastele Bošnjane prihodili i stojali«[160]). Malo kasnije zauzeše se kod vijeća za Ostoju herceg Hrvoje i vojvoda Sandalj[161]), no on ipak ostade u Bobovcu, za cijelo izmirivši se i nagodivši se s Pipom. Ali važnija je od ove druga jedna posljedica invazije župana temešvarskoga, a to je priključenje šurjaka Hrvojeva kneza Ivaniša Nelipića kralju Žigmundu. Posredovanje u toj stvari kao da je preuzeo Krčki knez Nikola, jer nalazimo, gdje dne 17. augusta 1406. ova dva velikaša sklapaju savez, svakako u prilog ugarskomu kralju[162]). Taj čin, kojim bi u velike uzdrmana moć kralja Ladislava u Hrvatskoj, izazove strašnu osvetu od strane napuljskoga dvora, jer samo tako se može shvatiti, čemu Ladislav dne 15. septembra darova hercegu Hrvoju čitavu župu Vrhriku (Vrliku) s gradom Prozorom, što ga bješe on i podigao[163]), onda Zrinj grad, inače vlasništvo Pavla grofa Zrinjskoga[164]), pa još istoga dana vojvodi Sandalju Hraniću mjesta i kotare Drežnik, Cetin i Slunj[165]), Zadraninu Jakovu Radoniću neke posjede oko Senja i Baške na Krku[166]), te napokon 23. marta 1407. već pomenutom vojvodi Sandalju Ostrovicu i Skradin[167]). Nesumnjivo se time htjelo pokazati Žigmundovcima, kake ce promjene uslijediti, kad pobijedi oružje Napuljčevo, ali i to, da Ladislav odista vlada u Hrvatskoj i Dalmaciji[168]). Ove odredbe kao da su ipak bile od koristi, jer doskora opet vidimo kneza Ivaniša Nelipića medju dušmanima Žigmundovim[169]).

Medjutim se kralj Žigmund na novo spremao prvom polom godine 1407. na Bosnu, o čem su herceg Hrvoja i kralj Tvrtko II. Tvrtković svakako morali biti ubaviješteni, jer vidimo, gdje 23. juna Dubrovčani javljaju u Budim, kako su čuli, »da je turski poslanik došao u Bosnu k Hrvoju, a onda će poći k vašemu veličanstvu, da lažnim obećanjima traži izmedju vas i Hrvoja izmirenje, te bi se tako pod plaštom ugovaranja srećni pothvati vašega veličanstva otezanjem zaustavili[170]). Ne može biti sumnje, da je ta vijest dubrovačka

tendeciozno izvraćena, jer u to doba Turcima nije moglo biti do uplitanja u bosanske poslove, pošto su i sami bili domaćim borbama i suviše zabavljeni[171]); nego je u drugu ruku istinito to, da je Žigmund u isto doba i opet kušao posredovanjem pečujskoga biskupa kardinala Valentina Alsanija i bivšega nadbiskupa spljetskoga Andrije Gualda u Veneciji sklopiti savez, ali bude dne 23 jula ponovno odbijen[172]). Ipak provali u augustu s dva kraja u zemlju. Jedna je četa, sastavljena ponajviše od Erdeljaca, ušla u dolinu vrbašku, s očitom namjerom, da zauzme Hrvojeve Donje Kraje, pa je tako imala lih zabaviti spljetskoga hercega; a druga pod zapovjedništvom samoga kralja prodirala je dolinom rijeke Bosne. Ona prva četa kao da nije ni do Vrbaškoga grada doprla, a svakako je od Hrvoja zaustavljena i nesposobnom učinjena za svaki rad[173]), dok je Žigmund donekle bolji uspjeh postigao, u čem ga je pomogao i Pipo, pojačavši njegovu vojsku s tri svoje čete, što ih je imao na obranu Bobovca, na kojem gradu i nalazimo kralja Žigmunda dne 11. septembra; Pipo tom prilikom predade kralju grad opet natrag[174]). Vojni pohod kraljev, ma da i nije kakim znatnijim uspjehom ovjenčan, ipak zastraši bosanske velikaše, jer vidimo, gdje knez Pavao Radenović još u augustu zamoli republiku dubrovačku, neka mu dozvoli, da može u slučaju nevolje svoje imanje sklonuti u Ston, čemu se ona dne 5. septembra i odazove[175]). Slab uspjeh kraljev u toj vojni najbolje se razabire iz spisa iste republike. Već 3. septembra nalazimo, gdje mu ona čestita na srećnom dolasku u Bosnu[176]), a 11. istoga mjeseca, puna sreće i radosti, što se nalazi »moć kraljevskoga veličanstva posrijed neprijatelja«, javlja mu, da je pripravila prema njegovoj želji svoje brodove, kako bi mu na zgodan čas bili na ruci[177]). Pače po poslaniku svom Marinu Buniću zatražila je od Žigmunda, da joj dade Konavle, tada još svojinu kneza Pavla Radenovića i vojvode Sandalja[178]), očito se uzdajući u srećan uspjeh kraljev; no već 21. septembra zaključi, da će predložiti Žigmundu, kako bi ona voljna bila izmiriti ga s velikašima bosanskim, pa i dade u tom poslu naputak pomenutom svom poslaniku Marinu Buniću, što je svakako najbolji dokaz, da su stvari ugarskoga kralja u taj mah bile dosla traljave[179]). Svemu tomu pridruži se još i to, da se Žigmund u Bosni razbolio, na što mu Dubrovčani odmah pri-

pravno ponude svaku uslugu, tobože što je »interes čitavoga kršćanstva vezan uz njegovo zdravlje i život«.[180]) Napokon su od osobite važnosti riječi senata dubrovačkoga od 29. oktobra: »I što pišete za gospodina kralja Žigmunda, jer pojde prijeke (to jest u Ugarsku) sa svjem volja i hotenje božije bilo je i nam mnogo drago, da megju višnjimi krv ne bude se prolila«[181]) jer se iz njih ima izvoditi, da medju kraljem i Bošnjacima uopće nije ni došlo do ozbiljna boja. Žigmund je dakle u oktobru ostavio Bosnu, a tako su nekako učinili i Erdeljci utaboreni na Vrbasu, te se povratio kući, tješeći se slatkim i laskavim riječima vjernih Dubrovčana, koji mu dne 13. novembra uspisaše: »Kolike li su poraze, koliko propasti i nepodnosljivih šteta nanijele provale vašega veličanstva u pojedinim oblastima bosanskim!«[182]).

Tako je Bosna ponosna odbila redom tri navale ugarske, a spriječila svaku znatniju akciju četiriju vojska, znak ondašnje njene velike snage. To se pak još bolje potvrdjuje time, što je umjela, da se u isto doba uplete i u poslove zetske. Već je Stjepan Tvrtko I., stekavši godine 1385. Kotor, došao u sukob sa zetskim knezom Balšom Balšićem, jer se i on otimao za taj grad. Kad je ovaj poginuo u boju s Turcima još iste g. 1385. na polju Savru, iznad rijeke Devola, medju Kosturom i Beratom, zauzme njegovo mjesto Gjuragj Sracimirović, koji se u nevolji od Turaka dao u zaštitu mletačku, prodavši im godine 1396. gradove Skadar i Drivast[184]). Kad su u Bosni planule poznate nam domaće borbe izmedju kralja Stjepana Ostoje i hercega Hrvoja, onda se učini Gjorgju Sracimiroviću zgodno, da zauzme Kotor i okoliš, pa tako ga vidimo, gdje je stao sa sinom svojim Balšom uznemirivati isti grad, nanašajući mu raznih šteta. Stoga javi u julu 1404. herceg Hrvoje u Veneciju, neka mu ne zamjere, ako udari na onu dvojicu Zečana[185]), dok su Kotorani, očito ozlojedjeni poradi ovih nemira, u novembru iste godine 1404. poslali duždu posebnoga poslanika, nudeći mu grad u zaštitu, ali budu odbijeni, tobože što je republika zabavljena drugim važnijim poslovima[186]). Medjutim umrije u drugoj poli iste godine Gjuragj Sracimirović i ostavi iza sebe ženu Jelenu, sestru srpskog despota Stjepana Lazarevića i sina Balšu. Kako on nije bio vezan na onaj ugovor, što ga je otac njegov sklopio s Venecijom, odluči se potpo-

magan u tom od ujaka svoga, opet natrag osvojiti Skadar i Drivast. U ratu, što je brzo po smrti Gjurgjevoj planuo, posluži Balši sreća, jer već u početku god. 1405. oba su ona mjesta bila u njegovoj vlasti[187]. Sada se uze Venecija ogledavati za saveznicama, te s tom namjerom pokuša kod vojvode Sandalja Hranića, jer dne 7. maja 1407. ovlasti dva poslanika svoja, Nikolu Fuscula i Leustahija Canka, da podju do vojvode i da mu zahvale na srdačnom odzivu, moleći ga podjedno, da pomogne republici kod zauzimanja onih gradova; u slučaja ako njegovom pomoći padnu Skadar i Drivast, signorija mu stavlja u izgled hiljadu dukata godišnje penzije ili tri hiljade na jedan puta[188]). No do ugovora i saveza nije došlo, po svoj prilici što je Sandalj previše tražio[189]), a Veneciji je ipak uspjelo, da je osvojila ne samo Skadar i Drivast, nego i Ulčinj, Bar i Budvu[188]). Posljedica toga srećnog ratovanja bila je, da su Kotorani u augustu 1405. i opet ponudili duždu svoj grad[189]), na što kralj Tvrtko II. Tvrtković i herceg Hrvoje pošalju u Veneciju poslanike svoje zahtijevajući odrešito, da se u grad Kotor ne dira, jer da pripada kraljevini Bosni; podjedno još zamole vijeće, neka bi odstupilo Ulčinj, Bar i Budvu vojvodi Sandalju, za slučaj ako ga ne kani za sebe pridržati. Venecija je odgovorila dne 13 septembra kralju Tvrtku II. Tvrtkoviću i hercegu Hrvoju uvjeravajući ih, da i ne misli dirati u Kotor, no o kakom odstupu onih mjesta vojvodi Sandalju ne htjede ništa da zna, pošto ih je na sablji otela, pa će ih stoga milosti božjom svojoj vlasti pripojiti[190]). Time pitanje ipak nije bilo riješeno, jer vidimo, gdje kralj Ladislav Napuljski i herceg Hrvoje šalju u maju 1406. poslanike u Veneciju zahtijevajući za Sandalja, »gospodara u arbanaškim stranama«[191]), gradove Bar i Budvu; kralj tom zgodom izrijekom naglasi, da oba grada pripadaju njegovoj vlasti, a Sandalj da je njegov podanik[192]). Kad vijeće po tom dne 8. juna 1406. odbije taj zahtjev[193]), tobože da se ne slaže s njezinom čašću, stegnuše se bosanski poslanici na Budvu i tri, četiri naokolna sela u kotorskom kotaru; ali ni na to ne htjede republika pristati, nego odgodi 12. juna odlučni odgovor za vrijeme, dok joj stignu potanki izvještaji od povjerenstva, što će ga onamo poslati[195]). Kao da su Mlečani time i suviše zatezali, jer u decembru 1407. ponove herceg Hrvoje i vojvoda Sandalj svoj zahtjev na Budvu

i Bar, nudeći im podjedno oružanu pomoć protiv Balše[195]). Izbjegavajući i opet u prvi kraj s odlučnim odgovorom konačno javi dne 23. decembra signorija, kako je spremna Sandalju vratiti Budvu, ali uz uvjet, da do maja 1408. bude Zeta pokorena, a gospodar njen knez Balša odanle protjeran. Za boravka svoga u Veneciji bosansko je poslanstvo još zamolilo u ime hercega Hrvoja i kneza Ivaniša Nelipića vijeće mletačko, da bi imenovalo svojim gradjanima vojvodu Sandalja Hranića, kneza Pavla Radenovića, Jurja Radivojevića i brata mu Vukića, a napokon još i za to, da se sklopi savez izmedju Venecije i Bosne. Signorija odgovori poslanstvu, da ona ne vidi potrebe takoga saveza, jer da i onako već postoji u takovoj mjeri. da se već uži ne da pomisliti; u ostalom ona nema ništa protiv toga, da se obje vlasti zavjere, da jedna ne će podupirati protivnika druge stranke[196]). Bosna opet i jest trebala, da se ogleda za pomoć, gdje samo može, jer se medjutim kralj Žigmund stao spremati na odlučni udarac.

Naučivši iskustvom triju posljednjih vojna, da je ipak preslab da svlada žilavi odpor kraljevine Bosne, kojoj su dašto izdašno pomagale Hrvatska i Dalmacija, odluči se potražiti pomoći u zapadnoj Evropi, kako je to učinio i pred nikopoljskom katastrofom. Tu je mogao dobiti jedino tako, ako svijetu prikaže rat bosanski kao vjerski, dakle kao krstašku vojnu. U Rimu je zasio medjutim na papinsku stolicu Grgur XII., a kako se taj nije dobro pazio s napuljskim dvorom[198]), bilo je Žigmundu lako, da se s njime sporazumije. Još ljeti 1407. pošalje k njemu kardinala Valentina Alsanija i nadbiskupa Andriju Gualda[199]), koji odista kod pape izrade, da je dne 9. novembra iste godine izdao u Sieni proglas na sav kršćanski svijet, pozvavši ga, da podje u krstašku vojnu i da pomogne kralja Žigmunda, »prvaka katoličkoga« u boju protiv »Turaka, Arijana, Maniheja i drugih nevjernika u kraljevinama i stranama carigradskim, Vlaškoj, Ugarskoj, Bosni, Dalmaciji, Hrvatskoj, Rami, Srbiji, Galiciji, Vladimiriji, Kumaniji i Bugarskoj«; svim onim koji podju na vojnu, obećan bude onaj oprost, što se nekoć dijelio krstašima, kad su polazili u Svetu Zemlju i Jerusalim[200]). Sav početak godine 1408. ispunjen je velikim pripravama Žigmundovim, a znalo se za njih u Veneciji[201]) i u Dubrovniku, dapače Dubrovčani kao da su bili uvjereni o

budućem uspjehu kraljevu, jer u instrukciji, što su je dne 2 marta dali Andriji de Martholo de Volzo, svomu poslaniku, izrijekom mu nalažu, da za republiku zatraži od kralja Konavle i Dračevicu »na vječnu spomen nama i našim potomcima za onu vjernost, što smo je obdržavali tolikim štetama i troškovima«. Ako li toga ne može dobiti, onda bar Konavle, ako ni to ne, onda tri otoka Brač, Hvar i Korčulu, napokon se može zadovoljiti jedino Korčulom. Još mu vijeće nalaže, da ima uz kralja ostati tri mjeseca, ter ga svakuda pratiti[202]).

Dok se kroz prvu polovicu 1408. skupljala vojska valjda u Budimu, boravio je Žigmund u Hrvatskoj, jer ga nalazimo dne 26. januara u Koprivnici[203]), a od 13. februara do 5. marta u Križevcima, gdje se sastalo plemstvo županije križevačke i virovitičke u skupštinu[204]). Poslije toga povrati se u Budim[205]), gdje je ostao nekako do početka aprila, a onda podje s jednim dijelom vojske na jug, nesumnjivo zaokupljen ratnim pripravama; dne 8. aprila izdao je jednu povelju u Djakovu[206]), a 11. istoga mjeseca nalaže iz susjednoga Dragotina nekom Stjepanu Hynu, da se ima na obranu granica pridružiti temeškom županu Pipu od Ozore, premda će se rat protiv buntovnih Bošnjaka tek 24. jula zvanično oglasiti[207]). Nekako sredinom maja prijedje kralj Savu i utabori se pod Dobor-gradom[208]), gdje ostade do juna[209]). U julu se povrati preko Bača[210]) i Nagy-Onga u Budim[211]), boraveći tude dne 8. i 16. augusta[212]), a kako se medjutim ovdje skupila velika vojska od 60.000 momaka, u kojoj je bilo i mnogo Poljaka, započne bosansku vojnu[213]). Ratovanje pada u prvu polu septembra, a svršilo se vrlo brzo, dašto, poradi nadmoćne sile kraljeve, ugarskom pobjedom; što više, sam kralj Tvrtko II. Tvrtković, a s njime i preko sto i sedamdeset velikaša bosanskih bude uhvaćeno, zacijelo izdajom[214]). Već 25. septembra javio je srećni Žigmund svoju pobjedu dubrovačkomu vijeću, koje mu je na to dne 24. oktobra posebnim pismom čestitalo[215]). S pomenutim dragocjenim plijenom povrati se Žigmund pod Dobor-grad te dade svim uhvaćenicima odrubiti glave, a napokon tjelesa im sunovratiti s visoke pećine u rijeku Bosnu; jedini kralj bude pomilovan, ali pridržan i nadalje kao zarobljenik[216]). Sredinom oktobra već se Žigmund vraćao s Tvrtkom Tvrtkovićem preko Dubočca nedaleko Broda na Savi kući[217]); dne 13. i 14. desio se u Peč-

varadu, a 8. decembra u Budimu[218]. Kako nije onom prilikom uhvatio najvažnijih velikaša, naime hercega Hrvoja, vojvodu Sandalja i kneza Radenovića, očito, što ih tada nije bilo u bosanskom taboru, to je Žigmund vojsku ostavio u Bosni nesumnjivo s namjerom, da rat obnovi[219]. Medjutim je u isto doba bjesnio i rat po moru, gdje je Krčki knez Nikola iz Senja i Krčkoga otoka napastovao one primorske krajeve Dalmacije, što su priznavali Ladislava Napuljskoga. Poglavita se borba vodila oko Raba, a mora da je bila žestoka, dok Trogirani dne 17. augusta zaključuju, »da će poslati gradu Rabu četrdeset ljudi sa četiri barke, ako to učine i ostali Dalmatinci[220].« Rab ipak pade, no time kao da se knez Nikola nije nadao, da je vojevanju kraj, pošto piše u septembru signoriji: »Osvojio sam Rab, ali se poradi toga Zadrani i službenici kralja Ladislava spremaju, kako bi svom silom na me udarili«, pa zato moli pomoć. Ona ga dakako dne 24. septembra odbije, tobože, što se ne pača u te borbe, živući u miru i u prijateljstvu s obim strankama[221]. Do ponovna rata nije došlo, dapače je kralj Ladislav već u to vrijeme bio s Venecijom u dogovaranju glede onog podlog i sramotnog čina, na koji ćemo nešto niže doći. Tako se može krajem septembra 1408. politička situacija u hrvatskim krajevima s one strane Drave obilježiti ovim riječima: srećnom bosanskom vojnom i osvojenjem Raba stranka napuljskoga kralja bila je u Hrvatskoj, Dalmaciji i Bosni konačno svladana i raspršena.

Sada ne preostade Žigmundovim mnogogodišnjim protivnicima drugo, nego se s njime izmiriti. Medju prvima učini to knez Ivaniš Nelipić, jer već 13. novembra izdade mu Žigmund povelju, kojom mu potvrdi sve stare isprave i posjede svojih predšasnika[222], a malo kasnije učiniše to i gordi herceg Hrvoje[223], te moćni vojvoda Sandalj[224]. Žigmund u znak pomirenja potvrdi Hrvoju sve njegove dojakošnje časti i naslove, naročito naslov hercega spljetskoga, očit znak, koliko ga je i nehotice cijenio i uvažavao, jer je volio i pod tu cijenu sklopiti mir, nego li nesiguran rat. Pokorenjem kneza Ivaniša Nelipića došla je opet i sva Hrvatska u kraljevu vlast, a time nastupiše u Dalmaciji neprilični dani, jer ona toga nije mogla tako lasno da učini od nazočnih napuljskih galija, kojim je zapovijedao Ladis-

lavljev namjesnik Ljudevit Aldemarisco sa sjedištem u Zadru[225]. Stoga i vidimo, gdje Trogir svoj zaključak od 21. decembra, da se pošalju poslanici u Ugarsku, nije izvršio[226], na što mu Žigmund dne 6. januara g. 1409. po svojem dvorjaniku Pavlu knezu Bribirskomu otpremi pismo, u kojem mu poruči, da se čudi, što toga nije učinio i nakon sklopljena mira s Hrvojem hercegom spljetskim i s kraljevinom Bosnom, pa »stoga opominjemo vašu vjernost i zapovijedamo vam kraljevskim ukazom, da primivši ovo pismo s mjesta pošaljete nekoliko odličnika k našemu veličanstvu, da se s njima dogovorimo i uredimo poslove, što se tiču boljka općine; ujedno vam šaljemo našu kraljevsku zastavu i druge znakove, koje ćete u znak vjernosti vaše istaknuti i časno čuvati«[227]). Sada se odazovu Trogirani, jer 2. februara 1409. izaberu poslanike, a 7. istoga mjeseca predadu tridesetnicu i solnu komoru zvaničnicima Žigmundovim[228]. Za Trogirom povedu se još i gradovi Nin i Šibenik, tako da su u vlasti Ladislava Napuljskoga ostali jedino Zadar, Novigrad, Vrana i otok Pag.

Pobjedu svoju naumi srećni kralj proslaviti i ovjekovječiti na dostojan način, te utemelji dne 12. decembra 1408. zmajev red, prozvan tako po zlatnom zmaju, kojim su vitezovi kitili grudi svoje; pravila toga reda nalagala su članovima, »da brane kršćansku vjeru od pogana i krivovjeraca, da štite kraljevsku kuću od domaćih i vanjskih neprijatelja, ali takodjer da uzdrže slobode i prava kraljevstva, te da se za njih bore. Vitezovima prvoga razreda, kojih bi broj ustanovljen na dvadeset i četiri, mogli su biti sami domaći svjetovni velikaši, koji su tim podjedno postali kraljevi tajni savjetnici; za viteze drugoga razreda mogli su kralj i kraljica imenovati, koliko ih volja, pa i tudjince«[229]). U zakladnoj su ispravi nabrojeni poimence vitezovi prvoga razreda, a to su sama poznata nam imena iz prošlih borba: srpski despot Stjepan Lazarević, Herman grof Celjski i sin mu Fridrik, palatin Nikola Gorjanski, Šćibor Šćiborić, mačvanski ban Ivan od Morovića, temešvarski župan Pipo od Ozore, Krbavski knez Karlo Kurjaković, Pavao Bessenyö de Ezdege, Pavao od Pečuha i Ivan Gorjanski, brat palatinov[230]. U to doba nekako su došli u Budim i herceg spljetski Hrvoje i veliki vojvoda Sandalj Hranić[231]); Hrvoje uzajmio bješe tom prilikom za podmirenje troškova od svoje žene Jelene njeh

vlastitieh pjenezi šest tisuć dukatov zlatijeh«, pa joj u to ime založio neka mjesta u svojim Donjim Krajima[232]. Kralj Žigmund mora da se osobito obradovao njegovu dolasku, jer ga učini kumom svoje nedavno rodjene kćeri Jelisavete i podjedno obdari zmajevim redom[233]. Čini se, da su sva ta odlilikovanja godila hercegu spljetskomu, jer se u tom smislu i pohvalio Dubrovčanima nakon povratka svoga, a oni mu na to dne 9. februara 1409. odgovoriše: »Gospodstva ti milosrčno i milostivo pisanje primismo i razabrasmo, u kojem po tvojoj milosti nam tvojim prijateljem daješ znati, o krasnom i mnogo poštenom djelu, koje jest učinjeno medju presvjetloga kralja Žigmunda i gospodstva ti; o tom gospod Bog ve, jesmo mnogo veseli i radosni, a toj smo od mnogo vremena željeli, da vidimo i čujemo gospodu Isusu Hristu slavu, koji je toj dobro svršil«[234].

Dok su se sva ta slavlja odigravala nad prolivenom krvlju i pogaženim ponosom hrvatskim, zgodilo se u Veneciji podlo i gadno izdajstvo. Ona tobože neutralna republika sv. Marka skinula je konačno krinku.

Znamo, kako se sin nesrećnoga Karla Dračkoga teško odazvao mnogobrojnim pozivima ugarske i hrvatske gospode, da dodje u svoju baštinsku državu, a znamo i to, što su oni sve prekužili, dok su ga napokon dne 5. augusta 1403. u Zadru okrunili. Ali plašljivi kralj nije se usudio na odlučniji čin kao otac njegov, što više, kad je saznao za napredovanje Žigmundovo u septembru i oktobru iste godine, već je stao pomišljati, kako bi Veneciji prodao Dalmaciju. To slijedi jasno iz energična prosvjeda Žigmundova od 2. decembra 1403. na Rialtu, u kojem ubavijesti republiku, kako je saznao doduše »iz nepouzdana izvora«, ali ipak da kralj Ladislav kani da joj predade neki dio Dalmacije pod izvjesnim uvjetima. Stoga je potsjeti na turinski mir, »koji izrijekom naredjuje, da se ni u jednom slučaju i ni u jednoj prilici ne smijete pačati u pokrajinu Dalmaciju. Osim toga znajte, da kralj Ladislav nije pravi vlasnik i gospodar Dalmacije, već provalnik, jer Dalmacija po pravu pripada kruni ugarskoj, a tu krunu mi po milosti božjoj zakonito posjedujemo«[235]. Ovaj je prosvjed odista koristio, jer je Venecija svako dalje pregovaranje obustavila s napuljskim kraljem. Ali kad je ovaj vidio, da Dalmatinci osobito ne uživaju

u njem[236]), pa kad se zavadio s nekim svojim velikašima i s Rimom[237]), a još više kad mu je jasno bilo, da će Žigmund, izradivši sebi u prilog kod pape križarsku vojnu protiv svojih protivnika, konačno pobijediti, onda se opet približi republici sv. Marka. Već 18. jula zaključi vijeće, da se mogu započeti pregovori »u ime Isusa Hrista, majke božje i zaštitnika sv. Marka« s kraljevim poslanicima: Franjom od Ortona i sudcem Pandellom Malenoctis de Benevento[238]. Ladislav se držao u prvi kraj na cijeni, jer ponudi Veneciji, da »primi onaj dio Dalmacije, što ga drži, poglavito grad Zadar, u svoju obranu i zaštitu« uz jedan od ova tri uvjeta: ili da od sada njemu daje onaj danak, što ga redovito plaća budimskomu dvoru, ili da joj on dozvoli, da smije u svako doba ulaziti sa svojim oružanim galijama u luku zadarsku, ili napokon da se ona posluži njegovom pomoći kod osvojenja grada Kotora. Za slučaj da vijeće jedan od tih uvjeta prihvati, mora mu još dozvoliti, da može kroz Dalmaciju kad god hoće, prolaziti na osvojenje Ugarske[239]). Razumije se, da onaki trgovci, kaki su bili Mlečani, na take uvjete nijesu htjeli pristati, jer to bi značilo uplesti se u rat sa Žigmundom, koji je baš u to doba i počeo, pa stoga odgovore kralju još istoga dana 18 jula, da će se u dalje pregovore upustiti jedino tada, ako kralj bude voljan »potpunoma ustupiti grad Zadar sa svim pravima, što ih ima na nj i na njegov kotar, nadalje i na druga mjesta i krajeve, što ih posjeduje u Dalmaciji, uvrstivši amo i grad Knin[240]); sjutra dan jave mu, da ne će ništa da znadu za slučaj odstupa Dalmacije o tom, kako bi on smio da kroz tu zemlju prolazi na osvojenje Ugarske[241]). Medjutim izvojšti Žigmund u Bosni odlučnu pobjedu i rasprši stranku napuljsku; te su prilike toliko djelovale na Ladislava, da je početkom decembra po poslaniku sudcu Pandellu ponudio svoj dio Dalmacije za 300.000 dukata, tobože da nadoknadi troškove, što ih je imao kroz prošle godine, a jedino opetovano zatraži, da mu se dade slobodan prolaz kroz zemlju, ako bi ikad došao u položaj, da ima navaliti na Žigmunda. I ta se cijena pričini signoriji previsoka, jer je dne 12. decembra odgovorila, da je Dalmacija ratom opustjela, pa tako da ne može biti od nje nikakih prihoda. dapače da će se radi nje morati upustiti u skupocjen rat; ona da je spremna tek na 100.000 dukata, i to u četiri obroka, od

kojih će prvi biti odmah isplaćen, a ostala tri kroz tri godine. Što se slobodna prolaza tiče, ona bi ga mogla kralju dozvoliti jedino onda, ako bi joj on došao u pomoć protiv Žigmunda u eventualnom ratu[242]. Sada začne sramotno cincarenje; zatraživši 30. januara 200.000, 4. februara 150 000, Ladislav se konačno početkom marta zadovolji sa 100.000 dukata[243]). Ali sada Venecija snizi cijenu na 60.000 najviše 70.000 dukata, i to u tri obroka[244]), očito pod dojmom imenovanja novoga bana Karla Kurjakovića, kojim joj se pričini posjed Dalmacije nesiguran[245]). Na to je i Ladislav pomišljao, otpremivši brže bolje u aprilu 1409. brodovlje svoje na zaštitu onoga dijela Dalmacije, koji je još bio u njegovoj vlasti[246]). Pod tim prilikama došlo je napokon dne 9. jula u Veneciji u crkvi sv. Silvestra do zaključna ugovora: dužd Mihajlo Steno i općina mletačka kupili su za 100.000 dukata od »ugarskoga kralja Ladislava sav ondašnji njegov posjed dalmatinski, naime grad Zadar s tvrdjavom i kotarom, Novigrad, Vranu i otok Pag sa svim pravima njegovim ne samo na nj, nego i na čitavu Dalmaciju[247]). Već 29. jula vijao se barjak sv. Marka na zidinama grada Zadra[248]), u kojem je prije šest godina bio okrunjen najviše hrvatskim nastojanjem isti taj Ladislav, zavjerivši se nesumnjivo tom prilikom, da će čuvati i braniti cjelokupnost kraljevine Dalmacije, Hrvatske i Slavonije.

Porazom bosanskim, izmirenjem Hrvojevim sa Žigmundom i prodajom Dalmacije svrši konačno onaj značajni pokret, koji je započeo pobunom priora vranskoga Ivana od Paližne. »Ako misao svoju svrnemo na ovo posljednje razdobje pokreta na slavenskom jugu, koji je vrhunac svoj postigao u državnom činu, obavljenom dne 5. augusta 1403. u Zadru, kaže Franjo Rački, to ćemo se uvjeriti, da narod naš i domovina naša izidjoše iz njega slabiji i da oni bjehu dalje no ikada prije od one cijeli, koja je napokon taj pokret oživljavala. Hrvatski ustanak, tolikom i tako dugom borbom oslabljen, lišen onakih kolovodja, kaki su bili Ivan od Paližne i ban Ivaniš Horvat, a upućen na čeonike nepouzdane, kao što bjehu Stjepan Lacković i Mirko Bubek, — hrvatski ustanak igrao je u tom razdobju tek podredjenu ulogu. On je svoj prvobitni karakter počeo gubiti, kad stranka u Ugarskoj protivna Žigmundu, s njime se

pomiješa. No ova faza bješe samo prelazna; sav pokret slegao se opet samo na jugu; pa od ovoga najpače vremena glava i srce pokretu bješe u Bosni, na koju su se oslonili oni Hrvati, koji nijesu htjeli spadati k stranci Nikole Gorjanskoga i Hermana Celjskoga. Ali država bosanska, iz koje nestade duha Stjepana Tvrtka, a u kojoj kraljevaše vladalac kakvim bijaše poslije sebi ravna Dabiše, Stjepan Ostoja, tražeći pomoć u Budimu, da se u svojem narodu na prijestolu uzdržati može, — takova država nije bila podobna na dugo odoljeti sili ugarskoga vladaoca iz kuće luksenburške, sa svojih veza jaka i ugledna, s iskustva prevejana, dvorskim sjajem zamamljiva. Jedini muž, u koga su bile uprte oči doma i izvana, bijaše Hrvoje, ali i njegov se duh morao slomiti uz tromost Tvrtka II. Tvrtkovića, pa uz nemar i podmukli značaj kralja Ladislava. Dok je taj vladalac, koji bi bez Hrvojeva upliva teško ikada stavio noge na zemljište hrvatsko, pod rukom ugovarao s mletačkom republikom, kako će joj prodati najljepši dio hrvatske zemlje, i to upravo u onaj čas, kad se ondje pripravljala borba, — nije ni hercegu ino preostalo, nego da se izmiri s idejom ugarske države, koju je više godina pobijao. E da li je ovo izmirenje bilo iskreno i iz uvjerenja, ili tek okolnostima prisiljeno, to je pitanje, na koje je imala bliža budućnost odgovoriti[219].

Glava šesta.

Zadnji dani hercega Hrvoja.

(1409–1416)

Odnosi izmedju Žigmunda i Venecije nakon prodane Dalmacije; mletačko-ugarski rat (1411–1413). — Bosanski poslovi kroz godinu 1410. i 1411.; konačni uspjeh kralja Žigmunda u Bosni. — Budimska svečanost na Duhove 1412. — Herceg Hrvoje pada u nemilost kod kralja; ne uspjevši mu izmirenje, traži pomoći u Veneciji i kod Turaka. — Pitanje otoka Korčule, Hvara i Brača (1413). — Rat velikaša ugarskih s vojvodom Hrvojem (1415). — Konac vojvode Hrvoja (1416).

Samo je po sebi jasno, da se glas o prodaji Dalmacije morao veoma neugodno i bolno dojmiti budimskoga dvora, a i hercega Hrvoja u njegovu Spljetu, sada susjeda mletačkoga. Dojam je morao biti tim silniji, ne samo, što je Venecija držala sve pregovore s Ladislavom osobito tajno, nego i stoga, što je vazda umjela da vješto hini potpunu neutralnost. Još 2. oktobra 1408. ubavijestila je Žigmunda o stanju stvari, kako da se otkloni crkveni raskol, tobože »kao jednoga izmedju prvaka kršćanstva i kao čovjeka, s kojim može najpovjerljivije govoriti« [1], a 23. istoga mjeseca, na ponovno joj ponudjeni savez opet odgovori, da je taj posve suvišan, »jer su ljubav i srdačni saobraćaj izmedju prejasnoga gospodina kralja i naše države tako iskreni i jasni, da ne treba nikakih drugih spona ili izjava a konačno prava ljubav ima

većma temelj svoj u složnoj volji, nego li u pismima [2]. Kad su se najživahnije vodili pregovori s napuljskim kraljem i kad Žigmund opet pokuša s mišlju o savezu, Venecija je dne 24. januara g. 1409. opetovano uvjeravala ugarsko-hrvatskoga vladaoca o svom iskrenom i stalnom prijateljstvu, koje će »božjom pomoći« i nadalje trajati[3]; konačno se digne zastor. Dubrovčani bili su medju prvima, koji su čisto zabrinuti javili dne 17. jula u Budim, kako su im »taj čas stigli pouzdani glasi, e je kralj Ladislav predao i ustupio grad Zadar Mlečanima«[4], na što Žigmund odmah otpremi signoriji glasnika, ali ona zaključi, da se ima kralju odgovoriti usmeno po posebnom poslaniku[5]. Medjutim planu u Zadru na glas, da je sramotno prodan, opća pobuna; gradjanstvo se diglo na napuljskoga namjesnika, a taj se još za vremena spase sa svojim ljudma u gradsku kulu, na što Zadrani uz urnebesni poklik »Živio sv. Marko!« istaknu zastavu mletačku, bajagi kao da su od svoje volje priznali mletačko vladanje, a ne kao prodani robovi. Stvar tu poruče oni mletačkim providurima, što su se nedaleko grada nalazili, a onda ovi dne 29. jula pošalju u Veneciju glasnika s upitom, što da rade. Signorija im odgovori 3. augusta, da imadu najprije preuzeti zadarsku tvrdjavu od Napuljaca, a onda neka na lijep i miran način gledaju, kako da i sam grad nagovore na predaju, razloživši Zadranima, da ih republika prima kao sinove svoje, te da im dozvoljava, da otpreme u Veneciju svoje poslanike, kojim će ona potvrditi sve želje i sva privilegija[6]. I odista za malo dana mletačka je vlast bila utvrdjena u kupljenom dijelu Dalmacije. jer vidimo gdje vijeće dne 21. augusta zaključuje, da se imadu nagraditi sa 1.200 dukata poslanici kralja Ladislava, pošto su, ostavivši Zadar, svoj posao dobro obavili[7], a 24. istoga mjeseca izdade im pismenu potvrdu, da je republika od njih primila u potpunom redu Zadar, Vranu, Novigrad i otok Pag[8].

S novim mletačkim susjedstvom valjalo je računati hercegu Hrvoju i hrvatskomu banu Karlu Kurjakoviću, a tomu tim više, što je njegov bivši Novigrad (a oteo mu ga je Ladislav Napuljski) eto opet dospio u tudje ruke. Još početkom augusta otpremi herceg svoje poslanike mletačkim providurima u Zadar; na žalost nije nam poznata svrha njihove misije, ali sudeći po tom, što je signorija dne 27. istoga mjeseca odobrila odgovor

svojih zvaničnika, dapače izjavila, da će joj hercegovo poslanstvo u Veneciji veoma ugodno biti[9]), mogli bismo naslućivati, da je Hrvoje tom prilikom priznao vlast republičinu u Zadru, te izjavio, da želi s njome živjeti u miru. Drukčije je, dašto, bilo s banom Karlom, jer taj nije mogao da tako lako zaboravi svoj Novigrad, dapače on je i spreman bio, da se za nj zarati: no osjećajući se preslabim zatraži primirje, koje mu vijeće dne 24. augusta posprdno dade uz dodatak, da je ono suvišno, pošto »ondje, gdje je bila i gdje jest prava ljubav i dobro prijateljstvo, a nema nesloge, nije nužno, da se ono utanači s odredjenim rokom, jer najbolje primirje svakako je prava ljubav i prisno prijateljstvo«[10]); dne 5. septembra još mu dozvoli (a i nekim hrvatskim plemićima), da može mirno i nepomućeno uživati posjed svoj u kotaru novogradskom[11]). Koliko je republika izbjegavala bar za sada svaki oružani sukob, vidi se iz toga, što je zabranila svojim ljudma u Zadru udarati na mjesta, što su bila u Žigmundovoj vlasti[12]), a gledala u isto doba, podučena iskustvom o političkoj nestalnosti dalmatinskih gradova, da novi svoj posjed što bolje privuče k sebi na lijep način. Odredivši naime, da se ima stara kula zadarska popraviti, te još jedna nova pored gradskih zidina sagraditi[13]), imenova dne 5. septembra sve Zadrane mletačkim gradjanima, dašto, sa svim pravima, što ih oni imadu, a prisegu vjernosti položili su onda u ime svoje općine: Vid de Matafaris, Pavao Gjorgjić, Jakov Radučić, doktor prava i nekoć načelnik trogirski, Sime Detrić, Mihajlo de Zoppe, Toma Petrić, Sime de Fantogna, Sime Zadulinić, Krešo Živaljević i Sime Kosin de Begna[14]). Ovim je činom položen temelj potalijančenju nekoć hrvatstvu toli odana Zadra. No to nije sve, jer se republika u brzo pojagmi i za onim gradovima, što su nesumnjivo pripadali Žigmundu; u tom ju je poslu vodilo načelo, e je ona prekupila sva prava na čitavu Dalmaciju od zakonita vladara njezina, — najbolji dokaz, kako se vješto znala okoristiti hrvatsko-ugarskim dinastičkim zapletima. Za prvi mah baci oko na Rab i Nin, a onda na Šibenik i Trogir. Knez Krčki Nikola, opazivši namjere mletačke, otpremi već početkom septembra poslanstvo u Veneciju, te izjavi, da je rado spreman »poradi ljubavi, koju je vazda gojio prema njoj«, da uradi sve, kako ona želi, i ako je podanik Žigmundov; ali radi poštenja

njegova neka mu dade vremena, da bar uzmogne predati Rab u ruke kojega kraljevskoga povjerenika, a onda ako ona hoće da ga ima, neka radi, što joj volja[15]. Tu nam poruku tumači ta okolnost, što su se u isto doba Rabljani sami izjavili, da žele doći pod vlast mletačku[16]), pa zato i jest razumljivo, da je vijeće mletačko dne 13. septembra odgovorilo knezu Nikoli, neka nipošto ne predade otoka kome drugome (dakle ni Žigmundu), jer »pomenuti otok je naš i hoćemo da bude naš«, a tri dana kasnije, dne 16., naložila je svojim providurima u Zadru, da podju na Rab i da ga prime u vlast mletačku, upozorivši ih naročito na gradsku tvrdjavu. Isti dan izdade vijeće i za grad Nin nalični nalog, koji se još 9. septembra sam ponudio Veneciji[17]). Padom Raba i Paga bila je odlučena sudbina i ostalih otoka, naročito Cresa i Lošinja i tako zavladaše Mlečani jeseni 1409. opet čitavim otočjem hrvatskim, izuzev Krčki otok, od Rijeke do Zadra. Medjutim pokazalo je njihovo nastojanje na jugu takodjer neke uspjehe, a naročito oko Šibenika, inače čisto hrvatskoga grada u smislu etnografskom. Dne 9. septembra čujemo prvi put, kako vijeće nalaže svojim providurima u Zadru, da gledaju, kako bi u svoju vlast dobili one kule, što se dižu na ulazu u zaton šibenički[18]), a to oni odista brzo i uspješno obaviše, jer već 13. septembra primi Franjo Cornaro nalog, da u toj stvari onamo podje, ali da podjedno i gleda, kako bi predobio za mletačku republiku sam Šibenik i Trogir, ne samo lijepim riječima, nego i novcem, u koju mu se svrhu daje vlast, da može uplivnijim gradjanima obećati godišnje penzije u visini od 1.200 dukata za oba, a do 700 dukata za jedan grad[19]). Ali Trogir odbije Mlečanina odmah, dok je taj u Šibeniku bolje prošao, jer je Franjo Cornaro riješio do 23. septembra zadaću svoju toliko, da je pomoću viteza Ivana Mišića preuzeo za svoju vladu pomenute kule, nagradivši zatim njega i pomoćnike njegove Ivana Naplavića, Ivana Tavilića, Jurja Golkovića, Tomu Gjurića, Florijana Tavilića i Radiča Šižgorića judinom plaćom[20]). Dakako predajom onih kula dospje Šibenik u vrlo neprijatan i nesnosan položaj, koji se samo poveća, kad je signorija dne 25. oktobra zapovjedila Petru Lauredanu, da podje u Šibenik i da ga pozove na dobrovoljnu predaju, budući da i onako prema ugovoru s kraljem Ladislavom Napuljskim pripada Veneciji; a ako toga grad u roku

od tri dana ne učini, onda neka na nj udari brodovljem svojim, a pješadijom opustoši gradska polja i popali mlinove, dapače neka mu i istu pitku vodu zakrati[21]). Šibenik ipak odbije poziv mletački i tako započe s njegovom dugotrajnom podsadom mletačko-ugarski rat.

Dok se sve to zgadjalo na našem primorju, saznao je i Žigmund točno, kako ga je lukava republika nasamarila sa svojim »vječnim prijateljstvom«; zato je oštro ukori u svom pismu od 2. augusta i pozove je podjedno na račun[22]). Žureći se, da što prije obavi svoj posao u Dalmaciji, ona tek 24. augusta dospje odrediti, da se na budimski dvor pošalju dva »svečana« poslanika, koji će uznastojati, da kralja umire i odvrate od možda naumljena rata[23]). No do izvršenja toga zaključka nije došlo, jer se ni jedan plemić nije usudio poći pred ljutita kralja, pa tako, zatraživši najprije od dvora »salvum cunductum«, signorija konačno 21. septembra izabere augustinca Pavla Mlečanina za svoga poslanika[24]). Dne 28. septembra predade mu potanku instrukciju, kako da se vlada pred kraljem; ponajprije imao mu je reći, da je republika razabrala iz njegovih pisama, kako je krivo upućen u čitavu stvar, jer da je ona kupila Zadar i ostala dalmatinska mjesta od kralja Ladislava, »dušmana i protivnika vašega veličanstva«, ne samo poradi svoje sigurnosti, nego i na sigurnost, korist i čast njegovu i kraljevstva njegova, i tako da će njihovo iskreno prijateljstvo i ljubav u budućnosti još veće biti. Da je tako, vidi se iz toga, što republika zna pod izvijesno, kako je isti Ladislav jednako mislio, da preko Dalmacije provali u Ugarsku, a ona željna, da to spriječi, konačno kupi zemlju, pa tako mogu i on i Venecija od sada »mirno spavati«. U slučaju, da se to nije zgodilo, republika bi bila i onako prisiljena otvoreno zavojštiti na Dalmaciju, jer su se u njoj za to doba tolike gusarske čete pojavile, da je već davno sva trgovina njezina i sigurnost jadranskoga mora ozbiljno ugrožena bila. Kako je ona prijateljski radila, lako se može kralj i sam domisliti, ako se sjeti, kako je ona bila tako reći jedini prijatelj njegov, kad je trebalo osloboditi kraljice Jelisavetu i Mariju, a koliko li mu je tek dobra učinila nakon nikopoljske katastrofe! Zato neka se smiri i neka bude uvjeren, da je u Veneciji stekao »bratsko susjedstvo«, s kojim će biti sasvim zadovoljan, a konačno da

se on ne bi i onako nikako snašao bez golema truda i troška u sporu s napuljskim kraljem, a sada da mu je sve to prištedjeno. Što se tiče tužaba Šibenika i Trogira, koje Žigmund takodjer spominje Veneciji, imao je Pavao Mlečanin kazati, da republika doduše priznaje, da su oba grada u njegovoj vlasti, no treba znati, da joj u svoje doba ne bi bilo stalo baš do toga, da što prije dovrši dogovaranje s Ladislavom Napuljskim, poglavito radi njegove želje, da navali na Ugarsku, već bi ih ona u isto doba sa Zadrom preuzela; sada ona oba grada samo upozoruje na njezin ugovor s pomenutim kraljem, a to da je i opet Žigmundu na korist, jer tako može siguran biti, da napuljska vojska ne će nigdje imati uporišta[25]). Pavao Mlečanin bio je odista u Budimu kod kralja, ali, dašto, izradio nije ništa[26]); ipak mu vijeće po povratku dne 9. decembra doznači nagradu od sto dukata[27]), a onda dne 3. januara 1410. zatraži nova »salva conducta« za drugo poslanstvo, u koje budu izabrani Ivan Barbadico i Toma Mocenigo[28]). Čini se, da su ova dva plemića kušala, da otklone svoju časnu zadaću, jer je dne 7. januara došlo do novoga izbora, nakon što je prije svega stvoren zaključak, da posláničke časti nitko ne može odbiti, pod prijetnjom globe od dvjesta dukata, a izabrana budu ista dvojica[29]). Kad su stigli »salvi conducti«, izdade im vijeće dne 10. marta nalog, da se spreme na put[30]), a 27. predade im uobičajenu instrukciju. Ponajprije imali su Žigmunda podsjetiti na poslanstvo Pavla Mlečanina, koji da je već jednom kralju obrazložio iskreno i prijateljsko raspoloženje mletačko spram njega, a i sve razloge, što su republiku naveli, da je kupila Dalmaciju; oni sami imali su na upit kraljev, zašto mu signorija više ne plaća dužna danka u iznosu od 7000 dukata, reći, da to vijeće čini stoga, što Žigmund nije u položaju, da vrši dužnosti svoje u Dalmaciji; a zapita li ih za uvjete mira, onda neka mu odgovore, da u tu svrhu nemaju punomoći, već da će je potražiti od svoje vlade. Izjavi li se kralj, da pod svaku cijenu traži povratak dalmatinskih gradova i još onih 7000 dukata godišnjega danka, onda imadu reći, da Venecija odista na tolika dobročinstva ne zaslužuje taki postupak[31]). Tek što su mletački poslanici pošli na put, stiže u Veneciju svečano poslanstvo hercega Hrvoja, a na čelu mu nadbiskup spljetski, koje izjavi duždu, da je njezin gospodar

voljan posredovati mir s kraljem Žigmundom, ter da će u tu svrhu lično i o svom trošku otići na dvor, kamo da i Mlečani otpreme svoje ljude. Signorija je rado čula ovu poruku, te se 8. aprila najkićenije zahvali hercegu »kao bratu, milom prijatelju i začasnom gradjaninu« svomu, ali podjedno otkloni njegovo posredovanje za taj put, jer da je već otpremila svoje poslanike u Budim[32]). Ovi opet stignu kralja sredinom maja u Trnavi, ali su na sve svoje lijepe riječi dobili samo jedan isti odgovor: republika ima povratiti Žigmundu otete zemlje u Dalmaciji. Na taku poruku signorija sastavi 1. juna novu instrukciju svojim poslanicima, koji su ostali u Ugarskoj, u kojoj im se kaže, da izjave kralju, kako njihova vlada toga učiniti ne će, a onda neka reknu Žigmundu slijedeće: staro je pravilo da kralj zaslužne i vjerne svoje muževe vazda nagradjuje nekim zemljištem; a pošto mu je Venecija toliko usluga učinila, zašto da on njoj ne bi za nagradu ustupio »cijelu Dalmaciju«, pa će biti prijatelji. U tom slučaju neka se odreče danka i svih prava na Dalmaciju, neka zapovjedi Šibeniku i Trogiru, da se njojzi pokore, a suviše još neka ustupi Veneciji i grad Knin. Tobože kao za nagradu, a zapravo za mito, neka obećaju kralju 50.000 dukata, plativih u najmanje pet godina, a pojedinim uplivnijim velikašima 5.000 dukata[33]). Na glas o tolikoj svoti Žigmund se pokazao pitomiji, jer mletački poslanici poručiše dne 2. jula svojoj vladi, da im je kralj kazao, da će im dati odlučni odgovor, nakon što se povrati iz bosanske vojne, na koju se baš spremao, posavjetovavši se sa svojim vrhovnim državnim velikašima. Sada se signorija još većma osmjeli, jer poruči dne 2. septembra svojim ugarskim poslanicima, da kralju pored onih 50.000 dukata još ponude zlatan plašt i konja bijelca kao godišnji dar za uvijek, ali da se zato ugarsko-hrvatski vladari imadu odreći kraljevskoga naslova dalmatinskoga[34]). Dakako, na to se u Budimu nije moglo pristati, te nakon još neuspjela posredovanja pape Ivana XXIII. navijesti Žigmund konačno republici sv. Marka rat.

Taj se za pravo već davno vodio na našim obalama, naročito pod junačkim Šibenikom, gdje je u to doba bio gradski knez Ivan Nelipić, šurjak Hrvojev, koji odista i pomože gradu, poslavši na odbranu njegovu trista momaka[35]). Grad pomažu

što bolje znadu i susjedni Trogirani, shvativši dobro, da će poslije njegova pada doći na njih red[36]), a napokon se sjeti Šibenika i kralj Žigmund, jer ga početkom godine 1410. oskrbi jakom četom vojnika pod komandom Čeha Petra z Myšlina[37]). Uz pomoć, koju je Venecija kušala da mitom kupi za sebe, naročito kneza Ivaniša Nelipića i Trogirane, Šibenik se održa kroz čitavu godinu 1410., odbivši sve nemoralne i oružane navale mletačke. Ali medjutim postigne signorija neke uspjehe na drugome mjestu. Znamo, da je još god. 1407. Ladislav Napuljski obdario vojvodu Sandalja Hranića važnom Ostrovicom i Skradinom, a kako su oba grada za nj tek novčanu vrijednost imali, to se Venecija dosjeti, da mu ih otkupi. Već 20. oktobra 1410. ugovara republika sa Sandaljevim kastelanom u Ostrovici, nudeći mu najprije 2.000 do 3.000 dukata, a 8. novembra 5.000 dukata, za koju se cijenu i pogodiše[38]); dne 10. januara 1411. šalje Venecija novce Sandalju u Hercegnovi i imenova ga podjedno svojim gradjaninom, a 13. aprila onda predade zastupnik vojvodin signoriji prodanu Ostrovicu, dok joj Skradin tobože »pokloni« u ime svoga gospodara[39]). Ozbiljno pregnuće republike mletačke moralo je svratiti pažnju i hercega Hrvoja na sebe. stoga on i pošalje u Veneciju svečano poslanstvo, koje jasno zatraži od vijeća, da mu javi, kako se ono misli vladati spram njegova posjeda, potvrdjena mu od Žigmunda prigodom izmirenja, naime spram grada Spljeta, otoka Korčule, Hvara i Brača, ter Omiša i čitave krajine izmedju ušća Cetine i Neretve, jer se pogovara, da je republika naumila zauzeti pod svoju vlast čitavu Dalmaciju i otočje U znak, da se može sigurnim smatrati, zatraži Hrvoje tom prilikom još i to, da ga republika unese u listinu svojih gradjana pod novim njegovim naslovom, naime kao »hercega spljetskoga«, jer da je on zasada ubilježen, od 13. jula 1393., jedino kao »vojvoda bosanski«. Signorija mu odgovori dne 8. aprila 1410., da je ona doduše kupila svu Dalmaciju od kralja Ladislava, dakle i njegov posjed, no iz prijateljstva i ljubavi ne će ona dirati u nj, u nadi, da će i on s njome tako postupati, ter nikada ne pomagati njezinih »odmetnika« i dušmana, budi oružjem, savjetom ili hranom. Kad se to iskustvom dokaže, onda može herceg kao stalno računati, da će ga republika unijeti medju svoje gradjane i pod novim mu naslovom[40]).

U to se spremi Žigmund, izabran medjutim nakon smrti Ruprechta falačkoga dne 21. jula 1411. i njemačkim kraljem, na odsudni boj s Venecijom. Pri tom mu je lebdila pred očima uspješna osnova njegova tasta Ljudevita I. Anžuvinca, jer se i on odluči navaliti kroz sjevernu Italiju ravno na sam grad, sabravši podjedno oko sebe i sve talijanske dušmane mletačke. Nakon što su se koncem septembra pokazale u Furlanskoj prve ugarske čete, stiže u novembru na bojište glavna vojska, u kojoj je bilo do 10.000 konjanika pod zapovjedništvom poznatoga nam temešvarskoga župana Pipa od Ozore; dne 28. pomenutoga mjeseca nalazio se on pod gradom Cividalom, a već iza nekoliko nedjelja osvoji svu Furlansku, razbivši mletačku vojsku pod Tadijom dal Verme i zauzevši gradove Cenedu, Serravalle, Belluno, Feltre i Oderzo. Njegove su čete dapače počele udarati na Treviso i Bassano, kad najedared nastupi onaj preokret, s kojim se toli često susrećemo u historiji mletačke republike: juriši Pipovi na Treviso budu srećno odbijeni, vojska republičina znatno pojačana, a u Karlu Malatesti imenovan sposobni vodja, dapače sam Pipo od Ozore u to oboli toliko, te se našao prinudjenim, da se početkom februara g. 1412. povrati u Ugarsku, oskrbivši ipak zauzeta mjesta dovoljnim brojem vojske. Kad su Mlečani napokon dne 24. augusta kod Motte na donjoj Livenzi pobili ugarsku vojsku, onda se pokazaše svi dojakošnji uspjesi Pipovi kao privremeni[41]. U isto se vrijeme svom žestinom nastavljala i borba u Dalmaciji, jer 1. septembra 1411. javlja mletačko vijeće svomu poglavaru flote u jadranskom moru, kako je saznalo, da se u onim dalmatinskim mjestima, koja još nijesu pokorna, spremaju neke galije, i to na njegovu štetu, pa stoga neka brže bolje otplovi s čitavim brodovljem pod Šibenik i neka izvidi, što je na stvari; ako su one odista napale mletačke posjede, onda neka i on na njih navali kao na republičine dušmane; ako još nijesu, neka na njih pazi i ubavijesti o svemu svoju vladu[42]. Ali to nije sve; signorija se u isti mah uplaši i za svoj Zadar, jer ne samo da se u njemu pojavilo muževa, što su htjeli, da se grad opet povrati zakonitomu vladaru, nego se dapače pročulo, da Dalmaciji dolaze u pomoć neke čete iz Hrvatske[43]. Ta se vijest u brzo ispuni, jer u septembru god. 1411. stiže s vojskom pod Ostrovicu, Vranu i Skradin ban Karlo Kurjaković i uze ih pod-

sjedati; početkom oktobra zauzme Skradin[44]), no kako su ga doskora zamijenili u banskom činu Petar Alben za Dalmaciju i Hrvatsku, a Pavao Čupor od Moslavine za Slavoniju, nestaje mu daljega traga[45]). Novi ban Petar Alben podje na to početkom 1412. na bojište, te združiv se s knezom Ivanišem Nelipićem i vitezom Petrom z Myšlina, uze odbijati Mlečane, dapače i sam Žigmund javi dne 12. februara 1412. iz Budima, da će u brzo glavom krenuti na dušmane svoje u Dalmaciju[46]). U martu osvoje doduše hrvatski Šubići Ostrovicu[47]), ali kako Žigmunda ne bi, to se stao izmučeni Šibenik kolebati; osiguravši se, da ga radi dugotrajna otpora ne će nikaka kazna stići[48]), predade se napokon dne 30. oktobra 1412. Veneciji, koja mu veledušno potvrdi sva stara privilegija[49]). Novost ovu saznao je Žigmund na putu u talijanski rat, u Zagrebu, pa tako sav zaplašen za Trogir, na koji su srećni Mlečani medjutim takodjer napali, javi općini toga grada dne 4. novembra slijedeće: »Baš danas stiže nam tužna i nemila vijest, kako su se gradjani i žitelji grada Šibenika pokorili našim ljutim dušmanima, naime Mlečanima, i kako su im predali grad. Mi ćemo poradi toga ravno poći do toga grada, da suzbijemo mletačku silu, te vas stoga opominjemo i strogo vam nalažemo, da se za dobro stanje našega grada Trogira i na njegovu obranu toliko pobrinete, da ćete se proslaviti pohvalnom ustrajnošću i tvrdom vjerom svojom«[50]). Ali to su bile tek riječi, jer ugarska vojska pod ponovnom komandom Pipa od Ozore (Žigmund se za vrijeme ratovanja po nekim sjevero-italskim gradovima zabavljao) osim nekih manjih uspjeha nije postigla ništa važnije, pa tako se nadje ugar.-hrv. kralj prinudjenim, da dne 23. aprila 1413. sklopi u Trstu primirje uz ovaj glavni uvjet: obje se stranke obvezuju, da će se primirja tvrdo, vjerno i nepovrjedljivo držati kroz pet godina, i da će svaka stranka zadržati za to vrijeme ono, što u taj čas ima u svojoj vlasti[51]). Ovim je primirjem zaglavljena sudbina Dalmacije, jer nakon ponovnoga neuspjela rata od g. 1418.—1420. sklopi Žigmund napokon dne 7. aprila 1433. s Venecijom mir, ali tako, da joj je prodao svoje pravo na tu zemlju za deset hiljada dukata. Od toga doba rastavljena je Dalmacija od Hrvatske na više vijekova, a za taj dugi niz godina promijeniše se u njoj donekle i etnografske prilike, dapače i teritorijalne, tako da je ona stala značiti ne-

kaku posebnu cjelinu, tobože različnu od one, kojoj je nekoć bila prva jezgra i srce, naime od Hrvatske.

Dok su se zbivali ovaki prizori s Venecijom, nije ni u Bosni dugo potrajao mir. Vidjeli smo, kako se Žigmundu do oktobra 1408. pokorila sva Bosna i kako je kralj u njoj ostavio nešto vojske; prema tome, što zarobljena Tvrtka II. Tvrtkovića nije nitko zamijenio na prijestolu bosanskom, možemo izvoditi, da je Žigmund naumio Bosnu sasvim pridružiti svojoj državi. No prevari se, jer poglavito pomoću braće vojvode Gjura i kneza Vukčića Radivojevića opet postade u nekom dijelu Bosne kraljem onaj Stjepan Ostoja, koji je još od god. 1404. čamio na samotnom Bobovcu[52]). Već 17. oktobra 1408. vidimo, kako Dubrovčani dozvoljavaju pašu njegovim vlasima na svom zemljištu[53]), a 15. novebra šalju mu na dar dva pelivana i lakrdijaša[54]), dok on sam po svom poslaniku Ivanu Bjelaniću zatraži dne 17. novembra svetomitarski dohodak[55]), koji mu dakako nije bio isplaćen, jer se u Dubrovniku dobro znalo. da je Stjepan Ostoja kralj tek za nekolicinu bosanskih velikaša, a i protiv volje Žigmundove. Oprijeka izmedju Ostoje i Hrvoja najbolje se vidi iz povelje od 10. decembra 1408., kojom kralj nagradjuje oba brata Radivojevića gradom Omišem i naokolnim Primorjem s obiju obala rijeke Cetine, te susjednom Žrnovicom[56]), koji je posjed inače bio vlasništvom hercega Hrvoja, a potvrdio mu ga je nakon izmirenja i sam kralj Žigmund. Poradi toga uze herceg Hrvoje navaljivati odmah na proljeće 1409. na zemlje i posjede porodice Radivojevića, a svakako mu je morala navala jaka biti, jer vidjamo, gdje se u aprilu 1409. gospodje Vlada i Vladika, mati i žena Gjorgja Radivojevića, spremaju, da se sklone u Dubrovnik, budući da herceg od njih svašta »čini po moru i po suhu[57])«. Tako je stanje potrajalo sve do oktobra 1409., kad se kralj konačno izmiri s vecinom svojih velikaša, a onda i zaključi dne 11. novembra senat dubrovački, da se imadu isplatiti zaostali dohodci ali u zamjenu da ima Stjepan Ostoja potvrditi privilegija gradska[58]); to se odista zgodi dne 4. decembra u Podvisokom[59]). Sada republika opet primi kralja dne 31. decembra za svoga vlastelina, darova mu palaču u gradu i neki dio zemljišta u Primorju, ističući izrijekom, »kako gospoda rusaga bosanskoga opet hotješe i poljubiše kralja Ostoju za svoga gospodara[60])«.

Kako vidimo, koncem 1409. bilo je u Bosni opet sve onako, kao što prije velike Žigmundove vojne od 1408., jedino što je herceg Hrvoje ostao vjeran ugarsko-hrvatskome kralju. Odista časno svjedočanstvo po ondašnju vojenu snagu bosansku, jer se toli brzo znala oporaviti. Početkom 1410., baš onda, kad su se stali voditi pregovori s Venecijom, Žigmund se odlučio na novu vojnu, proglasivši ponajprije, da se Stjepan Ostoja nema smatrati kao zakoniti vladalac bosanski. Rat se vodio na dvije strane; s glavnom ugarskom vojskom provali preko Save u zemlju nekadašnji ban hrvatski Pavao Bessenyő de Ezdege, dok je sa zapada s hrvatskim četama iz Donjih Kraja pritisnuo Stjepana Ostoju i njegove pristalice herceg Hrvoje, dapače čini se, da je herceg spljetski prvi i započeo akciju, jer saznavamo preko Dubrovnika, kako je on odmah početkom 1410. predao ugarskoj vojsci gradove Srebrnicu, Kučlat, Brodar i Susjed[61]), dok su Bobovac i Vranduk došli u vlast ugarskoga kralja nešto kasnije[62]. Već dne 4. marta provali Pavao Bessenyő rano u suton sa svojom vojskom u varoš Podvisoki, te tom prilikom nemilice oplijeni sve dubrovačke trgovce te neke zarobi, a druge opet teško izrani, a od zarobljenika zatraži onda po hiljadu dukata otkupnine. Kralj Stjepan Ostoja, koji je u to doba stolovao na gradu Visokom, umakao je još za vremena, prepustivši tako sjeverni dio svoje države dušmanskoj sili[63]). U isto doba provalio je u Bosnu iz Donjih Kraja i herceg Hrvoja, jer ga vidimo, gdje dne 27. aprila 1410. iz Jajca poziva svoje Spljećane, da oduzmu Stjepanu Ostoji kuću, što mu je bjehu darovali, jer da je »Ostoja, nekoć kralj, već odavna pristao uz Tvrtka i odmetnike bosanske protiv kraljevstva i kralja ugarskoga, preblagoga gospodina Žigmunda«, koji ga i jest poradi toga lišio svih dobara i imanja, posjedovao ih on gdje bilo[64]). Nakon što su Pavao Bessenyő i herceg Hrvoje stisnuli kralja Ostoju, uze se i sam Žigmund spremati u Bosnu; o tom on ubavijesti Dubrovčane sa željom, da bi oni tom prilikom poslali pred njega poslanstvo[65]). Kralj zače vojnu svoju krajem augusta, a dovrši je na lak način do sredine septembra. Knez Pavao Radenović poslao je još u augustu poslanike svoje u Dubrovnik, na što vijeće dne 26. istoga mjeseca izabere svoje zastupnike, da podju k njemu i k Sandalju Hraniću. Donesavši veliko vijeće dne 13. septembra predlog, da ti

isti poslanici imadu poći i k Žigmundu, izabra malo vijeće sjutradan odbor od trojice, da im se sastavi instrukcija, a uz to naznači 16. septembra i darove za kneza Pavla i vojvodu Sandalja[66]). Instrukcija od 24. septembra Rafailu Gučetiću i Mihajlu Rastiću opet nam prikazuje, kako su Dubrovčani vazda i svakom prilikom imali na umu samo svoje interese i korist, jer upućuje oba poslanika, da najprije podju knezu Pavlu i vojvodi Sandalju, kojima se imadu ponuditi za posrednike kod Žigmunda, a stoga da im kažu sve, što im je na srcu; za slučaj, da su istiniti glasovi o porazu bosanske vojske, onda neka im najprije izjavi tobože, kako im je to žao, ali neka i dodadu, da su ipak voljni sve razmirice njihove s kraljem izravnati. Žigmundu opet imali su ponajprije reći sve ono, što su im kazali Pavao i Sandalj, izuzevši jedino ono, što bi se kosilo s dubrovačkim interesima; a na njegov upit, kake su prilike bosanske uopće, imali su ga izvijestiti tek onako u glavnom o stvarima bez veće vrijednosti i zatajiti pravu istinu, rekavši, da im nije ništa iz bliže poznato[67]). Bolje nas upućuje u bosanske prilike u jeseni 1410. ponovna instrukcija pomenutim poslanicima od 21. oktobra, jer iz nje saznajemo, kako su se otporna gospoda opet pokorila Žigmundu, te se s njime izmirila. dapače oni su se spremali drugom polom oktobra, da ga okrune za bosanskoga kralja, u koju svrhu odredi dubrovački senat 1500 dukata kao poklon Žigmundu i Barbari, izabravši još i svečano poslanstvo od dva plemića, koje će onda od novo-okrunjena vladaoca zatražiti potvrdu privilegija republičinih[68]). Poslanici ujedno izvijestiše Žigmunda, kako se vijeće odlučilo, da grad opkoli jakim zidom i grabama, a onda su imali od njega zatražiti, ali oprezno i na samo, Konavle i Dračevicu, teritorije kneza Pavla i vojvode Sandalja, tobože svojih »milih prijatelja«, obećavajući mu dar u iznosu od 5.000 perpera i isto toliki godišnji danak. To pak oni da ne traže toliko poradi koristi svoje, koliko poradi sigurnosti grada, jer su Konavlani vazda bili prvi, kad je trebalo navaliti na Dubrovnik. Odgovori li im Žigmund, da su to Pavlova i Sandaljeva zemljišta, onda su imali kazati, neka im kralj dade u zamjenu druga, a podjedno neka nastoje, da i hercega Hrvoju dobiju na svoju stranu, obećavši mu vinograd vrijedan 1000 dukata i kuću u njem[69]). Koliko je Dubrovčanima bilo stalo

do ovih plodnih pokrajina radi tijesna teritorija svoga a mnogobrojna stanovništa, toliko ih opet knez Pavao i vojvoda Sandalj nijesu htjeli predati, jer su im one otvarale izlazak na more; tako dakle ne ispuni se ni tom prilikom davna želja dubrovačka[70]). Nekako koncem oktobra, ili početkom novembra ostavi Žigmund Bosnu, priznavši napokon Stjepana Ostoju kraljem u nadi, da je time ovdje ponovno utvrdio vlast svoju; 5. novembra nalazio se kod Rače na utoku Drine u Savu[71]), a od 13. decembra kroz čitavu drugu polovicu istoga mjeseca u Djakovu kao gost biskupa Benedikta II. Dne 12. januara 1411. opet ga vidjamo u Budimu[72]).

Tek što je Žigmund ostavio Bosnu sa svojom vojskom, odmah se pokazalo, da su njegovi tobožnji uspjesi od godine 1410. bili samo prividni i privremeni. Za vojvodu Sandalja Hranića znamo zacijelo, da se odmetnuo od kralja, a vrlo je vjerojatno, da je to isto učinio i knez Pavao Radenović[73]); dašto, za ovim prvim velikašima poveli su se u brzo i drugi. Tako se eto zgodi, da je ugarsko-hrvatski kralj s proljeća 1411. nanovo započeo rat. Krajem aprila ugarska je vojska zauzela grad Srebrnicu, kojom su prilikom i opet ljuto postradali trgovci dubrovački[74]), a doskora postigla je i druge uspjehe, jer čujemo, da su bosanski velikaši u drugoj polovici maja zamolili mir od Žigmunda[75]). No taj put kano da još nije došlo do sporazuma, jer tek početkom septembra saznajemo preko Dubrovnika, kako je Žigmund »providnošću božjom« konačno uspostavio svoje pravo u svim svojim državama i zemljama[76]), a 13. oktobra šalje vlada dubrovačka vojvodi Sandalju Marina Rastića i Martola Zamanju, čestitajući mu, što se Bosna srećno izmirila s ugarskim kraljem[77]). Uvjeti toga mira tek su nam djelomično poznati prema oskudnim izvorima; osim što je kralj Stjepan Ostoja morao priznati vrhovnu vlast kralja ugarskoga[78]), izgubio je na sjeveru obje oblasti Usoru i Soli, a isto tako nije imao nikakove vlasti ni u Hrvojevim Donjim Krajima. U Usori namjesti kralj kao vojvodu Ivana Gorjanskoga, a u Solima po svoj prilici Ivana od Morovića, dok je važni rudarski grad Srebrnicu s okolišem darovao svomu vazalu, srpskomu despotu Stjepanu Lazareviću[79]). Tako je tekar sada nakon teškoga krvoprolića Žigmund postigao u Bosni ono, za čim je kroz tolike godine težio.

Kad je srećni Žigmund početkom slijedeće godine 1412. izravnao na miran način još neke nesuglasice s poljskim kraljem Vladislavom, onda se odluči, da će sazvati za Duhove iste godine (22. maja) kongres u Budimu, a imali su se tom prilikom tude naći mnogi evropski vladari, te u njihovoj nazočnosti izvoditi razne viteške igre i ine sjajne zabave, dakle baš onda, kad se junački Šibenik najzdvojnije otimao i branio od velike sile mletačke. I odista iz jednoga nam sačuvana popisa nazočnih visokih gostiju razbiremo, da su u Budim došli medju ostalim pored Žigmunda i Vladislava, još i Stjepan Ostoja kralj bosanski, Stjepan Lazarević, despot srpski, hrvatski knez Karlo Kurjaković iz Krbave, jedan turski vojvoda, herceg Hrvoje Vukčić, herceg Ernest i Albrecht austrijski, vojvoda Sandalj Hranić, knez Pavao Radenović, dva kneza Blagajska, biskup zagrebački, te poslanici engleski, francuski i drugih kraljeva i slobodnih gradova[80]). O toj svečanosti u Budimu sačuvalo nam se nekoliko zanimljivih izvještaja, a iz jednoga se jasno razabire, koliku li je pozornost na se obratio herceg Hrvoje. Tako piše poljski ljetopisac Ivan Dlugoss: »Sandalj vojvoda bosanski i k r a l j H r v o j a učiniše u nazočnosti svojih žena tu slavu osobito svečanom, jer se njihovi vitezovi, visoki i plemenita stasa, hrabro i junački na mejdanu ponieše[81])«. No to je i poslednji put, što se kralj Žigmund imao prilike da divi viteškom sjaju hercega spljetskoga, jer u brzo postade vojvoda Sandalj »vjerni naš ljubljeni«, a Hrvoje Vukčić malo po malo »poglaviti naš dušmanin«. Posljednji puta nalazimo hercega u vjernosti i službi Žigmundovoj koncem godine 1412., jer se kralj hvali u svom pismu iz Bišća od 15. novembra Trogiranima, kako mu je Hrvoje ponudio svoje usluge u mletačkom ratu, te ih i obećao izvršiti[82]).

Glavni su razlozi padu hercega spljetskoga nesumnjivo mržnja i zavist, jer on je sa svojim spljetskim i donjo-krajskim posjedom većma upravljao kao samostalan vladalac, nego li kao vazal. Taki položaj, a nakon mnogogodišnje »nevjere«, morao je u prvom redu ogorčavati onu gordu ugarsku gospodu, što su s njime toliko puta dijelili mejdan; kao osobiti njegovi lični dušmani imadu se smatrati Pavao Čupor od Moslavine, Ivan Gorjanski, Ivan od Morovića, te čitav rod knezova Blagajskih, njegovih slavonskih susjeda. Ljetopisac Thuróczy znade

izrijekom pripovijedati i neke detalje ove lične mržnje od strane Pavla Čupora; on naime kaže, da se jednom prilikom isti Čupor narugao na kraljevskom dvoru pred brojnim društvom hercegu Hrvoju, pozdravivši ga volovskim rucanjem, tobože oponašajući hercegov duboki glas[53]; a na drugom nam je mjestu zabilježeno, da je Čupor hercegu čak dobacio magjarskim jezikom: »Slaven nije čovjek, a pogača nije kruh« (Tot nem ember, pogácsa nem kenyér[54].). Ali Hrvoja nijesu ni Splječani osobito voljeli. Umni Klaić to obrazlaže ovim riječima: »Vrijedjalo ih je (naime Splječane), što im je (Hrvoje) nametao za knezove bosansku vlastelu, najprije Petricu Jurjevića od Vrbasa (1403.—1408.), a poslije Cvitka Toličnića od Rame (1409.—1413.). Bilo je pače u Spljetu i otpora protiv njega; god. 1411. javljaju Trogirani Žigmundu, kako je herceg Hrvoje protjerao neke gradjane iz Spljeta, koji su se nastanili u Trogiru, a sada zahtijeva od Trogirana, da ih i oni otjeraju iz svojega grada, jer će ih inače globiti sa 10.000 zlatnih dukata. Trogirani pitaju kralja, što da čine, budući da boravak spomenutih Splječana u Trogiru nije pogibeljan »stanju njegova veličanstva«[55]. Napokon imao je herceg spljetski i u Bosni silu dušmana, a glavni su nesumnjivo bili kralj Stjepan Ostoja, vojvoda Sandalj Hranić, njegov takmac, čija je popularnost Hrvoju uvijek bila trn u oku, a možda i Pavao Radenović, prisni drug Sandaljev. Svi su ovi dušmani ogovarali i svakojako opadali Hrvoju pred kraljem Žigmundom, no ovaj, i ako mu i nije nikad pravo vjerovao, ipak se ne odazove njihovu glasu, ne htijući dirati u obnemogla starca, komu su dani izbrojeni, i čije će vladanje i onako ubrzo zajedno sa Spljetom pripasti kralju i njegovoj kruni[56]. Medjutim prouzroči neposredni povod padu svome herceg Hrvoje sam.

Pod kraj godine 1412. provali u zemljište despota Stjepana Lazarevića sultan Musa, a početkom slijedeće godine već je imao u svojoj vlasti gradove Sokolac, Bolvan, Lipovac i Stalać, doprijevši harajući i plijeneći do Koprijana. Despot Stjepan, videći se u nevolji, obrati se brže bolje za pomoć kralju Žigmundu, onda šurjaku svome Sandalju Hraniću, jer taj se, rastavši se s prvom ženom, po drugi puta oženio Jelenom, udovom zetskoga kneza Gjurgja Stracimirovića, te na suparnika Musina, Muhameda. I odista nalazimo vojvodu Sandalja,

gdje s Ivanom od Morovića u aprilu i maju g. 1413. vojuje s despotom Stjepanom protiv Musinih turskih četa i tom se prilikom slavno ponio, jer nam je poznato dubrovačko laskanje: »Kako se je gospodstvo ti hrabro i plemenito ponijelo pri gospodinu despotu i caru turskom«[87]). Izbivanje Sandaljevo iz njegove državine upotrebi kivni herceg Hrvoje te negdje u maju, ili početkom juna provali u nju, te je nemilice opustoši[88]). Razlog takom ponašanju hercegovu Klaić punim pravom traži u nesporazumku, što je moglo nastati nakon Sandaljeva razvjenčanja s Jelenom Katarinom, kćerkom Hrvojeva brata Vuka, obzirom na njezin miraz, te i u uvredi, što ju je on tim činom nanio čitavom rodu Hrvatinića[89]). Sada skoče svi dušmani Hrvojevi protiv njega, okupivši »zloglasnu« kraljicu Barbaru, kako je zgodno nazivlje magjarski historik Thallóczy[90]), i samog Žigmunda, koji se u taj čas nalazio u mletačkom ratu u Furlanskoj; dapače oni poslaše kralju nekakovo (svakako falzifikovano) pismo hercegovo, u kojem tobože pozivaše Turke, da provale u državu Žigmundovu[91]). Opazivši, da će herceg taj put zlo proći, prvi se protiv njega podignu Spljećani; još dne 3. juna bilježe oni našega Hrvoja kao svoga hercega na čelu jedne isprave[92]), a 8. jula zaključuju: »Ima se sagraditi crkva pod imenom sv. Vida, poradi oslobodjenja od ropstva Faraonova«, t. j. Hrvojeva[93]); ovu vijest popunjuje izvještaj dubrovački od 1. jula iste godine 1413., u kojem se kaže: »Spljećani su se od ropstva i jarma vojvode Hrvoja, što su ga kroz dulje vremena snosili, zadnjih dana (dakle negdje sredinom juna) hvalevrijednim načinom junački riješili, utekavši se pod okrilje Vašega Veličanstva.«[94]) Medjutim stignu u Dalmaciju i prve odredbe kraljeve u toj stvari; dne 16. juna piše Žigmund iz furlanskoga grada Feltre »svim plemićima i ostalim ljudma u sanskoj župi«, da je istu darovao braći Antunu, Vladislavu i Ivanu knezovima Blagajskim, pošto ju je oduzeo njezinom »prvašnjem gospodaru Hrvoju (ne daje mu nikaka naslova) iz izvjesnih razloga, pa zato ih poziva, da budu poslušni novim gospodarima, jer da će ih u protivnom slučaju na to prisiliti slavonski ban Pavao Čupor[95]). Sjutradan opet javi kralj svojim vjernim Dubrovčanima slijedeće: »Premda smo našom kraljevskom dobrohotnošću privoljeli i pristali, da Hrvoje drži vrlo mnogo naših posjeda, a u prvom redu grad Spljet, s razloga, što

je obećao, da će vazda vjerno služiti našemu veličanstvu, ipak je taj isti Hrvoje, zaboravivši obećanje svoje, dapače i dobročinstva, što smo mu ih mi iskazali, opet pao u staru nevaljalštinu svoju i odmetništvo, radi kojega je već prije nanašao štete nama i našoj svetoj kruni, šurujući s Turcima i pozivajući ih na propast naših kraljevina i čitavoga kršćanstva. I sada opet nastoji iznova, da dovede Turke i čete drugih barbarskih naroda, kako sam to saznao iz vjerodostojna izvještaja, ter se takodjer i lično uvjerio, jer su zarobili nekog službenika njegova, u koga su našli pismo Hrvojevo, gdje poziva Turke, da provale u naša kraljevstva«. Po tom pripovijeda kralj, kako je Hrvoje mučke udario u zemlje Sandaljeve, dok se taj borio s Turcima, a onda opet nastavlja: »Pošto smo mi, ljubljeni i vjerni, nakanili s božjom pomoći kazniti odmetništvo rečenoga Hrvoja i njegovu staru nevaljalštinu iskorijeniti, odlučili smo poslati na njega jaku vojsku, koju će voditi časni oci u Gospodu, gospodin Eberhard, biskup zagrebački i Ivan pečujski, velemožni Ivan Gorjanski, nekoć župan temeški, Petar od Medvedgrada, ban hrvatsko-dalmatinski i Pavao Čupor, ban slavonski. I budući da smo u jednom drugom našem pismu pisali našim vjernim gradjanima spljetskim, da se uskrativši svaku pokornost, koju su dosada Hrvoju iskazivali, opet povrate pod okrilje i vlast našega veličanstva i svete krune naše, pa da nam iskazuju stalnu vjernost, kako su dužni: to hoćemo da vi (Dubrovčani), čim Spljećani uskrate posluh Hrvoju, te se pokore nama i našoj svetoj kruni, ona tri otoka, naime Korčulu, Brač i Hvar, koja ste već davno poželjeli imati i od nas ih tražili, odmah posjednete, a tako posjednute u ime našega veličanstva sačuvate. Konačno (vam nalažemo), da bezodvlačno k nama pošaljete svečano poslanstvo s potpunom povlasti, da raspravlja s nama o tim otocima, na koji način, kako i uz koju godišnju daću da ih za sebe pridržite. Još imate, pokaže li se potreba, pomenutim vjernim Spljećanima podati pomoći i sve moguće učiniti protiv rečenoga Hrvoja«[96]. U isto doba provališe kraljevskom dozvolom ban slavonski Pavao Čupor i vojvoda usorski Ivan Gorjanski u slavonske posjede hercegove[97], dok su se u Hrvatskoj zato pobrinuli ban Petar Alben od Medvedgrada sa svojim stricem biskupom zagrebačkim Eberhardom[98]. Položaj Hrvojev u taj čas karakteriše kratko, ali istinito, ljeto-

pisac Andrija Trogiranin ovim riječima: »Ovih dana srušen je Hrvoje, koji je kod njegova veličanstva u Ugarskoj bio veoma ugledan, a htio se uzdići nad sve ostale; ali je zato ponižen i buntovnikom proglašen i konačno postade sramotno prognanim razbojnikom«[99]).

Na glasove o tom, da je pao u nemilost kod ugarskoga dvora, herceg Hrvoje morao je odista osobito ljutit biti, a to tim većma, što se nije smatrao krivim[100]). Kad su ga Spljećani istjerali, zacijelo se zaklonio u svoje Donje Kraje, možda na Kotor, ili u Jajce. Odavle pokuša onda, da se na lijep i miran način izmiri s dvorom, a naročito s kraljicom Barbarom, koja je za odsutnosti Žigmundove vodila državne poslove sa svojim miljenicima u Ugarskoj i Hrvatskoj. Šaljući jednako glasnike i pisma nadao se herceg povoljnom uspjehu, a kako se branio od nanesenih mu kleveta, pokazuje nam jedno njegovo pismo pomenutoj kraljici Barbari, što se još u XVII. vijeku čuvalo u arkivu knezova Cindra u Spljetu. Potuživši se ponajprije, kako su mu Ivan Napuljski i Pavao Čupor na svoju ruku, bez kraljevske dozvole, pooteli slavonska imanja, osim jedine Požege, napominje, da su isti velikaši redom pohvatali one njegove glasnike, što ih je šiljao na kraljevski dvor, a onda naglasi stalnu vjernost svomu kralju Žigmundu, jer i ako je on napadao gradove dušmana svojih, ipak se za to još nije iznevjerio kralju. Da se dokaže istinitost ove njegove tvrdnje, herceg je spreman da dade u zalog dva grada svoja, Vrbaški grad i Kozaru, a obzirom na tužbe, da je on u vezi s Venecijom i Turcima, izjavljuje, da se želi podvrći sudu, sastavljenu od Žigmunda, poljskoga kralja, austrijskoga hercoga i članova zmajeva reda; pronadje li se krivim, onda neka mu skinu glavu i zaplijene imetak. »Nadalje vas molim, blaga kraljice, ne dajte, da u starosti svojoj umrem u poganskom obredu i u nevjeri, jer sam jedva i teško dočekao vrijeme, da od poganskoga obreda prijedjem na vjeru katoličku (dakle je ostao pataren) i da vjerno uzmognem služiti svoga kralja. Nemojte me odbijati od službe kraljevske i vaše i obarati me bez krivnje, jer za svoju krivnju nikako ne znam. Sjetite se, da mi se kralj sa svojim velikašima zakleo i da o tom imam kraljevska pisma, potvrdjena kraljevskim pečatom i pečatima velikaškim. Znajte

dalje, da sam član zmajeva reda, a po pismenim ustanovama toga reda ne smije se ni jedan član odsuditi bez savjeta, znanja i suda ostalih članova. Spomenite se za ljubav sv. Ivana, da sam vam kum. Obazrite se za volju svemogućega Boga na sve meni zadate obveze i vjeru, te me nemojte u toj mojoj starosti uništiti, već dajte da umrem u vjernosti spram kralja. Kad sam svojedobno bio u Budimu, dobio sam kraljevsko pismo u dva primjerka (paria) od dvanaest članaka sa svim kletvama i obvezama, kojim se bijaše gospodin kralj meni zavjerio s cijelim kraljevstvom svojim (to jest u decembru 1408.). Ne udovolji li kralj svim ovim zakletvama svojim, obećanjima i obvezama, a i mojim molbama pravdi za volju, neka mi ne zamjeri ni u grijeh ne upiše, ako svim kršćanskim vladarima objavim i razložim zadata mi (a neispunjena) obećanja, obveze i vjeru. A iza take objave ne ću moći više obastati pod tako gorkim nasiljem, nego ću se onamo obratiti, gdje uzmognem zaštite naći. Do sada nijesam tražio (tudje) zaštite, već sam se zaklanjao za samim kraljem; no ostanu li stvari i nadalje tako, morat ću je tražiti, gdje uzmognem, — ostao, propao! — Eto, Bošnjaci već se misle složiti s Turcima, učinivši u tom poslu već i potrebne mjere, a i isti se Turčin sprema, da svakako navali na Ugarsku!«[101])

No sva ta jadikovanja i grožnje hercega spljetskoga ostadoše bez uspjeha, jer nijesu ni došla do kraljevskih ušiju; to nam najbolje pokazuje pismo spljetskoga nadbiskupa Dujma, koji se nalazio s gradskim poslanstvom uz Žigmunda u švicarskom Churu, te odanle izvjestio dne 21. septembra svoju općinu ovako: »Nije možno vjerovati, koliko pisama i poslanika šalje Hrvoje gospodinu kralju, budi sam, budi po velikašima i prelatima ugarskim, i kako to on upravo dnevno jednako čini. Vjerujte, da smo se već bili uplašili, ali smo ipak toliko postigli kod Žigmunda, da on po milosti svojoj sva pisma, što se tiču Hrvoja, najprije nama daje, želeći, da mi na njih po volji našoj odgovorimo, pa tako i jesmo premnoga pisma pisali u ime kraljevo Hrvoju. Dapače, Žigmund i ne će ništa da odlučuje u stvari Hrvojevoj, već sve radi po našoj volji i mnijenju. Radujte se stoga i budite spokojni, jer gospodin kralj tako je ogorčen na Hrvoja, da će nam u brzo biti u pomoć protiv njegovih napa-

daja. Pisao je naime i zapovjedio barunima Ugarske, kao i Sandalju, da se svi listom dignu na njega, dapače još je i dodao, da ne će da zna ni za kaka ugovaranja i pogadjanja [102]). Medjutim objelodani kralj Žigmund iz južno-tirolskoga Botzena. dne 1. augusta, zvanični proglas, kojim se proglašuje Hrvoje veleizdajnikom i dušmanom kraljevskim, a ujedno pozivlju svi prelati, baruni i plemići, da se podignu protiv njega i njegovih pristalica, te da ih silom pokore[103]). U tako tjeskobnom položaju hercegu Hrvoju odista nije preostalo drugo, nego potražiti pomoći i saveza u Žigmundovih dušmana: u prvi kraj on to pokuša u Veneciji, koja je nedavno u aprilu uglavila s ugarsko-hrvatskim kraljem primirje. Oko polovice augusta nalazimo na Rialtu jednoga Hrvojeva poslanika, gdje se tuži na kralja Žigmunda, da mu je oteo grad Spljet. te da još i dalje nastoji, kako bi to učinio s ostalim njegovim mjestima, unatoč svake zakletve i obećanja. Stoga umoli republiku u ime svoga gospodara, da bi ga pomogla galijama, da opet osvoji isti grad, a Hrvoje da će je onda pomagati kod osvajanja Trogira ili inih dalmatinskih gradova[104]). Venecija, izmučena dugotrajnim ratom ugarskim, što ga je tek dovršila, odbije hercega, izvinjavajući se nedavno sklopljenim primirjem (25. aug.): no herceg u tjeskobi ponovno se obrati u novembru na republiku sv. Marka jadajući joj se, kako su ga saletjeli ugarski velikaši i vojvoda Sandalj Hranić na Žigmundovu zapovijed; da mu doduše sultan Muhamed nudi pomoći, no on bi volio sklopiti s njome savez protiv Žigmunda, pa da onda on s kopna, a ona s mora navale složno na Dalmaciju, koju je ona i onako kupila od kralja Ladislava. Ako toga ne će, onda neka ga bar izmiri sa Žigmundom, uvjerivši istoga kralja, da ona i on nikad nijesu štogod poduzimali protiv njega, a isto tako neka nagovori vojvodu Sandalja Hranića, da ga pusti s mirom. Ali Venecija opet odbije dne 18. novembra Hrvoja, tek mu obeća, da će nastojati po posebnom poslanstvu kod vojvode Sandalja, da mu se ispuni želja[105]). Šta je Hrvoje sada mogao uraditi? Lišen imetka svoga, moći svoje, odista nije ni drugo mogao, nego se obratiti za pomoć ondje, gdje je znao, da će je naći, to jest u Turaka. Njemu nijesu smetali ni religiozni ni državni obziri; »on je učinio u malom sasvim isto. dobro kaže Thallóczy, što je jedno stoljeće kasnije u velikom stilu izveo francuski

kralj Franjo I., kad se protiv Karla V. udružio sa Sulejmanom Velikim«[106]). Sada se dašto izmijeni ratna situacija u sjeverozapadnom kutu balkanskoga poluotoka.

Medjutim se imalo riješiti i pitanje glede ona tri otoka Korčule, Hvara i Brača. Znamo, da je kralj Žigmund naložio Dubrovčanima dne 17. juna 1413. iz Feltra, da ih posjednu u njegovo ime i da mu pošalju poslanike, s kojima će se pogoditi za cijenu, uz koju će ih njima sasvim predati u vlast. No Dubrovčani, nakon što su dne 3. jula zaključili, da će otpremiti na one otoke poslanike svoje, da ih pozovu na predaju, kao da su znali, da to ne će tako glatko proći, naoružaše zato dvije velike galije i nekoliko barki[107]). Dne 13. jula god 1413. budu izdane instrukcije Ivanu Menčetiću i Klementu Budačiću u poslu onih otoka; ubavijestivši ponajprije pojedine općine o rješenju Žigmundovu od 17. juna, imali su ih na lijep i miran način pozvati kao »braću« pod okrilje dubrovačko, da time zadovolje želji i nalogu kraljevskomu. Istoga dana zahvale se i Žigmundu na daru, obećavši mu, da će u brzo poslati zatraženo poslanstvo[108]). Medjutim ulože protest protiv dubrovačke okupacije onih otoka Balša i Sandalj; ali im Dubrovčani odgovore 16. i 24. jula 1413., da oni to čine po kraljevu nalogu, jer »vršiti trebuje njegovu zapovjed, a on će pake od nih (otoka) učiniti, što mu bude volja, kako gospodin«[109]). Napokon bude izabrano i opunomoćeno ono nam poznato poslanstvo kralju Žigmundu, u ličnosti Andrije de Volza i Nikole Gučetića dne 14. augusta; u instrukciji od istoga dana kaže im se, da pošavši najkraćim putem pred kralja imadu mu ponajprije reći, da su njegov nalog ispunili, a to tim prije, što im je poradi protesta Balšina i Sandaljeva bilo mnogo stalo do toga, da pomenuti otoci ne dodju »u tudje ruke«; dapače oni su i naoružali brodovlje i vojsku, da nepokorne prisile na pokornost; na taj su način postavili na svakom od onih otoka po jednoga vikara. Za odštetu u ime odstupa onih otoka republika ponudi dvjesta dukata godišnjega danka, a za jedinu Korčulu 2.000 dukata jedan puta za uvijek. Napokon moli Žigmunda, da nipošto ne prepusti iste otoke Sandalju ili Balši, hoće li, da bude gospodar u Dalmaciji[110]). No ovo poslanstvo kao da nije odmah krenulo na put, jer nalazimo, gdje Žigmund dne 1. septembra iz Chura u Švicarskoj ponovno pozivlje Dubrovčane, da mu ga pošalju. da-

paće on im tom prilikom i javi, da se za pomenute otoke zanimaju Spljećani i »još neki drugi naši vjerni«[111]. No već krajem 1413. bilo je prilično jasno, da republika neće mirno uživati novi dobitak, jer je nezadovoljne Hvarane stala pomagati općina spljetska i hrvatsko-dalmatinski ban Ivan Alben; na njihov savjet Hvar je imao dubrovačke provizore otjerati kući[112]. Stoga vidjamo, gdje na intervenciju dubrovačke republike Žigmund dne 25. juna 1414. opominje stanovništvo otoka Korčule, Hvara i Brača, da imadu točno i nefaljeno sve prihode i obveze, što ih njemu duguju, ustupiti Dubrovniku, a onda im javi, da je strogo naložio banu Ivanu od Albena, da ne smeta Dubrovčanima u posjedu[113]. I odista Brač i Hvar se izmiriše sa svojom sudbinom, no Korčula ostade jednako u opoziciji. Napokon uvidje Žigmund, da je republika preslaba da održi u vlasti ta tri otoka, te ih zato njojzi oduze i dne 21. septembra 1416. povjeri vitezu Vladislavu Jakecu, dašto za kratko vrijeme, jer ih malo po tom, godine 1420, dobiše u ruke mudri Mlečani, kojima su i onako sve te svadje bile od koristi[114].

U isto doba pojagmiše se Dubrovčani još i za Konavlima i Dračevicom, u koju svrhu dadoše nalog Andriji de Volzo i Nikoli Gučetiću instrukcijom od 18. oktobra 1413., da Žigmundu za ustup onih dviju pokrajina ponude 10.000 dukata dara i 200 dukata godišnjega danka. Žigmund se odista stao za to zanimati, pa tako javi dne 1. marta 1414. republici, da joj šalje u toj stvari poslanike u Dubrovnik, koji odista i stigoše dne 13. aprila. Zadaća je ovih poslanika bila, da nagovore Sandalja i kneza Pavla Radenovića, da ustupe republici Konavle i Dračevicu. Dne 21. aprila zaključi senat, da se ima Sandalju i knezu Pavlu ponuditi za obje pokrajine 15.000 dukata, na što već sjutradan krenuše poslanici k njima. No oni ne zatekoše Pavla ondje, jer se zacijelo nalazio negdje na svom posjedu u Bosni, dok ih Sandalj s njihovom ponudom žestoko odbije. Tek 1419. ustupi Sandalj Dubrovniku južno Konavle, a 1427. steče republika sjeverno, od Pavlova sina vojvode Radoslava Pavlovića, sa starim gradom Cavtatom[115].

Medjutim se ozbiljno izmijeni politička situacija u Bosni.

Znamo, da je vojvoda Hrvoje nakon pada svoga bio upravo prisiljen, da se posluži turskom pomoći. Nema nikake sumnje, da su ugarski velikaši na nj udarili prvi put negdje

u drugoj polovici 1414. godine, ali budu odbijeni, dakako uz pripomoć tursku[116]).

Za turske provale iz godine 1414. sačuvalo nam se nekih podrobnijih vijesti u dubrovačkim spomenicima. Već u junu znalo se tude, da će Turci doskora provaliti u Bosnu, a očekivali su se čak i u Primorju[117]). I odista nekako u to doba krenuše se turske čete iz Skoplja na Vardaru i prodriješe početkom jula preko Sandaljeva zemljišta do u dolinu gornjega dijela rijeke Vrbasa, jer im se Sandalj nije usudio poći u susret. Jedan dio ovih turskih četa prijedje onda Savu i podje pravcem prema Zagrebu, a inače čini se, da nijesu ostavile Bosne kroz čitavu godinu 1414.[118]). Ta se nevolja medjutim samo još poveća unutrašnjim razdorom i neslogom, kad se u augustu 1414. ujedared pojavi u Bosni bivši kralj Tvrtko II. Tvrković[119]), čija nam sudbina poslije 1408. godine nije poznata, a jer ga vidjamo u vezi s Turcima, to možemo zaključiti, da se on nesumnjivo približio i hercegu Hrvoju. Pa tako je u taj čas Bosna opet imala dva kralja, a kao da je Tvrtko u brzo okupio oko sebe mnogo velikaša, jer mu Dubrovčani pišu dne 23. februara 1415: »Mnogo bismo veseli, čuvši o vašem dobrom zdravlju i slavnom stanju«[120]). Slijedeće godine 1415. opet nalazimo Turke, gdje pod vodstvom nekoga Zech Melecha iz Bosne provaljuju u Hrvatsku, a očekivali su se i pod dalmatinskim gradovima; tako zaključuju Trogirani već dne 10. januara, da će, bude li nužno, poslati cetinskom knezu Ivanišu Nelipiću deset strijelaca na mjesec dana »poradi straha turskoga«[121]), a 28. juna opet pišu Dubrovčani kralju Žigmundu: »U to je doba bio u bosanskim stranama neki odličniji Turčin, imenom Zech Melech, a nalazio se u Bosni preko tri mjeseca, robeći u Hrvatskoj i po drugim mjestima, a da mu se nikaka vojska nije oprla. Taj je Turčin ostavio Bosnu dne 16. ovoga mjeseca s četama, a govori se, da je sultan poslao po njega: tako je sada samo malo Turaka s kraljem Tvrtkom. Ostoja se opet brani u svojim tvrdjavama, ne usudjujući se pouzdavati se u Turke. Vojvoda Sandalj se dobro vlada spram vašega veličanstva, otimajući se Turcima s velikim darovima. Gospodin despot u dobrom je stanju i miru s Turcima na svim svojim medjama.«[122])

Savez turski opet je pridigao vojvodu Hrvoja, jer ne samo da je on obranio svoj grad Omiš, nego se dapače spremao, da

navali na Spljet, pa je poradi toga početkom maja g. 1415. otpremio poslanika u Veneciju i zamolio od signorije pomorske pomoći, za koju se uslugu obveza predati joj isti Omiš. Osim toga Hrvoje još zamoli vijeće mletačko, da bi ga preporučilo napuljskoj kraljici Ivani, da ga pomogne kod podsjedanja Spljeta, onda da mu dade konopa i salitra, ter da ga uvrsti u mir. kad ga bude sklapalo s kraljem Žigmundom. Signorija odgovori bivšemu hercegu spljetskome dne 10. maja običajnom svojom udvornošću, kako joj na žalost nije možno poslati svoga brodovlja, budući da ima primirje sa Žigmundom, ali da će ga preporučiti u Napulju. U onim ostalim manje važnim stvarima rado mu se odazva, poklonivši mu dosta konopa i salitre, te dozvolivši mu, da može u Veneciji sebi nabaviti po volji oružja; isto mu tako obeća, da će ga uvrstiti u mir s kraljem Žigmundom[123]. Ali u brzo se opet uze primicati velika turska vojska, jer Dubrovčani pišu dne 28. juna svome kralju ovako: »Doznali smo po našim trgovcima u Srbiji, kako neki odlični Turčin imenom Isak skuplja u Skoplju turskih četa. Ovih ga dana očekuju u Bosni, da podje na plaćkanje i pustošenje izvan kraljevstva bosanskoga na zapad (to jest u Hrvatsku), jer u tom kraljevstvu (naime bosanskom) Turci ne robe nikako, pošto su sva okružja pokorna njima i plaćaju danak njihovu caru, samo da se održe«[124]. Ovake prilike prisiliše napokon ugarske velikaše, da su se odlučili na otvoren rat s Hrvojem i njegovim turskim saveznicima; već dne 16. juna čuje se, da je jedan dio ugarske vojske provalio u Usoru do grada Doboja, spremajući se na navalu u samu Bosnu[125]. Doboj leži na sutoku Bosne i Spreče, te je u neku ruku čvor dolinama pomenutih rijeka, a u drugu opet gospoduje nad dolinom Usore, koja nekoliko kilometara južno od Doboja utječe u Bosnu. U tome je kraju bila bitka, o kojoj oskudni izvori samo općenito javljaju. Ugarske su vojske vodili Ivan Gorjanski, Ivan od Morovića, ban Pavao Čupor i drugi odlični velikaši, dok je uz Hrvoja bio od strane Turaka, kako se čini, Isak-beg. Tursko-bosanske čete bile su bez sumnje jače od ugarskih, dapače u taj je kritički čas, kako saznajemo preko Dubrovnika, »čitava Bosna jednodušno bila protivna Ugarskoj, jer se Sandalj izmirio s Hrvojem, pa se bilo bojati, da će propasti za Ugarsku ne samo Bosna, nego i Srbija, tako despo-

tova, kao i Srbija Gjorgja Brankovića«[126]). Konačni i odsudni boj vodio se negdje u prvoj polovici augusta 1415., a svršio je potpunim porazom ugarske vojske. Ugarski ljetopisac Thuróczy opisuje ga, dašto na osnovu tradicije, dosta živahno; prema njegovu opisu bila je to konjanička bitka, koja je počela bijesnim nasrtavanjem, a onda kaže: »Tko je mogao predvidjeti lukavost Bošnjaka? Ugarske su čete bile u probitku, a kad to opaziše bosanske straže po bregovima, zavikaše iz svega grla: »Ugri bježe!« Na to se Ugri poplašiše i u divljem bijegu raštrkaše«.[127]) Samo je po sebi jasno, da je ta lukavština naivno izmišljena isprika ugarskoga poraza, nego je vjerojatno, da su Bošnjaci Ugre iznenada zaskočili s boka, pa ih tako natjerali u strah i pobili. Sve vojskovodje dospješe u tursko sužanjstvo. Ivan od Morovića morao je platiti 40.000 dukata, Ivan Gorjanski takodjer se tek nakon dulje vremena oslobodio, te onda poklonio teške verige svoje crkvi u Báttaszéku, dok Pavao Čupor plati glavom; pomenuti već Thuróczy priča, da ga je Hrvoje dao zašiti u bikovlju kožu, pa onda živa baciti u rijeku uz riječi: »Ti, koji si se nekoć u ljudskoj podobi poslužio bikovljim glasom, podiči se sada i bikovljim oblikom!«[128]). Ovom pobjedom Hrvoje postade opet neograničeni gospodar u zapadnoj Bosni, dok je ostali dio zemlje ipak bio u turskim rukama; ugarski upliv bude potpuno istisnut, dapače, pošto su granice prema Hrvatskoj i Ugarskoj ostale otvorene, to je odsada ugarski kralj malo po malo ulazio u defenzivu. I tako bude ono, što je kroz tolike godine i uz gubitak tolike krvi stečeno, jednim udarcem izgubljeno za Žigmunda. Od toga vremena noga njegova više nije prelazila Save[129]).

Vojvoda Hrvoje medjutim nije dugo preživio slave i pobjede svoje. U aprilu 1416. umre s nasladom u srcu, da se krvavo osvetio svojim dušmanima i da se kroz čitav vijek svoj održao u vlasti i ostao nepobijedjen[130]). Mi smo već istaknuli važnost njegove ličnosti, pa nam stoga nije sada nužno rečeno opetovati. Tek ćemo dodati, da ga je u bosanskim mu imanjima naslijedio sin Baoša Hercegović, čeljade bez ikake veće političke vrijednosti, a žena se Jelena, kći Ivana Nelipića, preudala za bosanskoga kralja Stjepana Ostoju. Za Omiš i susjednu krajinu nasta sada prava jagma, jer posegnuše za njima Stjepan

Ostoja, Venecija, Dubrovčani, Spljećani i Trogirani, no njima zavlada konačno knez Ivaniš Nelipić, brat Hrvojeve udovice.

Bosanska monarhija nije mogla da apsorbira jake familije i ponosne oligarhe, kaže Ljudevit Thallóczy, u njoj se nije razvila niti vjernost spram koje dinastije, niti spram kakve ideje. U zemlji nije bilo središta, kuda bi narod težio, pa tako je (osim za jakoga Stjepana Tvrtka) svaki mogućnik smatrao svoje prebivalište središtem zemlje. Na karakter pojedinca nije utjecao nikaki općeniti pravac, nikaka tendencija niti čuvstvo. Svaki je mogućnik išao za svojim posebnim svrhama; politička volja i podjedno svrha svakoga pojedinca bješe što veće uveličenje svoje lične moći. Najjasnije razvijanje takoga pravca, združeno s najzamamljivijim, ali i najružnijim crtama, vidimo u to doba baš na susjednom poluotoku južne Evrope, u Italiji. Ta je epoha u Italiji tekla uporedo s najsjajnijom periodom umjetnosti i literature, a uspjesi na tome polju daju Italiji u povjesti značaj radionice, prema kojoj se ostali narodi odnose kao naučnici prema majstorima. Ta talijanska kultura i politika prebacivala je svoje zrake na istočnu obalu sinjeg mora, na kopnene krajeve i na nizine u Podunavlju; svak, tko je htio da ga smatraju čovjekom više naobrazbe, vladao se po prosvjetnom središtu Italije. Ali utjecaj renesanse nije promijenio temeljni karakter pojedinih naroda: Talijan ostao je domišljati Roman, a Bošnjak siromašni i hrabri gorštak, kaki su mu i stari bili. Takav sredovječni bosanski velikaš bio je gord kao i njegove vrleti nikoga nije htio da pripoznaje nad sobom, pokoravao se sili, dok ju je osjećao, a poslije toga opet je bio slobodan čovjek. Bosanska aristokracija nije pripadala katoličkoj religiji, jer gotovo svi ili bar najimućniji, bili su u ono doba Bomili, ili »dobri Bošnjani«, kako se sami nazivahu. Sve se opet prilike složiše u tom, da su pojedine zemlje balkanskoga poluotoka izmedju sebe, pa tako i Bosnu raskomadale; individualni duh tadašnjega kulturnoga razvitka, religija, koja je jedinstvenom pravcu katoličke vjere bila protivna, velika snaga podunavske kraljevine Ugarske i sve to napredniја sila turska, — sve je to razoravalo i rastvaralo. I u takom je vremenu živio Hrvoje, koji je mnogo zgriješio, kad je u zemlju doveo Turke, ali je opet bio, i ako ne bolji, a ono

ni gori od većine svojih savremenika. Njegovu krjepku, silovitu, samovoljnu i lakomu ličnost, kao da živu gledamo pred sobom; bio je prava orlušina, ne baš osobito značajan, ali silan[131].

U glagolskom misalu, što se sačuvao u carigradskom eskisaraju, nalazi se i slika njegova, izvedena negdje početkom XV. stoljeća. Prema toj slici, a i po onome, što nam kadikad o njem sačuvani izvori kažu, mora da je Hrvoje Vukčić bio gromorna, možda čak i nezgrapna pojava, koja se s krupnim glasom svojim finim udvoricama na dvoru Žigmundovu u Budimu valjda tako pričinjala, kao nekoć barbari na rimskom carskom dvoru sa svoga surova govora. No ako i nije bio čovjek salonskih manira, ime mu je slavno i trajno najviše s razloga, što je bio u potpunom smislu pravi i vjerni predstavnik moćne i neslomljive otporne snage onoga naroda, čiji je sin bio, a to je mukotrpni i prostodušni narod hrvatski[132].

BILJEŠKE.

Bilješke glavi I.

¹) U jednoj listini od god. 1345. čitamo: »Stephanus banus Bosne, nec non terrarum Usure, Salis, Dalmane, Craine, Rasse ac totius Chelm Princeps et Dominus.« Note cronologiche e documenti raccolti da Giovanni Lucio Traguriense ap. Bullettino di storia e archeologia dalmata. Vol. IV. (1881), pg. 87. — Prema tome, ako listina nije falzifikat i ako je Lucius dobro pročitao i prepisao, već je prvom polom XIV. vijeka živjelo ondje ime Krajina.

²) » .. quod episcopus et capitulum (sc. ecclesie Boznensis) decimas in Vozora (Usora), in Sou (Soli, danas Tuzla), in Olfeld (magjarski ekvivalent Alföld = Donji Kraji) et aliis supis more aliarum ecclesiarum de Hungaria sine distinctione personarum de omnibus suis habeant et percipiant.« Ap. Theiner: Monumenta Slavorum meridionalium; vol. I., Romae 1863 pg. 298. — Ovu je listinu bolje prepisao biskup V. Fraknói, a izdana je ap. Hodinka: Tanulmányok a bosnyák — djakovári püspökség történetéből. Budapest 1898 pg 99—103.

³) Listina ap. Lucius: De regno Croatiae et Dalmatiae libri sex. Amstelaedami 1666 pg. 261—262. Pomenute dakle župe čine onaj dio Donjih Kraja, koji nije Hrvoje osvojio, već naslijedio od svojih starijih, dosljedno lako da je već za Kulina bana pripadao banovini bosanskoj.

⁴) Rački: Documenta pg. 400; ed. Bonnensis pg. 145.

⁵) Listina od 11. augusta 1366, gdje se medju ostalim kaže i ovo: »... grad u Plêvê u ime Sokol s vsom Plêvom ot meje do meje, ot Uskopla po Krtovu Jelu, a ot Dlamoča po Vitoraju, a ot Lužc do Rčeve, a ot Luke po Zlamenije.« Šurmin: Acta croatica. Zgrb 1898 pg. 83—84.

⁶) Miklošić: Monumenta serbica, Beč 1858 pg. 379.

⁷) U glavi XXIX piše pop Dukljanin (edit. Crnčić pg. 37) ovo: »Cresimirus autem frater eius (sc. Prelimiri) cum avunculo pugnantes praedaverunt Uskople et Lucca et Preva. Banus autem Bosnae, videns quod ante eos stare nequibat ad pugnam, fugit ad regem Hungariae. Deinde Cresimirus cepit totam Bosnam et dominavit eam. Defuncto etiam patre matris suae, dominavit Croatiam Albam.« Kako je pop Dukljanin za starije dogadjaje veoma mutan i nepouzdan izvor, to nijesam htio da se ovim mjestom poslužim. — Novaković (Srpske oblasti X i XII veka. Glasnik

srp. učen. društva vol. 48 Beograd 1880 pg. 89 i dalje) hoće raznim domišljavanjem da dokaže, da čitava Plivska župa nije nikad pripadala državi hrvatskoj, što je baš smiješno, kad se uzme u obzir onaj maleni prostor, na kojem se prostirala (Gl. Rački: Hrvatska prije XII. vijeka glede na zemljišni opseg i narod. Zagreb 1881. Iz »Rada» 56, pg. 13).

[8]) Pucić: Srpski spomenici, Beograd 1858, pg. 1858, pg. 176.

[9]) Thallóczy — Barabás: Codex dipl. Familiae de Blagay (Mon Hung. hist. I. vol 28) Bdpst 1897 pg. 53—53.

[10]) Šurmin: Acta croatica pg. 79—80.

[11]) Miklošić: Mon. serb. pg. 379. Godine 1412. spominje se kao svjedok: »iz Zemlьnika knez Boravac Ćemerović z bratiom.« Pucić Spom. srp. I, 176.

[12]) Pucić l. c. Tude se i kaže: »... grada našega Kotora s svom župom našom Vrbanom pristojnom i služećom rečenomu gradu.«

[13]) Tkalčić: Monumenta epp. Zgrb. vol. II, Zgrb. 1874 pg. 91.

[14]) U listini od 22 aug. 1446 kaže se: u Glažu grad Glaški i poda nj Srida varoš.« Miklošić: Mon. serb. pg. 439. U već pomenutom popisu župa biskupije zagrebačke kaže se: »Galaas in metis Wzore.« Gledaj o Glažu Rački: Hrvatska prije XII vijeka glede na zemljišni opseg i narod (iz »Rada« 56) pg. 41. No Rački se vara, kad meće Glašku župu na lijevu obalu Vrbasa, jer je svakako valja tražiti „in metis Wzore", dakle oko Ukrine.

[15]) Ljubić: Listine I, pg. 65.

[16]) Tkalčić: Mon. epp. Zgrb. vol. I. pg. 218: »Nos Radizlaus, comes de Glaas, Vrbaz et Zana.«

[17]) »Mrin na Sani i poda nj varoš i selo Klevci«. Miklošić: Mon. serb. pg. 438. Kljevci su na Sani, nekoliko kilometara na jug od današnjega Sanskoga mosta, dakle to mjesto nije nipošto sredovječni Mren, kako to neki naši historici uzimlju.

[18]) Miklošić: o. c. pg. 222.

[19]) Da je Ključ bio 1325. u vlasti Hrvatinića, sudim prema listini ap. Thallóczy-Barabás: Cod. dip. fam. de Blagay pg. 96, gdje »comes Wlkosclaus filius Horuatini« kaže: »datum in castro nostro Cluc.« Za sina njegova Vlatka Vukoslavića kaže se u Tvrtkovoj listini od god. 1354: »... dokole knez Vlatko ne bude doma u svoje hiže u Ključi.« Történelmi tár 1879. pg. 15. (Wenzel: A szláv történeti emlékek). Da je Vukoslav sin kneza Hrvatina, dakle brat knezova Pavla i Vukca, oca Hrvojeva, dokazat će se nešto niže listinama najjasnije.

[20]) Thallóczy-Barabás o. c. pg. 66.

[21]) Tkalčić: Mon. epp. Zgrb. II, 91.

[22]) Tkalčić: Mon. epp. Zgrb I, 128, 207, 218.

[23]) Tkalčić: o. c. vol. II, 90—91. Herbochan istumačio sam kao današnje mjesto Hrvaćani, jer prvo odgovara geografskoj situaciji, a drugo glasovnom poretku.

[24]) ibidem. Za obje posljednje župe gl. Rački: Hrvatska pg. 39—41.

[25]) »... vir nobilis Horvatinus, filius condam Stephani, de inferioribus Bosnae confinibus comes.« ap. Klaić: Knezovi Bribirski od ple-

mena Šubić Zgrb 1897. pg. 173. — »Filii Stephanich de Bozna« Miha Madijev cap. 17, nesumnjivo zajamčuje stariji naziv Stjepanići.

[26]) Knez Stjepan se izrijekom zove kao pokojnik u listini bana Pavla de dato Skradin 2. februar 1301., ali nije nevjerojatno, da je bio mrtav još godine 1299, jer se kao gospodar Donjih Kraja tom prilikom navodi jedino sin mu Hrvatin, a on, Stjepan, se i ne spominje. (Listina u »Radu« vol. 18. pg. 222). Kako nešto vremena iza godine 1301. nestaje s historijskoga pozorišta i kneza Hrvatina, koji ostavlja odrasle sinove, što svakako znači, da je umr'o u zrelijim godinama, zaključujem otale nekom vjerojatnošću, da je knez Stjepan bio gospodar Donjih Kraja još godine 1244.

[27]) Napulj 14. juna 1299.: »Hrovatinus comes, nec non filii et fratres eius, consanguinei et cognati virorum nobilium Pauli, bani Croatorum nec non Georgii et Mladeni, fratrum.« Rad vol. 18 pg. 222.

[28]) Rad 18, pg. 222. (Rački: Rukopisi tičući se južno-slovinske povjesti u arkivih i knjižnicah srednje i donje Italije).

[29]) Dokaze za to gl. ap. Klaić: Knezovi Bribirski pg 66—68, te bilješke 11 i 12 na str. 172—173. Gledaj i moju radnju »Pad Mladena Šubića, bana hrvatskoga i bosanskoga,« u Glasniku muzeja za Bosnu i Hercegovinu za god. 1902, pg. 339., gdje je dokazano na osnovu dubrovačkih spomenika, da je ban Pavao vladao čitavom Bosnom do Drine.

[30]) U Skradinu izdana je 1303. jedna listina, u kojoj se tako govori: »In Christi nomine amen. Temporibus domini nostri inclyti Pauli bani, egregii comitis nostri Mladini junioris et venerabilis in Christo patris Nicolai episcopi Scardonensis.« Listina (orig.) u arkivu jugosl. akademije. Očito se tada u Skradinu više marilo i znalo za možnoga bana Pavla, nego li za kralja Karla I.

[31]) Klaić: Knez. Brib. pg. 173; tude je u izvatku priopćena odnosna listina, inače još nigdje ne objelodanjena.

[32]) Dokaze za to gl. u Vjestniku zem. arkiva god. III. (1901.) u mojoj drugoj aužuvinskoj studiji. Jedan je dopunjak tome izišao u istom Vjestniku god. IV. (1902) sv. 3, a drugi će izići u mojoj raspravi »Miha Madijev de Barbazanis« u »Radu« jugosl. akad. za god. 1903.

[33]) Rijetki taj naslov tumači Klaić: Knezovi Bribirski pg. 173, bilj. 14.

[34]) Listina ap. Klaić: Knez. brib. pg. 174 bilješka 18; gl. i str. 81. u istoj knjizi.

[35]) »A. D. 1305. mensis Junii interfecerunt dnum Mladinum banum Bos(nensem), heretici infideles.« Starine vol. 21 pg. 84 (S. Zlatović: Bribirski nekrolog XIV i XV vijeka). — Na osnovu ove nesumnjive i pouzdane bilješke uzeli smo, da je ban Mladen u svojoj banovini došao u spor s Bogomilima, a naslućujemo, da je s istoga razloga do toga došlo i sa Stjepanićima.

[36]) Dokaze gl. ap Klaić: o. c. pg. 82—83.

[37]) U listini, što je izdaje sin njegov Vukoslav Hrvatinić u Sanici 1315. kaže se: »Nos comes Vlkosslaus filius quidam comitis Huruatini;« svakako je ono »quidam« pogrješka budi pisareva, budi prepisivačeva za »quondam«. Thallóczy-Barabás: Cod. dipl. fam. de Blagay pg. 79.

*

[38]) Dokaze za sve to gl. u mojoj raspravi »Pad Mladena Šubića« l. c. pg. 341. i dalje.

[39]) Thallóczy-Barabás: Blagay codex pg. 79.

[40]) o. c. pg. 96—97.

[41]) o. c. pg. 96 »... nos comes Wlcoslaus filius Horvatini ... nati mei, me decedente, scilicet Lato, Wlc, Paulus.« Lato=Vlatko, samo prema magjarskom običaju izgovaranja toga hrvatskoga imena.

[42]) Šurmin: Acta croat. pg. 79—80. Prijepis, što ga je Lopašić na brzu ruku učinio u Budimpešti god. 1886, sasvim je manjkav, tako da se tek u glavnom razbire smisao.

[43]) Miklošić: Mon. serb. pg. 102

[44]) Wenzel: Acta extera andegavensia. Vol. II. pag. 487. O toj će stvari nešto niže biti više govora.

[45]) Gl. o tom Ruvarac: Banovanje Tvrtka bana (1353—1377). Glasnik muzeja za Bosnu i Hercegovinu. Vol. VI. 1894. (Sarajevo) pg. 225—227.

[46]) To sudim po tome, što se u pomirbenoj ispravi izmedju kneza Vlatka i bosanskoga dvora djelomice uključuju i braća njegova i bratučedi.

[47]) Listina, dosta rgjavo prepisana, nalazi se u »Magyar történelmi tár« Bdpst 1879 (Wenzel: A szláv történeti emlékek) pg. 14—15.

[48]) Ljubić: Listine vol. III. pg. 270—271.

[49]) Nagy: Anjoukori okmanytár. vol. VI pg. 546. Da su Grgur i Vladislav Pavlovići rodjaci s Grgurom Stjepanićem, mislim da se smije izvoditi otale, što su imali zajednički posjed; kralj ih naime zove: »Fidelibus suis Gregorio et Ladizlao, filiis Pauli filii Horvatini, ac Gregorio filio Stjepanch, nobilibus de Greben et Dlamuch.« Za Greben gl. Ruvarac o. c.

[50]) Klaić: Povjest Hrvata vol. II, 1, pg. 138. Ruvarac o. c. pag. 233, 615—618.

[51]) Magyar történelmi tár 1879 pg. 16. Listina je svakako prije jula 1357 izdana, jer govori o Grgurevoj »nevjeri«; poslije mira s Ljudevitom Tvrtko ne bi tako govorio.

[52]) Kukuljević: Arkiv vol. II, 1. pg. 35, stavlja listinu griješkom u godinu 1360.; da baš pripada 1357., jasno je dokazao Ruvarac o. c. pg. 229—230. Isti je dokazao još o. c. pg. 611.—615., da je tada Ljudevit od Humske zemlje dobio samo komad izmedju Cetine i Neretve. Nije bez interesnosti, da se u tom ugovoru govori samo o banovini Bosni i Usori, a izostavljaju Donji Kraji; što se ne navodi Završje ni Hum, to je razumljivo, jer ih je Tvrtko baš tom prilikom izgubio. Možda je pisar te listine, iz koje saznajemo za ugovor, naime bekčinski arcidjakon Gallo, zaboravio te Donje Kraje da navede, što mi se čini veoma vjerojatno, budući da i dalje od god. 1357. ostaju u vlasti bana bosanskoga, a nema nigdje ni traga, da su bili u vlasti kralja ug.-hrv.

[53]) Šurmin: Acta croatica I, pg. 81 82.

[54]) Gelcich-Thallóczy: Diplom. ragusinum Bdpst 1887: »... magnifico viro domino Tuartcho de vestro regali mandato bano Bossine«; »Domino bano Bossine ....tamquam domino vicem domini

nostri domini regis in partibus istis gerenti.« Obje listine su datirane dne 13. aug. 1359. (p. 12).

[55]) Florianus: Historiae hungaricae fontes domestici. Vol. III. Lpzg 1884. pg. 184—185: »Item ad terram Bozne similiter regie corone subiectam, ad conterendam proterviam quorundam rebellancium . . . Konth palatino . . . magno exercitu destinavit (sc. Ludovicus rex).

[56]) Šurmin: o. c. pg. 83.

[57]) Fejér: Cod. dipl. IX, 3, pg. 395, 397, 411—415 etc.

[58]) Izdavajući dne 13. febr. 1355. ban Stjepan Tvrtko u Djakovu jednu ispravu kaže: » . . . in presentia reverendi in Christo patris domini fratris Peregrini ecclesie Boznensis, spiritualis patris nostri« . . . (Jireček: Srpski spomenici pg. 32), a dne 8. decem. 1374., da ga je vjenčao »dominus Petrus sancta dei et apostolice sedis gracia episcopus ecclesie Boznensis« (Fermendžin: Acta eccl. Boznensis pg. 41). God. 1390. Tvrtko kaže za kat. crkvu: »cujus plantum me recolo«, gl. Farlati III, pg. 334.

[59]) To se vidi iz kraljeva itinerara od g. 1363., koji ću na drugom mjestu priopćiti.

[60]) Dokazuje listina ap. Ljubić vol. IV, pg. 52—53.

[61]) Sve, što se tiče Trogirana, temelji se na izvadcima iz gradskoga zapisnika u Starine XIII (Rački: Notae J. Lucii) pg. 237. (Gl. još i Lucius: Memorie di Traù. Venezia 1674. pg. 280.

[62]) Monumenta Ragusina. Libri reformationum. Vol. III (1359—1364). Zgrb 1895. pg. 266, 269, 272.

[63]) Kralj izdaje dvije listine 8. jula 1363. »datum in Plyna in obsidione castri Zokol terre Boznensi«. (ap. Hazai oklevéltár 1234.—1536. Bdpst 1879. pg. 269 i 370), a jednu 10. jula »datum in castris prope Zakol.« (Ljubić Listine IV, 57).

[64]) »Datum in Wereuche feria quarta proxima post festum Divisionis apostolorum anno domini millesimo CCCLX tertio.« (Original ap. Barabás: Cod. dipl. familiae Teleki de Szék. Vol. I. Bdpst 1895. pg. 125). Dne 14. aprila 1363. piše se u Kolosmonostoru ovako: »Item duo panceria non meliora, nec viliora, sed mediocriter valentia, et unum currum cum quatuor equis suis ad presentem exercitum regalem proficiscendum, similiter legasset Petro et Stephano nepotibus suis.« (Barabás o. c. pg. 123).

[65]) Šurmin: o. c. pg. 83—84.

[66]) Ibidem.

[67]) Florianus: Fontes domestici vol. III. pg. 184—185. Fejér IX, 3, pg. 395 et passim. Novim se pečatom kralj služi prvi puta dne 18. maja 1364. (Thallóczy-Barabás: Cod. dipl. de Blagay pg. 151).

[68]) Ljubić: Listine IV, pg. 74.

[69]) Ljubić: o. c. pg. 84.

[70]) Klaić: Povjest Hrvata II, 1, pg. 142.

[71]) Ljubić: l. c.

[72]) Miklošić: Mon. serb. pg. 176. i Pucić: Srpski spomenici pg. 126 (listina od god. 1415).

[73]) Theiner: Mon. Hung. II, pg. 91—92. Kukuljević: Arkiv II, 1, pg. 12.

[74]) Šurmin: Acta croatica I, pg. 85—86.

[75]) Klaić: Povjest Bosne pg. 90.

[76]) Miklošić: Mon. Serb. pg. 187: »Takožde že i mene svojemu rabu za milost svojego božstva darova procisti mi otrasli blagosadnjej v rode mojem i spodobi me sugubim vjencem, jako oboja vladićstvija ispravlati mi, prvije od isprva v bogodarovaniji nam zemli Bosni, po tom že gospodu mojemu Bogu spodoblšu me nasljedovati prijestol mojih praroditel, gospode srpske, za nje bo ti bjehu moji praroditelije v zemlijem carstvi carstvovavše i na nebesnoje carstvo preselili se: mene že videšću zemlu praroditel mojih po njih ostavlšu i ne imušću svojego pastira i idoh v srpskoju zemlu, želaje i hote ukrepiti prestol roditelj mojih i tamo šdšu mi vjenčan bih bogom darovanim mi vjencem na kraljevstvo praroditelj mojih.« — Šurmin: o. c.: »spodoblen bih carstvovati va zemlah roditel i praroditel naših.«

[77]) O tom gl. Klaić: Povjest Hrvata II, 1, pg. 171—174.

[78]) Miklošić l. c. i Šurmin l. c.

[79]) Miklošić pg. 189 i 190.

[80]) Thallóczy: Kako i kada je Hrvoje postao veliki vojvoda bosanski. Glasnik muzeja za Bos. i Herc. IX (1897.) pg. 183—172. Šurmin o. c. pg. 91—93.

[81]) Pucić: Spom. srp. I, pg. 171—172.

[82]) Šurmin: o. c. pg. 165—166.

[84]) Klaić: Krčki knezovi Frankapani I, pg. 233.

[84]) Gl. o njoj Radonić: Der Grossvojvode von Bosnien Sandalj Hranić Kosača. Jagić: Archiv XIX (1897.) pg. 390—393).

[85]) Miklošić: o. c. pg. 282, 305, 377. Theiner: Mon. Hung. II, 230—236.

[86]) Starine vol. XVIII. pg. 231—232. — O rodu Hrvojevu gl. Ruvarac: O rodu Hrvoja velikoga bosanskoga vojvode. Glasnik srp. uč. dr. vol. 49. Ljubić (Povjestnička istraživanja o Hrvoji velikom bosanskom vojvodi i spljetskom hercegu Rad 26. pg. 74—92) tvrdi, da je Hrvoje polazio iz porodice Horvatića, nazvane tako, »što je po nekojih izlazila iz dobro nam poznate slavne hrv. obitelji Horvat«, no to je dakako sasvim pogrješno. Gl. o porodici Hrvatinića rodoslovlje ap. Klaić: Povjest Hrvata II, 1, pg. 242. Naše je donekle popunjeno.

Bilješke glavi II.

[1]) Tu je nosio od 17. novembra 1370

[2]) Apud Pez: Scriptores rerum Austr. vol. II. pg. 819: Dum . . . Ludovicus rex diem sibi mortis propinquare cognovisset, accersitis utrisque filiabus, ipsius gener . . . Wilhelmus dux una cum sponsa sua personaliter comparens suam praesentiam exhibuit. Ubi fertur, suam voluntatem coram

multis positis aperuisse, ut dux Wilhelmus una cum sponsa Hedviga regnum sortiretur Ungariae, pro quo duces Austriae plurimum desudarunt; dominus vero Sigismundus una cum Maria regno Poloniae potiretur, quod plurimum Bohemi ambierunt.

[3]) Cf. Huber: Geschichte Oesterr. vol. II, Gotha 1885. pg. 325.

[4]) Datum daje Paulus de Paulo: Memoriale ed. Amstelaedami pg. 423. Pavao Pavlović živio je u to doba u Zadru kao odličan muž; njegove kronološke bilješke vrlo su pouzdan izvor sve do god. 1408.

[5]) ibidem: »deinde cras hora tertiarum videlicet 17. mensis praesentis (sc. septembris), Domina Maria filia senior .... coronata fuit in regem.« To potvrdjuje i Marija u brojnim listinama iz prvih godina njezina vladanja ovim riječima: »Ludovico ... absque heredum masculinorum solacio ab hac luce decesso, nobisque ex hoc iure geniture ad solium ipsius regni nostri Hungariae, uti filius masculinus ipsius genitoris nostri transcendentibus et sceptrum regiminis eiusdem regni gubernantibus ..« Zala vármegye története. Oklevéltar. Vol. II, Bdpst 1890. pg. 188.

[6]) Wenzel: Acta extera vol. III. Bdpst 1876. pg. 491. Poslanik se punim imenom zvao: »Thomasius Georgii dictus Garazda de Neguelich de Posega«

[7]) Ljubić: Listine vol. IV. pg. 189.

[8]) o. c. pg. 190.

[9]) Wenzel: o. c. pg. 511, 513, 533.

[10]) Za Poljsku gl. Huber: o. c. pg. 325—329.

[11]) Ljubić: o. c. pd. 187.

[12]) o. c. pg. 188.

[13]) Klaić: Povjest Bosne. Zgrb 1882. pg. 159.

[14]) To se lasno daje zaključiti iz svega onoga, što se kasnije zbiva.

[15]) O podrijetlu i porodici toga znamenitoga muža još uvijek se vrlo malo znade. Laurencius de Monacis (Carmen de casu illustrium reginarum et de lugubri exitu Caroli Parvi. ap. Cornelius: Chronicon de rebus venetis. Venezia 1758. u dodatku), koji je pisao na želju kraljice Marije, kaže o njem, da ga je Ljudevit I. podigao iz sirotinje (agresti de tugurio, partem vulgi, tenebrisque iacentem) do vranskoga priorata, što zacijelo znači, da su Paližne bili siromašni plemići. Jedna Paližna ili Palična ležala je u križevačkoj županiji oko današnjega Ludbrega, a spominje se po crkvi g. 1334. kao »ecclesia s. Petri de Palichna« Drugo jedno mjesto, danas Palešnik u kotaru i općini garešničkoj, darovao je kralj Žigmund Filipu Korogyu, sinu Stjepanovu, kao bivši posjed nevjernoga Ivana Paližne i njegovih rodjaka. (Csánki: Körösmegye a XV-ik században. Bdpst 1893. pg. 25). Time je najjasnije dokazano, da postojbinu porodice Paližna imamo samo tude tražiti. Kao nasljednik Rajmunda de Bellmonta bude Ivan od Paližne izabran priorom vranskim oko god. 1378., dok je kao podprior jur od 1370. upravljao Vranom. Dne 26. maja 1381. podiglo je zadarsko vijeće protiv njega tužbu, što je neke zadarske gradjane istjerao iz posjeda dvaju sela, Bojišća i Zablaće, u koji ih je uveo ban Nikola Szécsy. Opet se s njime sastajemo 29. septembra 1382., kad pred stolno-biogradskim križarima priznaje, da je »in presiduum et augmentum

sancte matris Ecclesie, iuxta reginalis serenitatis ac prelatorum et baronum suorum scitu« trebao mnogo novaca, pak da je stoga mjesto Uj Udvar kod Kaniže, a posjed njegove crkve, založio za 4.000 zlat. for. Kanižljijama. U polovici 1383. još je bio u milosti na dvoru, dapače i njegov rod, jer je jedan od glavnih časnika one vojske, koja je u februaru iste godine iz Zadra odjedrila put Apulije, bio pored bana Ivaniša Horvata, još i njegov sinovac, inače neimenovan. Rodjaci pak njegovi bili su braća Tomo i Petar, te stričevići Juraj, Berislav, Ivan, Nikola, Mato i Petar. Gl. Kukuljević: Priorat vranski. Rad jugosl. akad. vol. 81. Zgrb 1886. pg. 63. i Pór: Ifjabb Erszébet királyne, Nagy Lajos király felesége. Századok 1895. pg. 903.

[16]) Paulus de Paulo ed. cit pg. 423.

[17]) Lucius: De regno Dalmatiae et Croatiae. Amstelaedami 1666. pg. 250.

[18]) o. c. pg. 251.

[19]) ibidem.

[20]) ibidem.

[21]) Chronica ragusina Junii Restii. Dig. N. Nodilo (Monum. spect. hist. Slav. merid. vol. 25). Zgrb 1893. pg. 170.

[22]) Ljubić: o. c. pg. 192.

[23]) o. c. pg. 195-196.

[24]) Od mletačke pogibije naročito je strepio Dubrovnik. Resti (o. c. pg. 170) donaša vijest, dašto po starijem izvoru, da se u Dubrovniku pročulo, »che per la morte di Ludovico i Veneziani avriano tentato impadronirsi un' altra volta della Dalmazia, la cui perdita sarebbe di sommo pregiudizio agl' interessi della republica di Ragusa«, stoga da se odlučilo pozvati dalmatinske gradove u obranbeni savez. To se potvrdjuje i izvodima iz dubrovačkoga vijeća umoljenih od 21. oktobra 1382. (Gelcich-Thallóczy: Diplomatarium ragusinum. Bdpst 1887. pg. 701—702), ali se podjedno vidi, da je pogibija prijetila i s kopna, to jest od kralja Stjepana Tvrtka, pa stoga se sklapa i protiv njega savez. Naše je mišljenje, da je ona vijest o Veneciji, kako se to jasno razbire iz neutralna vladanja njezina, kroz sve vrijeme do god. 1408. sasvim neosnovana bila, te više plod straha i kombinacije političke. Posljednji je rat od g. 1380. republiku i moralno i materijalno tako oslabio, da dugo nije sigurnošću pomišljati na kaku otvorenu akciju na dalmatinskoj obali.

[25]) Wenzel: Acta extera III, pg. 502-504.

[26]) Lucius ed cit. pg. 256—257.

[27]) Wenzel: o. c. pg. 504-505.

[28]) Ljubić: o. c. pg. 194—195.

[29]) o. c. pg. 195.

[30]) o. c. pg. 196.

[31]) o. c. pg. 197—199.

[32]) o. c. pg. 199—200.

[33]) o. c. pg. 200—201.

[34]) o. c. pg. 203.

[35]) o. c. pg. 201—203.

[36]) o. c. pg. 206—207.

[37]) Listina o imenovanju Lackovićevom ap. Lucius: Memorie di Traù. Venez. 1674. pg. 326—327, a za Bubeka gl. Fejér: Cod. dipl. X, I, pg. 261—262. (»nos Emericus Bubek, totius regni Russiae capitaneus«).

[38]) Paulus de Paulo edit. cit. pg. 423: »Die prima augusti, applicuit Jadram novus banus, videlicet dominus Stephanus Lazchovic«; otale se jasno vidi, da su Hrvati zvali bana svoga Lacković.

[39]) Lucius: Mem. di Trau pg. 327.

[40]) Tkalčić: Spom. grada Zagreba vol. I, pg. 299. Tude kaže Jeliveta: »... pridem nobis Zagrabiae existentibus«. (de dato 1. apr. 1384, Budim). Po Póru (o. c. pg. 908) bila je Jelisaveta 3. decembra na povratku u Zagrebu.

[41]) Paulus de Paulo o. c. pg. 423. Zanimljivo je, da Pavlović Hedvigu zove hrv. narodnim imenom Draga.

[42]) Paulus o. c. Da je buna baš malo pred dolaskom kraljičinim planula, zaključujemo otale, što naš svjedok kaže: »Eodem anno (sc. 1383) die 28 oct. castrum Auranae reddidit se, quod modicum prius rebellaverat iussu Joannis de Palisna olim prioris Vranae«. Kano da je Paližna odmah skinut sa svoje časti, čim se pročulo za bunu?

[43]) Paulus l. c. Fejér: Cod. dipl. X, 1, pg. 96. Dne 3. nov. 1383. još je u Zadru, 4. nov. kreće (po Pavloviću) na put, 3. dec. je u Zagrebu (Pór l c.), 20 dec. u Križevcima (Fejér X, I, pg. 92), 3 jan. 1384. u Sušici kod Gjurgjevca (Tkalčić o. c. 299), 4 jan. u Virovitici (Codex dipl. comitum de Zichy. vol IV Bdpst 1878 pg. 274), 17 jan. u Požegi (Zichy o. c. pg. 273), a u februaru u Budimu po Póru l. c.

[44]) Paulus l. c.

[45]) Paulus pg. 424.

[46]) Kukuljević: Arkiv za jugoslav. povj. Vol. II, pg. 36.

[47]) Ljubić: o. c. pg. 219.

[48]) o. c. pg. 221—222.

[49]) Gl. o tom Wertner: A Garaiak. Századok 1897. pg. 903—938, prema čijim je rezultatima i izradjena priložena genealogijska tabla. Onda Karácsonyi: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Elsö kötet. Bdpst 1900 pg. 414—424 (Dorozsma).

[50]) Kukuljevićevo, a po njem i Bojničićevo čitanje »Druzina«) mjesto »Drusma«, krivo je.

[51]) Wenzel o. c. pg. 532.: listina je prema franc. načinu datirana još 1384., no treba da je 1385. prema našem načinu brojenja nove godine.

[52]) Ap. Pór: o. c. pg 914. To je Theodoricus de Niem, koji je napisao djelo o crkvenom raskolu (Historiae ... res suo tempore ... durante perniciosissino schismate inter Urbanum VI. et Clementem antipapam eorumque successores gestae 1378—1410), a izdao ga je Erler god. 1566.; Theodoricus je živio od 1372. na papinskom dvoru u Avignonu, kašnje u Rimu. Testamenat mu je od 15. marta 1418.

[53]) Wenzel o. c. pg. 576—577 (nema u Ljubića).

[54]) de dato 27. juni u Brinju. Ljubić o. c. pg. 217—218.

[55]) Pór o c. pg. 915.

[56]) Imola je izmedju Bologne i Faenze.

[57]) O tom raspravlja opširno Pór o. c. pg. 915—917.

[58]) O njima gl. Wertner: A Horvátiak elei Századok 1897 pg. 514—518 i Karácsonyi o. c. pg. 196—200. Tim je radnjama dokazano, da je krivo mišljenje Račkijevo, da su Horvati iz Ivanića kraj Zagreba (Rad 2, pg. 113), te grofa Wilczeka (A Horváthy család lázadása és a magyar tengervidék elszakadása. Századok 1896 pg. 621), koji ih identifikuje s porodicom Pališna, a onda sudi, da su nezakoniti potomci anžuvinske kraljevske porodice, pošto im se grb sastoji od pet liljana, a to je u prvom redu znak te dinastije.

[59]) To je prvi dokazao Csánki: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában Vol. II. Bdpst 1894 pg. 317. Gl i Klaić: Horvati i njihovi gospodari. (1238—1481). U »Spomencvieću« Mat. Hrv. Zagreb 1900. pg. 142—145.

[60]) Gl. o tom Ljubić: o. c. pg. 119—163.

[61]) Rad II, pg. 113 (Rački: Pokret na slavenskom jugu)

[62]) Prvi puta 13 januara 1385: » . . . sigillo domini Valentini episcopi Quinqueecclesiensis sumpni cancelarii matris nostre karissime jussimus consignari«. Zichy o. c. pg. 294. Gl. i Fejér X, I, pg 214 (za 12 juna 1385).

[63]) S naslovom: »divina miseratione tituli sancte Sabine, sancte romane seclesie presbyteri cardinalis. Tkalčić o. c. pg. 334.

[64]) Tkalčić o. c. pg. 306.

[65]) Thuróczy ap Schwandtner: Seriptores rerum hungaricarum vol. I. Tyrnaviae 1765 (novo izdanje) pg. 326.

[66]) To se vidi iz listine ap Fejér X, I, pg. 182.

[67]) Corpus juris hungarici. Vol. I, (1000—1526) Bdpst 1899, pg.

[68]) Fejér X, 8, pg. 182—183. Grbove tumači Pór o. c. pg. 920.

[69]) Bojničić: Der Adel von Kroatien u. Slavonien Nürnberg 1897. pg. 64—65 (tekst) i Tabla 46.

[70]) Fejér X, I, 232, X, 3, 35 (6 okt. 1385), X, 3, 29, X, 8, 210. Corpus iuris ed. cit. pg. 188.

[71]) Zichy codex vol. IV. pg. 305 (8 maja 1385), i pg. 309 (6 oktobra 1385).

[72]) Potvrdjuju u augustu mletačke listine ap. Ljubić o. c. pg. 222. Za Kaniškoga gl. Pór o. c. pg. 921.

[73]) O tome javlja Teodorik Nieheimski; cf. Pór: Kis Károly és Erzsébet utolsó évei. Századok 1896 pg. 129—130.

[74]) Gataro Andrea (Istoria padovana ap Muratori Scriptores rerum italicarum vol. XVII. pg. 521), onda Thuróczy ed. cit. pg. 326—334, koji po Laurenciju de Monacis donosi opširne govore i odgovore, dašto tek u jezgri svojoj istinite.

[75]) Pór u Századok 1896 pg. 133

[76]) Klaić: Povjest Hrvata. Vol. II, pars I Zgrb 1900 pg 220.

[77]) Fejér X, I, pg. 116—218.

[78]) Gataro i Laurencius de Monacis l-c.

[79]) Gataro l. c.

[90]) Zichy codex pg. 312; Hazai okmánytár vol. VII, pg. 420 i Fejér X, I, pg. 271.

[91]) Gataro o. c. pg. 522, onda Thuróczy i Laurentius l. c.

[92]) Skupljeno po napuljskim izvorima kod Póra o. c. pg. 137—138.

[83]) A taj je bio čitavo vrijeme uz Karla II. Dračkoga.

[84]) Gataro pg. 523.

[85]) Kukuljević: Arkiv VII, pg. 32 Možda je Hrvoje bio u vojsci Karlovoj, kao što su to bili i neki drugi stranci?

[86]) Gataro pg. 524.

[87]) Monumenta Vaticana. Ser. I, vol. 3 (Bullae Bonifacii IX), pg. 136.

[88]) Fejér X, 1, pg. 279.

[89]) Fejér X, 1, pg. 283—289. Gl. Lindner: Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel. Vol. I, Braunschweig 1875. pg. 264—266.

[90]) Sjedište bilo je u banovini mačvanskoj, koja je potpuno bila u vlasti Horvata Gl. Fejer X, 1, pg. 367, 414.

[91]) Taj dogadjaj opisuje kraljica Marija u više listina ap. Fejér X, 3, 312—322, X, 1, 333, 344, 355, 367. Onda Thuróczy o. c. pg. 349—351 i Windecke: Denkwürdigkeiten zur Geschichte des Zeitalters Kaiser Sigismunds. Edit. Altmann. Berlin 1893. pg. 13.

[92]) Rad II, pg. 132.

[93]) Pór o. c. pg. 147.

[94]) Paulus de Paulo pg. 424: »1387. . . . die 16. jan. applicuit novum, quod domina regina senior obiit in castro Novigrad in captivitate.«

[95]) Fejér X, 3, pg. 316: »et tandem antefatam dive memorie ill. dom. Elizabeth . . . in dicto castro Ujvár (= Novigrad) vocato, inopinabili austerae necis interitu ferientes, nobis cernentibus immaniter iugularunt,« (sc. braća Horvati i Paližna). Savremeni Mlečanin Rafael Caresini kaže: ». . . subsequenter ipsa regina Elizabeth extitit in carcere (proh dolor!) interfecta.« (Muratori: Scriptores XII, 476) Padovanac Gataro (pg. 542) dapače kaže, da je Jelisaveta smaknuta na zapovijed i u nazočnosti bana Ivaniša Horvata, pa da mu se Marija tom prilikom zagrozila osvetom, kad izidje na slobodu.

[96]) Paulus de Paulo l. c. Mrtvu kraljicu otpratili su nakon zadušnica u crkvi sv. Krševana Zadrani Benedikt de Gallo, Marin de Matafaris i Grgur de Nassis.

[97]) Kad bi bila namjera ustaša, kako se to kod nas obično uzimlje, to, da tim činom zaplaše protivnike svoje, naročito Žigmunda, što više, da možda osujete njegovo krunisanje, onda se odista nikako ne bi moglo zgoditi, da bi Žigmund kao kralj dne 8. aprila (dakle nakon tri mjeseca) rekao mletačkom poslaniku Pantaleonu Barbu, da želi sklopiti savez s Venecijom na izbavljenje obiju kraljica (mater nostra et uxor nostra), dapače Krčki knez Ivan javio je u Budim, da se nada, da je Jelisaveta još na životu, dok za Mariju zna to pouzdano (Ljubić: o. c. pg. 237); otale slijedi, da su se tek glasovi pronosili o smrti Jelisavetinoj Još dne 22. marta

ne zna se ništa u Veneciji o Jelisavetinoj smrti, jer se toga dana zaključuje: »Quod similiter possit levari et conduci ad partes Sclavonie (a to je Hrvatska u kojoj se tada nalazio Novigrad), ser Johannes de Ymola, nuncius serenissimarum dominarum reginarum Hungariae.« (Ljubić o. c. 232). Tek sredinom aprila znalo se u Budimu pouzdano, da kraljice udove više nema na životu, jer 14. aprila spominje je Žigmund u jednoj listini kao već blagopokojnu. (Géresi: Codex dipl. comitum Károlyi. Vol. I, Bdpst 1882. pg. 423). — Da su o čitavoj stvari samo glasovi kolali, svjedoči i stilizacija savremenoga Pavla Pavlovića, kad kaže: »1387. die sabb. 9. febr. fertur quod corpus praedicte dom. reginae fuit portatum Jadram et repositum in mon. Sancti Grisogoni« (ed. cit pg. 424).

[98]) Paulus de Paulo (pg. 424), a potvrdjuje ga Ladislav u listini ap. Wenzel o. c. III. pg. 626. Iz riječi: »Sed ut in tanti iactura principis et lugubris casus eventu solamen aliquod capiatis, scitote, quod eius necem satis grandem, ultro tamen pro sceleris gravitate pusilla celere nutu Dei non passi diu tam nefandum et atrox inultum manere facimus et impune. Nam pene cunctos proditores et sceleste faccionis conscios aut gladius trucidavit, aut noster carcer habet inclusos, vel esules lares et fines patrios percussi formidine reliquerunt,« moglo bi se nagadjati, da je smrt Jelsavetina uslijedila na izričnu osvetljivu želju napuljskoga dvora.

[99]) Rački u Radu II, pg. 132—133.

[100]) Uza sve to listine su u nekim mjestima datirane po kraljici Mariji: »Anno dom. 1386. indic. 9. regnante serenissima domina nostra Maria . . . 27 mensis septembris«. Fejér X, 1, pg. 304., neke opet s formulom »Maria regina impedita« (Fej. X, 1, pg 323). Provizorna vlada budimska izdavala je listine pod posebnim pečatom s nadpisom: »Sigillum regnicolarum Hungariae« (Fej. X, 1, 323, gdje se grb i pobliže opisuje). — Szécsy se spominje kao palatin dne 13. oktobra 1386. (ap. Géresi: Cod. dipl. Károlyi I, 420), no malo po tom uzme Žigmund Stjepana Lackovića za palatina (Cf. Magyar nemzet története. Vol. III. Bdpst 1895. (Schönherr: Az Anjou-ház örökösei) pg. 395. — Mirko Bubek je kao državni sudac spomenut dne 13. oktobra 1386. (Zichy Codex IV, pg. 322), a i kasnije kao »iudex curie domini Sigismundi« (17. okt. 1387. Zala megye codex vol. II, 212).

[101]) Ap. Fejér X, 1, pag. 301, 299, 298.

[102]) Ljubić: IV, 231—232.

[103]) ibidem.

[104]) Ortvay Oklevelek temesvármegye és Temesváros történetéhez Vol. I (1183—1430) Pozsony 1896. pg. 160. Da su Hrvati bana zvali od Lučenca (de Lossoncz), dokazuje Paulus de Paulo kad piše: »eodem die (23. dec. 1388.) applicuit Jadram dom. Lauzislaus de Luscens banus Sclavoniae«. Edit. cit. pg. 425.

[105]) Fejér X, 1, pg 352.

[106]) Fejèr X, 1, pg. 380.

[107]) Zichy-codex vol. IV, pg. 325 i Géresi: Cod. dipl. comitum Károlyi I, pg. 421. Tu se kaže »in presenti exercitu pro libe-

racione earundem dominarum reginarum instaurator (Zichy pg. 324.) i: »in presenti nostro exercitu« (Géresi, 421.).

[108]) Fejér X, 1, pg. 325—326. Iz izreke: »...dum dante Domino sceptro et corona Hungarie feliciter insignati fuerimus«, možemo zaključiti, da je Žigmund tada već imao pouzdane nade na svoj skori izbor.

[109]) Tkalčić o. c. pg. 307—308. Listinu ima Fejér X, 1, pg. 393 do 394, ali vrlo rdjavo; tako on čita mjesto »cum Hervoe«, »cum Horvath«.

[110]) Lucius: Mem. di Traù pg. 331: »Datum in meo exercitu in obsidione castri Nomach«. Ako Nomach nije krivo napisano mjesto »Gomech«, to jest Gumnik ili Bosiljevo, onda ne znam, što je.

[111]) o. c.

[112]) Paulus de Paulo pg. 424.

[113]) Barabás-Thallóczy: Cod. dipl. fam. de Blagay pg. 189. Ja taj dogadjaj stavljam poradi toga u god. 1387., jer se neposredno pred njime navodi jedan iz 1384., a za njime iz 1388.

[114]) To se zaključuje iz kasnijih dogadjaja.

[115]) To potvrdjuje 14. sept. 1387. sama kraljica Marija: »...regna nostra Dalmatie, Croacie et Sclavonie, ac comitatum de Posega, banatus Machoviensem et Zeurimensem, simul cum castris in eisdem habitis, omnino in eorum dicioni et regimini subiugarunt.« Fej. X, 3, pg. 316.

[116]) Windecke, Žigmundov tajnik i životopisac, izrično kaže: »Also man zalt 1300 und 87 jor des lesten tages in dem merzen, do wart konig Sigemont zu Ungerschem Konige gecrönet von etlichen landesherren, die von sine teile waren.« Ed. Altmann (Berlin 1893.) pg. 14.

[117]) Datum daje Žigmund sam u listini ap. Fejér X, 8, pg. 240.

[118]) Rafael Caresini: ap. Muratori XII, pg. 477.

[119]) Aenea Silvio Piccolomini, savremenik Žigmundov, kasnije papa Pio II. † 1464. ap. Palacky: Reise nach Italien pg. 113.

[120]) Lucius: De regno pg. 254.

[121]) Žigmundova listina de dato Budim 14. aprila 1387. ap. Géresi o. c. pg. 422. Provalu u Baranju i na Pečuh potvrdjuje i Marija 14. sept. 1387. ap. Fejér X, 3, pg. 316—317.

[122]) Žigmund u listini de dato Gumnik 10. aug. 1387., Budim 2. juna 1387., Budim 15. januara 1387. omnia ap. Ortvay: Oklevelek Vol. I, pg. 150, 157, 163.

[123]) Ortvay: o. c. pg. 150 i 157. »districtus de Berekzow« je današnje Berkasovo (Cf. Csánki: Magyarország történelmi földrajza a Hunnyádiak korában Vol. II. Bdpst 1894. pg. 295.). Fejér X, 4, pg. 664 (de dato 1408. Nikoli Gorjanskomu) i Hazai okmánytár vol. VII. Bdpst 1880. pg. 434 (istomu de dato Zvolen 1. aug. 1406.).

[124]) Ortvay: o. c. pg. 150.

[125]) Fejér o. c. X, 4, pg. 663—664 i Hazai okmánytár vol. VII, pg. 434—435.

[126]) Fejér: o. c. X, 2, pg. 415—416 (de dato 4. mart 1397).

[127]) Ljubić: o. c. pg. 237—238.

[128]) Ljubić: o. c. pg. 236, 238—239.

[129]) Rafael Caresinus ap. Muratori vol. XII, pg. 477.

[130]) Narod ga danas zove Vuksanova gradina.

[131]) Fejér: Cod. dipl. X, 1, pg. 357—359 i Raf. Caresinus l. c.

[132]) Paulus de Paulo pg. 424

[133]) Lucius: De regno ed. cit. pg. 254—255. »Datum .. sub sigillo Buteo comitis Corbavie, Curie nostre magistri Ofpatini.« Ofpatin je abreviatura za officii palatini.

[134]) Bullettino vol. IV. pg. 136: »1387. Juli 2. Paulo Karolo comiti Corbavie et Dalmacie et Croacie capitaneo et gubernatori.«

[135]) Paulus de Paulo l. c.

[136]) ibidem.

[137]) Raf. Caresinus. l. c.

[138]) Ljubić: IV, pg. 242—243.

[139]) o. c. pg. 241 (de dato 14. juni).

[140]) o. c. pg. 241—242.

[141]) Paulus de Paulo l. c.

[142]) Fejér: Cod. dipl X, 1, pg. 359 i Hazai okmánytár (Cod. dipl. patrius) vol. II, pg. 151—152 (de dato Diósgyör 29 septb.).

[143]) Ortvay: o. c. pg. 147—148 (de dato Križevac 6. aug. 1387.) i Fejér X, 1, pg. 415—416 (de dato Budim 26. april 1388). Obje se listine popunjuju, te daju jasnu sliku i pouzdanu kronologiju.

[144]) Fejér X, 1, pg. 336 i 341.

[145]) Ortvay: o. c. pg. 152 i Fejér X, 1, pg. 333: »in descensu nostro sylvestri cis castrum Gumech«.

[146]) Ljubić V, pg. 351—352.

[147]) Hazai okmánytàr vol. V, 173.

[148]) To je ono »Zuglak« (?) naših pisaca. Ta je familija imala svoje posjede u srijemskoj županiji.

[139]) Fejér X, 1, pg. 350.

[150]) Fejér X, 3, pg. 322.

[151]) Wenzel: Acta extera vol. III. pg. 666. Listina je krivo datirana 1388. godine mjesto 1387., kako je to dobro opazio Huber: Die Gefangnehmung der Könniginen Elisabeth u. Maria von Ungarn etc. Wien 1885. pg. 17, nota 4.

[152]) Fejér o. c. vol. X, 3, pg. 312—322.

[153]) Wenzel l. c.

[154]) Fejér X, 1, pg. 417—418. o. c. X, 4, 665 i Hazai okmánytár vol. VII, pg. 435—437.

[155]) Fejér X, 1, pg. 427 (de dato Budim 22. juna 1388). Tako se radilo i u Zadru 1384 nakon otkrivene urote, kako je na svom mjestu već spomenuto.

[156]) Fejér X, 1, pg. 417 i X, 4, pg. 664.

[157]) Hazai okmánytár vol. VII. pg. 425. — Kod izradbe dogadjaja od gorjanske katastrofe do pod konac god. 1387. veoma je teško utvrditi hronološki slijed. Kako je nama stajalo na dispoziciju kud i kamo više izvora, nego li onima, koji su do sada na tom radili, to nam je i uspjelo u tom učiniti neki napredak.

[158]) Još 28. marta 1385. priznavao mu je dvor ug. kraljevski naslov (Arkiv vol. II, pg. 36), a u svim listinama iz god. 1387. Žigmund i Marija konzekventno ga nazivlju banom, primjerice: »... et quedam ex eisdem castris manibus Twerthk Bani Boznensis..,« (Fej. X, 3, 318).

[159]) Miklošić; Mon. serbica pg. 211.

[160]) Thallóczy-Gelcich: Dipl. ragus. pg. 108—110.

[161]) Spljećani se tuže dne 10. juna 1388: »... a tribus annis circa, domini regis Boznensis ferimur oppressionibus ...« Fej. X, 1, pg. 493.

[162]) Lucius Mem. di Traù pg. 512.

[163]) o. c. pg. 332—333.

[164]) ibidem. To dokazuje dodatak napisan na ledjima pomenute instrukcije: Non habuit locum, quia non ivit« (sc. Miha Madijev).

[165]) o. c. pg. 339.

[166]) Paulus de Paulo ed. cit. pg. 424. God. 1389. treba ispraviti u 1387., kako je to Rački u Rad 3, pg. 69 učinio. Listina ap. Fejér X, 1, pg. 394—395 (iz Lucija: Mem di Tr. 333), u kojoj se kaže: »Albertus, Stephani de Laczkovich, electus prior Aurane, loco Domini Ladislavi. fratris sui, Dalmatiae et Croatiae bani,« svakako je nepouzdana, jer tada bio je hrv.-dalm. ban »Dyonisius filius Thomae«, kako dokazuju dvije vjerodostojne povelje od 17. okt. 1387. (Ortvay o. c. pg. 160) i 28. okt. 1387 (Gelcich-Tallóczy: o. c. pg. 110). Albert je bio, kako to druge povelje pokazuju, iz sjevero-ugarske porodice de Nagy-Mihály i de Sztára.

[167]) Paulus de Paulo l. c.

[168]) Fejér X, 1, pg. 395. Samo za Spljet, ali takih je pisama prior zacijelo poradi kritične situacije i ostalim gradovima pisao.

[169]) Zichy-codex vol. IV, pg. 344 i dalje: »... pro presenti expedicione nostra exercituali adversus nostros infideles et regni nostri emulos«.

[170]) Paulus de Paulo l. c.

[171]) Lucius: Mem. di Traù pg. 334—335 i Paulus de Paulo l. c.

[172]) Paulus de Paulo pg. 425 i Lucius o. c pg. 336—338.

[173]) ibidem.

[174]) Lucius o. c. pg. 339—340.

[175]) o. c. pg. 341—342.

[176]) o. c. pg. 343.

[77]) Ljubić IV, pg. 248—249.

[178]) o. c. pg. 249.

[179]) o. c. pg. 250. Tude kaže vijeće obzirom na tu vijest: »quod vehementissime tangit statum nostrum«.

[180]) o. c. pg. 257—258. Duždevu ispriku potvrdjuje listina spljetska ap. Lucius: Mem. di Tr. pg. 336 (de dato 19. jan. 1388).

[181]) »Ladislaus de Lossonch regni Sclavonie (banus) atque Dalmatiae, Croatiae Gubernator ac regii exercitus capitaneus generalis.« Lucius: Mem. di Traù pg. 346.

[182]) Paulus de Paulo l. c.

[183]) Klaić: Povjest Hrvata II, 1, pg. 248.

[184]) Paulus de Paulo l. c. Za poraz slijedim mišljenje Klaićevo l. c.

[185]) Ljubić o. c. pg. 261.

[186]) o. c. pg. 261—262. Za Pavla gl. i Wenzel o. c. pg. 659.

[187]) Lucius: Mem. di Traù pg. 343—347.

[188]) Nagy Gyula: Gróf Sztáray család oklevéltára vol. I. Bdpst 1887 pg. 485.

[189]) Fejér X, 4, pg. 665. Hazai okmánytár VII, pg. 436.

[190]) Thallóczy u »Bosnien u. Hercegovina (Oestr.-Ung. Monarchie in Wort u. Bild) pg. 202, svakako na osnovu pouzdana vrela.

[191]) Za dogadjaje prije Kosova upućujem na vrlo lijepo djelo St. Novakovića: Srbi i Turci XIV i XV veka. Beograd 1893, a za Kosovski boj gl. Račkijevu raspravu o njem u Radu jugosl. akad. vol. 97 Zgrb 1889. Gl. još Mijatović: Boj na Kosovu po kronici kaludjera Saint-Deniskoga. Spomenik srp. akad. vol. X. (Bgrd 1881.)

[192]) Za sve to Paulus de Paulo pg. 425.

[193]) Rački u Radu 3, pg. 102.

[194]) Ljubić o. c. pg. 274—275.

[195]) o. c. pg 276—280.

[197]) Novaković: Srbi i Turci pg 231. drži, da je mir skloplјen tek na proljeće 1391., no to je prekasno, gl. St. Stanojević: Die Biographie Stefan Lazarević's von Konstantin dem Philosophen als Geschichtsquelle. Jagić: Archiv f. sl. Phil. XXIII (1896) pg. 418.

[197]) To se daje izvoditi iz listine Žigmundove od 7. juna 1389. ap. Gelcich-Thallóczy: Dipl. ragus. pg. 113–114. Za Vukovo vladanje gl. Ljub. Kovačević: Vuk Branković. U X. godišnjici Čupićeve zadužbine Beograd 1888. pg. 235 i dalje.

[198]) U listini de dato Tolnavár 14. sept. 1389. kaže Žigmund: »ad presentem nostram expedicionem exercitualem de novo motam« sc. protiv Srba. Ortvay o. c. pg. 181.

[199]) O tom ratu govore listine ap. Fejér X, 1, pg. 515, 525; X, 2, pg. 442; X, 4, pg. 51. Ortvay o. c. pg. 181, 182. Nagy: Codex dipl. familiae Sztaray vol. I, 490. Nagy: Sopron vármegye története. Oklevéltár vol. I Sopron 1889. pg. 542—543.

[200]) Fejér X, 4, pg. 665 i Hazai okmánytár VII, pg. 430. Da ta vojna amo pripada, dokazao je Huber: Gefangnehmung pg. 23. nota 4.

[201]) Lucius: Mem. di Traù 350—351.

[202]) Fejér X, 1, pg. 615.

[203]) Cicarelli: Osservazioni sull' isola della Brazza. Venezia 1802. pg. 126–129.

[204]) Ljubić o. c. pg. 280—282.

[205]) Farlati: Ill sacr. III, 334. Za Trogir Lucius o. c. pg. 352.

[206]) Ljubić o. c. pg. 283.

[207]) Klaić: Povjest Hrvata II, 1, pg. 256.

[208]) Ljubić o. c pg 282.

[209]) o. c. pg. 284—286.

[210]) Historici redovito uzimlju kao datum Tvrtkove smrti dan 23. marta s pozivom na Paulus de Paula pg. 426., no to ne može biti, jer u dubrovačkim spisima čitamo dne 17. februara 1391.: »... occasione novorum mortis regis Bosine« (Gelcich-Thallóczy o. c. pg. 171). Prema tome

je očito, da je u Pavlovićevu sadanjem tekstu pogrješka: ja mislim, da je zamjena sa smrću Paližninom, koju Pavlović stavlja na 10. februara. Gl. o tom moju studiju u »Glasniku bos. herc. muzeja« za god. 1903.

[211]) Rad 3, pg. 110—112.

Bilješke glavi III.

[1]) O tom glasovitom mužu, s kojim ćemo se mi još i bolje upoznati, gl. Jovan Radonić: Der Grossvojvode von Bosnien Sandalj Hranić Kosača. Archiv für slav. Philol. (red. Jagić) vol. XIX. Berlin 1897. pg. 380. i dalje.

[2]) Jovan Radonić: O knezu Pavlu Radenoviću. Priložak istoriji Bosne krajem XIV. i poč. XV. vijeka. Novi Sad 1902. pg. 7—8.

[3]) Ljubić: Listine IV, pg. 201. (Pripis na naličnom dekretu Tvrtkovom).

[4]) Gelcich-Thallóczy: Dipl. rag. pg. 711 (... de mittendo in Dalmacia occasione mortis regis Bossine pro ortando eos, quod se reducant ad debitam fidem regis Ungarie).

[5]) Tako Spljet 27. jan. 1392: »regnante serenissimo principo ac domino Stephano Dabiscia dei gracia Rascie, Bosne, Dalmacie rege inclyto«. Farlati: Ill. sac. III, pg. 335, a Trogir dne 25. apr. 1392. ap. Lucium: De regno ed. Amstr. pg. 258.

[6]) Miklošić: Mon. serb. pg 217—220.

[7]) Radonić: Pavao Radenović pg. 8.

[8]) Miklošić o. c. pg. 220—222.

[9]) Žigmund se nalazi još 19. febr. u Višegradu (Nagy: Cod. dipl. comitum de Sztara vol. I, pg. 501), a 24. febr. u erdeljskom Gyulafehérvaru (Fejér X, 1, pg. 687), 6. marta u Sibinju (Fejér X, 1. pg. 676), 22. marta u Diósgyöru (Fejér X, 1. pg. 684), 25. aprila u Kološvaru (Fejér X, 8, pg. 325), a 23. maja u Budimu (Fejér X, 8, pg. 324).

[10]) Fessler-Klein: Gesch. Ungarns vol. II, pg. 258. po listini u bečkom tajnom carskom arkivu, inače još nigdje neobjelodanjenoj.

[11]) Za sve ove napuljske poslove gl. Ladislavove listine ap. Wenzel o. c. pg. 684—729. Turski ženidbeni plan potvrdjuje i Žigmund ap. Zala megye története vol. II, pg. 302 i Venecija ap. Ljubić IV, pg. 317.

[12]) Žigmund je još 20. aug. u Budimu (Wenzel o. c. pg. 707), a 23. aug. u Duna Szekcsö Codex Zichy IV, pg. 580), onda 1., 5. i 6 sept. u Požegi (Zala megye II, 253 i Tkalčić o. c. pg. 320, 321). Dne 17. nov. opet je u Višegradu (Nagy: Codex Sztaray I, 512).

[13]) Rački u Radu 3, pg. 121—122 i nota 1. Huber: Gefangnehmung pg. 29 i nota 1. i 2.

[14]) Šurmin: Acta croat. I, pg. 97. Glede vremena gl. Stanojević: Steph. Lazarević u Jagić: Archiv XVIII, pg. 419 na osnovu dubrovačkoga zapisa.

[15]) Za to cf. Huber o. c. pg. 30.

[16]) Dne 28. maja kaže Žigmund: »in descensu nostro campestri prope Ersomlio«. Ljubić: Listine V, pg. 350. Ersomlyo nije mi inače poznato.

[17]) Hazai okmánytár vol. VII, pg. 428.

[18]) O tom ratu govori Žigmundova listina ap. Fejér X, 2, pg. 419.

[19]) Ortvay: Temes megye tört. pg. 225.

[20]) U listini od 29. marta 1390. kaže se: »honore banatus regnorum Dalmatiae et Croatiae vacante«, dok Detrik Bubek fungira kao »banus totius regni Sclavoniae«. Fejér X, 1, pg. 579.

[21]) Paulus de Paulo o. c. pg. 426.

[22]) ibidem.

[23]) Lucius: Mem. di Tr. pg. 352—353.

[24]) o. c. pg. 356.

[25]) Za sve to o Zadru Paulus de Paulo l. c.

[26]) Barabás-Thallóczy: Cod. dipl. de Blagay pg. 184, 185 i 189—190.

[27]) Miklošić o. c. pg. 222.

[28]) Nagy: Codex Sztaray pg. 518: »Johannes filius Georgii de Nagmihal, . . . quod ipso pridem in servitiis et legationibus nostris in regno Bossne existente«. Zadrani dne 20. maja 1393. izrično kažu, da je tada bilo primirje (». . . si autem dicta pax sequetur, bene quidem; si autem fieret treuga tantum, prout hactenus fuit«) izmedju oba kralja. Lucius: Inscriptiones dalmaticae. Venezia 1673. pg. 39.

[29]) Klaić: Krčki knezovi Frankapani vol. I, pg. 184—185.

[30]) Fejér X, 1, pg. 676—678. Datum treba ispraviti od 1391. na 1392.

[31]) Ljubić IV, pg. 305—306.

[32]) Lucius: Inscriptiones pg. 38—42.

[33]) o. c. pg. 38: ». . . ituris ad locum Diaco, ubi futurus est serrenissimus dom. noster rex Hungariae et dom. rex Bosnae (ne Boemiae, kako je Lucius zlo pročitao), pro pace tractanda simul.« Mjesec daje Žigmundova listina od 19. jula ap. Fejér X, 2, pg. 178 (iz Luciusa lib. V, cap. III), gdje treba izpraviti datum od 1394. na 1393.

[34]) Posto je Stjepan Dabiša još i nadalje gospodar Hrvatske i Dalmacije, kako ćemo kasnije vidjeti, to se on u Djakovu nije odrekao tih zemalja. U listini braći Semkovićima i braći vojvode Hrvoja i nema o tom govora.

[35]) Fejér X, 2, 178 (već citirano u bilj. 33).

[36]) Ljubić IV, pg. 309—310.

[37]) Fejér X, 2, pg. 158—159.

[38]) Rad 3, pg. 136.

[39]) Tako se u Trogiru piše dne 15. apr. 1393. (dakle prije Djakova): »vacante regni dominio regali« ap. Lucium: Mem. di Tr. pg. 355., a u Spljetu: »quod a morte Tverttchi regis citra non fiat mentio de aliquo rege, nec de aliquo alio, nisi solummodo de rectoribus et iudicibus«.

[40]) Ljubić pg. 307.

[41]) Tada je naime Tvrtko njime zavladao, pa mu ga i mogao dati;

inače je teško protumačiti, kojim li je načinom Ivaniš Horvat došao do Omiša.

[42]) Ljubić o. c pg. 316.

[43]) Ljubić o. c. pg. 324 326.

[44]) o. c pg. 328—324.

[45]) Pucić: Srpski spomenici. Beograd 1858. vol. II, pg. 40.

[46]) o. c. pg. 34 (de dato 6. marta 1392.): »Ivan Radivojević naš vjerni stavilac«.

[47]) Ljubić: Dvije stare narodne isprave (iz arkiva obitelji Kapor na Korčuli u »Viestnik hrv. arheol. dr. vol. V (1883) pg. 81—82. Ove su dvije važne isprave naši historici sasvim pregledali, a ipak bacaju toliko svjetlosti na ispravno tumačenje djakovačkoga mira i daljih dogadjaja. Ja ću ih stoga ovdje donijeti doslovce: »Stephanus Dabissa, dei gracia Rasciae, Bosnae, Maritimaeque etc. rex. Fidelibus iudicibus, consiliariis, comunitatibus et universitatibus insularum Curzulae, Pharae et Brachae, salutem et dilectionis augmentum. Cum nos propter rebellionem, infidelitatem et pertinatiam rebellis et infidelis nostri Joannis bani et suorum praeteritorum castellanorum Almisii modernorum, castrum ipsum Almisii tamquam nostrum pro nobis recuperare et ad manus nostras recipere et ipsos rebelles, infideles quoque nostros utpote castellanos praesentes eidem exterminare et delere de memoria hominum deliberavimus et intendimus omnino fidelitati universitatis vestrae praesentium tenore firmiter et districte sub infidelitatis poena, ad quam eo ipso contra contumaces et rebelles quoslibet subito et irremissionabiliter procedendo, comittimus et mandamus, quatenus statim hiis receptis et lectis, cum quot et quibuscumque navigiis, hominibus, ballistris et armis aliis ad hoc aptis una cum fidele nostro dilecto nobile viro comite Ivan Radivoevich, quem nunc illuc ad hoc specialiter destinamus, ut dictum castrum et castellanos obsessum et expugnatum cum auxilio dei et iustitiae nostre, quo quantum et quantumcunque decet, vos etiam communiter et unanimiter omnes, qui ad hoc transire poteritis, cum toto conatu et potentia vestris, transactis dilatione, dissimulatione et occasione quibuscumque remotis, castrum ipsum et castellanos praefatos usque ad extremum potentiae vestrae viriliter et fideliter invadendo, congrediendo, occupando simul una cum ipso sic faciendo. Denique circa premissa pro merito possitis de fidelitate, obedientia, diligentia et strenuitate apud nos sic de vobis confidendum comendamus, nam ad id vestrum etiam cedet comodum valde. Datum Suteschae die 5. mensis iunii, anno domini 1394.« — Druga isprava glasi: »In Christi nomine amen. Anno Domini 1394 indictione secunda, die 28. mensis iunii, in pleno et generali consilio civitatis Curzulae in ecclesia s. Marci coadunato ad sonum campanae, ut moris est. In quo fuerunt consiliarii 30, eorum nomine discordante captum fuit quod dominus Zipanus ac ser Brancus Zubacich vadant pro ambasciatoribus domino comiti Radivoevich sub Almissum cum comissione eis danda et vitria decem boni vini.« Da su obje listine ispravne, ne može biti sumnje, jer 1.) iz listine od 9. marta 1394. vidi se, da je tada Hvar priznavao Stjepana Dabišu svojim kraljem (»domino nostro domino Stephano Dabissa regnorum Bossine, Rascie, Dalmatiae et Croatiae rege«, ap. Ljubić V, pg.

352). 2.) Iz već rečenoga znamo, da je ban Ivaniš bio gospodar grada Omiša i 3) Dabišinom listinom od 6. marta 1392. potvrdjuje se ličnost kneza Ivana Radivojevića (Pucić II, 34).

[48]) Žigmund izrijekom kaže za Dobor: »per ipsos infideles (sc. braća Horvati) contra nostram maiestatem in confiniis regni nostri constructo et preparato.« Nagy: Sopron varmegye tört. vol. I, pg. 543. Možda je kralj Tvrtko i dao okoliš Doborski Horvatima u posjed poradi napadaja svojih?

[49]) Dne 9. februara 1394. kaže palatin: »ad quindenas residentiae regalis proxime nunc venturas« (Fejér X, 2, pg. 249). A 11., 12. i 13. juna: »in quindenis residentie regalis exercitus et ad octavas beati Georgii martyris proclamate (= 1 maja) .... eo quod idem versus partes inferiores pro tuitione confiniorum regni se asseruisset profecturum« (Nagy: Codex Sztaray I, pg. 531—534). Za »residentia reg. exer.« cf Knauz: Kortan pg. 254—261.

[50]) Fejér X, 2, pg. 311: »Cum nos grandem exercitum ad festum beati Jacobi proxime venturum contra banum bosnensem ac nonnullos regni nostri aemulos et infideles intendimus instaurare...« Datum valja ispraviti od 1395. na 1394., kako je to učinio već Rački (Rad 3, pg 150 do 151), a bjelodano dokazuju netom navedene isprave, a naročito u Zichy Codex IV, pg. 539, gdje se kaže: »... quod ipse in serviciis regalibus esset occupatus nobis allato, ad octavas festi beati Jacobi apostoli nunc venturas in curiam regiam nostram in presentiam duximus prorogandam.« Onaj »banus bosnensis« je Vuk Vukčić, a nipošto kralj Stjepan Dabiša, kako je Rački krivo uzeo, a po njemu svi ostali pisci do sada; ne znajući naime, da se Dabiša u Djakovu nije odrekao Hrvatske i Dalmacije, shvatio je čitavu stvar krivo, dapače uzeo, da je na nagovor Ivaniša Horvata pogazio djakovački ugovor.

[51]) Ortvay: Temes megye tört. pg. 243.

[52]) Da je god. 1394. bio ban, dokazuje listina od 23 dec 1394. ap. Szabó: Székely oklevéltár vol. I, Kolozsvártt 1872. pg. 87 (Nicolao de Gara regnorum Dalmacie et Croacie bano). U isto doba je Detrik Bubek ban slavonski (ibidem).

[53]) Fejér X, 2, pg. 443, 4, pg. 52, i pg. 660; Hazai okmánytár VII, pg. 437 i Nagy: Sopron megye tört. pg. 543.

[54]) Thurocz ed. cit pg. 353—355. Njega potvrdjuje savremeni Padovanac već spomenuti Gattaro ap. Muratori XVII, pg. 596. Huber (Gefangnehmung pg. 34) uzima, da su Horvati srećno umakli iz Dobora, ali i ne kuša da tumači kako to, da im poslije toga i traga nema. Thuróczovo pripovijedanje takodjer uzima kao »eine unhistorische Sage«, dašto nepravo, jer onda mora i savremeni Gattaro izmisljotinu donositi. Hubera najviše smućuje to, što se 4. jula 1394. ban Ivaniš u jednoj napuljskoj listini (Wenzel pg. 753) spominje kao »vicarius generalis in regno Hungarie et aliis regnis sibi adnexis.« Vidjeli smo kod smrti Karla II. Dračkoga, kako je kasno prispjela vijest o tom u Napulj. Ladislav možda još u oktobru nije znao za doborsku i pečujsku katastrofu.

[55]) Žigmund se nalazi 25. i 31. okt., pak 8. i 12. novembra u Segedinu (Fejér X, 2, pg. 187, 189 i 8, pg. 372, Zala megye tört. II. 272), a 13.

nov. u Canadu (Zala II, 273); dne 26. dec je u Tordi u Erdelju (Fejér X, 2, pg. 140 i 8, pg. 371), a 14. febr. 1395. u Brasovu (Ortvay. Temes varmegye pg. 251).

[56]) Pór u »Századoku« 1895. pg. 909—910, a Thallóczy u predgovoru codexu blagajanskomu pg. CXXV, nota 1. Radonić u »Pavlu Radenoviću« pg. 11 kaže: »Ustanku braće Horvata i pristalica im kao da se podmeću više nacionalne težnje, nego što je bješe u stvari.

[57]) Za sve to Paulus de Paulo pg. 427. Za bana Butka (a ne Vuka Vukčića, kako Rački krivo drži) gl. Klaić: Rodoslovje knezova krbavskih od plemena Gušić. Zgrb 1898. (iz 134. knjige »Rada«) pg. 14—15 (203—204).

[58]) Fejér X, 4, pg. 666 i Hazai okm. VII, 437. Paulus de Paulo za čudo o toj važnoj stvari šuti.

[59]) Ljubić IV, pg. 337.

[60]) Paulus de Paulo pg. 428: »1395. die Sabbati 11. jan. venit Jadram mag. dom. Valch voyvoda, olim Banus, cum ejus uxore.«

[61]) Fejér X, 2, pg. 443: ». . . et ipsis regnis nostris Dalmatiae et Croatiae reobtentis ac nostris dominio et ditioni reannexatis (nakon Dobora), etiam annotatum regnum Boznae cum rege et incolis suis subjectivae obedientiae amictu trabeatis« (de dato 8. dec. 1397. Kanižajima).

[62]) Thallóczy-Barabas: Cod. dipl. de Blagay pg 186—188.

[63]) Thallóczy-Gelcich: Dipl. ragus. pg. 713.

[64]) Rad 4, pg. 2—3.

[65]) ibidem.

[66]) Dipl. ragus. pg. 717-718.

[67]) Jorga: Notes et extraits pour servir à l' histoire des croisades au XV. siècle. Seconde serie. Paris 1899. pg. 64—66.

[68]) Pucić: Srp. spom. I, pg. 1 (Primjedbe iza str. 178).

[69]) 25. aug. Žigmund izdaje jednu listinu: »In descensu nostri exercitus campestri prope Sebes« (Thallóczy-Barabás: Cod. Blag. pg. 187), 29. sept. i 2. okt. je u Medijašu. (Fejér X, 2, pg. 269 i 276).

[70]) Makušev: Mon. Slav. merid vol. II. Beograd 1882. pg. 23—24. Referat Pavla de Armaninis od 24 nov. 1395 iz Budima, u arkivu grada Mantove: »Dominacioni vestre significo me Budam aplicuisse die undecimo mensis novembris, nullam moram alicubi atrahendo et non reperii Regem ibi, ymo reperii ipsum a principio mensis Madii preteriti citra a Budam vacasse continue, nunc huc nunc illuc equitando, moram firmam necubi faciendo et demum in adventu meo reperii, ipsum direxisse suos gressus versus Bossenam, quoniam Rex ille mortuus et barones Regni querebant aquirere Regnum illud, quod maximum fecit detrimentum Regi, dum Rex Bossene tempore vite sue erat cum infidelibus aligatus; sed nunc ipso mortuo, dicitur, quod illi de Bossena apetunt Regem istum (Žigmunda) in suum Regem et dominum et demum usque ad confines vel juxta equitavit. Quare sentiens ipsum ultra Surmiam esse transgressum deliberavi ad ipsum me omnino transfere et sic iter meum incepi, quo incepto audivi in itinere Regem retrocessisse ad quandam villam nomine Noginbaz (Nagy-Olasz, Mangjelos?) ad quam et ego accedere conabar.“ Isto kaže

Pavao de Armaninis i 27. nov. (ibidem), dodajući naročito: »Et etiam Hungari pretendunt Regnum illud (sc. Bosnae) spectare ad jurisdictionem regni Hungariae.«

[71]) Barabás-Thallòczy o. c. pg. 188.

[72]) Pucić: Srp. spom. l. c. (gdje i smrt Dabišina).

[73]) Preko Bača gdje se nalazi dne 5. nov. (Ortvay: Temes megye pg. 256).

Bilješke glavi IV.

[1]) Za sve ovo, što je rečeno o nikopoljskom boju, upućujem na moju raspravu: »Bitka kod Nikopolja (25. sept. 1396.)« u Glasniku zem muzeja za Bosnu i Hercegovinu vol. VIII (1896.) pg. 49.—96.

[2]) o. c. pg. 82

[3]) Ljubić IV., pg 393.—394.

[4]) o. c. pg. 394.—395.

[5]) Diplom. ragus. pg. 714, 715, 718. Žigmund je pokušao u Dubrovniku sklopiti zajam, ali bude odbijen.

[6]) Ljubić IV, pg 395.

[7]) Za sve to Paulus de Paulo pg. 429 Godinu 1396. treba ispraviti u 1397.

[8]) Makušev: o. c. pg. 24.: . . . sed ipsum qui suus dominus dici non potest sequi oportet voluntates suorum principum et baronum, tamquam homo non habens statum suum aliquatenus firmum, propter varias opiniones et individias magnas regnantes inter ipsos, cum male contantentur maxime barones Ungarie ipsum in suum Regem habere, et ipse eis cotidie complacere conatur in omnibus, quibus potest. Sunt atamen quidam, qui de magna munera et merita eis impensa ac dominia magna sibi concessa, de eius dominis contantentur, sed maior pars apeterent pocius filium quondam Regis Karoli.

[9]) edit. cit. pg. 360 (IV. cap. 7. posljednje riječi).

[10]) Thuroczy pg. 371—372. Savremeni Schiltberg ap. Šišić: Bitka kod Nikopolja pg. 93. Stanojević u Jagić: Archiv 18. pg. 420 do 427.

[11]) »Aliquem justo judicio filii nostri condemnatum, vel causam inchoatam coram ipso, priusquam determinetur coram eodem, non recipiemus: nec e converso filius noster«. Milleniumi törvénytár vol. I, pg. 138.

[12]) Kukuljević: Jura regni vol. I. pg. 163–164.

[13]) Fejér: X, 2, pg. 416—417 i 558—559. Zala megye tört. II. 302.

[14]) ibidem. Thurocz l. c.

[15]) Tkalčić o. c. pg 174—180 (tekst).

[16]) Paulus de Paulo l. c. Thuróczy ed. cit. pg. 371.

[17]) Eccles. zagrb. pg 249: »Decretum Dietae hujus habuimus, at amissum dolemus. Quantum reminisci possumus, stabilitur Regnum Sigismundo, Privilegia firmantur distinctim pro Hungaria, distinctimque

pro regno Sclavoniae: judicia a tot annis dilata aperiuntur. pro Dalmatis Tinniny, Joannes Gara zagrab. eppus (to je krivo, treba da je Joannes Smilo) suusque frater (takodjer krivo), cum comite Corbaviae. Commissarii regii constituuntur. Pro Sclavonia Detricus Bubek Sclavoniae Banus». Krčelić je doduše znao ispravama izvrnuti smisao prema svojim tendencijama, ali ih (bar za sada još nema nikakva dokaza) falzificirao i izmišljavao nije. U ostalom u tom dekretu saborskom, kako ga on daje, osim jedne manje bitne omaške, nema ništa nevjerojatna.

[18]) Fejér: X, 2, pg. 558.—560. (»extra limites regni nostri . . . se absentavit«).

[19]) Fejér: X, 2, pg. 454

[20]) Tkalčić: o. c. pg. 390—391.

[21]) Fejér: X, 2, pg. 475—476.

[22]) Fejér: X, 2, pg 432. i 452.

[23]) o. c. pg. 415.—417.

[24]) o. c. pg. 557.—563.

[25]) o. c. pg. 488.--490.

[26]) Krones: Die Freien von Saneck u. ihre Chronik als Grafen von Cilli. Vol I (tekst), II (Kronika). Graz 1883.

[27]) Fejér X, 2, pg. 418.—429.

[28]) o. c. pg. 435.—438. (za čudo nema u Mem. di Traù, pa ipak Fejér kaže: »ex archivo civit. Tragur«.)

[29]) Žigmundovu potvrdnicu toga sabora, u kojoj se navode svi zaključci, izdao je Knauz: Az 1397. évi országgyülés végzeménye, u Magyar történelmi tár vol. 3. Bdpst 1857 pg. 191.–242. Izdavač dodao je uvod, tumač i kritiku dosta manjkavo sačuvana teksta.

[30]) Lucius: Mem. di Traù pag. 365. Da Hrvati nijesu polazili u Ugarsku na sabor, nego imali svoj posebni, najpouzdanije svjedoči mletački poslanik Pasqualigo, koji dne 11. februara 1509. javlja svojoj vladi: »Di nove nulla o poche habiamo ad significar a la celsitudine vostra: una solum è sta vulgata de qui, ma non autentice, che nomine regie maiestatis istius sono sta chiamati tuti questi signori et nobili Croati a la proxima dieta ordinata per la dicta maiestà nel zorno de san Gregorio (12. marta), che è cosa ultra el solito. Imperho che questa dieta è in loco di quella, se sol far ogni anno a S. Zorzi (24. aprila) a Buda, nela qual ordinariamente non se sole chiamar dicti Croati, perchè dicono, haver loro auctorita ex concessione eis atributa far la loro dieta in Croatia da per se: il che essendo, ne da tanto mazor coniectura, che in dicta dieta el se habia ad tractar ultra le cosse sue particular del regno, etiam la materia de intrar in la liga de li colligati principi«. Ljubić: Relationes et commissiones venetae. Vol. I, Zgrb 1876. pg. 116.—117.

[31]) »De mittendo ambassiatam de nostris nobilibus ad dominum nostrum regem in Dalmaciam et usque Segnam, aut ad illos, qui loco dicti domini nostri contingeret venire ad dictas partes, et usque in Corvaciam«. Dipl. ragus. pg. 722.

[32]) Jorga o. c. pg. 58.

[33]) o. c. pg. 59.—60.

[34]) o. c. pg. 61.

[35]) Pucić: Srpski spomenici vol. I, pg. 4.

[36]) Miklošić· Mon. serb. pg. 229.—230.

[37]) Jireček: Srpski spom. (Spomenik srp. akad. XI) pg. 103.

[38]) Jorga: o. c. pg. 60.

[39]) o. c. pg. 61.

[40]) o. c. pg. 62.

[41]) o. c. pg. 69.

[42]) o. c. pg. 70.

[43]) o. c. pg. 72.

[44]) Na to je prvi upozorio Jov. Radonić: O knezu Pavlu Radenonoviću pg. 15.

[45]) Za taj rat gl. Novaković: Srbi i Turci pg. 250, 256.—257. Glede vremena Jireček u Jagić· Archiv XVII. pg 263.

[46]) Jireček: Srp. spom. pg. 103. Jorga. o. c. pg. 71.

[47]) Jorga o. c. pg. 73., 75.

[48]) ibidem: »noviter creatum regem Bossinensem«. Kraljica Jelena još se spominje do god. 1399., ali ne više kao vladarica, već privatna ličnost. Gl. Pucić: o. c. vol. I, pg. 18. i vol. II, pg. 43. Jireček: Srp. spom. 103.

[49]) Da je Stjepan Ostoja bio iz roda Kotromanićeva, nesumnjivo slijedi iz njegovih izjava, kao: »Az Stefan Ostoja . . . spodoblen bih kralevstvovati va zemlah roditel i praroditel naših« (Miklošić o. c. pg. 235.). To potvrdjuju Dubrovčani, dne 16 nov. 1403., ističući naročito kralju Žigmundu: »noi ve reccordemo che sono deli Chotromanichi de meliori et plu discretti de Hostoia . . .« (Dipl. ragus. pg. 134.). Stoga treba ono mjesto u listini od 3. juna 1444., u kojoj njegov sin Stjepan Ostojić, zove Stjepana Tvrtka II. sina Tvrtka I. »patruus noster carissimus« (Kukuljević: Arkiv II, pg. 38.) protumačiti tako, da je Stjepan Ostoje brat Tvrtka II., to jest sin Tvrtka I. Prema onom opet, gdje Dubrovčani za nj kažu, da je vrlo »niska« podrijetla (. . . e sta homo de minima condicion), najvjerojatnije jest, da je nezakoniti sin Tvrtka I. (Dipl. rag. pg. 140. od 16. nov. 1403.).

[50]) »Nos Hervoye supremus voyvoda regni Bossne ac vicarius generalis principum sereniss. regum Regis Ladislavi et Regis Ostoye«. Lucius: De regno edit. cit. pg. 259.

[51]) Dipl. ragus. pg. 720.

[52]) Fejér: X, 2, pg. 546.—547.

[53]) Žigmund je 20. febr. u Budimu (Fej. X, 2, pg. 557.), 5. 6. i 12. marta u Zondu (Fej. X, 2, pg. 539., 540; Zichy cod vol V, pg. 58). 16. marta u Djakovu (Fej. X, 2, 647.), 9., 14., 16., 22., 26. i 27. aprila i 16. maja u Iloku (Zichy cod. vol. V. pg. 61, 66; Fejér: X, 2, pg. 549., 585; Tkalčić o. c. pg. 396.; Zala megye II, 277., 279. Sopron megye I, pg. 530.), 29. maja u Gorjanu (Zala II, 280. i Fej. X, 2, pg. 572.), a 2. i 9. juna u Požegi (Fej. X, 2, 565. i Zichy V. pg. 71.).

[54]) Lucius: Da regno pg. 258—259. Da se Hrvoje složio s Turcima, to je Žigmundova potvora, a temelji se tobože na januarskoj provali njihovoj.

[55]) Lucius: Mem. die Trau. pg. 367. Šibenčani zaključiše 6. juna otpremiti kralju 22 strijelca.

[56]) Rački na osnovu neke listine iz zem. arkiva u Rad 4. pg. 31—32.

[57]) ibidem.

[58]) Fejér X, 2, 540.

[59]) Staray cod. II, pg. II. Zichy cod. V, pg. 83.

[60]) Staray cod. II, pg. 13.

[61]) Rački u Radu 4, pg. 32.

[62]) Palatin Bubek odgadja dne 6. okt. 1398. jedno ročište »eo quod in regium exercitum versus Bossnam ivisset militandum«. Fejér X, 2, 619.

[63]) Dne 20. sept. Žigmund je u Višegradu (Károlyi Codex pg. 491). 15. 16. 31. oktobra u Iloku (Zichy V. pg. 85, 88; Fejér X, 8, pg. 441), a 10. nov. opet u Višegradu (Zichy V. pg. 94.).

[64]) Miklošić Mon. serb. pg. 233. Gl. Klaić: Povjest Bosne pg. 215.

[65]) Fejér X, 2, pg. 593.

[66]) Resti: Chronica ragusina. Zagrabiae 1893. (Mon. Slav. vol. 25) pg. 183. i 186.

[67]) Diplom. ragus. pg. 713.

[68]) Jorga o. c. pg. 61.

[69]) Kurilo, danas Petrovo selo, sjeverno od Rijeke (Ombla).

[70]) Jorga pg. 73—74.

[71]) Miklošić o. c. pg. 231—233.

[72]) Jorga o. c. pg. 74.

[73]) Miklošić: o. c. pg. 233—235

[74]) Pucić: Srp. spom. vol. I. g. VII. (predgovor) i vol. II, pg. 43—44.

[75]) To je druga žena Ostojina, jer prva, godine 1399. već ostavljena od njega, zvala se Vitača; gl. o njoj sigurnih podataka ap. Jorga o. c. pg. 76, 78, 79. Po tome se vidi, da Stjepan Ostoja nije baš tako mlad bio, kad je nastupio prijestol, jer je tada već oženjen bio, kako vidimo, i po drugi put.

[76]) Miklošić pg. 235—237.

[77]) o. c. pg. 239—241. Jorga o. c. pg. 76.

[78]) o. c. pg. 237—238. Jorga l. c.

[79]) Pucić: Srp. Spom. vol. I. pg. 28.

[80]) Jorga pg. 77 i 79.

[81]) o. c. pg. 79. Za cijelo u Bišću negdje oko 20. aprila. O Bišću gl. Jireček: Handelsstrassen pg. 26

[82]) o. c. pg. 78.

[83]) o. c. pg. 78. i Pucić: Srp. spom. I, pg. 23.

[84]) Miklošić o. c. pg. 241—243.

[85]) Pucić o. c. pg. 23 (de dato 10. aug. 1399).

[86]) Jorga o. c. pg. 78.

[87]) Pucić o. c. pg. 28.

[88]) Za sve to Pucić o. c. pg. 30—33. O dubr. kugi gl. Ljubić IV, 423.

[89]) Miklošić: o. c. pg. 247—250. Listina bolje izdana po originalu od Novakovića u Glasniku srp. uč. dr. vol. 23. pg. 48—53.

[90]) Žigmund boravi 13. nov. u Budimu (Fej. X. 2, 216), 20. nov. u

Višegradu (Zichy V, 96). 1. dec. u Budimu (Fej X, 2, 563), 4 dec. u Budimu (Fej. 2, 212), 2. jan. 1399 u Višegradu (Tört tár IX, pg. 128). 14. jan. u Budimu (Zichy V, 100), 17. jan. u Budimu (Zala II, 295), 2 febr. u Budimu (Fej. X, 2, 642).

[91]) Fejér X, 2, pg. 645 i 665.

[92]) Fej. X, 2. 643 i 653.

[93]) 4. apr. u Budimu (Zala II, 297).

[94]) Dne 27. maja govori Žigmund: »... cum magister Ladislaus ... et Theuthus ... unacum nostra maiestate in expedicionem nostram exercitualem in proximiori deo propicio contra Turkos et alios regni nostri emulos instaurandam asserat se fore profecturum« (Zichy V, 127—128). Nalično odgadjajući ročišta index curiae Frank od Szécsena dne 30. maja (Zichy V, 110) i palatin Detrik Bubek: »eo quod iidem in exercitu regio versus regnum Bozne se asseruissent profecturos« (Staray codex II, 16).

[95]) Dne 3. juna Žigmund je u Višegradu (Fej. X, 2. 630), 6. jula u Njitri (Sopron megye I, 117), 2. aug. u Lipto Nagyváru (Zichu V, 129), 14. aug. u češkom Ružembergu (Fej. X, 2, 667).

[96]) Dne 18. okt. (Zichy V, 139. i Fej X, 2, 633).

[97]) Dne 2. nov. (Fej. X, 2, 659).

[98]) Dne 9. nov. kaže iudex curie: »eo quod idem in regium exercitum contra Procopium marchionem Moravie motum se asseruit.« (Zichy V, 143).

[99]) »Nicolaus de Gara ... banus, presentis que regie expedicionis contra Boznenses et potencias Turcarum perfidissimorum instaurande capitaneus generalis, fraterne dilecionis amorem iugiter cum salute. Quia magister Ladislaus ... in arduis factis et serviciis domini nostri regis contra iam dictos Boznenses et Turcos fiendis, una nobiscum plurimum occupari censeatur de presenti ...« (Zichy V, 149).

[100]) »... Antonius filius Nicolai de Chonkaregky nobis et sacre nostre corone diversis locis et temporibus et signanter pridem tempore motionis regni nostri, dum idem Anthonius in castro nostro Tininiensi per nefandos paterenos, Heruoyam vayvodom Boznensem et suos complices tenebatur obssesus. quod castrum ipse Anthonius sua tantum virtute nobis fideliter conservavit ...« Barabás: Cod. fam. Teleki vol. I, pg. 284, 293. 299 (de dato Schaumbergen 22. juli 1402 juli 1401). Dogadjaj taj jedino se može po mom sudu staviti u godinu 1400., kako će nas kasniji dogadjaji uputiti.

[101]) Zichy V, 212: »Scripta in descensu nostro Arky.«

[102]) O tom gl. Mayer: Zur Geschichte Kaiser Siegmunds. Zeitschrift für österr. Gymn. 1892. pg. 4—6.

[103]) Njegove se prilike medjutim znatno popraviše, jer mu se predao grad Napulj, u koji svečano udje 1400., a onda stade malo po malo osvajati ostale gradove. Slijedeće god. 1401. imao je u svojoj vlasti i Kalabriju Gl. Rački, Rad 4, pg. 38.

[104]) Fejér X., 3., pg. 153. i Rački, Rad. 4., pg. 39.

[105]) Fejér X, 4., pg. 666. i Rački l. c. Ljubić IV. pg. 431. Mayer o. c pg. 7.

[106]) Gl. Wertner: Eine unbekannte eheliche Allianz des Königs Siegmund. Ungarische Revue 1890 pg. 59 i dalje.

[107]) Fejér X, 3, pg. 153.

[108]) Fejér X, 4., pg. 297.

[109]) Fejér X, 4, pg. 668 i dalje Hazai okm VII 440. U duh raspravljanja tom prigodom, osobito je dobro ubavijesten savremeni Posilge (Scriptores serum Prussicarum vol. III. pg. 248, an. 1401, ap. Mayer o. c. pg. 8); on pripovijeda: »Carme Clus (Nikola Gorjanski) gedachte also: wurde der herre (Ladislaus) Koning, her lysse den tot sines vaters (sc. Karla II. Dračkoga, nymmer ungerochen an ym und den sinen und screib dem burggrafen von Norenberg, marggrafen Jost von Merhern und deme grafen von Czele, das si komen sulden czu im, her welde den Koning von Ungarn ledig gebin. Und als das die Ungern vernommen, do sprochin sie, worumb das her das wolde thun. Do sproch her: »Nu ir geladen habet Karoli son de Pace czu euch, deme myn vater sinen vater tot hat geslagen und welt yn ufwerfin vor eynen Koning, to blebe ich dorunder vorterbit mit den meynen und dorumb gap her den Koning ledig. Und der Koning nam yn czu gnaden und noch die andern Ungern: sunder den erczbischoff von Grane und noch czwene ander ungerische herin, die eyne sache worin sines gefengnisses, wolde her czu gnaden nicht weder nemen«.

[110]) Fejér X, 4. pg. 75—77. Rački (Rad 4, pg. 4), na osnovu lošega čitanja u Kovačić: Vestigia comitiorum pg. 194. stavlja taj sabor na Pag.

[111]) Fejér X, 4, pg. 99—102.

[112]) o. c. pg. 130—132.

[113]) o. c. pg. 132—134.

[114]) o. c. pg. 140—142.

[115]) Windecke ed. Altmann Berlin 1893. pg. 19—20.

[116]) Fejér X, 4. pg. 134—140.

[117]) o. c. pg. 142—144. Za sve ove ugovore gl. Klaić o. c. pg. 295—298.

[118]) Kukuljević: Arkiv vol. VII, pg. 42.

[119]) Paulus de Paulo edit. cit. pg. 431. Za neprilike Zadarsko-paške gl. Klaić: Povjest Hrvata vol. II, I, pg. 270. i dalje.

[120]) Lucius: De regno pg. 259.

[121]) ibidem. O tome za čudo ne javlja ništa, inače u zadarske poslove tako dobro informirani Pavlović.

[122]) Ljubić IV. pg. 432.

[123]) o. c. pg. 432—436.

[124]) Lucius: Mem. di Trau pg. 375. Starine XIII, pg. 225.

[125]) Paulus de Paulo pg. 430 431. Lucius o. c. pg 368—369

[126]) Ljubić IV, pg. 438.

[127]) Pucić: o. c. p. g. 35 i 36.

[128]) Ljubić o. c. pg. 451. Početkom 1403. Omiš je opet u bosanskoj vlasti (Pucić pg. 44.)

[129]) Ljubić IV, pg. 441.

[130]) o. c. pg. 440—442.

[131]) o. c. pg. 441—479. Tu se medju ostalim nalazi ovo značajno mjesto: »Cum cognitum semper fuerit per progenitores nostros non una vice sed pluribus, et cognoscatur etiam per nos propter approbatas experientias visas diversis et variis modis et causis, quod omnino necessarium est, volendo nostrum dominium habere statum suum securum, quod civitas Jadra sit sub sua potentia et in manibus et fortia nostri dominii, quod vero periculis subiacent status noster dicta de causa et in quanta damna incurrimus non habendo dictam terram omnibus satis patet in tantum, quod dominatio debet, possendo hoc facere, postponere omnia alia quecumque et quantumcunque sint pro attendendo ad habendum sub potentia et fortia nostra dictam civitatem, quia si sumus securi a porte maris, pro aliis partibus multa sunt et inveniuntur remedia, et propterea consideratis predictis, et quod in nostris diebus nunquam habuimus ita clarum et subtile partitum et modum pre manibus de habendo dictam civitatem, ut habemus ad presens: considerato, quod omnis mora est periculosissima (sc. poradi Ladislava Napuljskoga), quia tales dispositiones et talia partita rarissime eveniunt et quod clare videtur, quod, nisi presto ponamus remedium, dicta terra est perventura ad manus persone, de qua essemus pessime contenti, quia status noster erit in periculo manifesto.«

[132]) Lucius: Mem dì Tr. pg. 375. Starine 13, pg. 255.

[133]) Ovako tumači Klaić (o c. pg. 302) ono »sub castro Visechi« listine, što drugi uzimaju za Podvisoki. Ali Klaićevo je mišljenje ispravnije, jer prvo i prvo, što je »Visechi« očito današnji Visuć na donjoj Cetini, a drugo, što je Ostoja iz te pozicije mogao vrebati na Omiš.

[134]) Lucius: Mem. di Tr. pg. 376. Rad 4, pg. 45—46.

[135]) Rački u Radu 4, pg. 40—41. Te listine (uzete iz Marcelovićevih regesta) za čudo nema u Tkalčića.

[136]) Resti: Chronicon ed cit. pg. 188—189. Još početkom 1401. bili su Dubrovnik i Stjepan Ostoja dobri prijatelji, kako se to razbire iz toga, što je kralj općinu pozvao na krštenje novorodjena sina, a ona se pozivu odazvala i donijela mu skupocjene darove. (Resti o. c. pg. 188.)

[137]) Lucius: Mem. di Tr. pg. 379. Dubrovački su neki spisi za god. 1400—1403 izgubljeni. Jedino se potpuno sačuvaše oni, što su kod Pucića

[138]) Pucić o. c. pg. 39.

[139]) o. c. pg. 41.

[140]) Lucius l. c. Klaić o. c. pg. 302.

[141]) Kukuljević: Arkiv II, pg. 18. Klaić l. c.

[142]) Rački u Radu 4, pg. 47. i Kukuljević Arkiv II. 18—19.

[143]) Ljubić IV, 463—467.

[144]) o. c. pg. 463.

[145]) o. c. pg. 467.

[146]) o. c. pg. 468—471.

[147]) Na požunskom saboru 21 sept. on je samo prior vranski. Fejér X, 4. pg. 136.

[148]) Bullettino di storia ... dalmata vol. XII, pg. 144

[149]) Za sve to Paulus de Paulo ad cit. pg. 434—435.

[150]) Ljubić o. c. vol. V, pg 2.

[151]) Lucius: De regno pg. 260 (Mem. di Tr. pg. 379).

[152]) Diplom. ragus. pg. 726.

[153]) Paulus de Paulo l. c.

[154]) o. c. pg. 436

[155]) ibidem.

[156]) To mu izrično spočitava Žigmund u listini od 4. aprila 1404: »Emericus Bubek, prior Auranae, qui ferme tocius rebellionis et defectionis auctor fuerat et causa efficiens.« Fejér X, 4, pg. 298.

[157]) To izrijekom kaže Žigmund 1 augusta 1406. : »Dum in dictum regnum Bohemie in subsidium excellentissimi principis domini Wenzeslai fratris nostri eiusdem regni Bohemie regis laborassemus, quidam prelati et barones necnon proceres maior silicet pars dicti regni nostri Hungarie in opprobrium nostre celsitudinis in quo freti consilio in unum conspirantes Waradinum convenerunt, ubi prestito juramento super capite sancti regis Ladislai corporaliter facta, nos dyademate regnisque Hungarie, Dalmacie, Croacie, regiis pretitulatisque fere annis sedecim gubernavimus more regio in eisdem imperantes privare de eiusdem regnis nostris excludere, ac ignotum (!) eis alium regem scilicet predictum Ladizlaum filium condam Karoli de Duracio inducere, pro eorumque domino eligere et assumpnere conati extiterunt.« Hazai okm. VII, 439—440.

[158]) » . . . nonnulli praelati, barones, magnates, proceres et nobiles regni nostri ingrati et immemores beneficiorum, a nostra celsitudine. largiflue perceptorum rebellionis calcaneo ducti, imo spiritu superbiae seducti, a sinu clementiae nostrae se ipsos avertere attentantes, inito fraudulento consilio quo nedum dominum justum spernendo refutarent, immo deterius dominum eorum naturalem ab eis eliminarent, sicque tractantes et hinc inde ruminantes, qualiter alium in regem eligendum introducerent; vota eorum devia, in crimen laesae nostrae Maiestatis, in personam Ladislai, filii condam Caruli de Duracio, direxerunt; cuius tandem banderium erigendo, per diversa loca regni, in eiusdem et regnicolarum devastationem et incommoda detulerunt, et quod nefandius est, in locis capitulorum et ecclesiarum cum reliquiarum processionibus idolatrica perfidia dictum banderium venerandum proposuerant.« Fejér X, 4, pg. 722—723. Iste riječi upotrebljava kralj i u drugim ispravama.

[159]) Ljubić IV, 472.

[160]) Kukuljević: Arkiv vol. VII pg. 43—44 i 46—47.

[161]) o. c. pg. 44—46.

[162]) Rački u Radu 4, pg. 54. Poslije toga i opet nestaje traga Nikoli Horvatu.

[163]) Za Šibenik de dato Napulj 28. marta 1403. Ljubić V, 1—3.

[164]) o. c. pg. 49.

[165]) o. c. pg. 51—52.

[166]) Rački u Radu 4, pg. 54.

[167]) Ljubić IV, 473.

[168]) »Ladislaus filius Ladislai de Gordowa, Dalmacie, Croacie, Slavonieque banus« prvi puta 8. novemb. 1402. (Hazai okm. II, 169.)

[169]) To je pravo ime toga bana; ono latinsko »Bissenus« nije drugo nego magjarsko Bessenyö = Pečeneg. Prema tome neispravna je ona tvrdnja, da je ban Pavao bio »vlastelin Bešinca (Beši) u požeškoj županiji« ili »od Bešlinca« kod Kostajnice

[170]) Fejér X, 4, pg. 298. »Emericus Bubek . . . Paulum Byssenum de Ezdeghe Dalmat., Croat. et Sclav. banum captivasset, captumque predicto Ladislao pro encenio destinasset.« Paulus de Paulo o. c. pg. 430.

[171]) Paulus de Paulo l c.

[172]) Monumenta vaticana Ser. I. tom. IV. Bullae Bonifacii IX. vol. II pg. 614 Gledaj o tom nešto niže pred krunidbu Ladislava Napuljskoga. To potvrdjuje i Žigmund, govoreći, kako su brojni velikaši u korist »prefato Ladislao plurimas civitates, possessiones et loca, signanter in Dalmacia et Croacia subiugari faciendo, que adhuc (t. j. nov. 1403) in manibus emulorum nostrorum retinentur«. Hazai okm. II, pg. 174.

[173]) Fejér X, 4, pg. 195—197. Na žalost nijesu imena nazočnih velikaša priopćena. Prema tom zaključku mogli bismo reći, da je bilo nekih velikaša, koji nijesu bili za Ladislava, već za nekoga (inače neimenovana) drugoga kandidata.

[174]) To se može zaključiti iz one ratne formule datiranja: »Datum in descensu nostro exercituali«. Fejér X, 4, pg. 199.

[175]) Fejér X, 4, pg. 198—199 Požega 24. maja Tu se medju ostalim kaže: ». . . a domino nostro futuro rege Hungarie, quaem nos, Dei favente clementia super solium regni Hungarie in proximo in regem coronabimus«.

[176]) To se vidi iz onih riječi Ladislavova pratioca od 30. jula 1403 »rex (Ladislaus) . . . vult hic (u Zadru) coronam regni (»a to je ona sv. Stjepana) promissam sibi in Barulo«. Mon. Hung. vaticana pg. 615. Tom su prilikom posli u Barletu i poslanici dalm. gradova, kako se vidi iz Lucius: Notae. Starine XIII, 256

[177]) Mayer o. c. pg. 12.

[178]) Mon. vaticana pg. 516—517.

[179]) o. c. pg. 518.

[180]) o. c. pg. 531—563.

[181]) Starine 13, pg. 256.

[182]) »ut dominus rex ipsum constituat marchionem in partibus Bossine«. Marchio je markgrof. ili krajiški grof, ali i upravitelj jedne pokrajine. Pošto se iz jednoga spomenika istoga vremena vidi, da su onda Bosnu u Napulju smatrali ugarskom pridruženom kraljevinom (. . . hic venturus est rex Bosnie, homo regis Ungarie), to držim da se ovo, inače nerazumljivo mjesto, ovako ima tumačiti: Hrvoje već sada nije bio u najboljoj harmoniji sa Stjepanom Ostojom: Ladislav će njega kao vrhovni mu gospodar nakon krunisanja skinuti, a onda Hrvoja imenovati upraviteljem kraljevine Bosne. Tim bi se tumačilo ponašanje Hrvojevo spram Stjepana Ostoje u ratu s Dubrovnikom, a opet Ostojino malo po tom sa Žigmundom.

Ne uzme li se izraz »marchio in partibus Bossine« (to jest u čitavoj Bosni) ovako, onda nema, bar za sada, tumačenja koje može zadovoljiti.

[183]) Izvještaj je taj već češće izdan, najposlije u Mon. vatic. pg. 611—613.

[184]) o. c. pg 613—614.

[185]) o. c. pg. 615—616.

[186]) Za pravovaljanost krunidbe za ugar. kralja trebalo je: 1. da je okrunjen krunom sv. Stjepana, 2. od ostrogonskoga nadbiskupa i 3. u Stol. Biogradu Pošto su Hrvati imali od Bele IV. počevši zajedničku ceremoniju krunidbenu s Ugrima, to je dakako i njih takovo shvaćanje počelo vezati. Kao izvrsni primjeri za to, služe krunidbe Karla I. (Roberta) i Karla II. Dračkoga, koji nije nigdje prije okrunjen (n. pr. u Zagrebu), nego tek u Stolnom Biogradu. Tvrdnju svoju o posebnom krunisanju hrvatskom prije Bele IV., a zajedničkom od njegova vremena, dokazat ću temeljitim dokazima u jednoj specialnoj raspravi o odnošajima izmedju Hrvatske te Ladislava i Kolomana od god. 1091. do 1111.

[187]) Krunidbu javlja sam kralj još istoga dana u Veneciju (Ljubić IV, pg. 479—480). Za pitanje, kakim je insignijama okrunjen kralj Ladislav, najbitniji su ovi sigurni podaci: 1. To nije nipošto bila kruna sv. Stjepana. 2. Kralj se pouzdano nadao, da će ugar. gospoda prema obećanju donijeti sa sobom istu krunu sv. Stjepana, dakle nije sam sa sobom nikake nosio. 3 Glede krunisanja postignut je sporazum tek 30. jula, a ono je obavljeno 5. augusta, dakle nije više bilo vremena, da se kakva insignija brže bolje donesu iz Napulja. 4. Ladislav sam javlja u Veneciju, da je okrunjen »summo omnium assensu et alacritate quam maxima sacrum capiti diadema, sceptrum dextra, levaque pomum, utrumque fortitudinis, iustitie et dominii iudex ceteraque insignia et regallia iuxta morem regni Hungarie suscepimus incrementa« (Ljubić IV, 479), dakle s potpunim brojem potrebnih insignija. Ova opet nije poradi kratkoće vremena ni od kale drugdje mogao dobiti, nego ili iz Zadra ili susjednih mjesta, to jest, to su morala biti hrvatska kraljevska insignija, koja su se negdje u Dalmaciji još tada čuvala. Tako tumačenje ne obaraju one riječi Žigmundovaca obzirom na to krunisanje, da je Ladislav okrunjen »cum quadam falsa et inepta corona« (Fejér X, 8, pg. 469.), jer se njima naprosto hoće da kaže, da čin nije obavljen pravom krunom ugarskom, odnosno zajedničkom ug-hrv., nego nekom drugom. — Mišljenje nekih naših historika, a još više neupućenih diletanata, da je Ladislav okrunjen samo i izravno za hrvatskoga kralja, neispravno je, kako se iz svega, što je rečeno, bjelodano vidi.

Bilješke glavi V.

[1]) Ljubić IV, pg. 479—480. Jorga o. c. pg. 97.

[2]) o. c. pg. 478—479.

[3]) o. c. vol. V, pg. 13—14.

[4]) Jorga o. c. pg. 95.

[5]) Dipl. ragus. pg. 119.

[6]) o. c. pg. 117—122 i 726—727.

[7]) o. c. pg. 124-127.

[8]) o. c. pg. 494.

[9]) Fejér X, 4, pg. 199: »... ac predicta duo regna nostra, videlicet Dalmatiam et Croatiam, manibus euisdem Ladislavi, filii Caroli. cum castris, districtibus et terminis assignantes«.

[10]) Rad 4, pg. 65.

[11]) Mayer o. c. pg. 14.

[12]) Ljubić V, pg. 12—13, 14—16, Fejér o. c. pg. 245.-246. 249. Klaić o. c. pg. 313

[13]) Hazai okm. VII, pg. 441.

[14]) Fejér X, 3, pg. 158 i dalje.

[15]) Hazai okm. l c.

[16]) Huber: o. c. 367.

[17]) »Tacemus illatas germano nostro Romanorum regi contumelias, et nostras dumtaxat injurias recitamus. Siquidem ipse romanus pontifex nihil aliud die noctuque cogitare videtur, nisi ut modum inveniat, quo nos possit ejicere de hoc regno; nam tot et tanta mala atque scandala in regno nostro seminavit, quod horor est audire. Nam ultra quam XX milia hominum ferro igne, fame perierunt, quot autem ecclesiae combustae, quot monasteria, spoliata, quot claustra desolata, quot xenodochia destructa, incredibile dictu est«. Ap. Palacky: Gesch. Böhmens vol. III, 1, pg. 152.

[18]) ibidem.

[19]) Fejér X, 4, pg. 200. Taj nalog na grad Kašovu svakako nije bio jedini, već su nalični izdani i na ostale gradove i županije.

[20]) Ortvay: Temes oklevéltár pg. 331.

[21]) Hazai okm. VII. pg. 442 i Diplom. ragus. pg. 846.

[22]) Dipl. ragus. pg. 846—847.

[23]) Hazai okm. VII, pg. 442—443.

[24]) Fejér X, 4, pg. 225—229.

[25]) Sopron megye oklevéltár I, pg. 587. Fejér X, 4, 230—233. Huber o. c. pg. 367.

[26]) Hazai okm. VII, 443.

[27]) Starine XIII, pg. 257.

[28]) Ljubić V, pg. 18—20.

[29]) o. c. pg. 23.

[30]) Lucius: De regno pg. 261.

[31]) Starine XIII, 257 i o. c. 261.

[32]) ibidem

[33]) Rad 4, pg. 69.

[34]) »Supremus Voyvoda ac in partibus Dalmatiae et Croatie Seremissimi principis et domini nostri naturalis, domini Ladislavi, dei gracia Ungariae, Dalmatiae, Croatiae etc. regis, vicarius generalis« de dato 15. maja 1402. »sub arce Knin«. Thallóczy: Glagolski misal hercega Hrvoje. Sarajevo 1892. pg. 7.

[35]) Lucius: De regno pg. 261. Mem. di Trau pg. 385. Thalloczy: o. c. pg. 7—8. Novce Hrvojeve opisao je Ljubić: opis jugoslav. novaca pg. 231—235 i tabla XVII. Od djela, što su njemu u slavu napisana, poznata su dosada dva: jedno je bogomilsko, a potječe »ot ruki Hvala Kristijanina na počtenje slavnomu gospodinu Hrvoju«. Kukuljević ga je našao u Bologni, a izdao ga Daničić u »Starinama III, pg. 1—147 i IV, 86—100. Katolički književni spomenik jest: »Missale glagoticum Herwoiae ducis Spalatensis, recensuerunt V. Jagić, L. Thallóczy, F. Wickhoff. Vindobonae 1891«, a nadjen je u eski-saraju u Carigradu. U njem se nalaze dvije krasne slike, od kojih prva prikazuje hercega Hrvoju na konju, a druga njegov grb.

[36]) Mem. di Traù pg. 384. Bullettino XII, 189.

[37]) ibidem. Bullettino IV, 173.

[38]) Mem. di Traù pg. 385.

[39]) Starine XIII, pg. 258.

[40]) ibidem.

[41]) Mem. di Traù, 385.

[42]) ibidem. O vraždi (homicidium) raspravlja Lucius u Mem. di Traù vrlo opširno pg. 514 i dalje. »Kad se skupe kmetovi te sude za krv i mire krvnika s rodbinom ubijenoga« (Iveković-Broz: Rječnik II, 745).

[43]) »comes Corcyrae de mandato Hervoye ducis Spalati«. Farlati III, 465, VI, 337 i 374.

[44]) Pucić o. c. vol. I, pg. 38. Jagić: Archiv XIX, pg. 394.

[45]) Pucić o. c. I, pg. 44—45. Još u decembru 1403 nije ona bila otstranjena. Gl. Archiv XIX, 394—395.

[46]) Ljubić IV, pg. 420.

[47]) Ljubić IV, pg. 461 i V, pg. 3—4.

[48]) Ljubić V, pg. 4.

[49]) o. c. vol. IV, pg. 460—461.

[50]) Jorga o. c. pg. 90.

[51]) Pucić I, pg. 44.

[52]) Radonić: Pavao Radenović pg. 20.

[53]) Dipl. ragus. pg. 116—117. Pavao Radišić bio je loze Kotromanićeve, kako svjedoče Dubrovčani o. c. pg. 134.

[54]) ibidem i Resti: Chronicon pg. 195—196.

[55]) o. c. pg. 115—116 i Jorga o. c. pg. 92—93. Radonić o. c. pg. 22—23.

[56]) Jorga: o. c. pg. 94. Radič Sanković, nekoć prijatelj Dubrovčana, jer im je god. 1391. »darovao« Primorje, a 1399. Lisac, nalazio se s proljeća 1397. još u ropstvu kod Sandalja Hranića: njegova žena Gojslava pribjegla je na proljeće 1398. u Ston, te je odavle u pratnji dvojice dubrovačkih plemića pošla u Cavtat. Poslije ropstva kod Sandalja javlja se Radič prvi puta u augustu 1398. Iz instrukcije Paskoja Rastića od 12. juna 1403. jasno je, da je on oslobodjen ropstva posredovanjem dubrovačkih poslanika na bosanskom i budimskom dvoru. Radonić o. c. pg. 23.

[57]) o. c. pg. 23—24.

[58]) Jorga o. c. pg. 95—96.

[59]) ibidem.

[60]) Jorga: o. c. pg. 98.

[61]) Dipl. ragus. pg. 116—117.

[62]) o. c. pg. 136. Resti: o. c. pg. 201. On računa bosansku vojsku na 8000 momaka.

[63]) Jorga o. c. pg 96—97. Radonić o. c. pg. 25.

[64]) Pucić o. c. I, pg. 50.

[65]) Jorga pg. 98.

[66]) Ljubić V, 26-27.

[67]) Radonić pg. 29. U oktobru je ponovno pokušao vojvoda Hrvoje, da izmiri republiku sa Sandaljem i Pavlom Radenovićem, no ona se nije htjela upustati u sklapanje posebnoga mira s ova dva velikaša (Diplomat. ragus. 136).

[68]) Jagić: Archiv XIX. pg. 397. i Rad VII, 218. Taj zaključak vijeca umoljenih za čudo nije priopćio ni Jorga ni Gelcich.

[69]) Ljubić V, pg. 14, 20—22.

[70]) o. c. pg. 36—38.

[71]) Radonić o. c. pg. 30.

[72]) Fejér: Cod. dipl. X, 4, pg. 293 i 385. Rad 4, pg. 71—72.

[73]) Dipl. ragus. pg. 131—143.

[74]) o. c. pg. 150—155.

[75]) o. c. pg. 144 (de dato 3. dec. 1403).

[76]) o. c. pg. 146—147.

[77]) o. c. pg. 148—150. Radonić o. c. pg. 30—31.

[78]) To se vidi iz pisma republičina kralju Ostoji ap. Pucić I, pg. 52. Gl. još Dipl. rag. pg. 155—156.

[79]) Dipl. rag. pg. 149: »che li Bossignani sono in grande defferencia e l' uno va sopra l' altro« (de dato 11. dec. 1403).

[80]) Archiv XIX, pg. 399 i Radonić o. c. pg. 32.

[81]) Pucić: o. c. pg. 51.

[82]) o. c. pg. 50 51.

[83]) Dne 11. novembra 1403. naime pobjegao je iz bečkoga zatvora brat mu Vaclav, te se povratio u Češku. Palacky: Gesch. Böhm. III, 1, pg. 153.

[84]) Starine XIII, 258.

[85]) Miklošić: Mon. serb. pg. 252—253.

[86]) Pucić o. c. pg. 52: »Razumjesmo, što nam vasa poštena ljubav upisa, da se je umiril s vama kralj Ostoja i da ga ste primili za gospodina, a on vas za slugu« (de dato 14. marta 1404).

[87]) o. c. pg. 33—54 (de dato 15. i 26. marta).

[88]) o. c. pg. 52 i Dipl. ragus. pg. 155—156 i 159—161.

[89]) Jorga: o. c. pg. 99 i Dipl. ragus. pg. 155—156. Pucić: o. c. Primjedbe (na kraju knjige) pg. IV—VII.

[90]) Jorga o. c. pg. 100 i Kukuljević: Arkiv VII, 53.

[91]) Ljubić V, pg. 36—38. Istoga dana pošalje ona i hercegu Hrvoju posebnoga poslanika, da mu iskaže svoje velepoštovanje spram njegove ličnosti. Ljubić V, pg. 36—7.

[92]) Ljubić V, 30 41. Za bosanske financijalne prilike i naročito za

ovaj slučaj gl. Truhelka: Državno i sudbeno ustrojstvo Bosne u doba prije Turaka. Glas. bos. muzeja 1901, pg. 79—81.

[93]) Dipl. ragus. pg. 159—161 (Instrukcija od 30. aprila 1404).

[94]) o. c. pg. 157—159.

[95]) Venecija mu naime još uvijek nije htjela da isplati danak na osnovu turinskoga mira. Ljubić V, pg. 32—35, 39.

[96]) Za Radivojeviće gl. Ostojinu listinu u lat. prijevodu ap. Lucius: Mem. di Traù pg. 391. i Bullettino VII (1884) 188. Za bos. krunu, kraljicu i djecu, Fejér X, 4, pg. 388.

[97]) Pucić o. c. pg. 54.

[98]) Jorga o. c. pg. 102—103. Pucić o c. Primjedbe pg. IX.

[99]) Pucić o. c. pg. 54: »i kom bili naši posli na putevi, kazovaše im kako vi velmože bjeste bili na kupê i pakê se razišli«.

[100]) Fejér X, 4, pg. 388: »Tandem nonnulli magnates perfidi dicti regni Bozne ipsum regem Ozthoyam de dicto regno suo excludere volentes, ipsoque Ozthoya rege ea de causa Budam ad nostram celsitudinem accedente, nobisque gemebunde supplicante, humiliter, a nostra Majestate auxilium sibi dari postulavit.« O tom ima jedan nadpis kod Kočerina u Hercegovini: »I svadi se Ostoa kral s hercegom i z Bosnom i na Ugre poe Ostoja.« Glasnik bos.-herc. muzeja 1891. pg. 86

[101]) Da je Žigmund naumio sam poći u Bosnu, dokazuje ova listina: »Sigis . . . . Joh. de Maroth . . . Quia volumus et disposuimus ut magister Ladislaus . . . unacum nobiscum cum gentibus suis partes Boznensis exercitancium more profiscatur . . .« Budim 6. juna 1404 (Zichy V, 367). Ovom je listinom izvan svake sumnje riješena hronologijska poteškoća bosanskoga rata bana Ivana od Morovića, što je prvi primijetio Huber (Gesch. Oesterr. II, 369 u. 3), a još bolje osvijetlio Radonić (o. c. pg. 32). Da je Ivan od Morovića bio u prvoj poli god 1404. u Ugarskoj, dokazuju listine ap. Zichy V, pg. 356, 361 i 364, Fejér, X, 4, pg. 302.

[102]) Fejér X, 4, pg. 388. Za Srebrenik Fejér X, 4, pg. 654—657 (bolje Ortvay: Temes megye pg. 398—400), o. c. pg. 742—743 (bolje Barabas: Teleki codex I, pg. 345—347. Rački (o. c. pg. 86—87) krivo stavlja taj rat oko Srebrenika u god. 1405., jer prvo i prvo on je vodjen pod glavnom komandom Ivana od Morovića, a glede vremena jasno izlazi iz listine od 29. prosinca 1408., da je onda tome već proslo »continuos quatuor annos«, naime 1405 je prva, ... a 1408 četvrta, kako se brojilo u srednjem vijeku (cf. odredjivanje dana nakon kojega sveca, tako da se i taj računa vazda kao prvi).

[103]) Palacky: o. c. pg. 199—204. Podsada Znojma počela u julu, a trajala do augusta.

[104]) Pucić pg. 79—80.

[105]) Fejér l. c.

[106]) Lucius: Mem. di Traù pg. 385.

[107]) Ljubić: o. c. V, pg. 45—47.

[108]) Pucić o. c pg. 55.

[109]) o. c. pg. 55—56.

[110]) o. c. pg. 54—55 (br. 99).

[111]) o. c. pg. 56—57 (br. 102. 103. 104.).

[112]) Po svoj je prilici to bilo obećano Dubrovniku prije pada Ostojina, naime kao nagrada za pruženu pomoć.

[113]) »A znamo, što zapovješ u Bosni, sve će biti, i molimo, budite vi naši preporučeni«, 23. marta 1405. Pucić o. c. pg. 59.

[114]) Za sve to Jorga: o. c. pg. 104—108. Radonić o. c. pg. 34—35.

[115]) Miklošić o. c. pg. 255—257.

[116]) o. c. pg. 257—260.

[117]) o. c. pg. 260 - 262.

[118]) Corpus iuris hung. vol. I (Millen. törvénytár) pg. 202—109 (Sigismundi decretum primum).

[119]) Katona: Historia critica regum Hungariae. Vol. XI, pg. 627 628.

[120]) o. c. pg. 614—618.

[121]) Ljubić V, pg. 24—25.

[122]) Bullettino vol. VI, pg. 28—29. (Notae J. Lucića.)

[123]) Kukuljević: Arkiv VII, pg. 53—57.

[124]) Ljubić V, pg. 51—52.

[125]) Starine XIII, pg. 260. Lucius: De regno pg. 261.

[126]) Starine XIII, l. c.

[127]) Ljubić V, pg. 53.

[128]) Lucius l. c.

[129]) Ljubić V, pg. 61—62, 65—66.

[130]) Dipl. rag. pg. 166.

[131]) Pucić o. c. pg. 66.

[132]) Dipl. rag. pg. 166—167.

[133]) Fejér X, 4, pg. 419—422.

[134]) Listina u bečkom tajnom car. arkivu. Ap. Magyar nemzet története. Vol. III. Bdpst 1895 pg. 476.

[135]) Zichy codex V, pg. 416—417. »Suggerente siquidem cordi nostro altissimo flamine partem bonam eligere, ut exinde nedum nobis, verum eciam cunctis regimini nostro subiectis fidelibus leticia et tranquilitatis perenius concrescat, inclitam virginem Barbaram, filiam domini Hermani comitis Cyli et Sagurie, nobis in coniugem ac regnis nostris in reginam lege matrimonii duximus copulandam, quam thoro nostro regio sociavimus, hanc vero, ut principium bonum laudabilius et utilius deducamus, in die dominica videlicet in festo beati Nicolai confessoris nunc proxime affuturo ad instar moris reginalis in regali civitate Albensi sacro diademate decrevimus insignire.« De dato »in Corpana (Krapina) Sagurie« 10. nov. 1405.

[136]) Dipl. rag. pg. 167—169.

[137]) Klaić: Povjest Hrvata II, 1, pg. 330.

[138]) Dipl. rag pg. 163—166.

[139]) Pucić o. c. pg. 63.

[140]) Ljubić V, pg. 61.

[141]) Fejér X, 4, pg 377—378.

[142]) Zichy codex V. pg. 405. Bana Pavla Bessenyöja oslobodio je

zatvora (u febr. 1403.), ljeti 1403. palatin Nikola Gorjanski. Hazai okmánytár VII, pg. 440.

[143]) »eo quod ipsi se in presentem nostram expedicionem exercitualem versus Boznam instauratam profecturos asseruissent«. Zichy V, 415.

[144]) Magyar történelmi tár vol. IX, (Horváth: Magyar regesták a bécsi cs. levéltárbol 1118—1605) Bdpst 1861. pg. 49 (originalna diploma Žigmundova br. 118).

[145]) Fejér X, 4, pg. 724. Za Perény-a je diploma od 23. novembra 1405, čime je nesumnjivo odredjeno, da taj rat pada u god. 1405. Fejér X, 4, pg. 307. Rački (Rad 4, pg. 86—87) sasvim je pogriješan u tom ratu.

[146]) Magy tört. tár IX, pg. 49 (br. 118 i 119: obje listine su u originalu sačuvane). Taj je podatak dopunjak Fejérovoj listini i jasan dokaz, da je rat bio u septembru 1405.

[147]) Pucić o. c. pg. 66.

[148]) o. c. pg. 69.

[149]) o. c. pg. 70.

[150]) ibidem (br. 130).

[151]) Lucius: De regno pg. 261—262.

[152]) Pavao Bessenyö de Ezdege i Pavao od Pečuha spominju se posljednji puta kao banovi 18. februara 1406 (Fejér X, 4, pg. 503 i 542), a Herman grof Celjski prvi puta 15. aprila (Zichy cod. V, pg. 436, 17 aprila Fejér X, 4, pg. 474).

[153]) Ljubić V, pg. 67. i 74—75.

[154]) Fejér X, 4, pg. 544 (na žalost samo najkraći sadržaj).

[155]) Kod Bišca, kad se to isto zgodilo banu Pavlu Bessenyöju. Cf. Uvod Thallóczyjev u Codex. Blagaj pg. 128.

[156]) Barabás-Thallóczy: Cod. Blagaj. pg 218—226.

[157]) O njem gl. Stanojević: Pipo Spano (Prilog srpskoj historiji početkom XV veka). Preštampano iz »Prosvetnog Glasnika« Beograd 1901.

[158]) o. c. pg. 5—8.

[159]) Magyar történelmi tár 1884 (Wenzel: Okmánytár Ozorai Pipo történetéhez): »Tunc ipse Comes Pipo manu fallerata ingenti apparatu, equitum videlicet et peditum armorum tutibilium mira curialitate fulcitorum exercitum ipsum adeundo, dictum Regnum Bozne unacum ceteris nostris fidelibus invasit et fere mediam partem eiusdem prede rapaci exponendo, et ignis incendio devastando et depopulando, quasdam duas domos regis Bozne noviter electi, loca videlicet residencie eiusdem specialia in cineres redegit«. (de dato Budim 17. juni 1407, u kojoj se još kaže: »In anno proxime transacto dum versus perfidos Boznenses et Patarinos, nostros et regni nostri emulos ac devastatores validum instituissemus exercitum«), pg. 22. Ovo se popunjuje drugom listinom od 7. decembra 1407. (pg. 26), gdje se kaže: ». . . quoddam castrum Babouch (= Bobovac) nuncupatum, in medio dicti regni Bozne situatum, pro tunc et nunc nostris pre manibus habitum . . . ad tenendum et conservandum . . . sibi tradi postulavit«.

[160]) Pucić o. c. pg. 79—80 (br. 147). Senat daje Ostoji ovaj naslov: »Presvijetlomu i previsokomu kralju Ostoji«, čime se potvrdjuje naprijed

izrečeno mišljenje, da mu je i nakon pada ostavljen kraljevski naslov, dakle da nije **raskralj**, kako neki hoće.

[161]) Pucić o. c. pg. 82 i 83 (br. 153 i 154). To je najbolji dokaz, da Ostoja nije htio ostaviti Bobovac poradi njih i kralja Tvrtka II. Tvrtkovića, dapače moglo bi se reći, da su se oni s njime nekako izmirili.

[162]) Fejér X, 4, pg. 580 (na žalost i opet samo najkraći smisao).

[163]) Kukuljević: Arkiv VII. pg. 58—59.

[164]) o. c. pg. 59—60. Za Zrinj se kaže, da je vlastništvo »quod fuit Pauli de Srinio, rebellis nostri notorii et per eum indebite detenti ad presens per ipsius utique Pauli rebellionem et lese nostre maiestatis crimen, quod incurrit adherendo, parendo et assistendo Sigismundo, olim marchioni Brandeburgico«.

[165]) pg. 60. Drežnik se tude u lošem prepisu nazivlje »Arestulini«, a knez Nikola »olim Segnie, Veglie et Modrusii comitis«. Za Drežnik gl. Rački (Rad 18. pg. 212).

[166]) o. c. pg. 61.

[167]) o. c. pg. 66—67.

[168]) Gl. za to i njegove brojne isprave iz godine 1406—1407 ap. o. c. pg. 60—61 (br. 56), 61-62 (br. 58), 62—64 (br. 59 ponovna potvrda posjeda i mlinova šibeničkih darovanih od hercega Hrvoja), 65—66 (br. 60), 68—69 (br. 63) i 69—70 (br. 64). Ljubić V, pg 93—94 (Potvrda šibeničkih privilegija).

[169]) To se vidi iz toga, što Trogirani za rata sa Žigmundom dne 21. sept. 1407. zaključuju: »Dentur domino comiti Joanni Cetine quinque balistarii«. Starine XIII, 262.

[170]) Dipl. ragus. pg. 172.

[171]) Rački u Radu 4, pg. 95. takodjer odbija kake veze izmedju Bosne i Turaka. Ona vijest u Dipl. rag. pg. 173., da tobože dubr. trgov. posvjedočuju nazočnost Turaka u Bosni, takodjer ne će biti veće političke važnosti.

[172]) Ljubić V, pg. 99—100.

[173]) Dne 5. oktobra 1407. datiraju oni: »Datum in descensu campestri iuxta fluvium Orbaz (Vrbas) (Barabás: Teleki codex I. pg. 320).

[174]) »... cum tribus excellentibus vexillis hominum nobilium, militum et clientum armatorum«. Tört tár pg. 26. Dne 9. aug. 1407. još je kralj u Budimu (Zichy V, 524).

[175]) ibidem: »... iam dictum castrum Baboch nobis volentibus ad manus nostras honorifice et fideliter resignavit«. — Žigmund datira jednu ispravu 11. sept. »in descensu nostro campestri prope castrum Babunez vocatum« (Fejér X, 4, pg. 583).

[176]) Pucić o. c. pg. 90.

[177]) Dipl. ragus. pg. 184.

[178]) o. c. pg. 175—176.

[179]) o. c. pg. 174—175.

[180]) Jorga o. c. pg. 215 nota 6.

[180]) o. c. pg. 115—116.

[181]) Pucić o. c. pg. 91.

183) Dipl. rag. pg. 170: »Obliviscimur ... quantum cladis, quantumque perdicionis et intollerabilis iacture per singulas Bossine regiones vestre maiestatis intulerint accessus«. Dne 7. dec. 1407., kralj je u Budimu (Torténelmi tár 1884 pg. 27).

184) Klaić: Povjest Bosne pg. 164. Novaković: Srbi i Turci pg. 242—244. Na žalost ovdje (u Zagrebu) nisam nigdje mogao dobiti knjigu Gelcih: La Zedda e i Balšidi. Spalato 1899.

185) Ljubić IV, pg. 356—358.

186) o. c. vol. V, pg. 46.

187) Slijedi iz zaključka od 7. maja 1405. o. c. pg. 54.

188) ibidem.

189) Radonić u Jagićevom Arkivu vol. XIX. pg. 403

190) Ljubić V, pg. 64.

191) o. c. pg. 62.

192) o. c. pg. 63—64

193) »dominus in partibus Albanie« o. c. pg. 78.

194) ibidem: »cum ipse dominus rex asserat, dictas terras esse de iurisdictione sua et dictum Sandali fore sibi subditum«.

195) o. c. pg. 78—79.

196) o. c. pg. 80—81.

197) o. c. pg. 107.

198) o. c. pg. 107—110. Gl. Klaić: Povjest Bosne pg. 233—235. Novaković o. c. pg. 300—303.

199) Rački u Radu 4, pg. 94.

200) Ljubić V pg. 100. Republika ih na njihovu molbu preporučuje papi.

201) Fejér X, 4, pg. 616—620. Theiner: Mon. Hung. II, 170.

202) Ljubić V, pg. 115.

203) Dipl. ragus. pg. 177—178. Na Žigmundove se priprave odnose i ostali akti na str. 178—180.

204) Zala megye pg. 334. Još lani je boravio u Hrv. 9. dec. u Koprivnici (Fejér X, 4, pg. 612), a 16. istoga mjeseca u Čakovcu (Fejér X, 4. pg. 593).

205) Fejér: X, 4, pg. 648—653. Zichy-codex pg. 532. Dipl. rag. pg. 178, gdje ono »literas datas Brisii«, valja ispraviti u »Crisii«.

206) 13. marta. Fejér X, 8, pg. 492

207) Zichy V, 537.

208) Ortvay: Temes megye pg. 393—394 »Quam vis pro elidenda emulorum nostrorum Boznensium continiorum dictorum regnorum nostrorum sepissimorum hostilium invasorum protervia, generalem nostrum exercitum in quo et nos Deo duce personaliter intererimus, ad festum Nativitatis beati Johannis Baptiste (24. juli) nunc venturam proclamari fecerimus, tamen nos pro uberiori tuicione dictorum continiorum eorundem regnorum nostrorum eciam de presenti singulis diebus exercituamur ...« Ortvay je krivo stavio listinu na 16. aug., što se odmah iz smisla razabire, a i po jasno odredjenom datumu »feria quinta proxima ante festum beate Elene regine«.

[209]) Barabás: Teleki codex pg. 339—340. »in descensu nostro campestri sub castro Dobor« dne 26. maja. Da se tom prilikom radilo samo o pograničnom čarkanju, a ne o glavnom ratu, dokazuju osim netom navedenih Žigmundovih riječi od 11. aprila, još i ove u istoj listini: »quia fidelis . . . ad nostram exercitualem expedicionem contra nonnullos nostros et regni nostri emulos videlicet Boznenses et Turcos per nos in proximo instaurandam una cum nostra maiestate proficisci debet«. Gl. još listine ap. Zichy codex pg. 545 i 555.

[210]) 5. juni. Géresi: Károlyi codex I, pg. 547.

[211]) 5. jula. Zichy cod. V, pg. 553.

[212]) 17. juli. Fejér X, 4, pg. 680. Inače meni nepoznato mjesto.

[213]) Zichy V, 555 i 562.

[213]) Broj daje Windecke edit. Altmann pg. 20., samo se vara u godini, jer daje 1405. Za Poljake gl. Dlugoss ap. Klaić: Povjest Bosne pg. 237. nota 76.

[214]) Windecke l. c. i Dlugoss l. c. Historici naši redovito stavljaju poraz bosanski pod Dobor, ali to je samo rdjavo tumačenje Windeckea, jer se stvar zgodila negdje u srcu Bosne, mnogo južnije od Dobora. To jasno izlazi iz toga, što je taj grad već u maju bio u vlasti Žigmundovoj, a čini se, da je odavle i polazio na kasnije vojne operacije svoje. Po svemu izgleda, da je sav bosanski tabor opkoljen, jer tako se jedino može protumačiti zasužnjenje kralja i tolikih plemića, a to se vazda najlakše postizavalo izdajom.

[215]) Diplom. rag. pg. 182. Time je točno odredjeno doba rata, jer još 2. septembra se Žigmund nalazio u Djakovu (Klaić: Povj. Hrv. II, 1, pg. 335.) Kratkotrajnost rata takodjer podupire našu sumnju o izdaji. Vrlo je vjerojatno, da u ovo doba spada provala kastelana srebrničkih Stjepana Gorazde od Keresztura i Nikole Szilágyija po kraljevu nalogu u Usoru, gdje su oni nakon podsade osvojili grad, inače nama nepoznat, imenom Branič. Ortvay: Temes megye pg. 400.

[216]) Windecke l. c. Dlugoss l. c.

[217]) Dipl. ragus. pg. 181.

[218]) Zichy pg. 566, 567, 569. Ortvay: Temes pg. 406.

[219]) Slijedi iz kraljevih riječi od 12. novembra, kojom odgadja ročište nekoga Grgura od Bolya od 6. oktobra na 13. januara 1409, budući da će »in expedicione nostra exercituali contra Boznenses instaurata occupatum fore«. (Zichy V, 565).

[220]) Starine XIII, 263.

[221]) Ljubić V, pg. 135.

[222]) Starine XXV, pg. 321 (br. 28. Lopašić: Regesta iz porpetskoga arkiva).

[223]) Možda u decembru, jer 6. januara 1409. već se izmirio sa Žigmundom, kako to svjedoči kraljeva listina ap. Lucius: De regno pg. 202.

[224]) Radonić u Jagićevom Arkivu XIX pg. 409.

[225]) Rački u Radu 4, pg. 99.

[226]) Starine XIII, pg. 264.

[227]) Lucius: De regno pg. 262.

[228]) Starine XIII, pg. 264.

[229]) Klaić: Povjest Hrvata II, 1, pg. 336.

[230]) Fejér: Cod. dipl. X, 4, pg. 682—693.

[231]) Windecke pg. 20.

[232]) Pucić o. c. pg. 175—177. Tu se izrijekom kaže: »u toj vrijeme kada hotjehomo pojti na Ugre gospodinu kralju Žigmundu, umirivši se šnjim,« da je sklopljen zajam. Inače isprava od 27. apr. 1420.

[233]) »ipsum in compatrem nostrum assumendo« Lucius: De regno pg. 268.

[234]) Pucić o. c. pg. 94—95.

[235]) Ljubić pg. 31—32.

[236]) Dipl. ragus. pg. 158: »perche sentimo chi son la pluy parte malcontenti de la segnoria de Puia . . .«

[237]) o. c. pg. 173, 176, 179—180.

[238]) Ljubić: o. c. pg. 131—132 (br. 132).

[239]) o. c. pg. 132 (br. 133).

[240]) ibidem.

[241]) o. c. pg. 133.

[242]) o. c. pg. 142—145.

[243]) o. c. pg. 155—158 i 163.

[244]) o. c. pg. 163—165.

[245]) Gl. Klaić: Povjest Hrvata II, 1, pg. 340.

[246]) Dipl. ragus. pg. 185—188. Klaić o. c. pg. 341—342.

[247]) Ljubić o. c. pg. 181—199.

[248]) o. c. pg. 209.

[249]) Rad 4, pg. 101, 102.

Bilješke glavi VI.

[1]) Ljubić o. c. V, pg. 135—136.

[2]) o. c. pg. 138.

[3]) o. c. pg. 154.

[4]) Dipl. ragus. pg. 188.

[5]) Ljubić o. c. pg. 208.

[6]) o. c. pg. 209—215.

[7]) o. c. vol. VI, pg. 1.

[8]) o. c. vol. V, pg. 216—217.

[9]) o. c. vol. VI, pg. 4.

[10]) o. c. pg. 3.

[11]) o. c. pg. 12—13.

[12]) o. c. pg. 3.

[13]) o. c. pg. 5—7.

[14]) o. c. pg. 11—12.

[15]) o. c. pg. 17.

[16]) o. c. pg. 18.

[17]) o. c. pg. 17—18.

[18]) o. c. pg. 14.

[19]) o. c. pg. 15—17.

[20]) o. c. pg. 22—24.

[21]) o. c. pg. 36—39.

[22]) o. c. pg. 2.

[23]) o. c. pg. 1—2.

[24]) o. c. pg. 20.

[25]) o. c. pg. 26—29.

[26]) Pavao Mlečanin izjavio je doduše po svom povratku, »quod faciliter posset reduci illustrissimus dominus rex Hungarie ad concordium«, ali kako pokazuju dalji dogadjaji, to je bilo krivo. o. c. pg. 50

[27]) o. c. pg. 43.

[28]) o. c. pg. 47—48.

[29]) o. c. pg. 50.

[30]) o. c. pg. 61—62.

[31]) o. c. pg. 64—69.

[32]) o. c. pg. 78—79.

[33]) o. c. pg. 94—98

[34]) o. c. pg 108—115.

[35]) o. c. pg. 38. Lucius: Mem. di Traù pg. 399.

[36]) o. c. pg. 58—60. Lucius l. c.

[37]) Klaić: Povjest Hrvata II, 2, pg. 56.

[38]) Ljubić VI, pg. 118—119 i 124—125.

[39]) o. c. pg. 127—128, 131—132, 147—149.

[40]) o. c. pg. 79—82.

[41]) Za taj rat gl. Huber: Gesch. Oesterr. II, pg 523—524.

[42]) Ljubić VI, pg. 176—177.

[43]) o. c. pg 177—178.

[44]) o. c. pg. 192—193.

[45]) Klaić: o. c. pg. 60.

[46]) Ljubić: o. c. pg. 229—230.

[47]) o. c. pg. 239—240.

[48]) o. c. pg. 272—273.

[49]) o. c. pg. 288—293.

[50]) Lucius: Mem. di Traù pg. 405.

[51]) Gl. Huber o. c. pg. 524—525. Mletačko-ugarski rat obradjen je u detalje ap. Klaić o. c. pg. 52—66.

[52]) Fermendžin: Acta Bosnae pg. 87: » . . . per capitaneum Georgium et comitem Vucichium, fratres Radivojevich et eorum filios, praestitam tunc, quando a Bosnensibus expulsi fuimus et stetimus in quodam loco, nuncupato Bobovaz, quorum opere et optima servitute ac fide erga nos praestita iterum in regnum nostrum repositi fuimus, tamquam hi, quos regnare decet«. Listina se čini izdavaču »sublestae fidei«, no pošto se slaže i popunjava sa svim onim, što kasnije slijedi, držimo, da joj nema prigovora.

[53]) Jorga: o. c. pg. 117.

[54]) o. c. pg. 116.

[55]) o. c. pg. 117. nota 13. Gl. Radonić o. c. pg. 41. u. 36.

[56]) Fermendžin: o. c. pg. 87—89.

[57]) Pucić: o. c. pg. 95—96 (br. 178).

[58]) Jorga o. c. pg. 123. nota 1.

[59]) Miklošić: o. c. pg. 272—274.

[60]) o. c. pg. 275—277. Godinu 1410. treba ispraviti na 1409., kako je to dobro opazio i obrazložio Radonić o. c. pg. 42.

[61]) Dipl. ragus. pg 195. Brodar i Susjed podigao je možda još nedavno na odbranu od Ugarske herceg Hrvoje (Glasnik bos.-herceg. muzeja 1893. pg. 182).

[62]) Dipl. ragus. pg. 191, 194.

[63]) o. c. pg. 191. 192, 194. Poradi toga potužili su se Dubrovčani Žigmundu, ali dugo im nije bila šteta nadoknadjena.

[64]) Lucius: Mem. di Traù pg. 391. Listinu treba staviti u g. 1410., kako se ne samo prema sadržaju, nego i po indikciji 3. vidi.

[65]) Dipl. ragus. pg. 123—124. Listine krivo datirane 1403. mjesto 1410.

[66]) Jorga o. c. pg. 126 nota 4. Radonić o. c. pg. 43—44.

[67]) Dipl. ragus. pg. 127—131. Datum treba popraviti od 1403. na 1410.

[68]) o. c. pg. 196: »che li Bossignani sanno rinduti al signore et a facto concordio et che questi gurni (= giorni) lo incoronarono del regno«. Jorga o. c. pg. 126 nota 4. Pošto medju dubrovačkim spisima (koji su nam za to doba dosta dobro sačuvani) nigdje nema traga, da bi Žigmund kao bosanski kralj potvrdio dubrovačka privilegija, to držim, da do te krunidbe uopće nije došlo, nego da se Žigmund izmirio s Ostojom i njega opet priznao za kralja, dakako pod vrhovnim gospodstvom ugarskim.

[69]) Dipl. ragus. pg. 196—199.

[70]) Gl. Radonić o. c. pg. 45.

[71]) Fejér X, 5, pg. 45—46: »in descensu nostro campestri videlicet in portu fluvii Zabae, Rascha vocatae«.

[72]) Za boravak kraljev 13. dec. u Djakovu gl. Barabás: Codex dipl. fam. Teleki vol. I, pg. 369, a za ostalo Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigismunds (1410—1437) von Altmann. Vol. I (1410—1424). Innsbruck 1897. pg. 2.

[73]) Jagić: Archiv XIX, pg. 415—417 i Radonić: Pavao Radenović pg. 45—46.

[74]) Dipl. ragus. pg. 200. Ne znamo na žalost, tko je vodio ovaj rat u Bosni, budući da Žigmunda nalazimo kroz čitavu godinu 1411. neprekidno u Ugarskoj, kako se to vidi iz itinerara, označena ap. Regesta imperii ed. Altmann ad an. 1411. (pg. 2—10).

[75]) »quia audimus palam Bossinenses a vestra serenitate humiliter concordium querere«, javljaju Dubrovčani dne 25. maja 1411. kralju Žigmundu. o. c. pg. 201.

[76]) o. c. pg. 202.

[77]) Jorga: o. c. pg. 131.

[78]) Tako shvaća i Radonić. Jagić: Archiv XIX, pg. 431 nota 1.

[79]) Klaić: Povjest Hrvata II, 2, pg. 49.

[80]) Popis donosi: Ortvay· Temes megye pg. 471 - 472.

[81]) Historia Polonica l. XI. edit. Ign. Zegota Pauli. Cracoviae ton. IV. 1877. pg. 140 - 141.

[82]) Lucius: Mem. di Traù pg. 406.

[83]) ed. cit. (Beč 1765) pg. 377. Isto donosi i Mavro Orbini (Il regno degli Slavi. Pesaro 1601) pg. 364 - 365, pozivajući se na nekoga (meni nepoznatoga) Davida Chytrea lib. III.

[84]) Starine XXII. pg. 20 (Fermendžin: Chronicon observantis provinciae Bosnae argentinae).

[85]) Klaić: Povjest Hrvata II, 2, pg. 66—67.

[86]) Lucius ed. Amstel. pg. 268 (de dato 1. aug. 1413).

[87]) Pucić o. c. pg. 123. Za taj rat gl. Stanojević: o. c. (Archiv XVIII) pg. 447—452, Radonić (Archiv XIX) pg. 425. Klaić o. c. pg. 67.

[88]) Ljubić: Listine VII, 123—124.

[89]) o. c. pg. 67.

[90]) Glasnik bos.-herc. muzeja 1892 (II) pg. 12 (Glagolski misal hercega Hrvoja).

[91]) Ljubić: Listine VII, pg. 123.

[92]) Bullettino vol. XIII, pg. 64.

[93]) Bullettino vol. IV, pg. 173.

[94]) Dipl. ragus. pg. 221.

[95]) Barabás-Thallóczy: Cod. fam. Blagaj pg. 232.

[96]) Ljubić: Listine VII, pg. 123—124.

[97]) Slijedi iz Hrvojeve obrane ap. Lucius: Mem. di Traù pg. 392 do 393. Kraljevska dozvola izlazi iz daljega toka dogadjaja.

[98]) Bullettino IV, pg. 173. Gl. Klaić o. c. pg. 98—69.

[99]) Thallóczy: o. c. pg. 11.

[100]) Tako uzimaju i magjarski historici Thallóczy o. c. pg. 11. i u predgovoru u Codex Blagaj. pg. 131, te Schönherr: Az Anjou-ház örökösei (1387—1439) u trećoj svesci: Magyar nemzet története szerk. Szilágy S. pg. 515.

[101]) Lucius: Mem. di Traù pg. 392—394 na žalost bez pobližega datuma i označenja mjesta. Ali ne može biti sumnje, da pada u to doba.

[102]) Lucius: Mem. di Traù pg. 395.

[103]) Lucius: De regno pg. 207—269. U ovom se opširnom pismu pripovijeda sav odnošaj izmedju Žigmunda i Hrvoja od god. 1408. i razlozi dvorski njegova pada. Dakako sve je to već u našoj radnji upotrebljeno prije, pa zato ne ću da opetujem isto.

[104]) Ljubić: o. c. pg. 127—128.

[105]) o. c. pg. 137—138.

[106]) Thallóczy: o. c. pg. 12.

[107]) Dipl. ragus. pg. 733—735.

[108]) o. c. pg. 222—224.

[109]) Pucić: o. c. pg. 116—117.

[110]) Dipl. ragus. pg. 228—231.

[111]) Ljubić VII, pg. 130—131.

[112]) Dipl. ragus. pg. 238.

[113]) o. c. pg. 244—245.

[114]) o. c. pg. 257—259; 263, 268, 270—280. Gl. Radonić o. c. pg. 48—49. Ljubić VII, pg. 227—232, VIII, 16, 46, 54.

[115]) o. c. pg. 48—49. Jagić: Archiv XIX pg. 427—428 i 437—438.

[116]) Zichy-codex vol. VI, pg. 336—337.

[117]) Dipl. ragus. pg. 737 i Jorga: o. c. pg. 145.

[118]) Dipl. ragus. pg. 245—246. Jorga o. c. pg. 145. Radonić o. c. pg. 49—50.

[119]) Jorga o. c. pg 146.

[120]) Pucić o. c. pg. 126—127.

[121]) Starine 13, pg. 265.

[122]) Dipl. ragus. pg 249—250.

[123]) Ljubić VII, pg. 200—201.

[124]) Dipl. ragus. pg. 250.

[125]) o. c. pg. 250.

[126]) o. c. pg. 251—252.

[127]) ed. cit. pg. 376. Vrijeme bitke se odredjuje priličnom sigurnošću po dubrovačkim spomenicima pg. 250—252.

[128]) ed. cit. 377.

[129]) Za taj rat gl. Thallóczy: o. c. pg. 12—14.

[130]) Za vrijeme njegove smrti gl. Jorga o. c. pg. 152. Malo prije toga, dne 24. augusta 1415., pogiba nasilnom smrću drug njegov knez Pavao Radenović. Gl. Radonić: o. c. pg. 51—52.

[131]) Thallóczy: o. c. pg. 14—15.

[132]) Akad. rječnik tumači ime Hrvoje kao hipokoristikon od Hrvat, Hrvatin. Thallóczy takodjer izrijekom ističe hrvatsko podrijetlo Hrvojevo (Blagay-codex pg. CXXIX, predgovor), a to se i onako najlakše tumači postojbinom njegova roda, naime Donjim Krajima, s lijeve obale Vrbasa.

Sadržaj.

DONJI KRAJI
POČETKOM XV. VIJEKA.
Mj. 1 : 600.000.
Sava
Prozara
Sava
Slabinja
Dubički trg
DUBIČKA ŽUPA
Vodičevo
Štrigovo
Vojskovo
Podgradci
Una
Kozara
VRBAŠKA ŽUPA
Turjak
Vrbas
45°
Blagaj
Kozara
SANSKA ŽUPA
Ivanjska
Japra
Majdanske pl.
Bistrica
Vrbaški g.
Ukrina
Sana
Lužci
Mren
Zvečaj
Klievci
Kola
Zemlianik

GLAŠKA
ŽUPA
Glaž
Srida
Usora
Očauš
Uzlomac
Kotor
Vrbanja
VRBANJSKA ŽUPA
Ponikve
ŽUPA
Zastijena
LUČKA ŽUPA
Komotin
Lučina p.
Vlašić pl.
PLIVSKA ŽUPA
Jajce
Pliva
Sokol
Vrbas
ŽUPA USKOPLJE
Uskoplje
Dekala
35°
Sanica
ŽUPA
Bravsko
Ključ
Srnetica
ZAPADNE STRANE
(ZAVRŠJE.)
Crna gora
Čardak pl.
R.M. Šinea

